

D. R. Popescu

CORUL MORILOR DE VÂNT

Împăratul Vasile Vasilache locuiește într-o grădină uitată de Dumnezeu și scrie despre această grădină uitată nu numai de Dumnezeu? Ați citit „Povestea cu cocoșul roșu”? Ce-ar fi să ne oprim o clipă asupra extraordinarei nuvele *Elegie pentru Ana-Maria*? Un motto din Kawabata ne avertizează: „Ce amar obicei avem – stăm de vorbă cu răposaii.” Apoi Vasile Vasilache ne îndeamnă să intrăm într-o grădină-labirint, într-un pământ-labirint, în timpuri labirintice... Întâi ne prezintă acest pământ! Și negara, care parcă e coama pământului. Negara șuieră. Copiii, Micul Prinț desculț, a auzit-o! Șuieră negara, cea din care se fac perii de vâruit! Ce amar, amar obicei avem, să vorbim cu negara, cu cei răposaii... Nu cumva pământul are glas, e? Ei!...

Elegie pentru Ana-Maria e o nuvelă (sau un mic roman mare!) despre iubiri inocente, enigmatice, despre copulații casnice și despre copulații colaterale, politice. Ordinea social-politică, indiferent ce culoare și miros ar avea, își găsește admiratori și susținători înfocați în toate categoriile de lucrători, țărani, cărturari și ostași, atâta vreme cât viziunea acestora asupra mersului vremurilor coincide, în cuget, ideologii, foloase materiale și colaterale, cu viziunea producătorilor de utopii, de ordini social-politice! Vasile Vasilache spune adevărul fără să se plângă, fără partizane politice, fără ușurința cu care dansează pamfletarii vechi și noi pe orice sârmă bine remunerată. Vasile Vasilache nu ne face cu ochiul – nu-i postmodern, nu-i decadent, nu-i experimentalist de ultimă oră, nu aduce nici măcar în plan secund fabrica de fericiți sexuale – și nici măcar atât de lăudata sexualitate de buzunar! – nu ne explică nimic din ce se întâmplă în America Latină, în Irak, în Japonia zarzărilor ce înfloresc pe cutremure, nu ne spune nici ce sunt legile fizicii și ale chimiei, nici ce-i cu biologia sistemelor vii, ci ne duce spre tradiția eternă ce încearcă mereu să ne facă să pricepem că fiecare om, cât ar fi el de neînsemnat, este centrul propriei sale realități. În *Elegie pentru Ana-Maria* mai toate vocile aparțin unor anonimi – anonimi ce formează un cor tragic, somnambulic uneori, parabolic alteori, un cor ce are în cătare zădărniciia sisifică și flatulența politicului. Un cor, desigur, pe mai multe voci, un cor al bătrânilor, al nepoților, al femeilor tinere, al bocitoarelor, un cor al morilor de vânt, al morilor timpului, un cor al istoriei, un cor al Basarabiei, un cor ce uneori spune vorbele în șoaptă, alteori vorbele vin nearticulate, în transă – vorbe parcă rostite de mai multe guri ale aceleiași ființe! – un cor al făpturilor năpăstuite, un cor al zeilor tutelari, nevăzuți, un cor care vrea să recreeze lumea, punându-și întrebări și încercând răspunsuri despre singurătate, negară, pâine, război, iubire, moarte! Nimic artificial, în *Elegie pentru Ana-Maria*, nimic în pas cu moda trecătoarelor domnițe de pe covoarele cu vipe, nimic din băguiala luată drept profunzime: totul e învăluit parcă în vechea taină a tragediilor bătrânei Elade, acolo unde oamenii se aflau

într-o neîntreruptă, neînfricată și necruțătoare încrâncenare și bătălie cu destinul, cel de obicei cam orbeț! Dar mai este ceva fermecător în *Elegie pentru Ana-Maria*! Elegia aceasta e construită pe o teribilă și banală Neînțelegere: nimeni nu poate să spună cine sunt cei care au murit, dacă au murit, cumva, și cine sunt cei care ar putea, sau ar trebui să răspundă, cumva, pentru atâta moarte, pentru intensitatea nervoasă, și de multe ori illogică, a curgerii timpului! Iubirea otrăvită, adulterul romanțios, virilitatea țiganului rătăcitor, religia resemnată, sau ascunsă, credința în pământul pe care-l ai, pe care l-ai moștenit, pe care calci – toate acestea și altele sunt prezente în sufletele și în purtările coriștilor discret individualizați, dar din toate acestea ale lumii nimic n-a rămas pur, cristalin, ca în pasteluri, și idile, fotul este confuz, abscons, minunat distilat și disimulat, astfel încât dacă vrei să tragi o linie și să aduni sau să scazi unele credințe, convingeri, obiceiuri, iubiri, din altele, dai de un rezultat mai vechi decât sintagma poreclită sovietică – religia este opiul popoarelor! – dai de o societate trăită în utopii, în opium unor utopii sociale, ideologice, naționale, politice, dai și de un fel de religie subliminală, sau, să-i spunem! – inconștientă, ce te duce până în 1865, la domnul Baudelaire, neidiologul, neortodoxul, cel ce consuma și nu știa ce drăcii, cel care a spus că „religia maselor este fututul”. Cu o precizare necesară: că și istoria maselor este fututul – aleatoriu, desigur, care pe cine, când, cum!... Pângărirea interioară, râia interioară își face mendrele, dar ceva rămâne veșnic neîntinat: ochiul copilului, care vede toată această sarabandă tragică, glasul copilului, ce sesizează simulările ideologiei și furia ascunsă sau festivă a învingătorilor efemeri. Copilul – povestitorul, ca un ochi inocent al lui Dumnezeu – neputând mântui pe nimeni! Teribil! Un Cristos copil – și apoi, tirește, crescând în ani! – incapabil să vindece lumea, martor doar la jocul mijlocitorilor demonici ai istoriei, de obicei invizibili, cei ce promet instaurarea raiului pe pământ – un rai roșu, sau în alte culori ale curcubeului, verde, albastru, violet etc.! – un rai pe care-l poți dobândi ușor, dacă-ți dai, pe pământ, nițeluș, sau în întregime, viața, pentru a pătrunde în el!...

Vasile Vasilache are, în concretețea frazei, în neliniștitoarele pulsații ale humorului, în coerența ideilor, forța miraculoasă a moldovenilor Creangă și Sadoveanu – și a sudistilor Eugen Barbu, Marin Preda, Fănuș Neagu, Nicolae Velea, Ion Băieșu... Și dacă n-ar fi locuit la Chișinău, astăzi s-ar afla în rafturile cu marii noștri prozatori!... Acolo unde-i este locul, acolo unde-i este locul și marelui nedreptățit Ion Druță.

Cred că a venit ora ca acest veșnic ferice și ramolit minotaur, Politică, să-și mai domolească mecanica sa copulatorie și – măcar scriitorilor de talia extraordinară a lui Vasile Vasilache! – să le permită să scape de flatulența sa canonică, minotauriană, tectonică și triumfală!

Georgeta Adam

CAROLINA ILICA – OBSESIA IMAGINARULUI ORIGINAR

Poezia Carolinei Ilica poate fi așezată sub semnul întrebării fundamentale: *Moartea m-a făcut să uit de dragoste./ Dar dragostea să uit de moarte?* Despre această autoare cu un palmares editorial impresionant (14 volume în 30 de ani) s-a scris de la început la superlativ, punându-se în relație volumul de debut – *Neîmblânzită ca o stea lactee*¹ (1974) – cu cel al Mariei Banuș – *Țara fetelor* (1937). Dar cu fiecare nouă carte poeta a dovedit că-și urmărește cu tenacitate o anumită structurare a lirismului, o sintaxă a motivelor și temelor, o adâncire a viziunilor ce tind spre primordial și arhetip și o purificare a ideții, a sentimentelor. În același timp, simplitatea scriiturii, ușurința de a aduce în planul poeziei imagini îndrăznețe, metafore și comparații insolite: „părul meu e un mânăz neînvățat”, „noaptea neagră și blândă ca o vită”, „cutremur e gândul. / Păianjenii lui electrici mă strâng, mă înfașă”, „e sângele prea tare vinars, să nu ia foc”, „un taur blond e soarele”, prezente încă din placheta dintâi, au făcut ca imaginarul Carolinei Ilica să se impună în interpretările critice nu numai în literatura română, dar și în lume. Deseori este comparată cu mari poete din epoca modernă cum sunt Anna Ahmatova, Emily Dickinson, Elisabeth Browning sau Delmira Augustini, Elisabeta Bagriana, Else Lasker-Schüller, Cecilia Meireles, Edit Södergran și Katri Vala. S-a observat că sentimentul iubirii nu presupune doar senzualitate în plan individual, ci tinde spre *panerotism*, spre descoperirea principiilor universale ale fecundității: *masculin-feminin*.

Nici un titlu de volum sau de antologie nu este întâmplător – toate se revendică de la puterea viziunii lirice, ce tructifică un fond ancestral de simboluri și mai ales cele patru elemente fundamentale: *pământul, focul, apa, aerul*. Criticul Alexandru Cistelean a scris câteva rânduri definitorii despre genul de poezie cultivat de Carolina Ilica: „Poemele practică o erotizare a cosmosului și imaginarul rămâne definitiv programat pe acest limbaj... Inima poeziei bate cu strictețe în ritm erotic, indiferent de proiecția textuală: vise, coșmare, năzuințe, melancolii, depresii, toate sunt alertate de aceeași febră amoroasă. Moartea însăși e o revelație nupțială...”² Deși acest motiv este permanent, vizibil încă din prima carte, poeta își explică programatismul structurii lirice abia într-un poem târziu, din 1997, din volumul *Scară la cer*. „E vremea când își pun cercei / Mestecenii efeminați. / Când te îmbeți fără să bei. // Când vrăji

arhaice, din lună / Erotizează tot ce-i viu. / Lăstunul fuge c-c lăstună. // Bătrânii își aduc aminte / Ce tinerii abia visează... / Ș Unu-n toate se cuprinde.” (*Primăvară*). Numeralul din acest ultim vers al poemului face, desigur, trimitere la Dumnezeu pentru că, așa cum ne avertizează dicționarele de simboluri. „Unu... este principiul activ: creatorul. Unu este locul simbolic al ființei, izvor și sfârșit al tuturor lucrurilor, centru cosmic și ontologic. Este simbol al ființei, dar și al Revelației, mediatoarea care înalță omul prin cunoaștere la un nivel de ființă superioară. Unu este de asemenea centru mistic de unde strălucește Spiritul, ca un soare.”³

Spre lumea purității originare călătorește poeta, iar exegeții săi au descoperit acest drum, semnalând interesul statornic pentru arhetipuri. În postfața la ultimul volum antologic al Carolinei Ilica, istoricul literar Ovidiu Ghidirmic distingează acest miez al creației: „Nostalgia purității originare formează nota dominantă a poeziei Carolinei Ilica. Pentru a o înțelege în profunzime trebuie să ne situăm într-un «cogito» al operei, care poate fi decodată în câteva versuri-cheie, holomerice, părți ce definesc întregul și pe care se întemeiază demersul nostru hermeneutic. Poeta declară că se întoarce spre origini: «Acum că sunt întoarsă cu fața spre-nceput»”⁴.

Urmărindu-i evoluția, am remarcat o coeziune imaginativă a tuturor volumelor poetei care face din feminitate un mod aparte de a percepe universul. Și o putere ce ține de maternitate, de fecunditatea universală, înțeleasă ca un scut în fața morții. Astfel citim poemele de debut în care această idee este tot atât de puternică, ba chiar mai nuanțată decât așa-zisa senzualitate: „Femeie fiind, rotund va fi pântecul / De rodul bărbatului meu. Doar câmpia, / Beată de fluturii beți peste flori, / Ar putea să mă-ntreacă. // Să strig (*O femeie strigă!*): Aceștia sunt pruncii prin care / Mai puternică sunt decât toate / Lingsușitoarele priviri ale morții!” (*Mai puternică*).

Mitul androgenului ține și el de vremea arhetipurilor și acesta apare tot în volumul de debut care avea un titlu extrem de original, azi cuvenindu-se citit nu doar în sensul neastâmpărului ființei adolescente, ci în cheie cosmogonică: „Neîmblânzită ca o stea lactee, / Departe, nici bărbat și nici femeie, / Măcar o dată poți să mă închipui?” (*Neîmblânzită ca o stea lactee*). De la imaginea de „pădureancă”, rostindu-se cu versuri ce ne readuc în memoria afectivă pe Eminescu, dar și pe bătrânul Heliade, pe Alecsandri, până la creațiile din urmă,

¹ Citatele din acest eseu sunt extrase din volumele: Carolina Ilica, *Neîmblânzită ca o stea lactee*, București, Editura „Eminescu”, 1974; *Tirania visului*, București, Editura „Cartea Românească”, 1982; *Din foc și din gheață*, București, Editura „Cartea Românească”, 2003.

² ***, *Dicționarul Scriitorilor Români, D-L*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1998, p. 581-582

³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*. Vol.3, *P-Z*, București, Editura „Artemis”, 1995, p.410.

⁴ Ovidiu Ghidirmic, *Carolina Ilica și nostalgia purității originare (Poetica arhetipurilor)*. Postfață la vol. Carolina Ilica. – *Din foc și din gheață*, Editura „Cartea Românească”, 2003, p.188.

luminate, cum ar spune Gérard de Nerval, de „soarele negru al melancoliei”, Carolina Ilica păstrează o legătură permanentă cu tărâmurile purității primordiale. Căii, ființe ce vin din basmul popular românesc, dar și din mitologia elină, sunt viguroase reprezentări ale principiului masculin, memorabili prin forța unor impulsuri vitaliste, proprii și tinereții nestăpânite a eroinei lirice: „Căii mei nebuni ca mine! Căii mei fugari ca ochii! / Lava sângelui mă arde, troieniți-mi în auz! / Nările să înfioare aerul cu creț de rochii! / Dinții-n părul meu să muște bărbile de cucuruz!” (*Pădureancă – XI*).

Evoluția lirică a Carolinei Ilica impresionează mai ales prin pendularea între senzualitate și intelectualitatea supremă a „tiraniei visului”, *viața* și *visul* fiind în opera sa mereu în comuniune prin fluidizarea granițelor. Cităm un poem din volumul *Tiranía visului*, apărut în 1982 la Editura „Cartea Românească”, pentru a aduce în prim-plan acea pansenzualitate extinsă asupra naturii, asupra Totului, în filigranul căreia se întrezărește totuși și umbra unui fior thanatic: „La lumina erotică a stânjeneilor / E iarba lucios mătăsoasă. / Cum stau întinsă, degete de aer / Abia de mă ating, apoi mă lasă. / Sufierea mea peste țărână-adie, / Dar răsuflarea ei mi-o contopește. / Eu stau culcată pe pământ, / Pe când pământul mă răvnește: // Sub el, lubită-fără-nume, / Sub el, lubită-fără-glas. / Un vrat de cârți se surpă-n iarbă... / Erotici stânjenei au ars” (*lubită-fără-nume*).

Nu lipsite de semnificații ni se par valențele unor simboluri literare precum *somnul*, *noaptea* și *visul* pe care le regăsim frecvent în operele Anei Blandiana și Carolinei Ilica, de obicei asociate cu stările de singurătate și meditație. Vom apela la distincțiile operate de profesorul englez Michael Ferber în celebrul său *Dicționar de simboluri literare* pentru a sesiza asemănările și deosebirile dintre lirica feminină de azi și aceea de la începuturi: „La poezii grece și romane, există trăsături standard ale nopții sau căderii nopții: liniște, singurătate, somn, visuri; cerul plin de stele, luna strălucitoare; și, din când în când, festivități. Un poem de Sappho exprimă singurătatea printr-un adevăr spus numai pe jumătate: «Luna a coborât / Și voi, Pleiade! Orele curg. / O, miezul nopții-a venit. / Eu însă dorm – în singurătate!»”.

Carolina Ilica se supune tiraniei visului, inventând și poemele duble, ca modalități originale de expunere a ideții poetice. Primul poem (sau poem în proză) este „relatarea” stării de vis, iar al doilea se scrie sub imperiul acestei stări. Un moto la *Tiranía Visului, I*, ales din Saul Bellow, indică perpetua incertitudine, eternul balans între spațiul oniric și cel real: „Oamenii cu un puternic intelect nu sunt niciodată siguri dacă tot ce ne înconjoară nu-i cumva vis.” Desigur, nu-i este străin poetei și celebrul dicton al lui Calderón de la Barca: *La vida es sueño*. Într-un asemenea poem în proză Carolina Ilica descrie întâlnirea cu Ofelia: „Cam o dată pe lună, o visez pe Ofelia: culege din iarbă flori pentru Hamlet; dar pentru că el nu se arată, mi le dă mie. / În ultima vreme cred că am visat-o prea des; găsesc dimineața prin casă trandafiri sălbatici abia ofiliți. / Am adunat toți spinii; în curând voi putea face din ei / un pat de spini / peste care să stea / cel mai viteaz tachir. / (*Suflet al meu, tu ești acela?*) / Am ajuns să fim astfel, încet-încet, cele mai bune prietene; / și, / ca dovadă, / ne schimbăm // între noi sorțile cum alte femei își schimbă între ele rochiile”. (*Ofelia*,

vis, în volumul *Tiranía visului*, Editura „Cartea Românească”, 1982).

Laurențiu Ulici distingea în *Tiranía visului, I* (1982) o punere în pagină contrapunctică a trăirii erotice și a comentariului erotic, precum și adâncirea viziunii poetei prin amplificarea trăirii individuale la nivelul universului întreg: „Patosul nuanțării sentimentului de dragoste pune deseori în paranteză senzorialul aparent spre a scoate în evidență un supra-simț al universalului divulgat în proiecții metaforice subtile”.⁵

În imaginarul liric al poetei vom remarca o rețea de cariatide suple, dar ferme, ce susțin edificiul poetic. În preambulul unei investigații mai întinse, să notăm câteva:

– *viziuni cosmogonice ample* ce țin de *erotismul universal*, în baza principiilor vieții *masculin-feminin*: „Un cer: îngânându-se cu nori / Deasupra mării-ntinsă femeiește / Cu fața-n sus.” (*De prea puține ori*); „păianjenul puhav al toamnei sugă / Din trandafirii roșii elixirul / Dorințelor.” (*Sfiala pleoapei aplecând privirea*); un zgomot de fond ca principiu al creației cosmice: „răsuflările mării / Îmbrățișate de vânt: / Cosmică, magică neîntreruptă / Metaforă a voluptății!” (*Ce mai rămâne*); luna, ca astru veghetor al tainelor nopții și ale iubirii, ce-și preschimbă chipul cu cel al iubitului, ca într-un revelator, conturându-se poate cel mai convingător chip de bărbat realizat de o poetă contemporană: „Măine noapte va fi lună plină. / Îmi va intra în casă pe geam ca un amant / Desuet și romantic / Ce n-o să mă lase să dorm. / Luna plină are puterea ta/ Și n-o să mă lase să dorm. // O să-mi aducă aminte de tine: / Cum stătea/ ca un veșnic Adam / în dreptul ferestrei deschise / Dând la o parte perdeaua. / Cum întindeai și mai mult brațele / Dând la o parte / Și cealaltă perdea / exterioară / a ploii / Cu franjuri și rece și rece / Răcorinde-te / De mine / de tine / de amândoi / După ce mă inițiasese în minuni. / Căci minuni se numesc toate cele / Ce se întâmplă pentru prima dată!” (*Măine noapte*);

– *mituri fondatoare: Diana și Afrodita* (Pădureanca, de la începuturile creației, dar și de mai târziu, din volumul *Poemul scurt al lungii mele vieți* din 2001, în care regăsim cuvintele-cheie încărcate de sensurile erosului: „Părul meu e un mânăz fără frâu / Pe pașiștea nopții cu lună nouă. // Trupu-mi miroase a holdă de grâu, / iar răsuflarea ne-atinsă de rouă. / Cu poftele lui de-mpărat / Sângele-mi arde lăuntru de fată. // O, între brațele cărui bărbat / Voi lumina pentru întâia dată?!” (*a) Pădureancă*). Ca uvertură la simfonia iubirii, un atare poem străbate încă teritoriile candorii. Dar castei Diana îi urmează curând atotștiutoarea Afrodita, zeița dragostei complete, sfidată și provocată femeiește: „Nu te sfii, puternică zeiță, / Când trec pe punțile timidității / În legănare, să mă pizmuiești!” (*Orgoliu*);

– *animale fabuloase* (cu valoare de *alter ego* al poetei?), dar care iau chipul tinereții, al dragostei sau doar mireasma ei, precum superba „vulpe înmiresmată”: „Se-mbată alaiul pădurii: Ea trece / Tărându-și prinosul de blănuri. // Smerit se înclină un paj: / – Oare poiana aprinsă de fragi / Ridică răscoapte vâpăi de parfumuri? // – Nu, nu sunt fragii (îngaimă). // Un sfetnic atunci îndrăznește: / – Preaînmiresmarea-Voastră mi-aduce

⁵ Laurențiu Ulici, *Literatura română contemporană, I – Promoția '70*, București, Editura „Eminescu”, 1995, p. 205

aminte / Îndepărtatele văi ale satelor / Cu iarbă cosită în zori, aburind / Sub giulgiu de rouă // – Nu , nu e iarba (șoptește). // Și astfel curtenii pe rând se sfiesc, / Subțindu-și mirosul, / Cu nările-n vânt asmuțite. / – A siminic... / – A muguri de brad... / A dumbranic... / – Ba a mesteceni abia ridicați / Pe aripi de frunze... // Cu viclenie împărătească ea surâde / Și se-ndepărtează... / Atât de bogată-n mireasma pe care / O dă, cu-mprumut, tinerețea." (*Vulpea înmiresmată*); dar mai există pești și, mai ales, „peștoaice vinovate”, șerpi, albine, grauri, ciocârlii;

– *simțurile acutizate, sensibilizate de eros*, putând figura o ipostază valahă a celebrelor tapiserii alegorice dedicate *Doamnei cu licorna*: „Nu strigătul, numai foșnirea, / Numai atingerea, nu strângerea mâinii / Ar ști să mă-ntoarcă la dragoste" (*Nu strigătul, numai foșnirea*), „Auzul are peșteri de mătășă: / În delicate golfuri îmi adună/ avântul răsufării." (*Douăzeci și trei*); „Pielea-mi fierbine / Și păcătoasă. / Și una și alta / A mine miroasă: // Adică: a moarte / Cu viață în ea." (*b) O rochie*);

– *cvartetul elementelor: pământul*, înțeles deseori ca eden (blagian): „O Aducere-aminte:Vale, deal. Vale, deal. Și brânduși / pălpând abia desfăcute, umede încă precum/ nou-născuții. / Și inima mea alergând / printre trunchiuri de meri și de pruni / (Încotro?! Către ce?! Înspre cine?) / Mirarea și Nerăbdarea sunt fetițele cu / care se joacă. // O, Foșnet al păsărilor! / O, Ciripit al frunzelor!" (*Tirania Visului*) și mai târziu același „peisaj consacrat” sacralizat prin anamneză, „vale-deal, ondulator /.../ Sacralitate-a spațiului natal” (*Sacralitate*); acest spațiu al purității este locul geometric al iubirii ce se apropie de moarte: „Când te uiți la mine, eu mor. / Dar teme-te, nu poți muri și reînvia la nesfârșit. / Într-un câmp de maci îmi e dor să te-astept. / Printre maci nu ne-am întâlnit niciodată." (*Într-un câmp de maci*); interesant, dar semnificativ pentru anvergura viziunii, pentru capacitatea poetei de a lucra generalizator, fără obsesia unui spațiu anume, în poemele acestei ardelence viforoase Edenul este un spațiu atemporal, un peisaj celest, cu alte figurații care nu încarcă, ci potențază simplitatea și puterea iubirii adevărate, unice: „Cândva, odată, voi fugi cu tine / În munți. Să fie vara pe sfârșite. / Pe sus să cânte păsări răgușite. / Pe jos să mă aplec după afine. // Ce aer tare! Să îmi spui. Ce clară / E zarea! Și uitând de tot și toate, / Să treacă zilele, nenumărate. / Cu inocență. Și încetineală. // Ca un băiat ce a furat o fată... / frăind cu aer, fructe și iubire. / În simplitatea – zisă fericire. / Cândva... Odată... Totuși niciodată." (*Cândva, odată...*); *focul*, catalizator enigmatic al ființei și vieții: „Pui mâna pe frunte: gheață și jar. / Din foc și din gheață-i făcută / Viața ta. Viață dublă." (*Din foc și din gheață*); *apa*, element permanent, de esență feminină: „Abia născută moare zăpada / În palma aprinsă. Iubirea / Numai iubirea poate să-ndure / Dogoarea și flacăra." (*Dogoarea și flacăra*) sau: „O, ploaia de vară, / Acupunctura / Stropilor ei / A-ntinerit iarba / A-ntinerit frunza, / Și verdele ochilor mei!" (*Confesiune*); „Apă cu solzi de mătreață verzuie" (*Un pod și o apă*); lacul, ca stare acvatică, cadru al iubirii cosmice în care întâlnim alte cuvinte-simbol: nuferi, peștoaice, trestia, vântul, luna, cerul, noaptea, moartea (vezi poemul dublu *Lacul - a și b*); *aerul*, imaterial, este ca-n frescele mănăstirești martorul înălțării spre cer, spre divinitate: „Și parcă deodată mă fac / Puțină, ușoară. / Și parcă în aripi

mă-mbrac / Și urc pe o scară // Proptită de-un nor ca de-un tei / Și sunt tot mai mică, / Pe cât mai subțirii fuștei / În cer mă ridică." (*Scara*).

– *lumina*, de esență divină, „lumină drept din cer adusă”, „lichidă însă, ca o scâldătoare" (*Ființa-de-lumină*), este de asemenea un simbol ce se încarcă de sensuri care se cer comentate pe larg într-un alt eseu;

– *noaptea*, simbol prin excelență romantic, dar care a fost fructificat și de poezia modernă; la Carolina Ilica este de esență feminină: „Cum mă pot lăsa pe mâinile tale?! / Tu, mai femeie decât mine, promițând atâtea / fără a da nimic! / Mă legeni în somn, mă sâruiți peste tot, / Nerușinato!" (*Atracția nopții*); în imaginarul Carolinei Ilica, deși prezintă similitudini, noaptea și moartea sunt în raporturi indecise: „Noapte-moarte... moarte-noapte... Imperfectă omonimie. / Care oare dintre ele fiind ecoul celeilalte?! (*Poetul*);

– *somnul și visul, porți ale morții*: „Mă lupt cu somnul, îndelung pățită: / Prea știe tot ce fac eu peste zi / Și vine ca-n oglindă, mă imită / Mărind ce n-am putut înfăptui. /...Și cum vin viață-mi rupe o pătrime / Și peste nopți îmi este temnicer. / Mai bine decât el nu știe nime / Cine pot fi între pământ și cer. // Nu m-a vândut la alții niciodată. / Și doar în fața mea m-a dezgolit. / Și totuși, ca de moartea-nverșunată / Mă apăr – imitându-mi-o leit!" (*Mă lupt cu somnul*); „Somn încărcat de vise, dimineța, / Când ca argintul viu se mută viața / În altă zi, mai norocoasă poate." (*Visele din zori*); prin vis se intră-n moarte, senin, fără dureri: „Eu stau în fân, cu fața-n sus, destinsă, / Pe așternutul serii date-n spic. / Să nu-mi aduc aminte de nimic. / De fluturi galbeni, nu de somn atinsă. // Ca-ntr-un sicriu cu căpușeala verde, / Acoperit cu transparent capac, / De aer, / peste care norii trag / Un giulgiu vag de umbre indolente. / Dar sub năvodul lunecării lor, / Ținându-mi răsufarea ca sub apă, / Să nu mă zbat, să exersez să mor // Fără dureri, ca-n vise de ușor. // Abandonată-n fân precum în groapă." (*Eutanasi*). Poeta, cunoscătoare a limbii macedonene, împrumută cuvântul ca simbol al morții din această limbă și devine convingătoare în planul simbolurilor numerelor și cuvintelor ce degajă energia inițială care le-a născut, înainte ca scrierea să le configureze o ființă grafică: „Smrt. Scurt. Rece. Aspru. Neutru. / Fără nici o vocală, fără nici o dulceață, / Cuvântul acesta macedonean. // Foarte sigur de sine. // Pe care oricine / Se poate ōricând / Bizui. // Fără a ști exact când." (*Smrt*);

– *sentimentul morții ca sigiliu permanent al ființei și universului*. „Trudește ziua întreagă / (n-a sfătuit) / Să nu simți cum prin somn / Moartea își depune ouăle / În craniul tău / Ca-ntr-un cuib, / Noapte de noapte." (*Tirania Visului*); „Cârțiță galbenă, cârțiță oarbă, / Prin suflet umblând / Precum prin pământ, / Alte și alte tunele săpând /...Și ce arătură adâncă / Ogor afânat, / Cu nimic semănat. / Mormânt ce așteaptă din vreme săpat." (*Cârțiță*); moartea configurată ca o doică nepământeană: „Sânul și laptele, o, doică Moarte! / Negresă informă și grea ca pământul, / Dădacă veniță tocmai de lângă / leagănul lumii, din Africa. // Sânul ești tu: de la tine plecăm // Și la tine ne-ntoarcem" (*Sânul și laptele*). O viziune asemănătoare vom găsi în poemul Marianeii Marin *Media Vita in Morte Sumus* în care în prim-plan apare un „sân aurifer la mijlocul vieții, mamă, sân aurifer”.

Magda Ursache

„AM CUNOSCUȚ CENZURA” (IV)

Convorbire realizată de Alexandru Deșliu

„Cei din urmă vor fi cei din urmă”.

Ioan S. Pop

În '64, zice-se, nu s-au mai bruiat posturile de radio „Vocea Americii” și „Europa Liberă”. Iar în '65, Constituția RSR (articolul 29) stipula „libertatea cuvântului, presei și întrunirilor care nu sunt potrivnice orânduirii socialiste”. Vă amintiți, domnule Deșliu, lozinca electorală a democrației populare?

– Da, „Votați soarele!”

– Așa-i. Soarele era emblema, dar un soare înșelător, cu dinți. Și acum, la Iași, pe zidul Spitalului de Boli Infecțioase, s-a păstrat vechiul îndemn: „Votați soarele!”

În anii saizeci, se ieșise din tezismul proletcult, stalinist pentru a se ajunge în altul. Direcția Presei acționa cu ajutor PCR. Și încă nu intrase pe atâta, ca să zic așa, Securitatea. Se pare că Jimmy Carter, președintele SUA, presa forurile mondiale pentru a se respecta dreptul (și demnitatea) omului de-a se exprima liber. Ca urmare, a venit Hotărârea din 29 iunie '77 de-a se desființa Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor (DGPT), dar controlul ideologic al scriitorului s-a triplat. Cenzorii erau suprapuși: existau cenzura-cenzură (de stat: secret militar), o alta, a secției de propagandă PCR, una a redactorilor șefi de edituri și de reviste, care răspundeau cu postful de eventuale strâmbe și, *last, but not least*, autocenzura. Câți n-au ales tactica autocenzurării pentru a nu li se mutila textele?

Cum *facultatea de iertare* (mulțumesc, Barbu Cioculescu) n-am reușit s-o absolv, trebuie să spun că motorul cenzurii nu s-a gripat nici o clipă la „Cronica”, sub direcția Leonte. Concuram cu Radioul în supușenie. Măcar la postul local s-a aflat în frunte, pentru o vreme, un șef provenind dintre tractoriști, ca și șeful cu propaganda, unu Floareș. Nu știu de ce tractoriștii trebuiau să devină *responsabili cu probleme de cultură*.

În mass media socialiste, nimic nu deranja mai mult decât spiritul critic. Îl aveai, aveai parte de toate „hârtoapele” posibile ale carierei. O spune Alexandra Hasan în cartea citată deja, *Fals tratat de jurnalistică*.

Indicația era zeita supremă, chiar dacă pământenișefi se numeau Colibaba, Chelaru, Lăzărescu, Filip ori Ilisei.

„Mai cu aplomb, tovărășico. Cântă puțin la final”, recomanda tehnicianul postului. Nu erai destul de *optimos / optimoasă* pentru urechea lui vigilentă, te „opera”. Gata cu calea liberă spre auditoriu, vorbeai la bec.

Cu cât directorii erau mai obedienți, cu atât se înăsprea cenzura. În conducerea redacțiilor, ajungeau oameni slabi, docili. Inteligența, curajul, imaginația nu erau de trebuință. Și cât „dula” să-ți apară o carte! Și ce de bancuri cu Dulică-Suzănică se mai inventau!

„Ți-a apărut cartea?”

„Mai dulează”.

Cei mai lucizi, convinși că sistemul va dura mai mult decât o viață de scriitor, își luau lumea-n cap. În '83, erau scoși din Uniunea Scriitorilor Gelu Ionescu, I. Negoiteșcu, Tudor Olteanu, Hertha Perez, Wemer Sollner. În '85 plecau Bujor Nedelcovici, în Parisul unde se stabilise N. Breban, și tot acolo, Papilian. Dan Cristea alesese SUA.

Celor plecați li se retrăgeau cărțile din librării și din biblioteci; ba erau scoase din depozite și arse, din dispoziția Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Exilații erau astfel alungați încă o dată din țara lor: eliminați din manuale, dezavuați în sedințe chiar de foștii colegi ajunși potențați.

Mi s-a întâmplat să găsesc în proza lui Bedros Horasangian o trimitere la un „fugit”: Petru Romoșan. Deci se mai poate, m-am bucurat eu prosteste. În fapt, nu se mai putea. Știți de ce s-a interzis *Reconstituirea* lui Lucian Pintilie? Pentru că organul (miliția) era pus în postură proastă. Prin '82 –'83, erau trecute la Fondul Secret al bibliotecilor cărțile despre Yoga. Nu se putea forma „conștiința socialistă”, pesemne, dacă aflai cum e cu ynul și cu yangul.

– A meritat efortul acesta, al luptei cu cenzura, ca în final să ți se topească volumul?

– Da, categoric da. Tocmai ca să se șpele rușinea Iașilor. Verticalii, rezistenții au căutat căi de împotrivire. Le-au și găsit. Poziția lor, net delimitată de-a celorlalți, le-a adus marginalizare socială, limitarea posibilităților de-a tipări, procese (literare) de demascare. Ca lui Octavian Paler. Oare a știut Paler cine a informat că în *Viața ca un peron* e incifrat cuplul Ceaușestilor? Și cine o fi turnat-o *la stăpânire* (sintagma lui *Lesnea, poet RPR*) pe Ana Blandiana, dacă nu tot scriitorii aserviti Puterii?

Abia trecut de furcile caudine ale cenzurii, după tratative – ca să nu le spun tocmești-umiltoare, după ce făceai *compromisul acceptabil*, puteai avea surpriza să te retragă de pe piață cartea. Suporterilor Puterii le și convenea asta:

„Cu sopârle nu se face o literatură”.

Căutai o cale să spui adevărul tău schiop, semi-adevărul, puneai la bătaie aluzia, parabola... Excesul de

imprudentă l-a dus (a săgetat sus de tot) pe Silviu Angelescu la topirea romanului *Calpuzanii*.

Când l-am întâlnit la doctoratul unui amic și l-am gratulat pentru măiastra ficțiune, m-a privit cu suspiciune. Firească, dată fiind divizarea lumii scriitorilor, discordia lor endemică.

În loc să se opună cenzurii uniți, scriitorii se inflamau unii contra altora, se tocau unii pe alții. Cătălin Mihuleac vorbea, într-o tabletă din „Adevărul”, de *certoteca* lui: o colecție de certuri între politicieni. Cu mult mai spectaculoasă ar fi o *certotecă* a încăierărilor dintre scriitori.

Mi s-a întâmplat să-l ascult pe un fost cenzor de provincie. Nu regreta defel că i se desfiintase Direcția, în 1977.

„Mă omora răspunderea, mi-a spus. Acum a intrat în toți frica de urmări”.

Un lector de la editura „Junimea” mi-a zis altceva:

„Nu ceream nici o modificare, nimica. Îi înapoiam manuscrisul fără să-i precizez motivul. Las să-și bată singur capul de ce l-am respins. Când îl aducea înapoi, dacă-l mai aducea, era lună. Scotea și ce nu consideram io c-ar fi cu problemă”.

Autorul renunța, chipurile, nesilit de nimeni decât de propria-i conștiință. *Cel ce gândește singur* gândea singur: se autocenzura din frică sau din interes imediat. Trăiască, așadar, libertatea de expresie a ideilor și a opiniilor!

Calea Dubček și Svoboda (numit președinte al Cehoslovaciei în '30 martie, 1968, când s-a cerut libertatea cuvântului și a religiei) n-a spus condeierilor români mare lucru. Nouă ne-a cam lipsit rezistența solidară, nu cea solitară. Atunci, președinte al Adunării Naționale era Josef Smrkovsky, fost deținut politic în epoca Stalin. La noi, tocmai comisarii ideologici formați în stalinism și care

au distrus eficient (din nimicarnițe au creat nume mari, anihilând, în același timp, pe Lucian Blaga, pe Ion Barbu, pe Ion Pillat, pe Nichifor Crainic...) au fost menținuți pe poziții forte. Să faci destalinizare cu stalinizantți, ce eroare! Și interveneau ciclic. Ca N. Moraru, numit de Ceaușescu, în postproletcult, director al publicațiilor românești pentru străinătate. După ce-a apărut *Delirul*, Moraru a cerut arestarea autorului, ca fascist. Sunt convinsă că, dacă mai rămânea în viață după '89, l-ar fi atacat pe Preda pentru compromis în relația cu Puterea. Cum a făcut la Iași un Moraru *in nuce*, Alexandru Andriescu. După Al. An., Geo Dumitrescu era „compromis politiceste” de un articol, *Diligenta cu otravă*, unde poetul ataca filmele western ca *dăunătoare*. Articol, culmea, apreciat cândva de același critic. Oportunismul, odată intrat în vene, nu se vindecă, așa cum SIDA nu se vindecă.

Geo Dumitrescu era bun de scos iarăși din circulație, ca și cum nu cunoscuse destule constrângeri. Fusese exclus în '54 din PCR, reabilitat în '63... De ce n-ar fi devenit iarăși sac de box pentru „tezism naționalist-comunist?”

O comparație atitudinală: Geo Dumitrescu a refuzat premiul Sorin Ovidiu Vântu (60.000 de dolari), dar și premiul Fundației „Anonimul”, de zece:

„La vârsta mea, emoțiile îmi pot fi fatale.”

Lui Andriescu, „evenimentele” din '89 i-au fracturat lungă carieră de șef de teavă la mașinăria de constrâns-presat a Universității „Al. I. Cuza”. Și-a dat cu grăbire demisia după 22 (cine-a tras în noi?) și a deschis, tot cu grăbire, *Biblia de la București*:

„Cui are i se va mai da, cui n-are i se va mai lua.”

A ajuns unul dintre meritocrații urbei. Activ și nociv în proletcultură ca și-n democrație-ură, miluit lunar cu lei grei, probabil pentru campaniile culturii cu sens unic. A participat la toate: i-a combătut pe evazionisti și pe *decadenți*, mereu mobilizat și mobilizant. Îmi aleg bine adjectivele și adverbele.

Comisarii ideologici (și mă refer la vechii stalinisti, cei încântați că Leonid Dimov a fost arestat după ce urinase pe statuia generalisimului) au rămas în veac aceiași comisari ideologici. Cu aceeași virulență s-au comportat și postsocialist, încercând să anuleze iarăși valorile culturale românești. Un exemplu? Mircea Eliade a fost rejudecat în termenii „Scânteii” lui Brucan. În toamna lui '44, Eliade era considerat *pericolul public numărul unu*, un *huligan mistic*, o *otravă*, „colcăind de ideologie fascistă” (i-am citat pe N. Moraru, N. Tertulian, Oscar Lemnaru.) A fost și primul exclus din Societatea Scriitorilor Români. Postsocialist, s-a cerut aceeași carantină. Doar funcționează modul stalinist de-a submina tradiția. A fost acuzat ca „hibrid comunisto-legionar”, care-l adora *in petto* pe Ceaușescu, așa cum l-a adorat și pe Salazar. Iacobini puri și simpli (ca Dubuisson) l-au etichetat „receptacul de idei schizoide” (Isac Chiva), obsedat de „hipertrofia eului etnic”. Idei ca „revenire eternă”, „resurrecție după eșecuri” n-au fost pe placul lui Jean Paul Enthoven („Le Point” sau Bertrand Poirot-Delpeche („Le Monde”). De ce n-o fi fost receptat – mă întreb și vă întreb – prin Roberto Scagno, care declară că, în 20 de ani, n-a aflat nici urmă de rasism, de nazism, de antisemitism la Mircea Eliade?

Pinguini

La teza asta periculoasă că a-ti apăra stilul etnic înseamnă a fi sovîn, că optimismul privind viitorul *unui pământ numit România* e blamabil, o să revin. Nu fără o trimitere la Constantin Trandafir:

„Nerecunoașterea valorii naște monștri.”

O propunere monstruoasă mi s-a părut aceea de a se lipi pe cărțile lui Mircea Eliade o banderolă pe care să scrie *trecut fascist*. De acord, dacă și pe volumele lui N. Tertulian, Ov. S. Crohmălniceanu, Paul Georgescu etc. s-ar scrie *trecut proletcult*.

Războiul român-român al scriitorilor s-a reiterat în forme acute. Optzeciștii au uitat (spusa lui Ioan Adam: „unde se pierde interesul, se pierde și memoria”) că Paler, Preda, Breban, Buzura, Toiu – și asta numai în proză – au reușit să crape un geam, să forțeze o ușă. Au fost negați ca fiind depășiți, expirați, iar literatura apărută în comunism a fost respinsă la hurtă. Și *genus irritabile vates* s-au dovedit a fi nu numai poeții, dar și prozatorii, criticii; criticii, dar și o istoricii literari. Porta-vocea? Muzicianul politico-fonic Iosif Sava, amfitrionul recitalurilor pe noile teze: cine n-a scris, nu s-a compromis; literatura apărută în comunism e una valorizată fals; numele mari au fost fabricate în uzine PCR; avem nevoie de alte personalități creatoare, nicidecum de Sorescu / Stănescu, de Fănuș Neagu / Eugen Barbu (profund contestabili), de Preda, care a colaborat și a zvârlit în foc pisici vii. Pe urmele lui Sava, popa Tabără vorbește de „stirbiturile” lui Nichita Stănescu, iar Cristian Tudor Popescu îi *trage o smetrie peste ochi* (zisa lui). Și câți poeți care l-au *parazit* (verbul lui Dinu Flămînd) pe Nichita Stănescu nu-l ocărăsc acum ca *boem PCR*).

GDS-ul a constituit cenzura în numele *est-eticii* (conceptul Monicăi Lovinescu), scoțându-i în față pe cavalerii *sans peur et sans reproche* care nici n-au scris, nici nu s-au compromis. Că multe dintre aceste repere morale, etaloane ale intransigenței, s-au dovedit informatori Secu e altă poveste.

– După revoluție, profitorii au reapărut roiuri-roiuri.

– Profitori ARLUS, profitori PCR / UTC, profitori GDS...

Ultimii numai replici corecte civic n-au dat. Și asta pentru că nu i-a oprit o lege a lustrăției: cenzura politică necesară.

Buna mea prietenă Alexandra Hasan n-a mai suportat după Mica Dictatură Radio, cu partido-logica Frontului Salvării Naționale, cu discursul agitpatriotic, cu prudența și constrângerea pe măsură. Intrase în Radio din pasiune și cu repartitie guvernamentală (vocea era impecabilă, bună pentru o carieră de mezzo-soprană, nu pentru imne dedicate celor doi), dar era din ce în ce mai rezervată, mai contrariată, mai jenată când o felicitam pentru vreo emisiune. La suetele cu amicii, Ceausescu era cifrat Buxtehude. Alexandra n-a vrut să facă noile compromisuri și a fost împinsă la „Europa Nova”, un post privat TV din cartierul Bularga, desființat destul de repede.

– Nu-i cumva postul „Tele Next” din romanele dvs.?

– Ba da. Neobedienții rămân victime sigure, iar *nepătat* rimează cu *neadaptat*. Alexandra spune că n-are „râcă, ură” după toate astea. Eu povestesc prin grilă resentimentară, am dreptul la *playback*. După faptă și răsplată. N-o să accept să tac din gură (am tăcut atâta) când Ilisei

și Leonte convorbesc nonșalant pe tema verticalității lui Petru Caraman, Al. Dima, Gh. Ivănescu... Refuz să mă cantonez în starea de resentiment, dar nu sunt lăsată să ies din ea.

A nu știu a câta oară repet că slujnicarii celui alt sistem ar trebui să se abțină o vreme să iasă-n față. Nu știu dacă tocmai L. Dionisie (nume de cod pentru L.L.), care răspundea cu dăruire sarcinilor PCR, s-ar fi convenit să-l evoce pe profesorul Caraman. Cât despre Dima, când i s-a cerut un articol de actualitate pentru „lașul literar”, ceva cu spiritul partinic în cultură, a refuzat:

„Nu scriu chestii d-ăstia, dragă, scrieți voi, că d-aia sunteți redactori acolo”.

Iar dragii de redactori, cu obsesie pentru roșu, îmbrățișaseră „cultura luptătoare” (sintagma lui Jebe) și n-o mai slăbeau cu dragostea lor. Nu numai doza de proletcult e greu de suportat, dar și doza de fals despre proletcult.

Mie mi-e rușine că am acceptat cenzurarea eseului despre Mihai Ursachi. Spuneam (și o pot repeta) că această cedare m-a urmărit și mă urmărește.

N-a meritat, domnule Deșliu, să ascult cripitul lui *Corneliu cel sturzos*, cum îi zice Luca Pițu (detest nu atât cenzura agresivă, brutală, cât pe cea insidioasă, a sturzilor, de care te ferești mai greu) și să elimin din volum *Alchimia cuvântului*, eseu apărut în „Cronica” nr. 19, din 1972, 12 mai. Începea așa:

„Străin de speculații experimentale efemere și totodată fidel siesi, Mihai Ursachi rămâne în a doua carte, în bună măsură, același alchimist în căutarea substanței numită «cristal de cuvinte». Un temerar Don Quijote a cărui Dulcinee este nobila și autentică nevoie de perfectiune, circumscrisă în metafora «adâncului», devenit pe rând moarte și cer, potrivit unei străvechi înțelepciuni aflate pe o treaptă mitică îndepărtată”.

„Singurătatea naște poezie”, mai scriam acolo.

– Și chiar nu știți de ce v-a fost scos eseul din volum?

– Ba da. Sturzu îl placa mereu pe Mihai Ursachi, poetul născut, nu făcut. Obținea *cristal de cuvinte* Ursachi, nu *autoportret pe nisip* și asta se vede că-l măcina. Trebuie spus însă că nu erau pe placul cenzorilor vocabule ca *enigmă, ceresc, feeric, mister...*

„E singurul loc unde ceasul nu bate

Vino, vom locui fără grijă-n

Castelul numit Voluptate”.

Atemporalitate? Castel? Voluptate? Era tot ce putea submina grav puterea clasei muncitoare. Exponentul ei, Nicolae Țatomir, scria cu totul altceva:

„Privirea peste țară când mi-o port,

Chem visele trecute la raport.

* * *

Ci văd din orizont în orizont

Cum faptele se-aliniază-n front.”

Ei, în frontul ăsta Mihai Ursachi nu s-a aliniat nici c-o silabă.

– V-a folosit publicarea volumului *A patra dimensiune*?

– Mai puțin decât omului din Tecuci motorul („Un om din Tecuci avea un motor / Dar nu i-a folosit la nimic”) și

chiar mai puțin decât lui Mihai Ursachi bicicleta adusă de la San Diego. S-a neglijat complet faptul că debutasem deja în volum. Ce, Leleul avea volum atunci? Nici vorbă! A debutat editorial la o vârstă destul de coaptă. Erau atâția scriitori în Iași fără cărți: ca Ignea, ca (îmi asum cacofonia) Costea, ca Andriescu... Cunosc atâția scriitori cu carnet, dar fără cărți. Era mai simplu să ai vreun socru / frățâne / naș la partid sau să devii șoptilici pentru Securitate.

Mai eram captivă în iluzia criteriilor de apreciere. Credeam că apariția în volum mi-ar consolida poziția la revistă. Colaborarea cu noua conducere era mai mult rea decât bună. De câte ori n-am auzit, după instalarea noii triplete:

„Eu nu pot lucra cu tovarășa asta”.

În numele egalității sociale, n-aveai voie să-ți critici șeful.

Intrasem la „Cronica” într-o perioadă de relaxare, am mai spus-o. Ștefanache – Iacoban se opuneau impunerii de teme, se băteau ca neautorizații să apară, căutau să fenteze cenzura. La un săptămânal social-politic era greu să faci asta; „Secolul XX” se apăra de „actualitate” prin decalajul față de data curentă, dar „Cronica” apărea musai săptămânal.

După Congresul XI al PCR (25-28 noiembrie '74) și, mai ales, după Congresul Educației Politice și Culturii Socialiste (2-4 iunie 76), libertatea ideii, a cuvântului fuseseră, treptat, confiscate. Leonte a ales tactica autocenzurii, dar și a veghei: să nu-și ia cineva libertăți nepermise față de linie. Mi-l amintesc deplasându-se să primească indicații, îmbrăcat în gri sceptic, cu geanta diplomat adusă din Franța, care, într-un august 1789, devenise patria Drepturilor Omului, libertatea de exprimare a ideilor și opiniilor fiind, de atunci, un drept.

Îmi închipui că nu-i convenea deloc când, sosit important și cu un aer doct de la vreo ședință de lucru cu Chelaru, ne găsea râzând ca ne-bunii de vreun articol de fond semnat de Vasile Constantinescu, pe care-l citeam cu voce tare pentru sforăielile de conținut și pentru tautologiile formei de lemn.

Aveam, Val Gheorghiu, ludicul rafinat, eu, clovnul de Kalmuschi, Turtureanu (mai elastic, mai abil – temperat în relația cu Leonte) statutul de ambiguu. Nu, nu era o poziție articulată ferm, dar era evident că spuneam frazele acelea cu streină gură. Mi se părea – atunci – că eram solidari în haz. Râdeam cu ne-măsură de reportajele lui Sturzu (de celebru-i titlu: *Flămânzii de ieri și de azi*) ori ale Bădiei (*Roman – oraș deschis ca un solar*). Pragmaticului Aurel Leon îi convenea orice subiect. În perioada „Iașului nou”, compunea un soi de proze-reportaje, pe temele momentului. Celor care au uitat (Memo Plus – nume de medicament) și au construit din Aurel Leon un simbol al gazetăriei neobediente, după obsnoo, le rezum una, *Demisia*, publicată în '57. Cobiliță dă demisie din funcția de îngrijitor de cai (era fruntaș pe secție și-si cheltuisse necugetat tot salariul pe zahăr și pe panglici pentru animale), intrând la cherele cu Pișta, porcarul. De ce? Pentru că-l găsisse dând „lutărnă, Ia iesle, noaptea”, cailor lui. Explicația? Pișta se temea pentru godacii fătăți (șaișpe, cifră-record), să nu fie călcați în picioare de cai.

Pentru a se lichida conflictul, Cobiliță trebuie să dea și mâncare trei nopți, ca-n poveste, porcilor. Numai că Piș preferă să plătească amenda (un kil de trăscau de cooperativă), decât să lase pe altcineva să se atingă c porcii lui: „Porcu e animal delicat, nu așa, ca calu, pui iesle și gata.” Trebuie precizat că erau anii când caii s lichidau după indicație de la Kremlin, ca să lase la tractoarelor. Se omorau cai, acum se omoară păsări..

Dar câte și mai câte nu însăila gazetarul de la veche „Opinie” („acolo, știrea de azi se dezmințea a doua z răbufnea nea Mitru), *pe ruinele lumii de ieri*, ca să uzu de *dubovniî iazîk* pe care iată că n-am uitat-o. Și e mereu la obiect Bădia! Scrupulos la datorie ca polițai lui nenea Iancu, scrisese o „atitudine” contra venituril ilicite, câștigate de mandatarî din averea poporului. I-a fabricat cu Iacoban o poantă: am expediat o adresă cu că tov Leon era chemat la procuratură (ora, sala) și numească pe cei cu venituri suspecte. Bădia nu s descurajat. A produs pe dată la mașina de scris întâmpinare: foiletonul e o specie literară; nu s-a referit cazuri reale; n-are cum să-i dea pe față pe mântuitorii c bani murdari.

Hazul cel mare a fost după ce l-am auzit oferindu-să să verniseze expoziția unei acuarelîste:

„Te deschid eu.”

Și câte pictorese n-a „deschis” Bădia!

Trebușoara cu revista de uz intern, un colaj întins pe un perete în spatele biroului meu, n-a sfârșit bine. M creasem un colț al nostru, diferit de cel roșu. Așa-i ziceam: colțul ne-roșu. Lipeam cu aracet luat din poligrafice ni se părea mai stupid din materialele apărute în revistă dar și ce respingea cenzura. O contribuție importantă venea din afara redacției, dinspre Ursachi și dinspre George Pruteanu.

„E mai bună revista asta ca ailaltă”, mârâia poetul c sub mustața roșie ca un foc viu.

Cred că era destul de supravegheată revista – colodacă ultraprudentul Leontică a dat ordin administratoru Zigu Herșcovici să văruiască peretele. Făcusem destul apel la umor, recurs la ironie. Cât să mai dăm cu sâc c lșarlic? „Stați liniștiți, tovarăși!”

În centrul colajului, trona gol pușcă Orson Welles, pe un platou de filmare. Semăna cu Sângeorzan, era l Sângeorzan, calul nostru de bătaie. Atârnam pe perețe strofe din cele mai găunoase poeme eroice – angaja sau realist – socialist – angajate, dar și din celelalte; *tamaretă* lângă o strofă de Ion Potopin. Leonte decide asupra aspectului moral al poeziilor lui Brumarul, tăind sexul.

Mă gândesc ce-o fi făcut Herșcovici cu colajul meu că de cerut și-a cerut, în particular, scuze:

„Așa a vrut tov Leonte, să văruiesc peretele, cî instigare ce faceți.”

O fi fost distrus sau dus la Securitate, ca mater dușmănos, care comenta nefavorabil „realității”, persifla, făcea haz de ele... Eram provocatori în haz nostru.

– V-ați confruntat cu cenzura și după ac decembrie?

– Da, cu mai multe feluri de cenzură. Cenzura exis-

A „rodit” în fel și chip. Spuneam că am pierdut treisprezece ani de scris în presă? Odată deturnat de la linia destinului propriu e greu să legi la loc firul rupt. Ce să fi făcut? Ar fi trebuit să-mi creez un brand, ca adidasii sau ca Johnny Walker. S-ar fi putut numi ERATA editura mea cu librărie, dacă n-ar exista deja, în Piața Palatului, magazinul buzoianului Mihai Stănescu. Numai că scoasă din dogma materialismului cum să devin pragmatică? Neorientată cum sunt, nu m-am re-orientat. Culmea este că tot vechii slujnicari / cenzori dețin know /how-ul.

Am vrut să corectez greșeala care mi-a schimbat cariera. N-am reușit. Re-angajarea la „Cronica” lui Ioan Holban nu s-a întâmplat. Mi-au respins cererea. De asta am, pentru revista „Cronica” (mai există?), o fobie cronică.

Singura atitudine normală în povestea asta lynotipistul a avut-o. Eram în piața Nicolina, la o coadă pentru pește. A ieșit din rând și mi-a făcut loc în față. Categorie:

„O iau eu de la capăt, doamnă Magda, că dumneavoastră n-ați avut atunci nici o vină.”

Greșeala atribuită mie pe nedrept a fost cel mai greu plătită greșală de tipar din câte cunosc. Dar adevărata mea eroare a fost alta: un comentariu la un text dramatic publicat în „Tribuna”. DRP a avut curaj să-l publice. Nu știam cine-i Țuțea, că nu l-aș fi criticat ca neinteresant și prolix la rubrica mea de revistă a presei, „Săptămâna literară”. Mi-a adus aminte de asta chiar Petre Țuțea, în „Timpul” postdecembrist al lui Cassian Maria Spiridon.

Mica ironie a sortii a făcut să pătesc, *mutatis mutandis*, și eu ca el:

„E bine scris, mi-a spus un june gazetar, da'avem Țuțea și n-avem loc în revistă. Cum să vă publicăm?”

De unde să fi auzit el de Magda Ursache și de interdicția ei de semnătură? La începutul anului 1990, aveam 46 de ani. Deja făceam parte dintre *bătrânii care trebuie arși*, pentru că există și o cenzură a vârstei. Nu uitați că am re-intrat în presă la spartul târgului. Premiile literare se iau și ele la vremea lor, nu la 50-60 de ani. Și nici iluzii nu mai am: *cei din urmă vor fi cei din urmă*. Speranța o fi pierind ea ultima, dar pierde.

Ei, dar despre „fata văzută și nevăzută a cenzurii”, cum formulează Ioan Lăcustă, o să mai vorbim. Pentru că există o cenzură care te obligă să urmezi linia (azi, i se zice trend, dar tot linie limitativă este), pentru că există o cenzură a marilor edituri, o cenzură a difuzării, o cenzură economică...

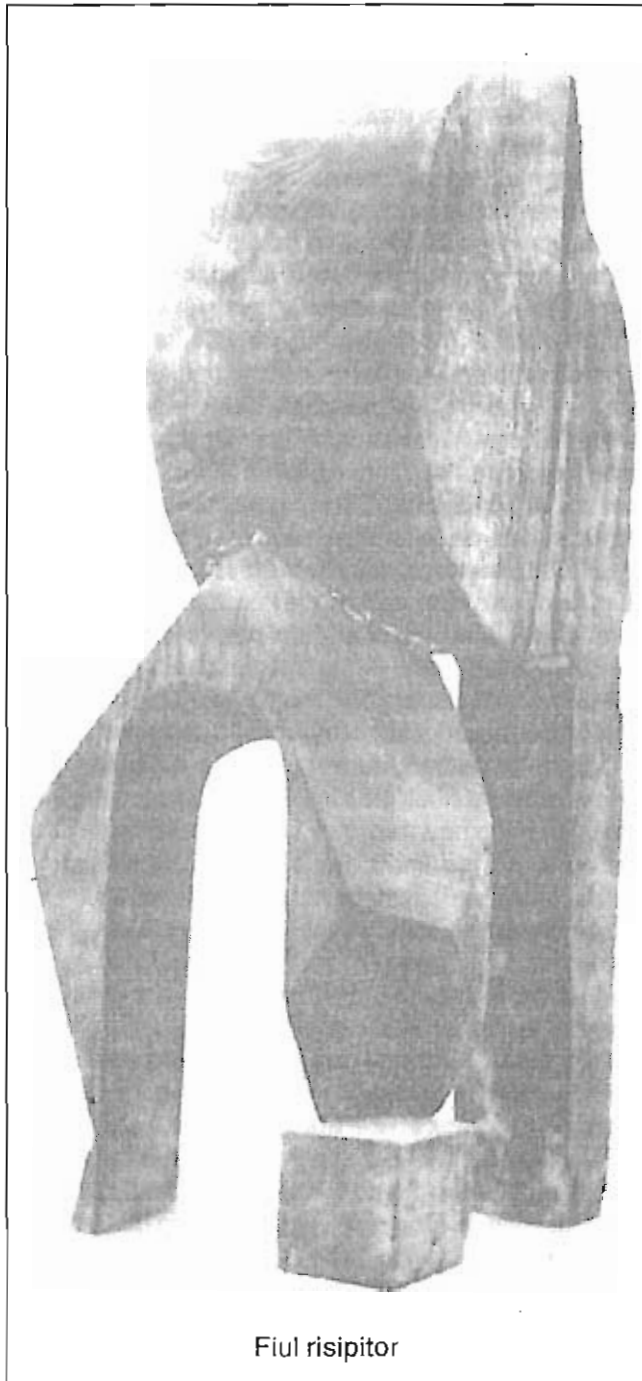
La sugestia lui Dan Petrescu (*Scrisori către Liviu. 1994-2004*, „Paralela 45”, colecția *Odiseu*), mă întreb cum ar fi funcționat Monica Lovinescu pe post de Suzănica Gîdea. Pe ordinea de zi a „acțiunilor” ar fi fost campania contra Goma (ferească Dumnezeu să n-o urmezi: pătești ca Liviu Ioan Stoiciu), aneantizarea lui G. Călinescu, Premiul de editare Omăt. Ca răspuns la recomandări (pe fir lung și scurt), liste de bursieri, de larg mediatizati și de premiați. Toate astea, nu din vina Monicăi Lovinescu, ci a cliențismului oportunist. Că-ti vine să strigi ca Mircea Dinescu:

„Opriti oportunismul, cobor la prima!”

– Dacă ați putea schimba ceva din biografia dumneavoastră, ce-ați schimba?

– Nu-i un răspuns ușor, dar știu ce-aș schimba: cei

22 de ani de tăcere editorială: 1973-1995. Nu pot să nu mă gândesc la ce-aș fi putut face dacă mi s-ar fi dat posibilitatea să tipăresc la timp cărțile de sertar, *Astă-vară n-a fost vară... și Universitatea care ucide*. Vă asigur că e terifiant să n-ai posibilitatea asta. În deceniile mele de tăcere, cum nu sunt o persoană orgolioasă, mă îndoiam crunt de mine însămi. Îmi spuneam că da, am să mor și fără să public vreo carte. Se adunaseră, la „Cartea Românească” și în sertar, trei. Când nu te confrunți cu nimeni, când nu te citește nimeni e greu, e și mai greu. N-am avut parte de cititorul atent și avizat, care stătea la coadă, să-i cumpere pe Preda, pe Breban, pe Buzura, pe Radu Petrescu, pe Mircea Horia Simionescu. Dacă regret ceva, e privilegiul de-a fi fost citită în perioada cenzurii excesive.

Fiul risipitor

Liviu Ioan Stoiciu

„CONȘTIINȚA ACTULUI DE CREAȚIE S-A TRANSFORMAT ÎNTR-O CONȘTIINȚĂ A ZĂDĂRNICIEI”* (IX)

Convorbire realizată de Alexandru Deșliu

– Care e rana încă nevindecată a memoriei dvs.?
 – Eșecurile în plan literar (inclusiv cele legate de receptarea critică sau de recunoașterea statutului de scriitor) și trădările din viața intimă (în dragoste, în prietenie) au provocat și răni nevindecabile. În plan literar, unele răni s-au închis: faptul că am reușit să debutez editorial prin concurs abia la 30 de ani, după mai multe eșecuri, a fost până la urmă benefic, fără ele poate n-aș fi atras atenția. Azi ar putea să pară straniu că versurile mele nu erau acceptate de juriile concursurilor de debut, începând cu anul 1974 (când mi-am definitivat primul volum de versuri) și că a trebuit să apar cu selecții de poeme, din volumele de versuri trimise, în două *Caiete ale debutanților* (1977 și 1978), la Editura „Albatros”, înainte să debutez editorial cu o carte a mea. Spun straniu, fiindcă n-o să credeți, dar azi, după 25-30 de ani, poemele din aceste volume ignorate de juriile de atunci, total sau parțial (spun parțial, fiindcă din două volume au fost selectate poeme pentru *Caietele* de care pomeneam), sunt aplaudate de cititori. Știți că mi-a apărut la sfârșitul anului 2006 o carte formată din poeme inedite din aceste volume ale mele trimise degeaba la concursuri editoriale acum 25-30 de ani, intitulat *pam-param-pam (adjudu vechi)* – această carte e o antologie a volumelor mele rămase în sertar, dactilografiate între 1976-1980, de fapt. E incredibil cum se schimbă percepția publică și gustul critic în 25-30 de ani! Am avut surpriza să fiu receptat laudativ în cel mai înalt grad în 2007 de cititori care au 70 de ani (și, în compensație, să fiu minimalizat de cititori care au azi 25 de ani?). Scriitoarea Elvira Iliescu din Constanța, să vă dau un exemplu semnificativ, a scris o cronică la adresa acestor volume ale mele din prima tinerețe (reunite în *pam-param-pam*) de 20 de pagini dactilografiate, intitulând-o *O minunăție*, o revelație. Ar trebui să mă întreb dacă domnia sa mi-ar fi acceptat aceste volume la aceeași cotă valorică personală acum 25-30 de ani? N-ar fi o întrebare retorică, fiindcă am avut parte de un paradox în acei ani '70, la nivelul unui scriitor de autoritate: Ștefan Augustin Doinaș – cel care în 1974 m-a prezentat public pentru prima oară „ca poet” (intitulându-și prezentarea: *Realul cu plasmă poetică* și atrăgând atenția asupra noului stil de a scrie, ce avea să se numească „optzecist”), cu o pagină de poezie în revista „Familia”. Ei bine, cu totuși contrariant, Ștefan Augustin

Doinaș a fost singurul din juriul Editurii „Albatros” (în care mai erau Laurențiu Ulici sau Constanta Buzea și alți 5) care s-a opus debutului meu editorial – mi-a mărturisit asta târziu Gabriela Negreanu, scriitoarea care mi-a fost lector de carte (și făcea parte și din juriu) la volumul *La fanion* (și la următorul, *Inima de raze*). Îmi e dificil azi să determin dimensiunea unui eșec al debutului meu editorial: pe de o parte, sunt convins că „așa mi-a fost dat”, să debutez extraordinar de greu, la 30 de ani (după șase ani de așteptare să fie acceptat felul meu de a scrie de către juriu; repet, scrisul meu avea să intre mai apoi în „paradigma optzecistă”) – poate, dacă aș fi debutat mai devreme, n-aș fi avut pe piață o carte recognoscibilă, cristalizată. Pe de altă parte, după 25-30 de ani de la definitivarea acelor volume rămase în sertar (ignorete total sau parțial de juriile concursurilor de debut) am constatat că noua generație, a poezilor și criticilor aflați la prima tinerețe (la vârsta pe care o aveam eu când scriam poemele cuprinse în *pam-param-pam*) nu gustă acest stil al meu de a scrie poezie, pe care-l consideră „retro”, în cel mai bun caz, azi, dacă nu recuzită de istorie literară, bună pentru muzeu? Jubilez, firește. Poate ar trebui trasă o morală: a eșecului...

Tot în regim literar este pentru mine un eșec neinclu-derea numelui printre prozatori decât întâmplător (mai exact, mă includ între prozatori cei ce mi-au citit măcar unul din cele patru romane: din nefericire, mă consider o victimă a prejudecății din literatura română, că poezii nu pot fi și prozatori sau dramaturgi; excepțiile confirmă regula: un Mircea Cărtărescu a fost acceptat ca prozator, cu prețul marginalizării poeziei lui, la fel Matei Vișniec, a fost acceptat ca dramaturg, cu prețul marginalizării lui ca poet; sau chiar trebuie acceptată această dominantă într-un gen la un scriitor, e important într-un gen literar, nu în toate?). Nu mai fac aici caz de neinclu-derea mea în rândul dramaturgilor... E o rană nevindecabilă (față de aceea a debutului editorial în poezie, care până la urmă s-a închis de la sine; din reflex, din când în când, se redeschide). Regret sincer că nu sunt „băgat în seamă ca prozator”, chiar sunt intrigat – și nu atât că nu sunt receptat critic, refuzându-se citirea romanelor mele, cât pentru că m-a demoralizat până acolo, încât refuz să mă mai așez resemnat la masa de scris proză. Am scris dintotdeauna (de la 15 ani, regulat) proză cu plăcere, în paralel cu poezia, azi m-am îndepărtat de „prozatorul din mine”, de emisfera mea cerebrală epică, așa îi spun eu

* Fragment dintr-o carte în lucru.

cealaltă e emisfera cerebrală lirică). Nu are nici o importanță pentru mine că azi economia de piață are nevoie de proză, nu de poezie (proza are câțiva cititori sigurați, e vandabilă, cât de cât; deși nu la nivel de proză românească originală, ci de consum; majoritatea poetilor s-au reprofilat în prozatori după Revoluție, fiindcă așa merg vremurile”). Trec anii și nu mai scriu decât „la cazii” proză, motiv în plus de deprimare. Astfel, consider că am eșuat și în fața propriilor ochi cu proza, nu contează că mi se pare nedrept. Las la o parte faptul că eu mai am răbdare... Pentru a scrie un roman îți trebuie timp liber, să lași totul deoparte și să scrii non-stop, să u-ți uiti personajele, să trăiești împărțit între viața din roman (în căutare de subiect fictiv de la o pagină la alta) și viața ta reală. Cum eu, în ultimii ani, m-am gândit numai la sinucidere, că mâine o termin, dacă nu, o las pe oimăine, ce mai contează o zi, am preferat să scriu poezie, când și când. Am rămas însă un cititor de proză și sufăr că nu mai scriu decât fragmentar proză. Sunt și revoltat, că mă trezesc dezvoltând subiecte epice în minte și ezit să mă așez la masa de scris, să le redau, să le dezvolt. E un blocaj din care nu mai vreau să ies. Proza rămâne o rană deschisă...

Rămas în plasa aflată sub tensiune a literaturii, alt șec a fost legat de „șefia” între scriitori, la redacțiile „Contrapunct” (un nou săptămânal al Uniunii Scriitorilor, în 1990, între colegi de generație), de unde mi-am dat emisia în 1991, și „Viața Românească” (între 2001-2005 m-am fost redactor-șef adjunct; dar îndeplineam funcția de redactor-șef, care era plecat ambasador la Atena), de unde am fost demis în mod absurd de Uniunea Scriitorilor (nu și de editorul revistei, Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, cel puțin pe moment), numai fiindcă mi-am făcut datoria și am publicat pagini literare din Jurnalul unui scriitor incomod, Paul Goma. Nu m-a interesat funcția nici o clipă (nu m-am bătut pentru nici o efie, au venit de fiecare dată de la sine), dar am fost ezamăgît că de la un moment dat nu m-am înțeles cu colegii (care, vai, râvneau în secret la această șefie). L-am considerat niciodată un scriitor, cât am fost „șef”, „subordonat” al meu, din contră, stăteam la dispoziția colegilor de redacție. De altfel, e greu să trag o concluzie și în legătură cu „șefiile” mele, dacă sunt bun sau nu să eu „șef”, „șefiile” mele au apărut numai după Revoluție – atât am stat în fruntea județului Vrancea, presedinte, nu m-a contestat nimeni și am făcut față provocărilor, la fel și în fruntea publicației fondate de mine la Focșani în ianuarie 1990, „Revista V”, din amândouă posturile străgându-mă în bune relații cu „subordonații”... După șecul din șefia de la „Contrapunct” (unde am fost ales redactor-șef în lipsă, în februarie 1990), am jurat să nu mai accept în veci o funcție de conducere executivă între scriitori, dar... La mine orice promisiune (plan, jurământ) trebuie contrazisă de realitate: am fost obligat să preiau șefia la „Viața Românească”, neavând cine să semneze actele după plecarea intempestivă a redactorului șef, Caius Traian Dragomir, în Grecia – o greșeală morală scump plătită, într-o redacție cu alți trei scriitori, doi dintre ei George Gibescu și Petre Got, pensionabili, amândoi cu

un trecut tulbure, care credeau că li se cuvine o preamărire; din cauza lor mi-am dat demisia de trei ori și nu mi s-a acceptat) hărțuindu-mă continuu, al treilea, Vasile Andru, fiind mereu plecat în străinătate. În ultimii 17 ani am fost invitat să preiau șefia la ziare sau să parvin politic fie și „ca independent” în funcții de conducere de stat (în parlament sau guvern), am avut puterea să refuz și mă felicit. Chiar la începutul acestui an, 2007, am fost numit tam-nesam redactor-șef la o revistă literară lunară (mă abțin să-i dau numele, deși merită, actuala conducere a revistei fiind de o rară onestitate) și am refuzat de-a dreptul indignat că e posibil să se mai gândească numai cineva la o asemenea posibilitate. Le răspund celor ce mă onorează cu invitația de a ocupa o poziție înaltă că mi-am mâncat porția de șefie, îmi ajunge, sunt sătul... Totodată, dacă tot sunt pe acest tărâm al eșecului profesional, să subliniez că rana nevindecabilă dintâi rămâne legată de neterminarea unei facultăți (într-o perioadă de boemă din prima mea tinerețe, dusă la extrem), care mi-a adus prejudicii inimaginabile în plan social și mai ales în lumea scriitoricească (în care m-am complăcut prin destin), de la a fi umilit și călcat în picioare, la a fi arătat cu degetul ca intrus sau impostor. Aș fi putut oricând să termin o facultate (după Revoluție, fără să am vreun folos la masa de scris), să închei acest capitol, dar ar fi fost timp pierdut, neinteresat de carieră și parvenire socială. Un alt eșec (și rană neînchisă): „limbile străine de circulație”, incapacitatea mea de a le învăța.

Alte răni care m-au adus în pragul nebuniei, de care pomeneam la începutul răspunsului meu: trădările în dragoste și prietenie, din viața intimă. Am trăit experiențe alienante cu două tinere „absolvente de limbi străine” (coincidentă; că tot am pomenit de ele mai înainte) de care am fost îndrăgostit, una în prima tinerețe, a doua în ultima tinerețe, dacă pot să spun așa, la o distanță aproximativă de 25-30 de ani. Amândouă m-au trădat când îmi era lumea mai dragă, după jurăminte de iubire scrise cu sânge (vorba vine): amândouă au intrat în cercul meu vicios de sinucidere, ele mi-au grăbit pofta de a dispărea de pe lumea asta, înțelegând că nu pot să duc până la capăt nici măcar o „iubire maximă”. Am în minte, acum, când vă răspund, paginile de jurnal (prea puține) ținute de Virgil Mazilescu doar în anul morții lui (1984, la 42 de ani), poet căruia eu îi aprind lumânări la mormânt de câte ori merg la Mănăstirea Cernica (niciunui alt poet nu i-am mai aprins atâtea lumânări, confundându-mă cu nefericirea lui) – jurnal în care m-am recunoscut, și de care am ajuns să mă tem (ținând și eu jurnal, la fel de prăpăstios, chiar dacă nu mai beau alcool): el a murit din dragoste, trădat de iubită (o prozatoare, știu toți scriitorii despre cine e vorba). Citind jurnalul lui Virgil Mazilescu am înțeles de ce e iubirea un capăt de țară, egală cu moartea: dacă o ratezi, ești bun să te sinucizi. Intuitiv, chiar așa-i spune Virgil Mazilescu: „Eu nu cred decât în moarte, adică în iubire”... Era înnebunit de durere, suferea „ca un câine” că iubita îl trădase, nimic altceva nu mai conta pe lumea asta – să mai uite, bea alcool, rar era treaz. Și eu îl înțeleg, mi-am omorât ani buni din viață îndrăgostit de două femei ușoare (dovedite ca atare în

timp, din păcate; trebuie spus lucrurilor pe nume; vă dati seama, n-am nimic împotriva femeilor ușoare, e opțiunea lor, dar atunci când ele trădează o „mare iubire”, în care au fost implicate esențial, eu nu le pot tolera lipsa de caracter; nu mă refer la ce mi s-a întâmplat mie, ci în general). Obsesia iubitei care te-a trădat îți adâncește rana nevindecabilă și conștiința eșecului nu te salvează, ci te îngroapă de viu, oricâte scuze „la rece” ai găsi. Doar dacă ai umor scapi viu dintr-o trădare (dacă iei lumea așa cum e, imorală, imperfectă). Astăzi mă mir că am putut să-mi pierd rațiunea „iubind” aceste două femei tinere (repet, la aproximativ 25-30 de ani distanță) – nu-mi mai spun nimic atunci când le revăd sau reaud, nici măcar nu-mi înțeleg formidabila ardere interioară din anii când eram îndrăgostit de ele. Și totuși, nu m-am lecut de tot: a rămas acel gust amar al înfrângerii în iubire și al trădării, al aprecierii greșite a perspectivei din anii când eram îndrăgostit „orbește”. Am eșuat, sunt amintiri neplăcute datorită finalului nedorit (despre partea fericită a iubirii nu-mi mai amintesc). Altfel, nu e greu de înțeles că iubirea mea s-a manifestat egal față de soție, de exemplu (păcat că soția a capotat exact atunci când nu trebuia; într-un alt timp mă voi mărturisi; ea îmi e și azi un bun prieten). În privința trădărilor în prietenie, prefer să mă abțin, ele având legătură numai cu literatura (restul prieteniiilor nici nu contează): sunt pățit și azi, cum am fost și ieri și alaltăieri, n-am prieteni, am tot încercat să mă apropiu de unul sau altul, dar am descoperit repede incompatibilități. Prieteniiile în care m-am implicat imprudent și care m-au dezamăgit mi-au deschis o grămadă de răni nevindecate până azi. Prietenii mi-au devenit dușmani ascunși. Mereu dau vina pe mine, că eu sunt cel inadapabil. În ultimii ani de cumpănă (când numai sinuciderea era o soluție; sinucidere amânată de pe o zi pe alta) mi-a rămas totuși un prieten dezinteresat, și acela femeie (față de care rămân dator sentimental, fiindu-i nerecunoscător; probabil că o să se supere că o dau de gol): Anda Felicia Giuclea, de care m-am atașat sufleteste, colegă la ziarul „Cotidianul”, cât am fost colaborator (redactor, consilier) extern. A stat în umbră, de câte ori m-am prăbusit ea m-a ridicat după puteri, deși n-aveam nici o obligație unul față de altul (fie și cu un telefon de susținere morală sau cu o masă asigurată când n-aveam ce să mănânc, sau împrumutându-mi mașina. Matiz, după ce și-a cumpărat-o, în 2004), înțelegând că „așa îmi e scris, să mă chinu!” și să apreciez în viață pe cine nu trebuie. Dar și în cazul ei trebuie să pun semnul eșecului, eu având inimă de piatră. Vedeți, sunt plin de răni... Și mă omoară singurătatea. Natural, mă condamn singur că sunt cum sunt și că-mi merit soarta.

– „Moartea este un subiect tabu, dificil de abordat frontal”. Am citat o afirmație a prof. Michel Vovelles. Dvs., domnule Liviu Ioan Stoiciu, ce ați aflat despre moarte citind și scriind literatură?

– Moartea rămâne o temă fundamentală a literaturilor lumii. Natural, e atotprezentă și în literatura română: moartea expusă de la suprafață, din exterior (cu tot ritualul înmormântării, creștin sau folcloric), sau din profunzime, înainte de a avea loc, al invocării ei cenzurate fie și de o boală incurabilă a trupului sau a sufletului. Plus dimen-

siunea „bântuirii” de după moarte, a strigoilor, sau aducerea magică a spiritelor la o masă de discuții, păstrându-se o legătură cu morții. Până una, alta, moartea e veșnică (viața noastră e trecătoare, durează în medie 70 de ani, nimica toată). Dacă reîncarnarea nu e reală (credința ortodoxă, ultramajoritară în România, nu crede în ea), atunci viața noastră ar trebui să fie un cadou unic dat de Dumnezeu, cu care n-o să ne mai întâlnim niciodată – și de aceea ar trebui prețuită minut de minut. Vă spune asta un sinucigaș, culmea. Adevărul e că eu habar nu am să mă bucur de viață, furat cum sunt de o structură viciată pesimistă, cu ardere chimice interioare dereglate, care mă mențin în zona tristeții și melancoliei – degeaba sunt „un om activ, constructiv”. Știu sigur că voi pleca din această viață supărat pe mine însumi că n-am fost în stare să apreciez importanța fiecărei clipe trăite... Fiindcă de moarte vom avea parte până la sfârșitul vremurilor. Moartea nu e constructivă la nivelul fiecărui individ (dar e constructivă la nivelul colectivității, împrăștiându-se lumea), ea e contemplativă în veci. Îmi imaginez că rămâne totuși o entitate sufletească după moarte, atâmată ciucure la streășina universului (cum relatează cei ce s-au întors din moarte sau cei trimiși prin hipnoză pe lumea cealaltă), care stă visătoare, în așteptare cosmică (eventual, în așteptarea Judecării de Apoi promise și de ortodoxie). Nu au nici un motiv, cei în viață, să-și dorească moartea (care, nu e așa, oricum vine) – în proiectul divin nu contează decât viața, ceea ce faci viu. Aceasta e gândirea rațională. Din păcate, rațiunea divină nu ne împărtășește rațiunea limitată la ce am moștenit și am asimilat în timpul vieții, ea are alte resorturi, alte idealuri (nu degeaba ne e superioară, imposibil de egalat). Dacă intru în spectrul irațional, violent sau nu (spectru mental cu care mai degrabă ne potrivim cu gândirea lui Dumnezeu), moartea capătă alte sensuri: prin ea o iei de la capăt (să poți să reînviezi), fie și într-o cu totul altă dimensiune, și e normal să-ți dorești să o iei în mod radical de la capăt, riscând să-ți depășești condiția, e o aspirație care îmbunătățește gena cu care te naști... Ar fi bine să conștientizezi că mâine poți să mori, să te pregătești moral pentru „marea călătorie”.

Altfel, în spațiu și timp strict privat, vă pot asigura că există o lume dincolo de moarte, sau mai exact există posibilitatea cotidiană de a lua legătura cu morții. Am avut fără să vreau experiența unei asemenea legături, care pentru un altul ar fi putut fi traumatizantă: eu am luat-o ca pe un dat natural. Puteti să o considerați o poveste literară. V-o redau întocmai (având martor soția și fiul), în parametrii ei reali. În a doua parte a lunii aprilie 1996 a murit Mircea Ciobanu (pe numele lui adevărat, Sandu – coincidentă, numele de fată al mamei mele era Sandu; pe de altă parte, Mircea Ciobanu era traducător din limba greacă, altă coincidentă: tatăl tatălui meu era aromân macedonean și a venit în România din Grecia; vreau să spun că între mine și Mircea Ciobanu a existat o legătură de simpatie subînțeleasă), născut în mai 1940. A murit cam la vârsta la care sunt eu acum, la 56 de ani neîmpliniți (eu am împlinit în februarie 57 de ani). Mircea Ciobanu mi-a editat trei cărți: *Când memoria va reveni* (care ne-a îmbolnăvit pe amândoi din cauza cenzurii), în

și, și *O lume paralelă* în 1989 la Editura „Cartea înveșcă”, unde era redactor, și *Singurătatea ctivă*, la Editura „Eminescu”, unde a fost director, în 1991 (adică în anul morții lui). Mă considera unul dintre enii săi de departe (eu am locuit la Focșani până în 1991), îl vizitam acasă la București, la invitația lui expresă (condițiile în care eu evitam de regulă să cunosc scriitorii acasă la ei, îndeaproape, și refuzam politicos invitațiile-am refuzat inclusiv pe Nichita Stănescu, bucurându-mă să-l știu din cărți), îi cunoșteam bine familia, îmi așezam manuscrise ale lui, pe care voiam să le definitivez și să văd și părerea mea. Repet, eram cu el „pe aceeași lungime de parcurs”, cum se spune, cel puțin în domeniul literar. Eram pe punctul să scriu și în picioare (avea un pupitrul în sala de lectură). Îl chinuia glaucomul, dar nu atât tensiunea la un moment dat (ea a dat semnalul că e ceva în neregulă cu circulația sanguină; degeaba a avut între prieteni și oricând scriitori), ci un infarct. Era mereu neliniștit, creativitatea lui m-a surprins dureros, era prea tânăr și era în vârstă de glorie, mai avea atâta de scris (el fiind printre puținii scriitori români acceptați de critică, la nivel înalt, și ca poet și ca prozator). Trupul i-a fost depus pe un catafalc în sala Rondă a Muzeului Literaturii Române. Am să scriu la prânz cu flori, să-l veghez, am întârziat lângă el, și din partea dreaptă chipul, insistent. De la un moment dat am avut senzația că într-un dialog se vorbește cu el (sala era plină de scriitori, veniți să-i aducă un omagiu; i-au rămas atâția îndatorati), extrem de sincer. M-am concentrat la maximum, mi-au dat lacrimile, strâns din dinți și i-am repetat: *Mircea, dă-mi un răspuns în care există cealaltă lume, n-am cum să aflu altfel, decât făcând un efort, nu vreau să-ți aduc vreun prejudiciu acolo unde ai ajuns*. Deschid o paranteză. Eu eram obsedat de mic de faptul că morții nu trebuie deranjați, nu trebuie niciodată să le ceri imposibilul. Fiind pătit: la vârstele astea de la dezgroparea mamei mele, conform obiceiurilor din Adjudu Vechi, când eu aveam 9 ani și am fost în vizită insistențios în groapă, cerându-i imposibilul (să-mi dea o bucată de brusc dacă mă mai iubește!), am fost la un pas de a muri, nu mai puteam să stau pe picioare, aveam amețeli, se învârtea lumea cu mine, nu mă mai puteam atinge de mâncare, mi-era frică de întuneric, nu puteam să dorm, și n-o vedeam în fața ochilor decât pe mama. Scriitorii au ridicat din umeri, eu simteam că mor, până la urmă tata m-a dat pe mâinile moasei satului și a unei surori, care m-au descântat și m-au repus pe picioare într-un mod enigmatic. „Probabil ai fost deocheat de mama ta mormânt, când te-a văzut ce mare ai crescut”, mi-a spus atunci moașa satului, și a continuat: „ai deranjat-o, cerut ceva? Mortii trebuie lăsați să se odihnească, să-și aleasă cei care și-au dorit să trăiască, nu să moară” și mama mea a murit la 30 de ani, trăsniță în bucătăria de la sat, pe 21 iunie, când se deschid cerurile, la solstițiu, în ziua solstițiului. Vă reamintesc, am avut o soră mai mare, Livia, care a murit deocheată, la doar șase luni... Deocheatul nu e o boală, ferească Dumnezeu să preiei energie negativă din ochii unui „posedat”! Am înțeles că sunt lucruri care trebuie respectate, mortul trebuie respectat, nu trebuie deranjat. Dacă atunci mie mi-e frică de morți, îi evit cât pot, iar când pot să-i evit, cât îi veghez nu mă gândesc la nimic, să

fiu sigur că nu mă tentează un dialog inconștient cu ei, curios cum sunt – și nu-i conduc la mormânt decât dacă-mi sunt rude dintâi... Închid aici paranteza. Cum spuneam, îl vegheam pe Mircea Ciobanu și am intrat într-un dialog inconștient cu el, încheiat cu o mare rugămintă: să-mi dea un semn că există cealaltă lume (o prostie, dar nu m-am putut abține, demult mi-am dorit să aflu, cu orice preț, care e adevărul în acest sens)... Era, totuși, un joc (eventual transferat în regim livresc). Bineînțeles, după ce am plecat acasă, am uitat complet de rugămintea mea făcută într-un fel de transă inexplicabilă, în care n-am crezut nici o clipă că poate să aibă vreun rezultat, am reintrat în viața mea cotidiană, furat de obligații... În seara acelei zile (când am vegheat la catafalcul lui Mircea Ciobanu), acasă, eram cu soția și fiul în sufragerie, cu lumina aprinsă, așezați pe canapea, nu-mi mai amintesc de ce aveam atunci ceva important de dezbătut în familie. La fix 12 noaptea (aveam să ne uităm mai apoi la ceas), am auzit toți trei că ușa de la intrarea în apartament e zgâriată și că-i e apăsată zgomotos clanta. Am sărit toți trei în picioare speriați și... ni s-a oprit inima: ușa de la intrare era deschisă, dată de perete și din întunericul de pe hol se vedeau doi ochi arzători! Norocul nostru că am auzit, totodată, mârâieli de câine pline de dragoste. În ușa era un câine negru, cu pete albe (descoperite pe lăbute la lumină), vagabond. Era imposibil – ușa la scara de bloc era încuiată permanent și nimeni nu avea câine dintre locatari, să fim obișnuiți cu câini (noi nu am crescut atunci, și nici azi nu creștem în apartament nici pisici, nici câini, nici papagali sau mai știu eu ce). De unde a apărut? Pe unde a intrat? Ce căuta la ușa noastră, tam-nesam? Niciodată nu ni se mai întâmplase așa ceva, și am locuit la bloc în trei locații, la Focșani și București. Trăiam în plin absurd, cu atât mai mult cu cât nu înțelegeam de ce nu fusese încuiată cu yala ușa de la intrare a apartamentului nostru (de regulă, vă dați seama, o încuiam), nu mai pățisem așa ceva. Și totuși, totul avea să aibă o logică, descoperită însă în timp... Cu inima bătând în piept, i-am spus câinelui (care se gudura, de parcă m-ar fi cunoscut de când lumea; încerca să intre în apartament și eu nu-l lăsam, mirosea a nespălat de la o postă, probabil că dormea în gunoarie, era murdar tot; ar fi însemnat să-l spăl în cadă cu săpun și eu știam că nu se spală câinii vagabonzi), la derută: bine, bine, fratele meu, am înțeles că ești flămând... L-am mângâiat, dintr-odată am fost fericit că mai aveam un suflet lângă noi, de veghe la ușa. Fiindcă avea să nu se mai despartă de ușa noastră. Ne-am minunat toți trei, soția i-a adus un așternut, i-am pus de mâncare în fața ușii apartamentului nostru. Făceam o faptă bună, în definitiv. Din acea noapte acest câine vagabond nu s-a mai despărțit de mine. A doua zi l-am condus până la cimitirul Bellu pe Mircea Ciobanu, unde a fost înmormântat practic pe o alee, nemaigăsindu-i-se loc, departe de „lotul scriitorilor” (puținele locuri de la „scriitori” rămase au fost și sunt păstrate hoțeste de scriitorii care administrează Uniunea Scriitorilor, ei cred că vor fi nemuritori dacă au mormântul în preajma lui Mihai Eminescu). Întors acasă răvășit, m-am bucurat nespuse să redescopăr câinele vagabond la ușa, care a sărit pe mine, bucuros de

revedere. Dintr-odată am realizat minunea: el era semnul de la Mircea Ciobanu, el l-a trimis să-mi răspundă la întrebarea pusă, că există lumea cealaltă, de după moarte! Le-am spus soției și fiului ce mi se întâmplase cu o zi în urmă, când l-am vegheat pe Mircea Ciobanu, cum l-am rugat fără speranță să-mi dea un semn. Și cum Mircea Ciobanu mi-a trimis acest câine vagabond la 12 noaptea, câine care a deschis singur ușa (avea să o facă în fiecare zi când avea chef să ne vadă, fără să mai îndrăznească să intre în apartament, lăsam special ușa neînchisă acum). Acest câine negru m-a însoțit peste tot – 40 de zile (după cum aveam să luăm mai apoi seama, după care a dispărut, așa cum a apărut)! Mă însoțea de regulă la redacția „Cotidianul”, în Calea Plevnei, în spatele clădirii rămase în șantier (unde N. Ceaușescu si-a ținut ultima manifestație de 23 august) și la redacția „Viața Românească”, în spatele Magazinului Eva. Cel mai greu îi era acestui câine deștept când trebuia să intre în tren în metrou, călătorii se închinau, nu era însă alungat și el nu se lăsa. Dar la ieșirea din metrou (la stațiile Eroilor și Romană) începea pentru el calvarul, fiind pe teritorii străine: i-a fost imposibil să se lupte cu haitele de câini care-și păzeau teritoriul bine determinat în București, degeaba alungam eu aceste haite, era pus pe fugă prin surprindere. Se întorcea acasă, îl găseam de fiecare dată în fața ușii, numai el știe cum se întorcea, pe unde, era de o inteligență uluitoare, numai nu vorbea cu noi (ce n-aș fi dat să știu să-i pun întrebări la care să-mi răspundă indirect, prin mișcarea unor obiecte sau prin „da” și „nu”, dând din cap; n-am fost în stare să-l dădăcesc, mi-era de-ajuns că-mi aducea liniște de câte ori era lângă mine) – dacă nu cumva îi însoțea unde se duceau pe soție sau pe Laurențiu. Era deja membru al familiei noastre (pe furis, Laurențiu l-a spălat cu săpun în cadă, când eu și Doina am fost plecați în provincie). Colocatarii de pe scara de bloc se învățaseră cu câinele din fața ușii noastre. Când am fost toți trei plecați în provincie (ni se rupea inima, dar era imposibil să-l luăm cu noi, neavând o mașină mică; alerga nebun după taxiul pe care-l luam până la gară, încărcăți de bagaje), am rugat-o pe colega Anda Felicia Giuclea să-i dea de mâncare în fața ușii noastre... Și acum, când rememorez aici, am emoții și mi se umezesc ochii, parcă nimeni nu m-a iubit cum m-a iubit acel câine. Într-o zi, întorși din provincie, nu l-am mai găsit – nici azi nu m-am învățat cu gândul că i s-ar fi putut întâmpla ceva rău și că n-am putut să-l ocrotesc. M-am amăgit cu gândul că și-a găsit un stăpân adevărat, retras la o curte. Nu puteam să concep că a putut să moară într-un accident (era extrem de imprudent, jucăuș, ar fi dat orice parcă numai să-l admiri, să-l ții lângă tine). Formidabil e că după o perioadă, când încă ne mai tulbura mintile, am făcut socoteală și am constatat că ne-a stat în preajmă aproximativ 40 de zile – adică exact atâta cât întârzie sufletul omului, conform tradițiilor, „pe pământ”, până să plece definitiv în altă dimensiune... Ce am scris până aici este strict adevărat, îmi sunt martori soția și fiul, repet, în primul rând. Ce am vrut să vă spun e că morții păstrează, la nivel de inconștient, legătura cu cei dragi – doar că nu știm drumul către ei și nici nu avem

habar cum să comunicăm. Poate e de ajuns să ne concentrăm la maximum la ei, să le atragem atenția. Sau poate eu sunt pur și simplu un bun *medium*, cum se spune neștiințific.

Semnul dat de Mircea Ciobanu mi-a influențat viața – de atunci cred într-o altă lume de după moarte (că „mi s-a întâmplat mie, pe propria piele, a fost o evidentă”), nu mă interesează ce cred alții, eventual din domeniul științific – că ar fi putut fi o coincidență întâmplătoare, de exemplu, apariția câinelui nemaivăzut, dar care mă cunoștea, venit la ușa apartamentului meu, exact după ce eu l-am implorat pe cel mort (Dumnezeu să-l odihnească în pace!) să-mi spună cumva dacă există o altă lume: nu mai e o chestiune de credință religioasă și cu atât mai puțin de literatură, ci de onoare să spun întocmai ce gândesc, să nu mă ascund, cu prețul de a mi se demonstra că „m-am dereglat de pe fix”. La începutul acestui an, 2007, după moartea atât de nedreaptă a prozatorului Gheorghe Crăciun (coincidență nefastă, a murit la 56 de ani ca Mircea Ciobanu!), i-am dedicat un poem (apărut pe prima pagină a revistei „Arges” 2/2007), în care l-am pomenit pe Mircea Ciobanu și semnul dat de el de pe lumea cealaltă. Vă redau aici un fragment din acest poem, să-mi înțelegeți starea de spirit pe care o am deja în fața morții:

E atât de nedrept: l-aș chema pe
Gheorghe Crăciun acum la mine, cum
l-am chemat pe Mircea Ciobanu când a murit, să-mi dea
un semn,
să-mi spună dacă există milă pe lumea
cealaltă. Fiindcă știu
deja esențialul – de la Mircea Ciobanu, care
mi-a aprobat cererea cu ani în urmă: m-am trezit atunci
cu un câine
vagabond acasă la mine la ușă,
ușă uitată neînchisă, la bloc, în Piața Unirii! Câinele a
apăsat pe
clanță la 12 noaptea: am sărit în sus, i-am văzut
albul ochilor bulbucăți în ușa deschisă, în întuneric – dar
nu avea
cum să-mi vorbească, nu? Să
dea de gol faptul că morții... Morții pleacă într-o altă
viață! E adevărat, Gheorghe
Crăciun? Pleacă? Se strămută... De ce nu. Se strămută
morții într-o
altă dimensiune? Într-un alt
sistem de referință, mai degrabă... Vorbesc
singur. Privesc absent pe fereastră, devin atent, s-au
tulburat
valurile în aer: e
ceva între seninătate și sânge, scurs de sus. Mă
concentrez:
pescărușii
scot sunetele guturale ale găștelor din copilăria mea,
ce blasfemie, sunt
valuri de rău: poate ar veni Gheorghe Crăciun, dacă l-aș
chema, sub
înfățișarea unui pescăruș alb de Dâmbovița, poate...

-ar bate cu ciocul în
am să-i deschid, să-l mângâi. Câinele trimis de Mircea
Cioabanu-după-ce-a-murit nu voia decât să-l
ingâi...

de zile sufletul lui Mircea Cioabanu m-a însoțit peste
tot, așa

păți și acum dacă l-aș chema pe
Gheorghe Crăciun? Nu. Nemaivând sprinteneala de
altădată...

și se poate să-l deranjez și pe el, să-l

stig la rătăcirii, rătăcirii

nești, e un păcat de neiertat: ce să fac? Să-l
lingușesc,

-i cânt în strună? Gheorghe Crăciun mi-a

efonat pe mobil când eram

erat cu genunchiul în spital, pe 14 ianuarie, și m-a
încurajat, i-am

nas dator: ce s-a întâmplat cu el

pă aceea? Cum să-i stau și eu alături acum? Ar

bui să mă sinucid, de șapte ani mă tot ameninț singur
cu moartea,

dar nu sunt lăsat decât să mă chinuiesc... „Sunt chinurile

lui, bătrâne, chinurile

țului sunt chinurile eului”... Poftim? E atâta revoltă și
ură în noi, încât...

mult simt nevoia să merg la un cimitir:

mai însemn eu? Nimic: mă

șic pe zi ce trece...

Mi-am promis solemn, prudent, după întâmplarea
grantă cu Mircea Cioabanu, să nu mai fac greșea să
ai forțez dialogul cu vreun cunoscut mort, de care mi
a făcut dor sau de la care vreau un răspuns, depășit de
situație conjuncturală sau alta. Fiindcă totul e incontro-
bil, periculos. Nu m-am ținut de cuvânt decât parțial.
Acă tot m-am lungit pe acest subiect „tabu” (despre
cartea care nu poate fi abordată frontal, cum spuneți
vs., dragă domnule Alexandru Desliu), am să vă
ărturisesc și al doilea păcat al meu, legat de asemenea
gături interzise cu cealaltă lume. Deși poate părea mai
rșin semnificativ, acest apel către alt scriitor, de a-mi
i un semn, are morala lui. Întâmplarea face că zilele
ăcute mi-am amintit în scris de acest episod, la o reme-
orare a lui Virgil Mazilescu (care va putea fi citită în
tregime în numărul 6 / 2007 al „Vieții Românești”, dacă
n înțeles bine). Iată relatarea: „Pot să nu fiu crezut, dar
i spun adevărul (am martori): acum trei ani am luat
gătura indirectă cu Virgil Mazilescu. Eram în cimitirul
ănăstirii Cernica, unde nu mai venisem demult (neavând
așină mică, îmi era inaccesibilă această mănăstire),
ream zece lumânări în mână și voiam să i le aprind la
ormânt. În mod inexplicabil, deși știam sigur că
ormântul lui e «lângă fântâna din cimitir», nu i-am găsit
ormântul (îngrijit de prieteni, azi însă are lespedea
steriorată), degeaba l-am tot căutat în amănunt. Era cald.
n întrebam câțiva călugări întâlniți întâmplător în cimitir,
și știa nimeni de mormântul poetului. Lumânările mi se
doiseră în mâini. Supărat că nu-i găsesc mormântul,

obosit de atâta căutat, am strigat tare, retoric (și cabotin)
către cer: Virgile, dacă vrei să-ți aprind lumânările la
mormânt, dă-mi un semn! Și m-am concentrat la Virgil
Mazilescu. Bineînțeles, nu m-am așteptat nici o clipă
să-mi dea vreun semn Virgil Mazilescu atunci, nu eram
chiar atât de nebun... Deschid iar o paranteză: m-am
concentrat la acel Virgil Mazilescu cunoscut de mine,
n-am idee în ce an exact (venisem de la Focșani, unde
locuiam, la București, am uitat însă de ce): mergeam
împreună la «Cenaclul din Tei», așezați unul lângă altul,
într-un autobuz sau troleibuz, mă conducea el la acest
cenaclu, avea o sticlă de vodcă în buzunar și mereu o
pipăia, temându-se parcă să n-o piardă sau să nu-i fie
furată. Așa mi-a rămas în minte, recitându-mi poezii de
ale lui (îi eram un admirator) – de atunci tot merg cu Virgil
Mazilescu într-un autobuz sau troleibuz, din care nu mai
coborâm, într-o călătorie fără sfârșit... Închid iar paranteza.
Resemnat, am părăsit cimitirul Cernica, acum trei ani, și
am plecat trist către biserică și administrația mănăstirii,
îndreptându-mă spre ieșire. Pe drum, până să ies din
incinta mănăstirii, am mai întreat un călugăr întâlnit dacă
nu știe unde e mormântul poetului Virgil Mazilescu. A
ridicat și el din umeri, dar mi-a subliniat că ar putea să
mă îndrume Părintele Ignatie, să merg la chilia lui. Se
lăsa deja întunericul. Am căutat chilia (nu mi-a fost ușor,
neînvățat cu locurile sfinte), scria pe ea «Părintele
Ignatie», am bătut la ușă și a apărut un călugăr uriaș, cu
barbă neagră până pe piept: Vă rog să mă iertați, i-am
spus, am fost trimis la dumneavoastră, caut mormântul
poetului Virgil Mazilescu și nu-l mai găsesc... Cum să
nu, domnule Liviu Ioan Stoiciu, mergem să aprindem
acum împreună lumânări, îi aprindem și lui Daniel Turcea,
mi-a răspuns călugărul – lăsându-mă cu gura căscată.
Eu sunt fratele lui Haralambie Grecu, a continuat
călugărul. (Haralambie Grecu, poet și călugăr la
Mănăstirea Antim, mi-a fost prieten de boemă din prima
mea tinerețe petrecută și la București, când am condus
un cenaclu studentesc, intitulat «3,14»; azi, Haralambie
Grecu e ieromonah în SUA) Nu se poate! Ne-am îmbră-
țișat, aveam în față un poet: pe Iordan Grecu (azi sem-
nează Ignatie Grecu și a publicat cinci cărți de poezie).
Habar nu aveam că te-ai călugărit și tu, și cu atât mai
puțin că ești aici... E clar, m-a trimis anume la tine Virgil
Mazilescu! La cine altul putea să mă trimită decât la un
poet! Vă dați seama cât de tulburat am putut fi, de atunci
am senzația că mă leagă de Virgil Mazilescu, peste
moarte, o complicitate spirituală...” De fapt, e normal ce
mi se întâmplă? Să fie de vină literatura (ceea ce am
aflat despre moarte citind și scriind literatură, cum spuneți
dvs.), fără să-mi dau seama? Trăiesc în interiorul literaturii
și am ajuns să confund planurile, să am impresia că
trăiesc în realitate? Literatura putând fi și o altă lume.
Oricum, literatura s-a dovedit a fi o altă lume după
moartea autorilor. Sau realitatea depășește ficțiunea
literară? Metafizica ar trebui să se transforme într-o știință.
Toate cărțile mele fac referire la moarte – fără să am
revelații, știu că moartea e mult mai importantă decât
viața... În prima parte a acestui răspuns afirmam contrariul,
că viața contează: credeți că mă contrazic?

Ioan Adam

ÎN TRE BIOGRAFIE ȘI BIBLIOGRAFIE*

Lung prilej de lamentație neputincioasă înainte de sfârșitul lui '89, problema instrumentelor de lucru (dicționare, enciclopedii, bibliografii etc.) își găsește rezolvarea tocmai în acest timp în aparentă atât de neprielnic proiectelor mari. Interesant este că ele nu mai sunt duse la capăt de colective măcinate de lupte intestinale și lentoare levantină, ci de câțiva singuratici legați prin afinități electice. Unul dintre ei este universitarul clujean Aurel Sasu, unicul supraviețuitor al unui triumvirat ilustru ce încercase zadarnic în 1985 să publice un *Dicționar al scriitorilor români*, demers blocat atunci pentru că infirma dogmele epocii și, în plus, revela numărul considerabil al literaților ce dăduseră bir cu fugiții, evadând din paradisul concentraționar. Blaga spunea cândva că ardelenii sunt oameni care duc lucrurile până la capăt, iar Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu i-au confirmat opinia, reluând proiectul interzis și concretizându-l în patru tomuri mari, editate între 1995 și 2002.

Rămas singur prin jocul nefast al destinelor. Aurel Sasu n-a abandonat. Productiv ca o uzină americană, acest om-instituție cu prelungi stagii peste Ocean a încredintat tiparului, în 2001, *Dicționarul esențial al scriitorilor români* și *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, iar acum iată-l publicând, cu concursul Editurii „Paralela 45”, *Dicționarul biografic al literaturii române*, sinteză de amplă respirație lexicografică întinsă pe 1800 de pagini format mare și finalizată – zice autorul cu orgoliu și reproș totodată – în doar doi ani, „fără contribuția vreunei instituții române de cultură”. *À bon entendeur salut...*

În prefata *Dicționarului...*, universitarul, îndeobște ceremonios, ponderat, atent la conveniente, se dezlănțuie polemic, țintind acuzator racilele timpului nou: amatorismul, tribalismul cultural, grafomania, fragmentarismul, arbitrarul unor inițiative paralele. Asta ca să citez doar câteva. Dintr-o intensă iubire contrariată pentru *scriitorul român* (adică subiectul și partenerul, prezumabil, al investigațiilor sale), Aurel Sasu nu se sfieste să indice și defectele acestuia: preferința pentru ficțiune în detrimentul disciplinei, supunerea în fața „dictaturii efemerului” și partizanatul, adică *selectarea*, după obiceiul pământului, a comentariilor avantajoase, pe scurt, toate relele ce decurg din „barocul unei imaginații peste care nu rareori se suprapun sfidarea și indiferența”. Ca unul căruia nu i-au displicut lupta de cuvinte, fulgerul stiletului, mărturisesc că-mi este agreabilă noua postură a Aurel Sasu.

Ce se poate zice în spațiul fatalmente limitat al unui

articol despre monumentalul lexicon ce însumează 2301 nume? N-aș reține – detaliu subliniat cu o tresărire de mândrie de autor – doar că „e cel mai complet, ca număr de autori, dintre lucrările de lexicografie literară publicate în ultimul deceniu și jumătate”. Aș adăuga că e cel mai *obiectiv* (pe cât de obiectiv poate fi totuși un literat!), cel mai echilibrat dintre ele și prin asta demn de a sta alături de lucrări similare occidentale și central-europene. E, apoi, cel mai consecvent în identificarea resurselor de creativitate românească din toate colțurile lumii. Erudit, informat mai până în vârful unghiilor, Aurel Sasu pare a avea știința rară, azi aproape dispărută, a radiesteziei. Așa cum vechii fântânari își purtau deasupra solului nuieleșă pentru a descoperi apa din adâncuri, tot așa își poartă și domnia sa condeiul pe varii continente pentru a detecta izvoarele creativității românești. Cele 820 de articole ce poartă *numai* semnătura sa sunt rodul unor fericite și laborioase cercetări prea puțin – uneori deloc – îndatorate predecesorilor.

Problemele apar însă în planul coordonării eforturilor altora. Lexicograful nu a lucrat singur, ci cu un grup de fideli care au „clătit” materia în diverse variante, fără a ajunge totuși la o formulă fără prihană. Poate că într-un dicționar *biografic* ideal ar fi fost discursul „alb”, neutru, constatativ, ilustrat perfect de Mircea Angheliescu în articolul dedicat chiar autorului lexiconului. Colaboratorii săi nu se pot dezbăra de condiția de analiști, de esești care au pasiuni, obsesii și prejudecăți. De unde mari deosebiri de ritm, ton, atitudine. Diferența de tratament, strângerea sau relaxarea frâului fac ca unii autori să pară mai mari, căci beneficiază de fraze calde, potrivite (poate) într-un dicționar analitic, alții mai mici, fiindcă au încăput pe mâna unor biografi cu stil mai răcoros. Ca să dau doar câteva exemple, Valeriu Cristea și Daniel Cristea-Enache, amândoi critici excelenți, despre care scrie Aurel Sasu, par a avea o statură mai modestă decât Dan C. Mihăilescu, căzut în lotul lui Stefan Borbély.

Jumătatea frumoasă a scriitorimii, poetele, ilustrează la rândul-i această inegalitate. Fiindcă în presa din Ardeal s-a făcut caz de „misoginismul” lexicografilor, trebuie să conchid că în acest dicționar scriitoarele se bucură îndeobște de un regim deferent, cavaleresc. Am luat, de pildă, cunoștință cu plăcere de existența unor distinsse literate ca Maria Petre, Elisabeth Păunescu, Alexandra Roceric, Indira Spătaru, Maria Șleahțișchi, Mihaela Malea Stroe, Eugenia Useriu, Mariana Gardner Zavati, multe dintre ele trăind în străinătate. Sunt însă și autoare care îmi par că au intrat pe ușa din dos într-un lexicon al *scriitorilor*. Meritele doamnei Gina Stoiciu nu țin, cred, de sfera literaturii, ci de cele ale sociologiei, comunicării

* Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. I-II, col. *Marile dicționare*, Editura „Paralela 45”, 2006

culturii de masă. Bibliografia cercetărilor sale este muritoare, însumând titluri precum *Orientări operaionale în cercetarea comunicării de masă*, *La Transition en Roumanie. Communication et qualité de la vie*. S-ar zice că lexicografii văd ca Ochilă „toate cele” în epărtări, dar sunt atinși de miopie aici. Lipsesc din dicționar poete ca Alina Durbacă, Nina Vasile, pentru care 7 expert în recente metamorfoze ale lirismului de talia 7 Marin Mincu rezerva spații consistente în primul volum *Poeziei române actuale*. Uitată e și Mariana Pândaru. Ici un cuvânt despre Mara Giurgiuca (membră a Uniunii criitorilor din 1967!), excelentă traducătoare din Lion euchtwangher, Friedrich Dürrenmatt, Heimito von Doderer, Iax Frisch, Arnold Zweig, Jules Verne, Günter de Bruyn a. Aș adăuga, ca o omisiune elocventă, și numele Adelei ireceanu, poetă substanțială, al cărei palmares editorial cuprinde cărți ca *Titlul volumului meu, care mă preo-upă atât de mult* (1997), *Domnișoara Cvasi* (2001) și *Îtelegerea drept în inimă* (2004). Nu-i inutil să precizez că Adela Greceanu este inclusă prima în istoria/antologia și Marin Mincu. După mine prezentul literaturii nu-i mai uțin interesant decât trecutul reprezentat de... Radu ireceanu, cronicarul oficial al lui Constantin Brâncoveanu e care *Dicționarul biografic...* îl menționează uviincios.

N-aș face din semnalarea acestor omisiuni un prilej e a-i reșoșa lui Aurel Sasu misoginismul. Mai frecventă ... *misandria*. N-am găsit în *Dicționar...* autori despre le căror cărți s-a scris mult și (de) bine. Regret absența și Gelu Negrea, despre a cărui carte *Anti-Caragiale* au urs râuri de cerneală (simptomatic lucru, Florin Ianolescu, autorul articolului dedicat lui Caragiale, menționează la „referințe critice” scânteietorul eseu; ulmea ghinionului, F.M. însuși este la rândul-i omis din sta de „colaborator” inserată în fruntea lexiconului). Până 7 ianuarie 2004, termen limită pentru documentare și cludere în lexicon, Gelu Negrea a mai publicat incitantul seu *Cine ești dumneata, domnule Moromete?* și a refațat antologia bilingvă *Mitică*. Cu gândul la o viitoare diție a *Dicționarului biografic* semnez că este și utorul unui captivant *Dicționar subiectiv al persoanelor lui I.L. Caragiale* (Editura „Cartea Românească”, 004).

Cortina unei totale discreții, ca să nu spun nepăsări, trasă și asupra unor critici ca Dumitru Serban Drăgoi autorul monografiei *Ion Pillat* din 1984, relevantă si ea la referințe critice” de Ion Pop, și al eseului *Gib I. Mihăescu*, tipărit în 2001 la Editura „Granada”), George Iruțeanu, Ionel Popa, Victor Atanasiu, Valentin Protoopescu. A ignora un cărturar de anvergura spirituală a și Mihai Moraru, realizator al exemplarelor ediții ale *Bibliei le la București*, *Paliei istorice*, traducător din *Septuainta*, îngrijitor meticolos și riguros al *Scrierilor alese* în opera lui Iordache Golescu, cercetător eminent al ărților populare și al literaturii române vechi, distins în 988 cu Premiul „Timotei Cipariu”, iar în 1990 cu Premiul Perpersicius”, autor al aceluși recital de erudiție comparată intitulat *De nuptiis Mercurii et Philologiae* (1997), și chiar o gafă impardonabilă. Dacă autorii *Dicționarului* or voi date suplimentare despre acest intelectual apreciat

de regretatul Virgil Cândea pentru „concepția științifică formată prin eruditie, reflecție și severă metodă”, atunci n-au decât să consulte *Dicționarul general al literaturii române* în paginile cărui Nicolae Mecu îi schițează un edificator portret. Informații utile ar putea găsi și în *Enciclopedia personalităților din România*, editată de Hübner Who is Who.

Dar nu e. oare, nedreaptă și sancțiunea tăcerii aplicată reporterilor și prozatorilor atașați cotidianului? Nici un rând nu e rezervat unui scriitor merituos ca Nicolae Mateescu, în panoplia cărui figurează premii importante. Dau aici, bizuindu-mă doar pe propria bibliotecă, câteva din titlurile cărților sale: *Vedere de pe balustradă* (1968), *Războiul pâinii* (1974), *Stația de salvare* (1975), *Oamenii pământului* (1978), *Puterea unui sat în fața lumii* (1985). Nu sunt mai fericiți nici Romulus Lal, Ioan Lazăr (prozator elogiut de Laurențiu Ulici pentru *Pasiuni provinciale*) și Mircea Bunea (și el multiplu premiat). Bibliografia celui din urmă include volume ca *Împotriva nisipurilor* (1982), *Praguri de suflet* (1989), *Praf în ochi. Procesul celor 24-1-2* (1994), *Agonia generalilor* (2000), *Karaoke 2001* (2002) și *Socioestetica teatrului*, cercetare de pionierat la noi despre care s-au scris numeroase comentarii... Și fiindcă am menționat îndeosebi reporterii, mă nedumerește absența lui Ion Podoleanu, autorul romanului-reportaj *Baronul*, mărturie aspră, încrâncenată despre coșmarul construirii „magistralei albastre”, Canalul Dunăre-Marea Neagră, într-o lume care (scria un recenzent al cărții, Paul Silvestru, alt absent din *Dicționar...*) „redescoperea plăcerile faraonismului și avantajele sclavagismului”.

Mă miră, pe de altă parte, amploarea articolului consacrat politologului Vladimir Tismăneanu, om cu merite în varii domenii, dar cu existență problematică printre „fictionari”. Bibliografia lui, doldora de titluri ca *Noua stângă și Școala de la Frankfurt*, *The Crisis of Marxist ideology in Eastern Europe*, *Latin American Revolutionaries, Groups, Goals, Methods, Condemnați la fericire. Experimentul comunist în România*, *Fantoma lui Gheorghiu Dej*, *Fantasies of Salvation*, *Democracy, Nationalism and Myth in Post-Comunist Europe*, nu-l recomandă deloc ca scriitor. Și-atunci?

Câteva cuvinte ar fi de spus despre consecvența coordonatorului și a colaboratorilor săi în respectarea formatului dicționarului. Titlul său impunea, repet, accentul pe *biografie*, nu pe analiză și interpretare. Un precursor notoriu în domeniu e Gheorghe Adamescu, de la care ne-a rămas trilogia documentară *Contribuțiune la bibliografia românească* (I-III, 1921-1928), folositoare și azi, în pofida inadvertențelor și erorilor. Ea consacra un stil al neutralității științifice de la care noul *Dicționar biografic* abdică adesea. Rezultatele acestei inconsecvențe sunt și bune, și rele. Bune, când biografia celui evocat îl ajută pe comentator, rele, când lipsa ei de spectaculos îl obligă la divagații sterile, la eseistică oțioasă. Sunt scriitori cu o biografie realmente romanescă, ale căror destine sunt reconstituite în articole captivante, cu vizibil ritm epic. Tonul îl dă chiar Aurel Sasu în profilurile închinete lui Miron Butariu, Vasile Posteuță și Valerian D. Trifa. I se alătură Doina Curticăpeanu, în evocarea vieții lui Petru

Cercel, Ilie Rad, „biograful” laconic, dar inspirat al lui Nicolae Stoica din Hateg, Cornel Robu, autorul „documentarului” despre Ion Caraion. Remarcabil, plăcut la lectură e și profilul desenat de Ion Simuț lui Ion Caraion. La polul opus aş situa articolele despre Mircea Cărtărescu și Iolanda Malamen, răvăsite (îndeosebi ultimul) de cuvinte mari, stridente („spectografie subliminală ori suprareală”) ori de concluzii gongorice: „Exultanțele crispate și comprimate în laconisme trec, pe parcursul vol., în decepții creionate drastic, cu fulminante eticiste”. Un dicționar e totuși un ghid, nu un oracol pythiac!

Tot cu gândul la o ediție viitoare a *Dicționarului...* i-aș indica experimentatului lexicograf câteva erori de informație. Criticul C. Stănescu nu e autorul tezei de doctorat despre *Dezvoltarea sonetului în Renașterea italiană*, cum scrie Aurel Sasu, preluând pe încredere o afirmație eronată a lui Ion Buduca. Teza respectivă îi aparține, probabil, italianistului Const[antin] N. Stănescu, semnatar, printre altele, al eseului *Duiliu Zamfirescu traducător din italienește*, publicat în 1935 în *Studii italiene*. Nu știu dacă C. Stănescu a fost printre taciturnii care n-au răspuns la apelul de a furniza date despre el (îclin să cred că n-a făcut-o!), dar articolul închinat lui pare extrem de zgârcit în comparație cu cel dedicat omonimului fericit Gabriel Stănescu, care ocupă două pagini de dicționar. Țasta e avantajul de a fi peste hotare! Căci, vorba lui Vlahuță, de afară se vede mai bine și mai departe...

Mă gândesc apoi că Ana Selejan a făcut și ea parte dintre „refuznici”. Dar orice tăcere are prețul ei. Vidul sau viciul informațional. Cartea sa *Retorica vulnerabilității* (2001) nu e o „sinteză documentară consacrată literaturii epocii comuniste”, ci o monografie închinată sotului său, poetul Radu Selejan.

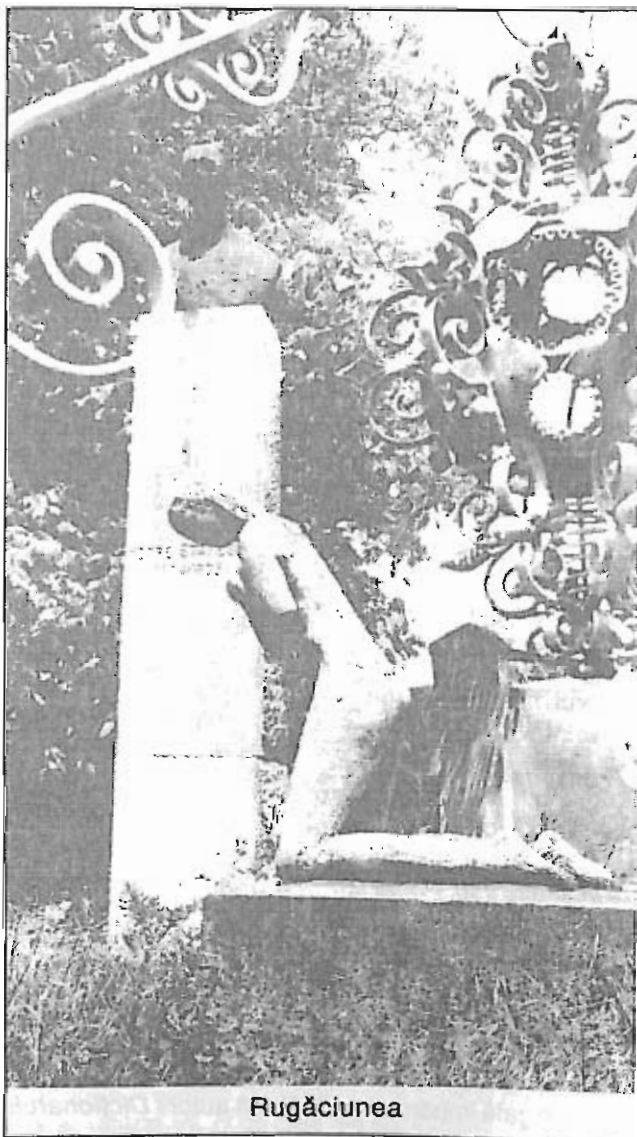
Scriam, la începutul acestor însemnări, că Aurel Sasu sancționează un nărav al scriitorului român, acela de a fi selectiv în privința comentariilor ce-l vizează. Nu scapă de el nici lexicograful. Selective, exagerat selective sunt (sub)capitolele rezervate *referințelor critice*. Cu puține excepții, apar mereu aceiași și aceiași comentatori, aceleași și aceleași reviste. (Ziarele, în care au scris cronici critici importanți, din toate generațiile, sunt ignorate metodic.) Funcționează în cazul unor autori amnezii greu de înțeles. Dau un singur exemplu: Duiliu Zamfirescu, a cărui receptare critică o știu bine. Din lista sumară (și cam aleatorie) de referințe alese de Dan C. Mihăilescu lipsesc monografiile semnate de Nicolae Petrascu, Mihai Gafița, Al. Săndulescu, G. C. Nicolescu și Mihai Cimpoi. Or, Aurel Sasu susține în *Prefață* că: „monografiile de scriitori [sunt] prezente obligatoriu în partea de referințe.” Marele ghinionist pare a fi meticolosul G.C. Nicolescu, a cărui monografie nu e semnalată nici în articolul pe care i-l dedică Doina Curticăpeanu.

Cu oarecare melancolie – mărturisesc că nu sufăr de narcisism! – observ că nu-i menționată nici monografia mea din 1979, *Introducere în opera lui Duiliu Zamfirescu*, din care D.C.M. reține în *Dicționarul scriitorilor români. R-Z* (2002) o concluzie care i se părea a fi caracterizarea cea mai exactă a romancierului Comăneștenilor. În locul acestei cărți, apărută ulterior într-o ediție

revizuită și completă, e semnalată la „referințe” secțiunea *Portrete și efigii* din volumul *Planetariu* (1984), în care nu scriam doar despre Duiliu Zamfirescu, ci și despre Sadoveanu, Pillat, Călinescu, Preda. (În modicul șir a „referințelor” *Planetariu* e menționat separat, de parcă ar fi alt volum decât sus-scrisele *Portrete și efigii*). Și când mi-amintesc cât de metodic întocmea criticu bibliografia deviațiilor sexuale într-o pagină de zia consacrată memoriilor unei păsări de noapte plonjez dintr-cuimire în alta... Sper totuși că „scriitoricul” își va reaminti că a publicat cândva *Perspective eminesciene Dramaturgia lui Lucian Blaga, Întrebările poeziei* și că, prin urmare, are un prestigiu de apărut.

Mă opresc aici, fiindcă nu vreau să dau impresia că defectele *Dicționarului biografic...* ar fi mai mari decât calitățile lui. Domnul Aurel Sasu ne-a oferit un lexicografic biografic respectabil. Ține numai de voința, atenția și timpul lui să ne dea în viitor unul fără cusur.

P.S. Admirabile sunt consecvența și imparțialitatea cu care autorii *Dicționarului biografic* au alcătuit iconografia. Ținuta grafică a volumelor este și ea una de excepție, pentru care Editura „Paralela 45” merită felicitări

Rugăciunea

Ana Dobre

MIRON RADU PARASCHIVESCU – MEANDRELE UNUI DESTIN

(FRAGMENTE)

Atât cât trăiește, un om crede că stăpânește timpul, că acesta îi aparține, că faptele, întâmplările lui au aura eternității. Că le poate dirija în sensul dorit de el. Aș numi un asemenea om Risipitorul. El este acela care n-a conștientizat încă adevărul că trecerea noastră stă sub semnul efemerului. Că nu noi ne dirijăm existența, ci altcineva, o forță din afara noastră. De aceea, un astfel de om nu e interesat de *ce* și *cât* lasă posterității din viața, din visurile, din idealurile sale. Trăiește cumva la voia întâmplării. Urmele pe care le lasă îi alcătuiesc un profil aproximativ.

Miron Radu Paraschivescu lasă această puternică impresie – a risipirii, a noninteresului pentru literatura sa, ca și pentru trecerea sa prin lume. Chipul său literar se poate deduce din opera sa care-i păstrează *ființa eternă*. Portretul biografic se reconstituie cu dificultate din documentele puține și cele mai multe confuze din Arhivele Naționale ale județului Teleorman și ale județului Prahova, din amintirile celor care l-au cunoscut. Adăugăm la aceste surse și cele două dosare Miron Radu Paraschivescu nr. 67989, voi. 1 *Anonimul* și 2, *Văleanu* cota I73556/1 și I73556/2 de la C.N.S.A.S. București, cercetate de noi în aprilie 2007.

Locul nașterii. Părinții

A venit pe lume la *Zimnicea*, „făcând celebră această urbe”, cum afirmă Hariton Marinescu, profesor de istorie la Zimnicea, născut în 1911, în viață în 2004, când am realizat un interviu cu dumnealui, la *2 octombrie 1911*, la „orele zece antemeridian”, „în casa părinților săi”, Romulus și Paulina Paraschivescu de „29 de ani”. Părinții se născuseră, asadar, cum rezultă din acest act, în 1882.

Nașterea a fost consemnată la „declarațiunea” tatălui care „ne-a prezentat copilul”, pe data de 3 octombrie 1911 în Registrul Stării Civile Zimnicea la nr. 284/1911. Copilul primește numele *Miron Radu*.

Părinții săi, Romulus și Paulina Paraschivescu, institutori la Școala de băieți nr. 1 din Zimnicea, locuiau pe strada Ștefan cel Mare (strada Pietei în 1972, astăzi strada Miron Radu Paraschivescu), în casa învățătorului, loc pe care se află astăzi Școala „Miron Radu Paraschivescu”, nume pe care l-a primit Școala nr. 1 prin Hotărârea Consiliului Local al orașului Zimnicea nr. 4 din 30.01.2004.

În ancheta realizată de Ion Lazăr și Simion Râșcu, profesor de psihologie, în 1972, consemnată în *Popasuri și locuri*, apărută la „Cartea Românească”, f.a. (p. 75-

78), Julieta Tomescu (n. Halchias) spune: „În mod sigur Miron Radu Paraschivescu s-a născut în școală, în clădirea ocupată ani și ani la rând de director. Tatăl, Romulus, mi-a fost învățător, director și după aceea inspector. Odată, chiar m-a surprins cu o nuiă pe catedră, mai ales că o foloseam ca arătător pentru hartă la geografie. A făcut câțiva pași spre mine, mi-a luat apoi nuiaua, după care a vorbit frumos copiilor despre disciplină și despre dragostea de dascălul lor. Eram în clasa a doua și țin minte, de parcă ieri s-a întâmplat și nu acum peste șizeci de ani, când s-a născut fiul, Miron. Aveau un singur copil, erau tineri și o vreme doamna a lipsit după naștere. Făceam atunci lecțiile cu dl. Paraschivescu, directorul. Era o toamnă lungă, cu soare. Uneori, spre iarnă, doamna învățătoare Paulina venea prin clasă cu băiatul. Era dolofan și vioi și noi ne jucam cu el, eram doar copii, fetițe de 8, 9 ani și ne plăcea să-l vedem cum dă din mânute. *Mamei nu-i plăcea însă prietenia cu noi. Era blândă, dar de o blândețe rece, străină (s.n.)*, venise din altă parte și poate se simțea străină și nedreptățită aici la capătul țării, nu stiu să fi avut pe cineva apropiat. *Era o fire care știa să păstreze distanța (s.n.)*, era autoritară și dovedea o simțire și o inteligență aleasă. În orice caz, nu poate fi niciun dubiu că Miron Radu Paraschivescu s-a născut în clădirea școlii... Școala era nouă, de curând construită și adesea noi veneam la cor fiindcă știam că domnul Romulus cântă bine la vioară și era un om bun și mărinimos” (p. 76-77).

Martorii C. Mărgineanu, farmacist de 35 de ani și Iosef Georgescu, funcționar de 48 de ani, „au subscris acest act, după ce li s-au cetit, împreună cu noi și cu declarantul”. Nașterea e constatată „după lege” de *Stan Stoenescu*, „consilier delegat al comunei Zimnicea” și ofițer al stării civile. Acesta consemnează și faptul că „Toți (martorii și declarantul – n.n.) au știut carte”. Miron Radu va crește într-un mediu intelectual, de mic burghezi provinciali, în apropierea cărții, stimulat mai ales de mamă, după cum reiese din *Amintiri*.

Părinții scriitorului au venit la Zimnicea în 1909. Tatăl, Romulus Paraschivescu, este în perioada 1911-1916 director al școlii. În 1916 își cere transferul la Alexandria, unde rămâne până prin 1920, când „i se pierde urma”, cum aflăm din dosarele „Miron Radu Paraschivescu” de la C.N.S.A.S. București.

La Zimnicea, părinții au fost instalați, spune profesorul Hariton Marinescu, „în mare grabă” în casa „lu’ maistoru Gheorghe”. Este o altă locuință față de cea a școlii

indicată de martori, încă în viață în anii '70. Această casă unde poetul „a stat în trecere” se află pe actuala stradă 1907, nr. 68. Aici e posibil, afirmă Ion Lazăr (op.cit.) să se fi născut Miron Radu Paraschivescu. Informația este însă „erodată de părerii mai aproape de adevăr”. E posibil ca aici, în casa „maistorului Gheorghe”, să fi locuit o vreme familia tânărului institutor. Miron Radu Paraschivescu însuși își amintește într-o discuție cu Hariton Marinescu de această casă. Aceasta, ar fi spus poetul, aparținea unui meșter dulgher și zidar renumit prin partea locului, proprietarul unor imobile mai acătării prin partea locului în primele decenii ale secolului al XX-lea. Era o casă cu verandă, cu camere mari și luminoase.

În această casă locuiau în 1972 Gheorghe și Haritina Slavu, care au cumpărat-o de la coana Matilda, unul dintre copiii meșterului care „murise cam de tânăr”. Familia face unele modificări casei. Noul proprietar, care-si amintește de învățătorul Romulus Paraschivescu, nu se poate pronunța dacă a locuit sau nu în această casă (cf. Ion Lazăr, op.cit. p.75).

Se pare că, totuși, familia învățătorului a locuit o vreme în casele „maistorului Gheorghe”. Așa s-ar explica legătura amicală cu acesta din a cărei familie făcea parte martorul Iosef Georgescu (Georgescu fiind numele de familie al zidarului). În 1972, pensionarul Nicolae Georgescu, urmaș al acestuia, își amintea că învățătorul Paraschivescu le frecventa casa.

Mama, Paulina Scorțeanu, se trăgea de prin părțile Brăilei, origine revendicată de Miron Radu Paraschivescu însuși în *Cuvântul autorului* din *Caietul program* scris la premiera piesei *Asta-i ciudat!* (*Scrieri*, 4, *Teatru*, ed. îngr. de G. Zarafu, Editura „Minerva”, București, 1975, p. 9). Brăila este pentru scriitor „leagănul străbunilor mei după mamă”. De acest oraș, în care are bucuria să-și vadă pusă în scenă la Teatrul Municipal, în 1970, piesa *Asta-i ciudat!*, „îndrumată” de Yannis Veakis și Elena Pătrășcanu-Veakis (sotia lui Lucretiu Pătrășcanu) în colaborare cu scenograful Al. Brătășanu și folcloristul Harry Brauner, îl leagă „osemintele alor mei”.

Bunicul din partea mamei, Grigore Scorțeanu, era, se pare, un adevărat balcanic, cu o biografie aventuroasă. Avea proprietăți în Prahova și Constanța. Că Miron Radu Paraschivescu făcea parte dintr-o familie înstărită pe linie maternă o dovedește și faptul că bunicul Grigore Scorțeanu primește medalia Răsplata Muncii pentru Biserica clasa I prin Decret al regelui Carol I, „dat în Castelul Peș la 10 iulie 1907”, conform *Monitorului oficial/Joi* (22) august 1907 (document în Arhivele Naționale ale județului Teleorman, cota P/41/1336). Bunica, Zoe Scorțeanu, „proprietară la Ploiești”, pentru că „a clădit un local mare de școală în Ploiești și unul în Scorțeni”, primește, de asemenea, prin Decret al regelui Carol I din 7 iulie 1907, medalia Răsplata Muncii pentru Învățământ clasa I conform *Monitorului oficial/marți* 17(30) iulie 1907 (document în Arhivele Naționale ale județului Teleorman cota P/41/1335).

Paulina Scorțeanu, mama lui Miron Radu Paraschivescu, trăiește în acest mediu de oameni ambițioși, întreprinzători, cu respect pentru carte. Zoe este mamă vitregă și răceala Paulinei poate fi explicată prin această

Sărutul

absență a dragostei materne. A făcut școală și o perioadă a locuit, după cum ne-a mărturisit scriitorul Valeriu Sârbu, în casa cu lei, actualmente Casa Enescu, a compozitorului Flechtenmacher. Avea o educație aleasă: cânta la pian, avea bune cunoștințe de limba franceză și germană căci în timpul Primului Război Mondial, vorbea nemțește cu ofiterul cazat în aceeași casă la mama Leana, unde stătea cu chirie împreună cu copilul.

Religioasă, foarte inteligentă, Paulina este o bună învățătoare, având o mare influență asupra fiului, pe care-l crește singură. „Poliedricitatea” inteligenței și „spiritul altruistic” al fiului sunt explicate prin aceste calități ale mamei.

În 1908, era învățătoare la școala din comuna Chiselet, județul Ilfov. În *Monitorul oficial*/nr. 169 din 26 oct. 1908 se află decretul sub nr. 34802 potrivit art. 55 din Legea învățământului primar și normal-primar prin care se acordă titlul definitiv „doamnei Paulina Scorțeanu” și „domnului Romulus Paraschivescu”, „învățător din comuna Buzescu, județul Teleorman”. Așadar, în 1908, părinții lui Miron Radu Paraschivescu aveau drumuri separate. Se vor fi cunoscut la examene sau vor fi fiind colegi de școală normală. Se căsătoresc, probabil, în 1909. În 1910, *Anuarul cadrelor didactice* consemnează prezența lui Romulus Paraschivescu la școala din Buzescu. Julieta Tomescu (n. Halchias) mărturisește lui Ion Lazăr, într-un dialog în *Popasuri și chipuri*, că Romulus Paraschivescu era în 1911 director la Școala din Zimnicea, fapt confirmat de Dosarul Miron Radu Paraschivescu aflat la C.N.S.A.S.

Prin 1914-1915, afirmă Hariton Marinescu, familia s-a mutat la Turnu Măgurele, pentru că Romulus Paraschivescu fusese promovată revizor școlar de către Averescani, cum este consemnat și în dosarul scriitorului de la

U.S.A.S., ajungând mai apoi chiar în Ministerul Învățământului. Totuși, în Dosarul „Anonimul” întocmit de securitatea care l-a urmărit din 1960 până în 1970, reiese tatăl a fost director la Zimnicea între 1911-1916. Apert datorită competenței profesionale, Hariton Marinescu se că Romulus Paraschivescu avea un cusur: îi cam ica să bea.

În memoria foștilor elevi stăruie amintirea învățătorilor raschivescu. Tonciu Tănase își amintește despre mulus Paraschivescu: „Domnu' învățător Paraschivescu era un om slăbuț [...] dar mai balaoacheș”. Aminele incosistente stau sub semnul improbabilului, legate evenimente personale. Florea Spiridon, alt elev al lui mulus Paraschivescu, spune sfătos: „Eu îi știu bine toți, că eram premiant și mă aveau domnii în lucru de ie. Domnu învățător Paraschivescu era așa: ceva mai alt decât dumneata, deci nu prea înalt și ceva mai roșd la față. N-avea rude în oras, n-avea cum să aibe că și nu era de pe aici” (Ion Lazăr, op.cit., p.76).

Paulina Paraschivescu era distantă, „blândă, dar cu plândete rece, străină”. Pentru că venise din altă parte. ă simțea singură și nedreptățită aici la capătul țării”. De și glacialitatea, suspiciunea în relațiile cu oamenii: „Era fire care știa să păstreze distanța, era autoritară”, vedind, totuși, „o simțire și o inteligentă aleasă” cum amintește fosta elevă Julieta Tomescu.

Erau foarte diferiți soții Paraschivescu. Așa s-ar plica faptul că se despart destul de repede. Miron Radu raschivescu mărturisește în *Amintiri* că l-a văzut prima răd la cinci ani, deci prin 1916, în timpul Primului Război ondial, când locuia cu mama sa la Vălenii de Munte, în isa mamei Leana.

De ce nu avea propria ei casă când tatăl, Grigore orțeanu, era atât de înstărit, este iarăși un mister. Scrii- rul își amintește că prin 1918, după moartea bunicului rigore Scorțeanu, mama sa a fost vizitată de bunica e, care venise pentru a o convinge pe Paulina să renun- la avere. Aceasta nu cedează și își angajează un avocat ire să se ocupe de afacerile ei la Constanța și Brăila.

Cât va fi stat Miron Radu Paraschivescu la Zimnicea u se știe cu siguranță. În *Județul Teleorman. Dicționar bliografic* (Editura „Teleormanul liber”, Alexandria, 1993, 501), Stan V. Cristea afirmă că scriitorul a locuit la mnicea împreună cu părinții până la vârsta de 3-4 ani, ând familia s-a mutat la Turnu Măgurele, unde Romulus araschivescu fusese avansat revizor școlar. De aici, imilia (s.n.) s-a stabilit definitiv la Vălenii de Munte. firmația este cu totul inexactă. Din niciun document nu iese că au plecat împreună la Văleni. Așa cum reiese n dosarul întocmit de securitatea de dinainte de 1989, ână în 1920, Romulus se află în Teleorman, la Alexan- ia. Din *Amintiri*, înțelegem că Miron Radu era la Vălenii e Munte împreună cu mama sa și era vizitat periodic de ită.

Așadar, nu familia s-a stabilit la Văleni, ci mama npreună cu Miron Radu (Nucică, Lucică, Nuci cum este ezmierdat de cei din jur). Pe de altă parte, Hariton arinescu îmi povestea în 2004 (și faptul poate fi pus ub semnul întrebării datorită vârstei înaintate a iterlocutorului care ar fi putut să contamineze și să

producă licențe în legătură cu unele evenimente) că Romulus Paraschivescu ar fi izgonit-o pe mamă la puțin timp după nașterea fiului. Faptul este infirmat de foștii elevi care-și amintesc că era suplinită de Romulus Paraschivescu, directorul scoții la acel moment, și că Paulina venea uneori cu copilul la școală. Acest amănunt neplăcut al biografiei sale l-ar fi determinat pe Miron Radu Paraschivescu să nu dorească să mai revină în orașul nașterii sale.

La Văleni, Paulina Paraschivescu se dăruiește muncii și copilului, asupra căruia transferă toate neîmplinirile și speranțele sale. Va fi o mamă foarte severă, exigentă. Nici la maturitate, evocând-o, fiul nu-i iartă aceste *chatiments* la care îl supunea pentru a fi un elev premiant.

Foarte vioaie, energică, ea este apreciată de Nicolae Iorga, patronul spiritual al Vălenilor. Lucrează la Casa Misionarilor, patronată din 1909 de savant. Copilăria lui Miron Radu e dominată de personalitatea lui Iorga, față de care mama sa întreținea un adevărat cult.

Era institutoare la Școala din Vălenii de Munte, cartierul Miulești. A locuit cu chirie, cel mai mult la mama Leana, de care Nucică se leagă afectiv mai mult decât de propria mamă. Multe pagini din *Amintiri* sunt dedicate acestei figuri luminoase. Mama e de multe ori în umbră, căci, micuț, copilul nu-i înțelege ambițiile, frustrările care o fac să transfere asupra lui tot ceea ce ea ar fi vrut ea însăși să facă și nu a putut să facă.

Nu urmează școala la zi, ci pregătit în particular, cu mare exigență de mama sa, dând la finele anului examen public. La început, Miron Radu Paraschivescu împlinește aceste ambiții ale mamei. Dar deseale privațiuni de la joacă, orarul strict al pregătirii trezesc reacții negativiste. [...]

Iubirile

E destul de probabil ca un psihanalist să găsească în căutările erotice un complex matern, complexul Oedip. Asemenea înaintasului său balcanic, Anton Pann, în a cărui descendență spirituală se așeza, Miron Radu Paraschivescu a *experimentat* și a explorat feminitatea în toate variantele.

La 17 martie 1937 se căsătorește la București cu Șarlota David Segal (Loti) conform actului nr. 533 al „Sectorului 3 Albastru”. Prima lui soție este și marea lui iubire. *Jurnalul unui cobai* cuprinde pagini de tulburătoare confesiuni privind avatarurile acestei iubiri, derulată pe fundalul tulbure al unei Românie aflate la mari confluente istorice.

În 1939, Loti îl însoțea în delegația universitară a studenților români care a luat parte la comemorarea a 150 de ani de la revoluția burgheză din Franța, la Paris. Aici s-a îmbolnăvit și a avut primul simptom al bolii de nervi de care a suferit toată viața apoi.

De Loti se desparte în 1943. Divorțul este consemnat în sentința de divorț a tribunalului Ilfov, secția cu nr. 22 din 15 ian. 1944, consemnat în Registrul Stării Civile din Zimnicea la 3 iunie 1944. E posibil ca unul dintre motive să fie și boala care se manifesta prin crize nervoase. Eșecul poate și trebuie pus pe seama firii sale instabile din punct de vedere afectiv. Ulterior, Loti se căsătorește

cu un anume Edy, alături de care Miron Radu o vede fericită și însărcinată, prilej de apăsătoare suferință pentru el, așa cum consemnează în *Jurnalul unui cobai*.

În 1944 se căsătorește pentru a doua oară cu publicista Sidonia Drăgușanu și momentul Loti părea a fi depășit. Se cunoșteau, probabil, de mult timp, căci Sidonia, care debutase în 1933 în „Reporter”, cu trei ani mai mare ca el (n. 4 aug. 1908-3 mai 1971, după Marian Popa, *Dicționar de literatură contemporană*, Editura „Albatros”, București, 1977, p. 198) lucrase în presa interbelică, iar după război la „România liberă”, „Femeia” și la „Editura pentru literatură și artă”. Aveau aceleași preocupări și, poate, aceleași firi sucite. Experiența menajului cu Miron Radu o valorifică în romanul din 1957, *Jurnalul Aurorei Serafim*, povestea unei tinere femei care după un eșec amoros se dedică educării copiilor dintr-un cămin.

Paralel, activitatea lui literară cunoaște succese și aprecieri. Redactor al paginii literare a ziarului „Ecoul” în timpul războiului. Își atrage tineri talentați de care se înconjoară. Are bucuria de a descoperi pe Marin Preda și pe Geo Dumitrescu înaintea altora. Își inaugurează astfel cariera de „descoperitor de talente” pe care o va continua mai ales în paginile suplimentului literar „Povestea vorbei” al revistei „Ramuri” din Craiova pe care o transformă într-o „adevărată institutie a debutului” cum aprecia Alex Ștefănescu în *Miron Radu Paraschivescu la o nouă lectură*, „România literară”, (nr. 16/28 apr. „ 4 mai 2004, p. 10).

Până la 23 august 1944, aflăm din Nota informativă din 15 februarie 1961, Dosarul „Anonimul” nr. 67989, vol. I, „a activat în presa de stânga la diferite ziare și publicații, devenind membru al U.T.C. din 1933. În această perioadă a avut o atitudine pozitivă în ceea ce privește activitatea publicistică pe care a desfășurat-o la ziarul „Timpul” unde era considerat mentorul unui grup de tineri scriitori progresiști. Încă de atunci s-a conturat în mod evident faptul că Miron Radu Paraschivescu avea o poziție anarhistă și revizionistă. Era adeptul principiului „amorul liber” pe care îl considera revoluționar. În acest spirit și-a desfășurat și concepția de viață”. Apoi, într-un alt alineat: „După 23 august 1944 Miron Radu Paraschivescu își continuă activitatea publicistică. În 1947 e trimis ziarist corespondent de presă la Belgrad, pentru a asista la procesul lui Draia Mihailovici. Cu acest prilej a cunoscut o serie de scriitori iugoslavi, dintre care unii i-a și tradus în românește (poetii Ivan Goran Kovacic și Vladimir Nozar), iar despre alții a pomenit în reportajele sale publicate în țară”.

În 1945 era reporter la „România liberă”, apoi redactor-șef la „Revista literară” și la „Almanahul Literar” din Cluj. Se înconjoară tot mai mult de tineri talentați pe care îi sprijină, găsindu-și vocația de descoperitor de talente, de adevărat profesor de literatură. E un fapt bizar pentru un individ atât de orgolios, opina Alex Ștefănescu. Faptul n-ar trebui să producă atâtea nedumeriri dacă am accepta că orice creator este sau trebuie să fie un generos, că dincolo de orgoliu ar trebui să stea arta, arta adevărată pe care o descoperi alături de cei asemenea ție.

Viața personală se derulează între extreme, cu căderi dezastruoase, cu înălțări spectaculoase. Tatăl, Romulus

Paraschivescu, îi moare la 23 aprilie 1947 la Ștefănești, Argeș. E unul dintre puținele momente când consemnează ceva legat de părinți.

Mama, „biata mama”, cum notează în Jurnal, într-un rar moment de afectivitate maternă declarată, îi murise mai demult la ospiciu. În 1942 era deja moartă, cum reiese dintr-o însemnare din Dosarul „Anonimul”.

Instabil afectiv, avea căsătorii morganatice, cum ne-a povestit neurologul Ion Găucan din Ploiești. Singur fiind, schimba des iubitele. În 1947, pe când se afla pentru 45 de zile la Belgrad pentru a asista la procesul lui Draia Mihailovici, avea și o amantă, Milica Zaman, dactilografă la Ministerul Naționalităților, pe care a încercat zadarnic să o aducă în capitala sârbă.

Divorța de Sidonia Drăgușanu pentru a se căsători cu Miorița Barbu (sau Viorica), de care divorța în 1954, conform sentinței nr. 11116 din 1954 a Sfatului Popular al orașului Stalin. Imediat, la 16 noiembrie 1954, conform actului 198, se căsătorește pentru a treia oară cu Popescu Mariana, de care se desparte iarăși repede. E așa un carusel al căsătoriilor și divorțurilor, încât până și temuta securitate se rătăcea...

În Nota 370/8 iunie 1960, se spune că după vindecarea de după „prima mare criză nervoasă”, cea din toamna 1947, „a divorțat din nou și s-a stabilit pentru 2-3 ani în orasul Stalin, recăsătorindu-se și căutând să aibă un copil; după eșecul acestei încercări (copilul se născuse mort), și-a urât nevasta și a părăsit-o spre a-și lua alta, o doctoriță cu care a locuit o vreme la Cluj, fiind redactor la revista Steaua (după spusele lui Bakonski, sinecurist), apoi la București”, iar în toamna lui 1959 „mânca regulat” la Cantina Fondului literar cu „noua soție, Ileana, fostă căsătorită mai demult cu G. Mărgărit, ziarist”. E vorba, de fapt, de Elena Târșoagă, născută în 1932 la Constanta, colegă la Școala de literatură cu Letiția Berindean, Constantin Vișan, Dionisie Șincan, a cărui soție a fost pentru scurt timp. Când se căsătorește cu Miron Radu Paraschivescu, în 1959, Elena era ea însăși la a treia căsătorie. Se cunoșteau din 1956, căsătorindu-se în 1959, naș fiindu-le Ion Vlad. O ciudățenie a acestei relații este prietenia, chiar dependența Elenei Paraschivescu de Sidonia Drăgușanu, una dintre fostele soții ale lui Miron Radu Paraschivescu.

Un destin tainic va lega pe Miron Radu de Sidonia și în eternitate, căci ea se stinge la puțin timp după el, în mai 1971, iar Elena în 1973.

În Nota din 15 februarie 1961 se menționează: „A fost căsătorit de patru ori, încontinuu în căutare de femei frumoase, a mers până acolo încât a cerut în căsătorie copile de 11 și 14 ani”.

Printre neveste mai apare o Viorica, „de 25 de ani, funcționară la Muzeul din orașul Stalin”, cunoscută ca „femeie ușuratică” după Adresa nr. 721/00116993 din 8 august 1955. De la aceasta așteaptă copilul, dar e dezamăgit când copilul se naște mort și-și părăsește nevasta. Viorica poate fi Miorița Barbu, de care divorța în 1954 în orașul Stalin.

Doctorița din Cluj poate fi Mariana Paraschivescu (n. Popescu) cu care locuia la București, după întoarcerea de la Cluj, în casa de pe B-dul Magheru, nr. 43.

CREAȚIA DE SENS LA BLAGA SAU $E=MC^2$

Economia creației în poetica blagiană vizează procesul *trans*-metaforic, fenomen particular integrator, văzut în acest mod de însuși poetul-filosof, filosoful-poet: „creația pe de o parte [...] metaforă sau țesut metaforic”. – Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, Editura Pentru Literatură, 1969, p. 23)

Năzuința conștientă a lui Blaga de depășire a *mesurilor* este exprimată limpede în fragmentul din *enzura transcendentă* unde subliniază labirintul mental asemănător cu cel al lui Nietzsche, trimitând spre toate elementele constituente filosofiei și poezității limbajului său:

„Câte idei ale lui Nietzsche nu au fost înregistrate la roul internațional de patente filosofice sub alte nume.” (op. cit., p. 73)

Este modul declarativ a lui Blaga de conștientizare propriei valori.

Fie că a scris versuri, fie că și-a notat ideile filosofice, Blaga a dat un surplus de realitate realității limitate în care trăim, prin creație de sensuri, prin energii pure, cifrate discret în logosul poetic. Mai bine ca orice alt poet din literatura noastră, Blaga a știut să întrebuinteze *Ŷñăăéá* – activitate, în care prefixul prepozițional *Ŷñăăí* semnifică localizarea determinată spațio-temporal, *Ŷñăăí* semnând lucru, *Ŷñăăéá* definind, mai precis, funcția unei stări. Funcția stării poetice este de a vedea mirându-te, de a vedea mirându-te de un și într-un *dincolo*, de a și într-un *în*, de pe poziția primului nivel perceptibil, al realității imediate. Că acest tip de gândire a stat la baza motivației *facerii* oricărui mare gânditor, nu cred că mai este cazul să argumentez, așa s-ar putea cel mai bine să înțeleagă afirmația lui Blaga, citată mai sus, totuși, îl voi minti nu pe Nietzsche, ci pe Einstein care spunea credința într-o lume exterioară independentă de subiectul cunoscător stă la baza întregii științe a naturii”. (A. Einstein, *Cum văd eu lumea*, Editura „Humanitas”, 2005, p. 57)

Gradat, vom descoperi împreună maternitatea *ideilor litice*, dar care nu au niciodată un ultim înțeles, comună, esigur, și celor două minti.

Nici în cazul poeticului, nici în știință nu e vorba despre religiozitatea de tip dogmatic, ci de acea religiozitate primară a mirării în fața necunoscutului care se lasă sau nu cunoscut, ideea determinării pe care fizicianul o dănea aproape filosofic – „fie că eu vin sau nu la locul x, timpul va veni” (op. cit., p. 57) – idee uzitată în teoriile fizicii, dar, așa cum însuși Einstein afirma, mirarea asupra acestei probleme a plecat dintr-o maximă a lui Schopenhauer, urmărindu-l încă din tinerețe: „Der Mensch Kann,

was er will; er kann aber nicht wollen, was er will – omul poate face ceea ce vrea, dar nu poate să vrea ceea ce vrea.”

Cum își exprimă mirarea Lucian Blaga față de temporalitate, de ideea determinării, de procesele fizice din natură, natura însemnând implicit noi, oamenii, implicit ceea ce ne situează dincoace de un *dincolo*?! Prin procesul *trans*-metaforic, încapsulând fazele mirării în metaforă, încapsulând toate mirările provenind din alte și alte mirări în nuclee metaforice generative. Astfel, de exemplu, se petrece cu mirarea față de *trecere, determinare*. E cazul poemului *Trei fețe*, dar nu numai, în care poetul palpează nostalgic starea ființei lumii, fazele ei – copilăria, tinerețea, bătrânețea.

α. copilăria – „Copilul râde:

Întelepciunea și iubirea mea e jocul!”

β. tinerețea – „Tânărul cântă:

Jocul și-ntelepciunea mea-i iubirea!”

γ. bătrânețea – „Bătrânul tace:

Iubirea și jocul meu e-ntelepciunea!”

Ideea determinării este clară, fie că vrem sau nu, *dar nu putem să vrem ceea ce vrem*, determinarea copilăriei este răsul, a tinereții cântecul, a bătrâneții tăcerea. Blaga, însă, nu rămâne la acest stadiu nostalgic, ci trăiește adânc starea vieții-moșii, moșii-vieții, care este *tainicul*. Nu îl decriptează, pentru că el nu are nici un înțeles, înțelesul tainicului fiind tainicul însuși, ci îl trăiește, înțelegând să învingă această boală nostalgică a ființei, care ne cuprinde pe toți la un moment dat, prin creație, nu în sensul comun al termenului din interiorul poeziei de până la Blaga, ci prin transcenderea cuvintelor, prin mistificarea fiecărui nou înțeles, adăugând un surplus de taină, de mister imediatului, pășind înspre *trans*-poezie, acel loc comun al înțelesurilor niciodată ultime, din care se nasc noi și noi înțelesuri, noi și noi mirări, *trans*-„poezie” pe care poetul o vede ca pe o „*boală învinsă*”, iar dacă migrăm spre domeniul fizicii avem acea *masă critică* înzestrată cu capacitatea de a întreține o reacție în lanț, masa critică în poetica blagiană fiind acel grup de nuclee metaforice, deținând forțe simbolice, *masă critică* metaforică ce are capacitatea prin ea însăși să pună o nouă dimensiune în poetică, nu prin înțelesuri statuare, ci prin trimiterea spre noi și noi înțelesuri, spre problematizarea unor alte și alte nuclee poetice. Este vorba, mai exact, de *energia* pură, slobozită în urma fisiunii surplusului metaforic, generatoare de + ? lumi, trecând dincolo de *semnificațional, trans-semnificațional*, demonstrabile prin teoriile lingvistice. De altfel, Lolita Zagaevschi Comelius (*Funcții metaforice în Luntrea lui Caron...*, „Clusium”, 2005) propune

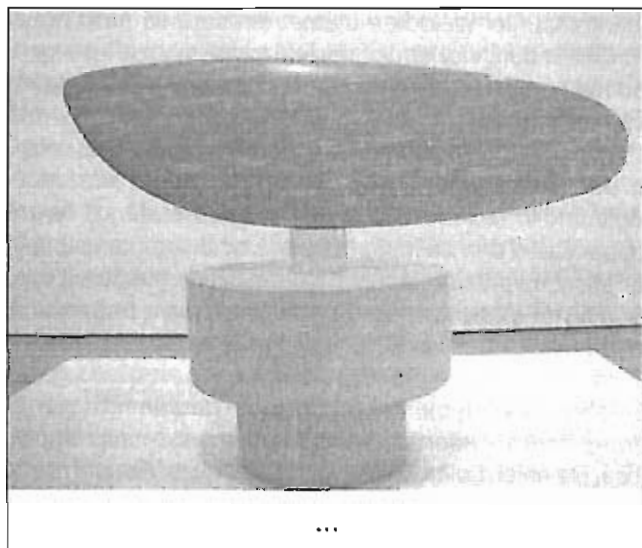
sintagma *metaforă trans-semnificațională*, dar care nu este indentică în conținut cu *trans-metafora*, sintagma Lolitei Zagaevski fiind identificată cu metafora revelatoare, rămânând astfel la nivelul pur al poeziei limbii: „chiar și metafora trans-semnificațională – *revelatoare* – se poate prezenta, paradoxal, la fel, ca o incongruență designațională...” – op.cit. p.118

În cazul *trans-metaforei* nivelurile nu mai țin de perceptibilul explicativ, ci de, prin mutație în limbajul matematicii, *reducerea la absolut*, ca urmare a fisiunii metaforice în percepție fizică, *trans* fiind înțeles nu în mod convențional, ca prepoziție – *peste, dincolo de*, care, în limba de origine, se construiește cu acuzativul, impunând minimum limitativ, ci înțeles fiind ca *energie, dincolo* în formă pură, fără granițe de trecut. În acest mod, corect asimilat, nu se crează nici o tautologie între *trans / meta* din *trans-metaforă*.

Desigur, noțiunea de *trans-metaforă* lasă loc unei teoretizări ample, putându-se construi nu doar dinspre nivelul poeziei limbii, ci, mai degrabă, dinspre modelele fizico-matematice, dar ca reducere în planul limbii.

La acest nivel comun al înțeleșurilor descoperit-nedescoperite, la acest nivel al *întresituării* se întâlnesc adesea toți marii gânditori, indiferent dinspre ce palier vin – științific sau uman. Amintind din nou de Einstein, acesta lasă loc în descoperirile sale pentru noi provocări, pentru noi mirări, arătând că Universul este inepuizabil: „lucrul cel mai frumos pe care îl putem trăi este tainicul. Este simțământul ce stă la leagănul adevăratei arte și științe. Cine nu îl cunoaște, cel care nu se mai poate mira, nu se mai poate minuna, acela este, pentru a spune așa, mort, iar ochii săi sunt închiși. [...] Cunoașterea existenței a ceva de nepătruns pentru noi, a manifestărilor celei mai adânci rațiuni și a celei mai luminoase frumuseți, ce sunt accesibile rațiunii noastre numai în formele lor cele mai primitive, această cunoaștere și acest simțământ constituie adevărata religiozitate.”

Sensul creției în lirica blagiană, însă, se articulează în urma „rupturii ontologice marcată de dispariția timpului – uneori – și de sentimentul alienării de natura originară” (Ion Pop, *Lucian Blaga, Universul liric*, „Cartea Românească”, București, 1981, p.10). Această ruptură, eu-

celălalt, o așează de fiecare dată în lumina fericită sau nu a cosmosului, căutând mereu noi taine, rătăcind prin mistere, și astfel, convertind finitul în infinit, umanul oglinindu-se în cosmic și invers. Pe linia acestui discurs, Mircea Borcilă (*Introducere la poezia lui Blaga*, 1980, Teză de Doctorat) atribuie textelor poetice românești două funcții:

- a. „funcție poetică *revelatorie, simbolică* sau semantică”
- b. „funcție poetică *plasticizantă, expresivă* sau sintactică”.

În universul liric blagian întâlnim cu precădere funcția revelatorie „a unor esențe ale lumii, obscurizate de diversitatea ei fenomenală.” (M. Borcilă, op.cit., p.124). În viziunea poetică blagiană, lumea dată, perceptibilul deține consistența înțelesului doar în lumina transcendentului. Nu mimetismul crează poezia blagiană, poezia esențelor neavând nimic de a face cu mimesisul, poetul-filosof, filosoful-poet înțelegând fata acesteia în sensul percepției lui Maurice Blanchot „acolo unde există un dublu perfect, originalul este șters, și chiar și originea. Astfel, lumea, dacă ar putea fi exact tradusă și dublată printr-o carte, și-ar pierde orice început și orice sfârșit și ar deveni acel volum sferic, finit și fără de limite, pe care toți oamenii îl scriu și unde ei sunt scriși: nu ar mai fi lumea, ar fi, va fi lumea pervertită în suma infinită a ipostazelor posibile.” (M. Blanchot, *Spațiul literar*, „Univers”, 1980, p.189)

Blaga nu reproduce intimitatea naturii, misterul ei, ci indică spre mister, dar, de fiecare dată generând noi și noi mistere, trimițând spre *trans-metaforă* fără a pătrunde în ea, pășind spre *trans-poezie* în sensul lui M. Camus, după afirmația lui Basarab Nicolescu: „Este o îmbinare în acest act misterios al scrisului, care încearcă să traducă inexplicabilul prin explicabil. Necuvintele prin cuvinte, ar spune Nichita Stănescu. Adică e un paradox perpetuu pentru un poet, dar și pentru un om de știință. Pe alt plan este similar, pentru că omul de știință face teorii, face formalizări matematice, dar știe că ceea ce tratează este dincolo de această formalizare. Pentru un moment lucrurile merg, se dezvoltă, dar este un necunoscut, puțin importă numele pe care-l dăm acestui necunoscut, care este ca motorul acestei scrieri, acestor cuvinte. Deci, spațiul între cuvinte, tăcerea. E vorba despre tăcerea plină, care înseamnă să oprim asociațiile mintale care poluează oarecum sensul. În acest sens transpoezia este ceea ce traversează diversele forme de poezie, istorice cunoscute, ceea ce este dincolo de aceste forme. Un dincolo care ajunge la interfața între poezie, știință și metafizică.” (*Transdisciplinaritatea – o nouă viziune asupra lumii*, „ProSaeculo”, nr. 3, 2006, p. 28).

De fapt, împrumutând termeni din știința pură, din limbajul fizicii, am spune, mutatis mutandis, că avem de-a face cu *fisiuni metaforice* generatoare de *fisiune revelatorie*. Termenul *revelare*, în cazul liricii blagiene, trebuie asimilat în lumina decriptării lui Mircea Borcilă: „revelare nu înseamnă nici simplă oglindire a unor date existențiale și nici revelație dobândită, în sens mistic. Transcendența e, în această poetică, doar o ipoteză constructivă [...], iar principiul semiotic fundamental care definește relația dintre cele două planuri referențiale nu este unul iconic,

isul lui Pierce, ci unul indicial sau simbolic, în sensul «obson» (op.cit., p.125).

Instrumentul poeziei blagiene deține disocierea celor două planuri, al *orizontului* perceptibil – imediat; al *orizontului* absolut, „*orizontul misterului*” numit de poet, ambele fiind referențiale pentru economia creației de artă în lirica pusă în discuție, ceea ce înseamnă că gența sensului poetic blagian se realizează în lanț, ca în principiul fizic al producerii de energie pură, unde, în planul poeziei, de a face cu o semiotizare în care, cu alte cuvinte, un semnificat se instituie în text ca un sibil semnificat, care la rândul-i devine semnificat, până la nivel maximal, posibil maximal al nucleului generativ poetic de schimb și contraschimb între semnificat și referent, semnificat trimitând către noile mistere, ceea ce înseamnă că poezia lui Blaga se pretează mai degrabă la esențe, propune noi și noi orizonturi, aglomerări de esențe, acest sens fiind singulară în arealul poetic românesc, fiind înțelesului ascuns care mediază între *orizontul misterului*, „terțul inclus” – după Basarabescu – aduce un plus de cunoaștere în lumea „*minunoașterii*”, trimitând către trans-metaforă, fără a fi conștientă de ea.

Creșterea creației de sens în lanț, în care fiziunea are nivelul celor două sisteme referențiale de bază pentru blagiană, unde semnificatul devine semnificat, la rândul-i devenind semnificat, de fapt, stă la baza ecuației *ției*, în care masa se poate transforma în energie, energia se poate condensa înapoi în masă, semnificatul fiind semnificat, la rândul-i fiind semnificat în limbajul poeziei creației pure după Blaga, sau $E=mc^2$ în limbajul fizicii lui Einstein. Acesta spunea că: „It followed from special theory of relativity that mass and energy are but different manifestations of the same thing — a somewhat unfamiliar conception for the average mind. Furthermore, the equation E is equal to m c-squared, in which energy is put equal to mass, multiplied by the square of the velocity of light, showed that very small amounts of mass may be converted into a very large amount of energy and vice versa. The mass and energy are in fact equivalent, according to the formula mentioned above. This was demonstrated by Cockcroft and Wall in 1932, experimentally.” (*From the soundtrack of the film, Atomic Physics*. Copyright © J.Arthur Rankin, London, Ltd., 1948. Image © Brown Brothers, Stereophotodisc, Inc.) — „de aici urmează speciala teorie a relativității, prin care masa și energia, ambele, sunt manifestări diferite ale aceluiasi lucru, un concept nefamiliar pentru omul de rând. Mai mult, ecuația $E=mc^2$, în care energia este egală cu masa, multiplicată cu pătratul vitezei luminii, arată că foarte mici cantități de masă pot fi convertite în cantități foarte mari de energie și invers. Masa și energia sunt echivalente în concordanță cu formula menționată mai sus”.

Prin urmare, de această dată dinspre fizică spre poezie, semnificatul devine semnificat, la rândul-i fiind semnificat, surplusul de energii pure metaforice semnificative producând fiziunea metaforică, fiziune care formează lanțul generativ fără de care nu putem vorbi despre *metaforă*.

Ionel Bandrabur

VOLUPTATEA DE A SCRIE

Scriu, deci exist. În închisorile comuniste existența mi-a fost suspendată, deoarece n-am avut dreptul să scriu.

* * *

Scrisul mi-a fost întotdeauna leac pentru dezgusturile și plictiselile vieții. O frază pe care o compun și de care sunt cât de cât mulțumit este o pilulă care mă salvează.

* * *

A existat întotdeauna un abis între cuvânt și faptă. Cuvântul se înalță trufaș ținând cerul și o linie dreaptă, pe când fapta se târâște pe pământ, ca o jivină oarbă, atinsă fatal de praful și de noroiul de sub ea. Frumusețea pură, atâta câtă există pe lume, sălășluiește numai în cuvânt.

* * *

O livadă, ce lectie! Scriitorul trebuie să învețe de la arbori că menirea lui este legată de rădăcini și fructe: de rădăcini în solul patriei și de fructe care să plece în patru zări.

* * *

Omul de condei care vrea să facă lucruri mari în literatură, ambițiosul încăpățânat, trebuie să se concentreze asupra detaliilor. Viziunea de ansamblu poate fi strălucită, dar ea se prăbusește lamentabil fără o polisare minuoasă în vers sau în frază.

* * *

Totul, cu un mic efort, poate fi spus clar. Obscuritatea la un autor nu este profunzime, ci trădează lenea de gândire și de execuție. Scriitorul prolix merită a fi ocolit.

* * *

Dacă vrei să supraviețuiești prin scrieri, trebuie să abordezi temele eterne și să scrii mai bine decât contemporanii. Pe lângă asta, încă acum, cât ești în viață, trebuie să te bucuri de un început de stimă sau măcar să existe o controversă în legătură cu opera ta. Un scriitor care nu trezește în prezent nici cel mai mic interes, acum, când trăiește și se agită pentru a-și impune scrierile, nici în viitor nu va avea o soartă mai bună.

* * *

Emotia frumuseții se extrage din orice, chiar și din mușchii, și cel mai bine o știe poetul; numai omul comun nu vede frumosul decât în lucrurile frumoase.

* * *

Știu că sunt un scriitor adevărat, oricâte găleți de răutăți și noroi s-ar arunca asupra mea. Și știu asta deoarece, pentru a obține o frază care să-mi placă, sunt capabil să o reiau și să o rescriu de nenumărate ori. Orgoliul meu își are temeiul în aspirația către perfecțiune.

Diana Loredana Pavel

CRITICĂ ȘI CREAȚIE ÎN GÂNDIREA ROMÂNEASCĂ

Întelegând critica drept „creație de sistem”¹, Florin Mihăilescu definea rolul acesteia ca fiind „de a orienta creația spirituală spre orizonturi încă neatinse, nu numai din afară, dar și din însuși miezul său cel mai adânc”². La origine, așa cum însăși etimologia o indică, critica reprezintă o judecată discriminatoare, o operație de separare (operațiile care alcătuiesc complexul abordării critice: analiza, interpretarea, explicarea), o selecție între obiectele ce intră sub puterea sa. În spațiul românesc, ideea de critică se cristalizează concomitent cu primele manifestări ale conștiinței literare. Deși sporadice, acestea sunt destul de vechi, de vreme ce încă în secolul al XVII-lea mitropolitul Dosoftei traduce în versuri *Psaltirea*, iar ceva mai târziu Miron Costin redactează poemul *Viata lumii* din intenția de a dovedi „că poate și în limba noastră a fi acest felu de scrisoare, ce se cheamă stihuri.” În procesul de constituire a conștiinței literare românești Dimitrie Cantemir a exersat un rol esențial, dar o anumită insuficiență a cunoașterii „regulilor” de estetică elementară se va resimți până la jumătatea sec. al XIX-lea, de vreme ce Radu Ionescu scrie la 1861 *Principiile critice*, iar Titu Maiorescu *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*. Acesta din urmă are și meritul de a fi deschis, cu articolul *Poeți și critici* (1886), seria teoriilor privind *disocierile* între scriitor, poet („artist”) și critic, între spiritul creator (sintetic, inventiv, imaginativ, artistic) și cel științific (analitic, lucid).

Cum, de la criticul „Junimii” până la actualele autorități critice, discutarea raportului dintre critică și facultatea de creație a generat probleme diverse și chiar poziții polemice, ne propunem, în acest studiu, o inventariere a acestora în ordine cronologică. Interesant este că înaintea lui Titu Maiorescu, anume în *perioada pașoptistă*, se întâlnește ideea potrivit căreia nu este obligatoriu pentru critic să fie pe deasupra scriitor, să experimenteze direct creația (spun interesant întrucât cei care au intervenit în epocă pentru a remedia lacunele incipientei cultivări estetice a publicului românesc erau scriitori, istorici și în genere oameni cu preocupări diverse). Totuși, unul dintre ei semnala: „Cât pentru nevârțutea noastră de a putea produce în artă un lucru cât de mic, noi îl întrebăm pe d-lui, scria într-o polemică de la 1840 Mihail Kogălniceanu: dacă este trebuință ca omul să producă lumina și că urăște

întunericul, ori și unde îl găsește?”³

Dintr-o asemenea idee, Maiorescu va extrage teza mai radicală din *Poeți și critici*, despre eterogenitatea criticii și a creației, disociindu-le în chip fundamental. Spre deosebire de înaintașii săi de la 1848 (Mihail Kogălniceanu, Russo etc.), care teoretizau rolul criticii, cerând insistent promovarea acesteia, punând astfel temelii spiritului critic românesc, *Titu Maiorescu*, adversar a oricărei dezordini, detestând demonia, revolta, dă o bază filosofică principiilor criticii, al cărei scop ultim – arată criticul junimist – trebuie să fie cunoașterea adevărului despre o operă, fără să atingă „valoarea privată” a autorului. Reluând problema impersonalității artei (dezbătută inițial în *Comediile d-lui Caragiale* – 1885), în *Poeți și critici* este accentuată tocmai personalitatea artei și aceea a artistului:

„Poetul este mai întâi de toate o individualitate. De la aceleași obiecte chiar despre care noi toți avem o simțire deosebită el primește o simțire atât de puternică și așa de personală în gradul și în felul ei, încât în el nu numai că se acumulează simțirea până a sparge limitele unei simple impresii și a se revărsa în forma estetică a manifestării, dar însăși această manifestare reproduce caracterul personal fără de care nu poate exista un adevărat poet

Din multe părți ale lumii primește poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse sau pentru a ieși cum au intrat, ci se răsfrâng în prismă cu care l-a înzestrat natura și ies numai cu această răsfrângere și colorare individuală. [...] Căci prismă poetului este menită a răsfrânge raza directă a lumine dar nu este menită a mai răsfrânge raza o dată răsfrânt de o prismă străină. Aceasta însemnează individualismul poetului. [...] Criticul este tocmai foarte impresionabil pentru razele răsfrânge din prisma altora, și individualitate lui este dar consumată în înțelegerea și simțirea altor individualități.” (Titu Maiorescu: loc. cit.) Incluzând o contradicție, afirmația a generat rezervele polemice ale lui C-tin Dobrogeanu Gherea din *Personalitatea și morala în artă* și dezbaterile lui Petru P. Negulescu din *Polemice*.

Al doilea exeget amintit insistă în studiul său asupra dublului înțeles pe care termenii lui Maiorescu îl au în contexte diferite, desigur: „În primul articol [*Comediile d-lui Caragiale*], a fi impersonal însemna: a se uita p

¹ Fl. Mihăilescu, *Conceptul de critică literară în România*, Colecția *Momente și sinteze*, vol. 1, Ed. „Minerva”, București, 1976, p. 11

² Idem: *Ibidem*, p. 1

³ George Ivașcu, *Din istoria teoriei și a criticii literare românești (1812-1866)*, Ed. Didactică și pedagogică, 1967, p. 309

șine ca persoană și a se ridica deasupra [...] oricărei preocupări practice; în al doilea articol, *a fi personal* [...] înseamnă cu totul altceva: [...] a simți lumea în felul său particular și a-l reproduce, inconștient și voluntar, ca totă personală, în manifestările exterioare întrupate în opere de artă."⁴

Deducem de aici că ideea incompatibilității dintre poet și critic lansată de fruntașul junimist este greu de acceptat, și, mai târziu, critici de formație maioresciană, ca E. Lovinescu și G. Călinescu, vor respinge-o. Reținem că pentru Maiorescu, criticul este un om al adevărului care, în afară de însușiri morale și intelectuale, trebuie să dețină capacitatea de a se *impersonaliza*, de a fi *obiectiv*. E. Simion, în prefața la *De la Titu Maiorescu la G. Călinescu. Antologia criticilor români*, îl va sancționa pe autorul *Cercetării critice...* pentru nediscutarea „marginilor obiectivității” critice, „știut fiind că actul critic este, prin forța lucrurilor, un act individual (deci subiectiv).”⁵

Vorbind despre critică și poezie ca despre două activități care se exclud reciproc, Maiorescu avea în vedere categorii logice, nu realități. Critici de talia unui Sainte-Beuve, a unui Francesco de Sanctis, a unui Thibaudet sunt, implicit, nimeni n-o contestă, mari scriitori. Scriitorii sunt la noi și G. Ibrăileanu, Octav Suluțiu, E. Lovinescu, G. Călinescu, Titu Maiorescu însuși prin faptul în sine de a fi un talentat critic.

G. Călinescu (*Critică și creație* – 1927 și 1958) arată că prejudecata incompatibilității dintre critică și facultatea de creație ar izvorî „dintr-o concepție științifică a criticii”, conform căreia artistul este prin excelență spirit sintetic, criticul – spirit analitic. Călinescu atrage atenția că, în realitate, lucrurile stau diferit: „momentul esențial al activității critice este tot sintetic și consistă în emoția imediată anticipantă a verdictului vremii, căreia apoi criticul îi dă o formă explicită prin mijloace care în ultimă analiză sunt indiferente și pot aparține istoriei literare, esteticii [...]” (*Critică și creație*).

Interesant este că relația de incompatibilitate între critică și artă (care are la bază mai presus de toate ideea cu privire la capacitatea criticii de a se ridica la obiectivitate) va fi preluată din studiul maiorescian *Poeti și critici* de Mihail Dragomirescu în *Critica „științifică” și Eminescu* (1894). Critica trebuie să ne dezvăluie condiția reală a creației estetice, să ne elucideze adevărul ei prin cufundarea dezinteresată în obiect și anularea oricărui subiectivism, în vreme ce în opera de artă tocmai acest subiectivism primează: „Sentimentalismul simpatic al creațiunii poetice stă direct în antagonism cu simpatia – ca să zicem astfel – obiectivă, a omului de știință și duce la altceva decât la adevărul pe care o critică cu adevărat științifică ar fi ținută să-l urmărească.”

Dacă Mihail Dragomirescu găsea în teoria lui

Maiorescu un punct de plecare pentru a demonstra necesitatea unei *critici științifice*, la *C-tin Dobrogeanu Gherea* (înaintea lui Mihail Dragomirescu!) se remarcă tendințe spre o astfel de critică. Mentorul „Contemporanului” în *Asupra criticii* (1887) și *Asupra criticii metafizice și celei științifice* (1889) va respinge *critica estetică*, culturală promovată de Titu Maiorescu (pe motiv că este prea judecătorească), propunând una explicativă (în sens genetic și determinist) și analitică (în sens ideologic și estetic), aplicată (nu cultural-generală ca a criticului de la „Junimea!”). În *Asupra criticii* se face o adevărată pledoarie pentru „inexplicabilul” creației critice: „de multe ori intuiția, un fel de ghicire a criticului, face mai mult decât analiza; de multe ori criticului i se cere inspirație ca și artistului.”⁶ Între însușirile „neapărat cerute pentru a judeca valoarea artistică a operelor”, Gherea numeste „gustul literar” și „intuiția artistică” căci „creațiunea artistică” ne influențează prin „atingerea cutărei ori cutărei coarde a inimii, cutărei ori cutărei coarde a creierilor.”

Pentru un apologet al criticii științifice, situarea inimii înaintea creierului este cel puțin paradoxală. În același articol Gherea enunță, la un moment dat, premisele unei discuții despre supremația criticii literare asupra celorlalte genuri: „Artistul studiază oameni în general, oameni de rând; criticul îi studiază pe artiști. Artiștii însă, ca modele, sunt de cele mai multe ori mai interesanți, mai instructivi, pentru că în sufletul lor se oglindește mai bine epoca în toată complexitatea ei, decât în sufletul unui simplu muritor.” Concluzia criticului de la „Contemporanul” rămâne aceasta: la confluența științei și creației artistice, critica le armonizează într-un mod specific. Fără a reieși foarte clar din teoria sa care sunt proporțiile contribuției specifice a celor două forme de manifestare intelectuală, originalitatea contribuției pe care Gherea a adus-o la dezvoltarea criticii vine din poziția științifică (revendicată din Taine) a înțelegerii deterministe și sociologice a faptelor spirituale.

Lui E. Lovinescu îi datorăm, între altele, proclamarea caracterului artistic al criticii, convins fiind că disciplina critică nu are decât de folosit prin apropierea de literatură: „Critica nu e o știință și nici nu există o critică științifică sau dogmatică...”⁷ De altfel, cariera de critic a lui Lovinescu este cât se poate de paradoxală. Debutează în 1904, cu o disertație despre *Persii* lui Eschil („Adevărul”) dar, considerând critica „a zecea muză” (formula aparține criticului Émile Montégut, 1826-1895, fiind mediatizată de Brandes), își va redacta articolele sub formă de dialoguri și scenete, „într-un stil artificios”⁸. Cu toate încercările sale de a atesta ideea unei preocupări predominant critice, este evident astăzi că intenția beletristică a fost cel puțin la fel de puternică:

„Se poate spune, scria Șerban Cioculescu, că d.

⁶ Idem, *Asupra criticii*, 1973, p. 191-195

⁷ E. Lovinescu, *Pași pe nisip*, vol. II, Tipografia M. Saidman, Fălticeni, 1906, p. 197

⁸ Dumitru Micu, *Periplu*, capitolul *Medalioane* (E. Lovinescu), Editura „Cartea Românească”, București, 1974, p. 48

⁴ Petru P. Negulescu, *Polemice*, Editura Librăriei Carol Müller, 1895, p. 33

⁵ E. Simion, *De la Titu Maiorescu la G. Călinescu. Antologia criticilor români*, vol. I-II, Editura „Eminescu”, București, 1971, p. XII

Lovinescu a debutat în critică cu o profesie de necredință în critică și cu rezerve mintale de mari ambiții creatoare.⁹ Pentru Lovinescu critica este o artă ce nu se poate realiza fără talent și solicitând „multe din calitățile pe care le are artistul”¹⁰, printre care „puterea de simpatie și de entuziasm”. Avem de-a face cu nimic altceva decât principiul impresionistilor, al lecturii simpatice și al criticii frumuseților (*critique des beautés*).

Dacă în 1906 (anul apariției *Pașilor pe nisip*) atrăgea atenția că „un critic nu poate fi dogmatic, pentru că n-are o dogmă, atât timp cât aprecierea estetică va sta în gustul nostru, atât de variabil”¹¹, în lecția de deschidere ținută în 1910, la Universitatea din București, Lovinescu definește critica „arta de a alege între mai multe aparențe pe cea mai îndreptățită de a fi adevărul” și justifică, psihologiceste, impresionismul: „nu putem fi actori și spectatori nepăsători.” Critica nu se exercită în afara relațiilor cu viața („critica modernă nu e o disecție pe cadavre, fără relații cu viața, nu e scolastică uscată și o compilație de texte, ci e străbătută și de un spirit creator însufletind viața cărților în raporturile lor multiple...”)¹². G. Ibrăileanu va arăta colegului său de breaslă că dacă nu este o știință, critica este cel puțin „științifică”¹³ și interpretativă și nu trebuie confundată cu maniera judecătorească, așa cum face autorul *Pașilor pe nisip*. Dar, adaugă Ibrăileanu, „critica este și o artă, în acel sens că ea reconstituie personalitatea artistului.”¹⁴ Ibrăileanu se va impune în conștiința critică nu pentru „contrazicerea” promotorului modernismului, desigur, ci pentru formula criticii complete: „Critica literară [...] este un tot. Critica estetică, critica psihologică, critica științifică etc. sunt părțile acestui tot. Critica literară, când privește opera din toate punctele de vedere, este complectă.” (*Spiritului critic în cultura românească* – 1909)

Și mai virulentă va fi polemica lui E. Lovinescu cu Mihail Dragomirescu privind „impresionismul în critică.” Cel dintâi este convins că autoritatea nu este dată de principii, ci de talent. Postularea unui adevăr în critică este incontestabilă, numai calitatea lui este îndoielnică. Neputând fi obiectivă, critica devine un gen literar. Nu adevărul, ci talentul triumfă.

Ideea o vom regăsi la Octav Șuluțiu, prins și el în mrejele beletristicii (romanele *Ambigen*, *Mântuire*). Critica, semnaleză Octav Șuluțiu, este „un gen în sine”, cu precizarea (și, din acest punct, se detasează de criticul de la *Sburătorul*) că nu este un gen artistic. literar, ci unul intelectual, altfel spus „un gen ca și literatura, dar nu de

literatură”, urmărind adevărul, iar nu frumosul propriu. Lovinescu însuși își va revizui punctul de vedere privind critica-formă specifică de artă: într-un amplu articol consacrat lui Titu Maiorescu, va preciza: „În critică, se întretaie speculațiile proprii noastre cugetări cu cele ale altora, cercetarea istorică și cercetarea biografică, puținele criterii sigure scoase din studiul comparativ al literaturilor și talmăcirea artistică a senzațiilor noastre dinaintea operei asupra căreia ne oprim. Critica e știință, istorie și poezie.”¹⁵

Încercarea de a descoperi implicațiile științifice ale criticii îl duce pe Lovinescu până la folosirea termenului de impresionism în accepția peiorativă de „critică sentimentală, pătimașă, fără nuanțe.” *Concepția criticii ca artă* nu este abandonată complet, promotorul modernismului considerând că neputând avea un caracter propriu-zis științific, critica trebuie să se întemeieze pe probitate intelectuală. Convingerea sa rămâne că, dincolo de avântul contemporan al științei, critica va continua să reprezinte, dacă nu o artă, cel puțin o formă specifică de creație spirituală și de cunoaștere a lumii. Nu este vorba de a dizolva critica în știință după cum nu trebuie dizolvată nici în artă, ci, la incidența acestor domenii sau în afara lor, de a-i stabili mai exact statutul existențial.

Indignat fiind de obiecțiile cu privire la caracterul dublu al activității lui, Lovinescu a afirmat, în repetate rânduri, ideea transei necesare scrisului, legând-o de teoria sa despre originea muzicală, atât a creației literare, cât și a celei ideologice. Invocând scrisul ca *stultitia*, ca stare de frenezie, neliniște care s-ar epuiza cu fiecare zi, ar dispărea dacă n-ar exista exercițiul scriiturii, promotorul modernismului a încercat să creeze o bază comună beletristicii și criticii, „scuzând” astfel impulsul său de a-și asuma și alte roluri, precum acelea de prozator, dramaturg, poet.

De altfel, într-un articol din 1911, Lovinescu exprimă cu franchețe ideea mobilității spiritului creator: „un scriitor nu-și poate schimba sufletul, dar genul literar, da.”¹⁶ Se respinge așadar opinia potrivit căreia teoreticianul de clasă nu poate și nu trebuie să scrie proză de imaginație, afirmând că, dimpotrivă, „criticul este ca orice talent: o disponibilitate” și, pentru a aborda creația de imaginație, se impune doar „o educație profesională”¹⁷. Concluzia lui este că slaba calitate literară a unor opere de imaginație ale criticilor rezultă din insuficiența adecvării tehnice la „condițiile speciale ale genului” și nu din lipsa implicației artistice a profesiei lor. Fără să convingă el însuși ca romancier (una dintre cele mai dure acuze fiindu-i adusă de Călinescu

⁹ Șerban Cioculescu, *E. Lovinescu, Pendent opera interupta...* în „Revista Tineretului”, Anul I, nr. 5, 25 iun.-25 iul. 1943, p. 28, citat de Florin Mihăilescu în *E. Lovinescu și antinomiile criticii*, Editura „Minerva”, Colecția UNIVERSITAS, București, 1972, p. 102

¹⁰ E. Lovinescu, *Pași pe nisip*, vol. II, p. 197

¹¹ *Ibidem*, p. 198

¹² Idem, *Cariera mea de critic*, 1924

¹³ G. Ibrăileanu, *Probleme literare* în „Viața românească”, anul I, nr. 8, oct. 1906, p. 224

¹⁴ Idem, p. 229

¹⁵ E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, în „Flacăra”, anul IV, nr. 50, 26 sept. 1915, p. 530, reprodus de Florin Mihăilescu în *E. Lovinescu și antinomiile criticii*, Ed. „Minerva”, Colecția UNIVERSITAS, București, 1972, p. 102

¹⁶ Idem, *Scenete și fantezii* – autorul despre volumul său, în „Flacăra”, Anul I, nr. 5, 19 nov. 1911, p. 38

¹⁷ E. Lovinescu, *Critică și creație*, în „Vreimea”, Anul XIV, nr. 633, 11 ian. 1942, p. 6. Reprodus în conferința radiofonică din 3 febr. 1942, *Cariera mea de critic*, loc. cit., p. 209-214

nsuși: „E. Lovinescu nu are darul creațiunii de oameni.” - *Istoria literaturii...*, 1941), Lovinescu rămâne în critica și literatura română, printre altele, pentru ideile „atât de înăptoase despre proză”¹⁸ și pentru întâmpinarea prejudecăților criticii sămănătoriste (la începutul acțiunii sale), lescinsă din spiritul enciclopedic al lui N. Iorga.

Acesta, adept al lui Taine și el, nu respinge cercetarea sociologică în critică dar, spre deosebire de Gherea, acceptă ideea de subiectivitate (obiectivitatea absolută rămâne un deziderat). În *Critica literară și anticii* (Arhiva, I, 1890), Iorga va da criticii o definiție mai completă din care are merită subliniată deschiderea spre estetică: „a lua opera, a arăta efectul estetic ce produce, a cerceta și a pune în lumina procedeele prin care artistul capătă această influență estetică, a deduce artistul din operă [...] – iată sarcina criticului om de știință...”

Mai maleabilă privind atribuțiile criticului se dovedeste a treia generație post-maioreșciană” (cum o numește Lovinescu în *Titu Maiorescu și posteritatea lui critică*) compusă din teoreticieni de clasă ieșiți din brazda maioreșcianismului: T. Vianu, Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, G. Călinescu, creatori într-un sens mai larg în critică. Interesant este faptul că dinții dintre ei se orientează spre critică după debuturi promițătoare în poezie (T. Vianu la „Flacăra”, VI. Streinu și G. Călinescu la „Sburătorul”). Critica iese învingătoare în cele dintâi cazuri. Ce îi unește este considerarea criticului drept creator și nu om de știință (cum îl vedea N. Iorga). Pentru Pompiliu Constantinescu, de pildă, el reliefează valori pe o ecuație personală.” (*Critice*, 1933).

Un alt critic din această generație este Vladimir Streinu, potrivit căruia *critica* tinde să surprindă misterul operei, sau ceea ce Croce numea *individuum ineffabile*. Pentru a ajunge să-l aproximeze, critica trebuie să se erească de ereziile științifice. Fixat pe o poziție autonomistă, VI. Streinu vede în critică expresia unei intuiții superioare. În linia lui Maiorescu și Lovinescu, VI. Streinu depășește în autonomizarea actului critic, cerând o delimitare precisă a obiectului, tonusul vital al operei. Tudor Vianu se opune acestui mod de a înțelege actul critic. Scopul esențial al criticii este „cunoștința”. Criticul este un om de știință chiar dacă criteriile sale sunt mai puțin sigure decât ale disciplinelor pozitive. În esență, criticul este un creator de valori, formulă prin care T. Vianu în studiul despre Mihail Dragomirescu – 1939) înțelege recunoașterea valorii care se naște. Ființa intimă a criticului este alcătuită din generozitate și iubire. Autorul *Esteticii* arată că fatalitatea criticii de a șovăi între formele bere ale creației și acelea ale rigorii științifice s-ar explica prin existența a două tipuri de receptivitate în critică, tipul receptării intelectuale (vehiculată și cu denumirea de tipul simpateticului) și al intuiției intelectuale (al contemplaorului [*Estetica*, ed. a II-a, 1939, p. 453]). Expresia instrumentalizării perfecte a celor două „receptivități critice” este G. Călinescu.

Ca și E. Lovinescu, G. Călinescu nu crede într-o știință a esteticii, ci numai într-o istorie a gustului estetic. Critica este văzută ca un act absolut individual, subiectiv, creator, în timp ce criticul trebuie să fie cu necesitate un intelectual cu vocație. G. Călinescu este un critic care n-a renunțat la „plăcerea textului” (Roland Barthes). În scrisul său, arată Elena Zaharia Filipaș, „se distinge clar vocea auctorială, la fel ca într-un roman clasic în care obiectivarea autorului omniscient și omniprezent nu înseamnă și o rece impersonalizare”. Dacă proza sa este o față reflectorizantă a textului critic, răspunzând exigențelor estetice ale specialistului G. Călinescu, în critică avem drumul invers: textele teoreticianului de clasă sunt o creație de artist epic, se citesc ca o operă literară. Stilul abordat este, în același timp, simplu și savant, ironic și grav.

Deși a afirmat despre critică lucruri esențiale, Călinescu s-a apărat de ideea¹⁹ de a fi etichetat drept „critic”, atitudine rezultând (după Eugen Simion, în prefata la *Antologia criticilor români*), „dintr-o înțelegere particulară a actului critic, asimilat, în esență, cu acela al creației.”²⁰: „Eu nu sunt critic profesionist, vocația pentru acest gen îmi lipsește, deși probabil că nu și spiritul critic.”²¹ În *Critică și creație* („Viața românească”, IV, 1958) dar și mai înainte, G. Călinescu va explica acest raport pus de Maiorescu: „Omul în definiția lui nu este un refractar frumosului și judecă bine, o conglomeratie de oameni este adesea ezitantă. Criticul este acela care organizează impresiile generale, grăbind procesul de asimilare.” (*Critică și creație*).

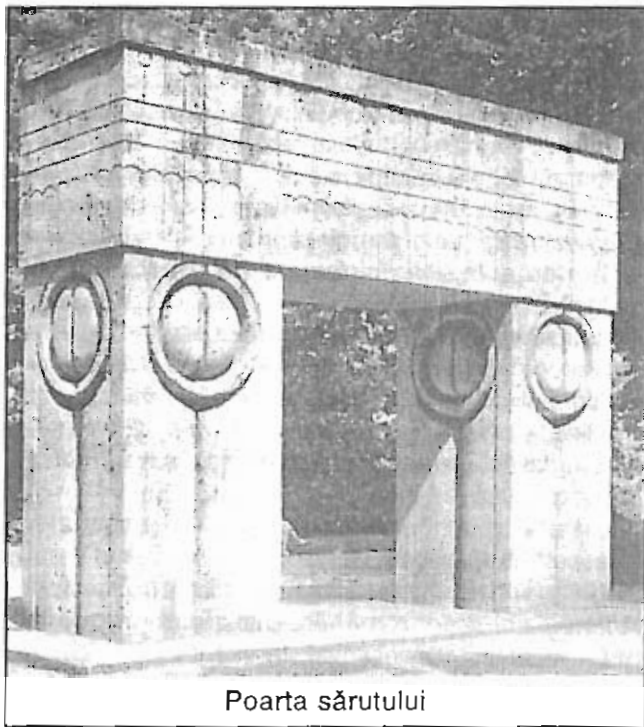
Autorul *Istoriei literaturii române de la origini și până în prezent* ține să se disocieze polemic nu doar de Titu Maiorescu, ci și de E. Lovinescu. G. Călinescu nu este de acord cu deducerea artei criticii din expresia ei diferentiată; o consideră a fi opera spiritului critic: „Spirit critic trebuie să aibă neapărat orice creator, atât sub aspectul teoretic cât și acela percepțional. [...] Atât opera de creație cât și cea de reflecție fac un tot și nu se explică decât prin cea dintâi. Aceasta este deosebirea între opera critică a creatorului și activitatea criticului profesionist, exclusiv judecător și clasificator.” (*Critică și creație*). Învecinarea spiritului critic și a celui creator se explică prin faptul că acționează, amândouă, în lumea concretă, „fără să caute concepte universale” și se întemeiază amândouă pe emoție, cu diferența că primul descompune ceea ce ultimul a compus mai întâi prin sinteza artistică. Cu alte cuvinte, o operă de artă se naște din impuls intern, spiritual, în timp ce actul critic se justifică printr-un principiu extern, material: „În momentul creației artistul este liber în fantazia lui de orice constrângere a

¹⁹ Elena Zaharia Filipaș, *Retorică și semnificație*, p. 34

²⁰ E. Simion, *De la Titu Maiorescu la G. Călinescu. Antologia criticilor români*, vol. I, p. XXXII

²¹ G. Călinescu – *Critică și creație*, reprodus în „Semnificațiile criticii contemporane. Perspective ideologice” – Studiu și antologie de Florin Mihăilescu, Editura „Eminescu”, București, 1976, p. 18

¹⁸ Eugen Simion, *E. Lovinescu, scepticul mântuit*, Ediția II-a, Editura „Grai și suflet-cultura națională”, București, 1996, vol. II, Cap. *Prozatorul*, p. 151

Poarta sărutului

personalității sale intelectuale sau practice; criticul însă este determinat de realitatea obiectivă a materialului căruia îi va căuta o rezonanță afectivă în propria sa umanitate.” O astfel de situație nu poate totuși să-l împiedice pe critic să se manifeste ca artist, cu mențiunea că în actul critic el interiorizează o emoție, în vreme ce în actul creator o exteriorizează. Rezultă de aici că „opera critică cea mai desăvârșită și mai plină de urmări este marea creație însăși” pentru că face implicit o judecată asupra artei anterioare și impune criterii noi. Ideea, de sursă croceană, urmărește la G. Călinescu respingerea raționalității excesive, a tentativei de a dogmatiza intuiția: „Proprie artistului este fantazia, prin care poate transforma orice idee generală într-o ficțiune [...] care [...] are de la sine și o funcție critică. Putem susține însă că un artist se dezvăluie larg ca critic, cele două momente reprezentând capul și coada aceleiași unități biologice.” – **Critică și creație**. Cu alte cuvinte „fantazia” în critică este cea care „inventează” opera, neînțelegând prin aceasta că opera nu există obiectiv, ca realitate estetică. Calea de a te apropia de ea este intuiția vie (o spusese și Gherea, dar la acesta intuiția reprezenta pentru critic un instrument provizoriu și nu legat chiar de esența criticii și a artei). În același studiu, Călinescu revine cu nuanțări lămuritoare: „Confuzie între criticul pur și creatorul cu acțiune critică nu poate exista. Un erudit strânge un material documentar foarte bogat, îl supune unei atente critici de autenticitate și pe urmă redactează o biografie. Un creator strânge și mai mult material, ajutat de imaginație în cercetări, îl supune unui examen critic și mai atent. [...] Eruditul e un profesor, celălalt e un Rembrandt.” Cum însă artiștii fac rar critică, necesitatea criticii profesionale este iminentă.

Ce se cere criticului profesionist este ca acesta să nu devină „funcționarul scriitorului”, să trăiască procesul critic, să fie alături de adevăr. Zgrăvindu-se în autori și

eroi literari, criticul-scriitor o face – scrie și Sainte-Beuve în *Mes poisons* – nu asimilându-și-i pe aceștia, desfigurati, ci insinuându-se el în personalitatea lor:

„Critica este pentru mine o metamorfoză: încerc să dispar în personajele pe care le reproduc.”²² Pentru G. Călinescu, pare a fi vorba de o dublă metamorfoză (dacă ar fi să-l parafrazăm pe Sainte-Beuve), prin critică și prin creație. Nevoia de remodelare a scriiturii, înfățișările diferite ale acesteia (critică, poezie, proză, dramaturgie) ar rezulta, după Ion Simuț (*Revizuirii*, 1995), dintr-o aptitudine a jocului, mărturisită, de altfel, în una dintre *Cronicile optimistului*: „Îmi plac oamenii care știu să se joace, eu însumi pun o răbdare și o frenezie extraordinară (ce miră pe cei din jurul meu) în jocuri.” Această ivire a ludicului în spațiul criticii lui G. Călinescu fusese semnalată cu mult timp înaintea lui Ion Simuț, în 1974, de Silviu Damian, în *Eseu despre măștile jocului*. Preocupat de susținerea tezei că proza călinesciană stă sub semnul jocului, lui S. Damian îi scapă consecințele nefaste ale ludicului ca „revărsări de energie vitală”. Mai intuitiv, dar și mai drastic (sic!) decât înaintașul său, Ion Simuț explică prin *plăcerea spectacolului și a măștii* „alterarea simțului critic”²³ la G. Călinescu. Dovezi ale acestei „alterări” avem nu doar în plan strict artistic (ratează, pe rând, în poezie și dramaturgie), dar și în acela social-politic (comportamentul criticului în anii '50). Tot sub „semnul alterității” poate fi pus și sentimentul vanității care-l animă. Vorbind despre proză sau despre poezie, dă mereu de înțeles că totul este cum nu se poate mai simplu, că toate i-ar sta la îndemână, că poate cocheta cu ușurință, atât cu critica, cât și cu creația. Însă Călinescu nu recunoaște niciodată că a studiat poezia sau romanul pentru a face poezie sau roman. Dar cine citește *Enigma Otiliei* sau *Bietul Ioanide* se duce imediat să-i studieze pe Balzac, pe La Bruyère și pe moralisti, iar cine îi citește poeziile nu se bucură atât cât se instruieste în legătură cu poezia.

Mai mult decât atât, răspunde acuzației de a fi făcut în istoria literară operă de beletrist (de a fi fost, așadar, subiectiv), dovedind, esteticeste, legitimitatea criticii creatoare. Actul critic este o formă de cristalizare a tensiunii creatoare; valorizarea și interpretarea apar ca materializări ale aventurii interioare. Dar actul critic este, nu de puține ori, doar una dintre materializările posibile, o singură ipostază de manifestare a spiritului creator. De aici nevoia compensației. Rezultatul imediat este tendința de a face beletristică într-o creație critică (cum este o istorie literară).

Spiritul critic fiind calitatea care definește critica, G. Călinescu caută să-i precizeze mai concret natura. Polemizând de această dată cu Mihail Dragomirescu, ce postulase obiectivitatea oarecum senzorială a acestuia, el crede că analogia cu simțurile organice este superficială, întrucât „simțul critic nu poate fi obiectiv în înțelesul științelor naturale, fiindcă prin el nu facem loc în conștiință

²² Sainte-Beuve citat în *Semnificațiile criticii contemporane*, p. 206

²³ Ion Simuț, *Revizuirii. Eseuri*, Editura Fundației culturale române, București, 1995, p. 270

unui obiect.”

Concluzia cade ca o sentință: contactul cu substanța creației este de ordin emotiv, iar nu material căci „între creație și proces nu este o deosebire de esență, ci numai de proces. Una pornește din afară, spre a deștepta creația creatoare, cealaltă pornește dinăuntru spre a-și manifesta materia. Simțul critic e actul creator eșuat, răsfrânt în conștiință înainte de a ajunge la periferie și devenit fel sentiment artistic.”

Corelația dintre creație și critică devine un topos urent. În 1932 scria: „Bineînțeles că Sainte-Beuve n-a uitat să facă poezii bune și nici Taine roman viabil. Dar pentru ce? Pentru că erau critici? Nu! Fiindcă n-aveau talent”. Surprinzătoare este o altă afirmație călinesciană din același an (1932), potrivit căreia „criticii au fost literați adevărați, la care veninul de a nu putea crea s-a purificat în căușime și iubire pentru creația altuia.”

Drept concluzie practică, este de părere Călinescu, că nu poate fi bun artist el însuși, criticul trebuie cel puțin să rateze cât mai multe genuri literare.²⁴ Problema este reluată sub o altă formă în 1937 („Diviziunea spiritului în poezie și poveste”) dar îi este ajustată ideea de personalitate:

„Când avem de-a face cu o personalitate remarcabilă, critic este interesant prin orice face [...] Acest roman [unui critic] este, de nu altceva, un document de personalitate. De altfel istoria unei literaturi nu memorează decât faptele, ci numai personalitățile – și un om este întreg prin tot ce face.”²⁵ Remarcăm accepția fundamentalistică conferită personalității, ce amintește de expresia căcsiană: emfaza subiectivității.

Strădania artistică, *trișarea* (cum o numește Călinescu într-un articol din „Națiunea” – 1947), fie și nerealizată, este răspunzător, este utilă totdeauna criticului. *Esecurile* din alte genuri decât critica nu pot fi decât constructive: imeni nu trebuie uns critic înainte de a fi ratat un cât ai mere număr de genuri literare²⁶. Irevocabil decis să-și cerce puterile pe toate tărâmurile literaturii, G. Călinescu scria, probabil, în 1927, când hotărăște să îmbrățișeze critica, să afle nu dacă era apt să se manifeste în cuprinsul tuturor, ci în care avea mai sigure șanse de reușită. „Întrebându-l despre statutul de critic, îl recunoștea cu o amară însemnare: „s-a isprăvit... – e de neînlăturat – sunt critic [...] Am vrut să comunic emoțiunea unei stofi lirice unui prieten poet, dar mi-a răspuns cu imputare: – Cum?! Mai scrii versuri?? Ești critic. Într-adevăr sunt critic!”²⁷

Oricum Călinescu crede cu tenacitate că este multilateral dezvoltat, dar nu-și face iluzia că ar putea crea excepțional în toate genurile. Potrivit lui, nimeni „nu are o viață însoțită de o dezvoltare în chip egal”²⁸ iar „ratarea este o

participare activă la procesul creator, o garanție de comprehensibilitate. Criticul care n-a făcut în viața lui un vers, ba chiar își face o mândrie din asta, care n-a încercat niciodată să facă nuvelă sau roman, acela e un fals critic, un doctor, un profesor. Toți marii critici au făcut și [...] literatură foarte bună, căzută în umbră numai prin renunțare.

Invers, artiștii, contrar iarăși părerii comune, când au o conștiință largă, sunt criticii cei mai pătrunzători și adevăratele valori au fost descoperite de către artiștii-critici”²⁹.

Referindu-se la artiștii-critici, insistă G. Călinescu, nu trebuie să înțelegem un gen „mixt critico-artistic”, ci faptul că un studiu critic este el însuși o operă de artă cerebrală, o creație. Modalitatea a creației este pentru viitorul apologet al scriitorului total atât ceea ce el numea punerea unui text (de validitate artistică incontestabilă) „în relații multiple” (cum a interpreta o operă științific echivalează cu a o crea, actul critic, în expresia lui specifică, nu poate fi decât creator), cât și imaginarea de situații și caractere, așa cum procedase și el în *Enigma Otiliei*, *Scrinul Negru* etc.

În ambele situații, criticul adevărat se supune obiectului, potențând misterul. Chiar G. Ibrăileanu, care s-a străduit ca puțini alții să profeseze o critică științifică, recunoaște în opera literară o parte de mister.

„Este imposibil – citim în *Creație și analiză* – de definit cu adevărat un artist sau opera unui artist. Esența, ceea ce formează nota specifică a operei unui artist, este un sunet unic, pe care ar trebui să-l exprimi într-o formulă.”

Incidenta dintre facultatea critică și facultatea creatoare revine ca un leitmotiv și după Al Doilea Război Mondial. Că G. Călinescu vorbea despre critic ca despre un scriitor care a ratat în mai multe genuri sau că raportul poate fi inversat (vezi *Jurnalul de critic* al lui Alex. Ștefănescu) nu mai interesează în epoca postbelică. Se recunoaște, mai degrabă, plasarea acestor forme de expresie (critica și beletristica) pe același nivel al creației, opțiunea pentru tipuri diferite de manifestare a spiritului creator apărând în ultimă instanță ca „mod de asumare a șansei exprimării plenare”³⁰.

Unul dintre cei care vor oferi „lămuriri” despre „atribuțiile” criticului și ale artistului este Eugen Simion. Discutând erorile de prozator ale lui E. Lovinescu, în capitolul *Prozatorul*, în monografia dedicată acestuia, *E. Lovinescu, scepticul mântuit* (1971), autorul ajunge să definească raportul critic-prozator: „Criticul se ocupă de operă și trage concluzii [...] din cercetarea ei pe toate fețele, romancierul face o operă de ficțiune ce nu vine în atingere cu creația poetului decât în chip superficial”³¹.

Raportul poet-critic a fost o preocupare constantă și pentru Eugen Simion, dovada fiind reluarea problemei

²⁴ G. Călinescu, *Principii de estetică*, p. 85

²⁵ Idem, *Ulysse*, EPL, București, 1967, p. 467-468 și 81-82

²⁶ Idem, *Gâlceava înțeleptului cu lumea. Pseudojurnal le moralist*, vol. I, Editura „Minerva”, București, 1973, p. 33-134

²⁷ Idem, *Ibidem*, p. 42-43

²⁸ G. Călinescu, *Ulysse*, EPL, București, 1967, p. 452

²⁹ Idem, *Principii de estetică*, p. 209

³⁰ Ion Bogdan Lefter, *Anii '60-'90. Critica literară*, Editura „Paralela 45”, Pitești, 2002

³¹ Eugen Simion, *E. Lovinescu, scepticul mântuit*, Ediția a II-a, Editura „Grai și suflet-cultura națională”, București, 1996, vol. I-II, p. 156

chiar în jurnalul său, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian* (1977): „Care e deosebirea dintre poet și critic? Una poate fi luată în seamă: poetul are sentimentul ideii, în timp ce criticul are ideea sentimentului. [...] Asemănările cele mai mari în câmpul artei sunt, așadar, între poet și critic. Amândoi sunt incluși în aceeași relație cu obiectul. Numai că (și aici apare deosebirea între ei, cea mai mare deosebire!) unul privește de la un capăt, iar altul de la celălalt capăt. Sau: unul (criticul) își asumă obiectul după ce obiectul a fost o dată asumat, exprimat, individualizat (de către poet).” Din incertitudinea termenilor folosiți de Titu Maiorescu pentru a defini raportul refractaritate-transparentță, Eugen Simion (în prefața *Evoluția conceptului de critică* din *De la Titu Maiorescu la G. Călinescu. Antologia criticilor români*, vol. I), deduce o serie de deosebiri structurale: poetul este personal, individualist, impresionabil, refractar, criticul este mai puțin impresionabil „pentru însăși lumina directă a obiectelor” și foarte impresionabil „pentru razele răsfărânte din prisma altora”: este, într-un cuvânt, receptiv la individualitățile creatorilor, „flexibil la impresiile poetilor” (Eugen Simion – op.cit., p. IX).

Poziția maioresciană privind dihotomia poet-critic este discutată și de Florin Mihăilescu în *Conceptul de critică literară în România*: susținând că un artist este impersonal, criticul junimist se referă la faptul că acesta este neapărat obiectiv, „în sensul că se situează în perspectiva generalității omenesti, deci a esențialității și universalității sale.”³² În ceea ce privește cel de-al doilea termen, *personal*, adică *subiectiv*, Maiorescu îl folosește „în sensul că dă formă individuală, proprie, idelilor și intuițiilor sale. Artă se dovedește astfel – arată mai departe Florin Mihăilescu – așa cum Lukács a numit-o, o *imposibilă sinteză* între obiectivitatea și subiectivitatea creatorului ei.”³³ Dar, atrage atenția autorul *Conceptului de critică*. „... o anumită impersonalitate a percepției și, în același timp, o anume personalitate a expresiei îl caracterizează și pe critic. În acest punct al teoriei lui, Maiorescu se complică și mai mult căci, după ce definise poetul prin caracterul lui puternic personal, el va adăuga: „Criticul este din fire transparent; artistul este din fire refractar [...]. De aceea criticul trebuie să fie mai ales nepărtinitor (adică obiectiv-nota noastră); artistul nu poate fi decât părtinitor”³⁴. Florin Mihăilescu arată că lucrurile stau astfel: „nu impersonalitatea percepției îi desparte pe critic și creator, ci obiectul ei: la cel dintâi lumea artei, la celălalt lumea naturii. Și personalitatea expresiei nu îi desparte, ci felul acesteia: limbajul intelectual la primul, limbajul ficțional la al doilea”³⁵. Distincția este de fapt alta: „Artistul este așadar un formator al viziunii, criticul dimpotrivă e un vizionar al formei.”³⁶

³² Fl. Mihăilescu, *Conceptul de critică literară în România*, Colecția *Momente și sinteze*, vol. I, Editura „Minerva”, București, 1976, p. 115

³³ Idem

³⁴ Titu Maiorescu, *Critice*, p. 214-215

³⁵ Fl. Mihăilescu, *Ibidem*, p. 116

³⁶ Idem

Un sens privind radicalitatea poziției maioresciene îl identificăm în *Incontestabilul Maiorescu* din volumul *La sfârșitul lecturii* (Alexandru George, p. 73-86): „trebuie observat că anumite fenomene pe care le-a combătut el erau specifice unei crize de creștere” care, tratat, s-ar fi soluționat singure. Acțiunea maioresciană, întreprinsă cu tenacitate, curaj și eficacitate, a fost totuși, una de suprafață, adică culturală; ea nu a fost determinată pentru conștiința scriitorilor.”

Critica a reprezentat pentru fruntașul junimist, arată Al. George, doar o armă de luptă pentru ieșirea din starea de criză. În posibila dispută dintre creație și critică, Titu Maiorescu a reprezentat ultimul moment. Atunci, adevărații adversari ai criticului au fost nu atât Gherea, Ibrăileanu sau Iorga, așa cum considera, restrângând lucrurile, Lovinescu, adică raportând mereu problema la așa-zisa „autonomie” a esteticului. Aceștia, dimpotrivă, au completat, chiar prin acțiunile lor, critica lui Maiorescu. Potrivit lui Al. George, spiritele funciare antimaioresciene au fost de fapt oameni de felul lui Heliade, Hasdeu și Iorga, dar nu în măsura în care reprezentau o formă a tradiționalismului, cum afirma pentru ultimii Lovinescu, ci în măsura în care reprezentau o orientare care pune creația cu tot necunoscutul și riscurile ei înaintea reflecției critice. Justă în multe dintre observațiile făcute, critica maioresciană, axată îndeosebi pe amănunte, este insuficientă pentru definirea unui scriitor, a unei orientări ori epocă. Esența spiritului critic maiorescian trebuie să țină seama, conchide Al. George, de demarcația între spiritul critic și spiritul de criticare.

Nicolae Manolescu în *Contradicția lui Maiorescu*, înainte de a trece la analiza „pieselor de rezistență” ale criticii maioresciene, propune depășirea schemei rigide de abordare a acesteia, privită acum sub două raporturi: acela al capacității creatoare („o critică de proveniență orală, de comentariu marginal [...] și al evoluției istorice (o critică generală negativă, iar după 1885 critica „afirmativă”, capabilă să-și construiască imaginile, portretele, ideile; poate deveni totodată literară”³⁷). Punctul de răscruce – consideră Nicolae Manolescu – îl constituie articolul *Poeți și critici*, cu mult dezbătută afirmare a scăderii trebuinței unei critici generale, dar a menținerii „aprețierilor critice izolate”. Controversatul text maiorescian nu are în vedere condiția criticii și nu pretinde renunțarea la critică, ci doar trecerea de la critica culturală la aceea literară. Cât despre separația dintre poeți și critici, luată în litera ei, această incompatibilitate îi apare abuzivă autorului *Contradicției*, fruntașul junimist nu se înșală întru totul pentru că așa-numitul simț critic al poetilor ar trebui înțeles mai degrabă ca o formă de afinitate: „Afinitatea este mai promptă și mai limitată; simțul critic, prin definiție, este mai conservator și mai general [...] Simțul critic este o formă de inerție, căci constă într-o raportare la normă, în vreme ce afinitatea rămâne cu mult mai nestânjenită de model.

³⁷ Nicolae Manolescu, *Contradicția lui Maiorescu*, Editura „Cartea Românească”, București, ediția I, 1970, Editura „Eminescu”, ediția a II-a, București, 1973, p. 202

Gustul lui Macedonski este mai liber decât al lui Ionescu, dar Maiorescu are mai mult spirit critic decât cedonski. Cea mai bună dovadă este atitudinea unuia altuia față de Eminescu.³⁸

O poziție a lui N. Manolescu privind „opozitia” critică o avem în pseudoprefața la *Lecturi infidele, Posibilitatea criticii și a istoriei literare* (1967). Aici se arată este critic de valoare acela care se proiectează în ăre, „sfârșind prin a se descrie pe sine însuși”. Înțelegând că în fața talentului școlile dispar, teoreticienii literari descoperă creația cu un interes critic „impersonal”, abordează „sus” obiectul și subiectul. În felul acesta, scriitura lor devine o transpunere în pagini a poveștii, se afirmă mai grabă ca un produs al culturii, sau cel puțin ca o ilustrare, și alte mijloace a ei. Ideea este reluată, în alți termeni, Sorin Alexandrescu.

Ducând cu ei un complex al „ignorării persoanei”, criticii au recurs la autodefinire prin întemeierea unei lumi proprii sau a mai multora pe cale livrescă. E vorba de o viziune de imaginație ca *efect al dorinței de normă* (termen pus de Sorin Alexandrescu în articolul *Celălalt* din *Observatorul cultural* nr. 2 (259), 10-16 martie 2005, p. 10-11) sau a unui sistem critic care își propune când să piardă, când să se verifice în testări nenumărate. Proza de imaginație poate reprezenta pentru teoreticienii de clasă un astfel de testare. Lăsându-se exprimați de personajele cinante „tratate” în istorii, în compendii, în articolele de specialitate – care au însă o viață indiferentă de aceeași criticilor – nu se pot totuși abține să nu-și aleagă sonajele care le convin și despre care pot spune că îi confirmă. Sfârșesc prin a deveni *părtinitori*. «păcat» teribil pentru Maiorescu: „Esenta criticului este de a fi credibil la impresiile poetilor; esenta poetului este de a fi flexibil în propria lui impresie. De aceea criticul trebuie fie mai ales *nepărtinitor*, artistul nu poate fi decât *tinitor*.”³⁹

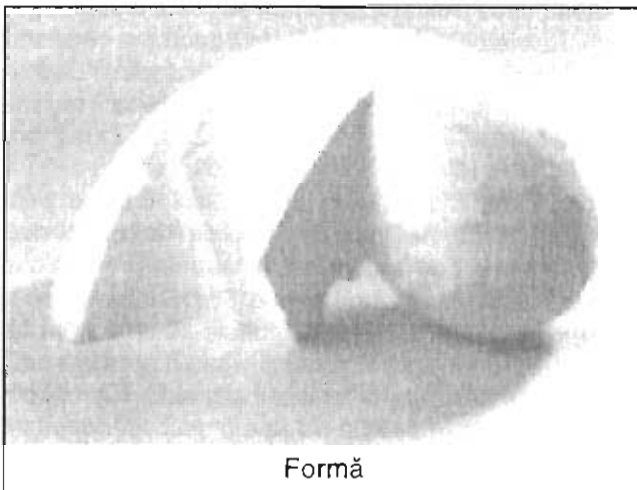
În stabilirea raportului critic-scriitor, N. Manolescu a scris mai departe, punându-și problema „influenței sociale asupra artisticului”. În *Copacii și pădurea (Teme)*, tratat de un preferat al său, Roland Barthes, Manolescu auto-defineste și descoperă profesional: „Dar, în definiție, critica nu este și ea o știință a relației? Să fie chiar explicabilă atracția? Cititorul obișnuit citește în trei feluri: ocupat de subiect, de ceea ce se întâmplă, de fapte; impresionat afectiv; luând în fine literatura ca pretext pentru considerații de ordin extraliterar.

Criticul, putând semăna cu unul sau cu altul din acești cititori, se deosebește esențial de toți trei; căci el caută să definească Cartea, în particularul artistic, „legea” estetică” (1983:73). Într-o manieră personală, autorul *Temelor* face decât să explice cum, până și în absența obiectului, teoreticianul de clasă se lasă în voia (de)formației profesionale, făcând din cugetările de *loisir* un fascinant pretext al ideii. Creația răscumpără criticul ca artist. Este schimbat așadar statutul scriitorului în societate. Este vorba de dezbate asupra acestui nou statut și a formula

concluzii pertinente, Nicolae Manolescu citează pe larg o culegere de studii a lui Robert Escarpit:

„Dacă subvenția, indiferent de formă, este azi depășită și, în tot cazul, lasă pe scriitor la discreția unei persoane sau instituții, sau chiar a statului, dacă boema e o iluzie periculoasă și un mit, dacă, în sfârșit, «a doua meserie» îndepărtează pe artist de însăși esența îndeletnicirii sale, transformându-l într-un mic burghez iubitor de artă în timpul liber, rămâne profesionalizarea... Cu toate riscurile ei... singura, când e vorba de a defini *locul artistului în societatea modernă*. A trăi din scris trebuie să devină la fel de normal cu a trăi din produsul unei munci oarecare” (1975:129).

Scrișul ca *mască* terapeutică. Aplecându-se regulat asupra problematicei condiției de scriitor și critic, teoreticienii literari devin prizonieri ai scriitorilor și textelor care-i urmăresc. Replici celebre, pasaje de corespondență sau momente biografice inedite relevă nu doar excelențe cunoscătoare a tot ce stă în spatele profilurilor de hârtie, ci și personajul real ce se pune în scenă cu umor, nostalgie sau condescendență. A te exprima în forme diverse (să le spunem complementare) devine chestiune de temperament, disponibilitate și chiar de opțiune. Meditând despre o carte, scriind un roman sau dezvoltând o schiță, *creatorul* se exprimă. Ceea ce contează este căutarea posibilității de exprimare optimă; critica și creația stau, din acest punct de vedere, pe picior de egalitate la nivelul capacității creatoare. În realitate, există un câmp comun criticii și beletristicii. În adâncul oricărei opere, este prezent un *quid irreductibil*, mereu același, indiferent că avem de-a face cu o creație critică sau proză de imaginație, iar „tentativele de reducere a operei la anumite formule care să permită înțelegerea actului de trăire artistică și, dincolo de el, pătrunderea în intimitatea creației – atrage atenția Florin Mihăilescu în *Preliminariile la E. Lovinescu și antinomiile criticii* – alcătuiesc în ultimă instanță ideologia criticii și, într-un stadiu de generalitate și mai avansat, estetica însăși.”⁴⁰

Formă

tem, p. 231
 titu Maiorescu, *Critice*, p. 215

⁴⁰ Florin Mihăilescu, *E. Lovinescu și antinomiile criticii*, Editura „Minerva”, Colecția „Universitas”, București, 1972

Ecaterina Tarălungă

SOLUȚII ALE PRESEI ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI RECE

Primejdia falsificării trecutului este chiar mai mare, pentru cultura și ființa unei țări, decât uitarea lui definitivă. Victimizarea intelectualității române formate și care s-a exprimat în perioada socialistă este numai una dintre urmări. Ea repetă aproape identic situația de după Al Doilea Război Mondial, care a victimizat intelectualii din perioada interbelică și le-a interzis posibilitatea de exprimare. Așa se face că România a intrat în Uniunea Europeană fără veacul douăzeci, deoarece recuperările tardive și pe bucăți nu permit acțiunea intelectuală propriuzisă, ceea ce numim (în mod fals) rezistența prin cultură. Fiindcă adevărata rezistență este a intelectualilor activi, care pot para în timp util absorbția culturală și civilizațională. Aici nu vorbim doar despre intelectualii umanisti, ci despre tehnologii, despre toți intelectualii României. De spiritul ei blocat prin propriile noastre tentative denigratoare. Fiindcă spiritul și știința parcursului trecut al nației sunt cele care ne dau instrumentele de apărare a viitorului. Ideea că distrugem totul în urmă și o luăm mereu de la capăt are ca rezultat ceea ce ni se întâmplă: suntem doar niște marginali ai lumii europene, ușor de manipulat. Vă propun deci o scurtă întoarcere la trecut, la momentul asemănător cumva cu acesta prin marile schimbări categoriale. Ar fi o iluzie să credem că noua democrație românească se întoarce la perioada când a pierdut-o. Lumea arată altfel, ea nu trăiește prin vocile națiunilor ca entități care intră în relație unele cu altele, ci „în rețea”, după afinități care acum se construiesc. Și pe care noi le pierdem prin absență. Iată deci cum ne apare harta vocii românești cu răsucirile ei de după Al Doilea Război Mondial. Iar asemănările și deosebirile îl rog pe cititor să le facă.

Schimbarea raportului de forțe în plan european prin înfrângerea Germaniei în cel de-Al Doilea Război Mondial și apariția unui nou sistem social au fost principalele cauze ale declanșării războiului rece. Standardele Europei însăși, ca și ale lumii la scară globală se diversifică în sensul percepției, apoi al acceptării sau respingerii universului nou apărut și proliferat pe harta lumii. Rezultă că viziunea globală în politică nu este o descoperire post-belică, ci una care s-a impus odată cu era industrială însăși, cu apariția companiilor intercontinentale și cu globalizarea comunicațiilor și a surselor de energie. Chiar Al Doilea Război Mondial fusese produs de criza care l-a precedat, și care se măsoară exact în reperiile menționate mai sus, în tentative – pe de o parte – de control – al traseelor globale, iar pe de alta, în tentative de păstrare a

micilor întreguri care aminteau de frumosul „fin de siècle” al veacului al XIX-lea. Nu exclud aici, pe lângă retrage în cochilie de genul Elveției, debordări naționaliste de genul hitlerismului, moștenitor – ideatic cel puțin – și perioadei de constituire a marilor imperii coloniale. Reacțiile au fost multe și diverse, au dus la o restructurare a principiilor însele ale politicii globale, la apariția Comunității Oțelului și Cărbunelui, fundamentul Uniunii Europene de astăzi, a creat principii asemănătoare, pri fortă și traiectorii, acelora care au definit principiile politicilor externe ce au dus la dispariția Imperiului Otoman de pe harta lumii. Atunci a apărut regula „echilibrului de forțe” în raporturile dintre state, regulă pe care veacul al XX-lea avea s-o răstoarne.

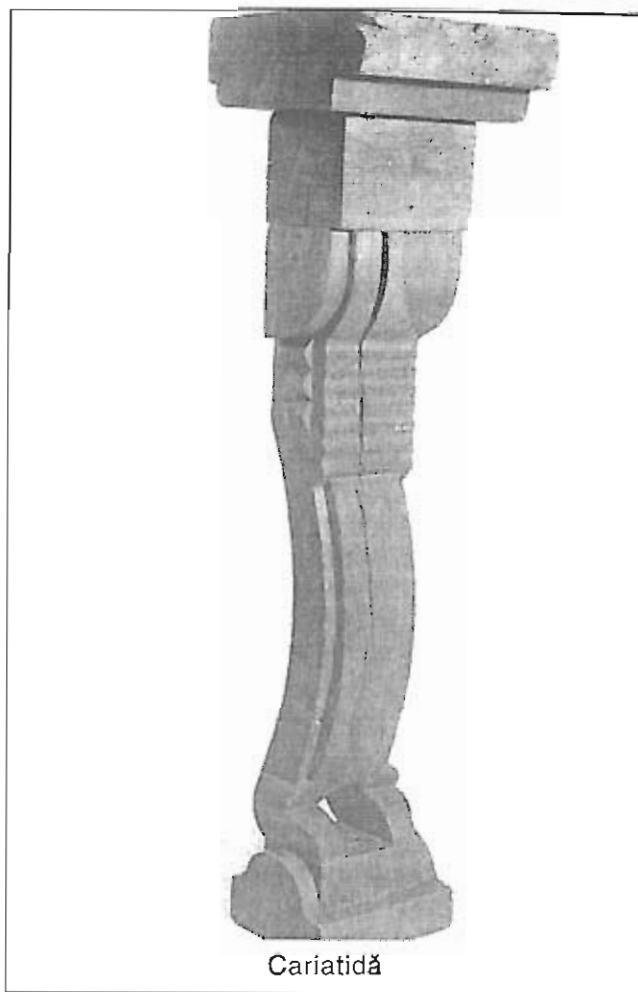
Din tot acest păienjenis de fapte și bucăți de drum se cuvine să ne raportăm la fenomenul românesc, la fel cum acesta cuplează la marile chestiuni politice, la soluțiile pe care le propune și și le propune. Iar presa românească se pare unul din tronsoanele cu accesul cel mai liber chiar dacă adesea limitat la suprafețele evenimentelor. Soluțiile presei au fost reflexul soluțiilor politice românești al îngrădirilor și speranțelor ei de-a lungul unui veac, chiar dacă filtrate de condiționări atât de dure, încât abia de s-au mai întrezăreste intenția de fond. O incursiune merită însă să fie făcută, măcar ca un început de abordare unei problematice care ar merita să intre în vizorul cercetării, dacă nu din alt motiv, cel puțin din acela – deloc neglijabil – că el poate arăta unitatea fundamentală ținutelor existențiale ale unei țări, dincolo de regimul politic, de influențe regionale și de orice fel de tentativă de globalizare.

Mai mult, presa emite judecăți de valoare și propune ea însăși soluții de urmat, unele de care nu s-a ținut seama, dar altele care au fost urmate. De aceea o retrospectivă asupra acestei plasmă în plină mișcare care fost lumea anilor de după război – așa cum a fost văzută în presa epocii – este poate plină de învățăminte și pentru prezentul la fel de osmotic, mai ales că rezultatul este o întâmplărie de atunci, dacă admitem că istoria este un flux continuu, o vesnică înlănțuire de cauze și efecte.

Încă înainte ca lucrurile să fi fost decise în vreun fel în privința conflictului, adică la nivelul anului 1939, merită să înregistrăm în ce punct politic se afla Europa și cum se vedea în presa noastră acest fapt. Către sfârșitul acelui an, în noiembrie, sunt definite liniile Maginot de pe Răsărit după planul Schlieffen, adică presupunând violarea, ca a avut loc în 1940, a neutralității Belgiei. Ceea ce atestă starea de conflict deschis între Franța și Germania, ca

atragerea unor aliane de o parte ori alta în conflictul deschis. Tudor Teodorescu-Braniste publică în „Jurnalul” din noiembrie harta liniilor Maginot și are de asemenea grijă să ne lase mărturie despre ceea ce se întâmpla în profunzimea societății românești. Fiindcă spiritele erau extrem de încinse, guvernul (condus de Gh. Argesanu, care venise în septembrie, după uciderea lui Armand Călinescu și a fost și el ucis, în același an, la Jilava) se teme de pierderea capacității de a tine în echilibru marele electorat. Așa că directorul general al Muncii, Stavri Cunescu, se pregătește să deschidă o universitate muncitorească, tentativă laică de echilibrare a avansurilor pe care Biserica le obținuse prin chiar infiltrarea demersurilor ei în doctrina ortodoxiei legionare, sustinute din umbră încă – dar inclusiv financiar – de Germania nazistă. Acest demers se bucură de adeziunea clară a stângii românești, dacă admitem că Mihail Ralea, cu un doctorat în sociologie în Franța, aparținea direcției culturale a acestui mare curent de idei. Fiindcă Ralea a fost cel care a înființat în acel an teatrul muncitorilor, cu numele „Muncă și voe bună”, aducându-l regizor pe Victor-Ion Popa. Modelul era el însuși german, dar preluat de francezi, și acolo funcționau astfel de întreprinderi, replici probabile la demersurile fasciste în domeniu („Kraft durch Freude”), replici „de echilibru” social mai degrabă decât de avans cultural. De altfel, Franța este – ori cel puțin își arogă condiția de a fi – modulul european de comandă al rezistenței antifasciste. Cu prilejul întâlnirii de la Geneva a Societății Națiunilor Unite din decembrie, când se ia în discuție „condamnarea agresorului”, Wladimir d’Ormesson publică în „Le Figaro” analiza evenimentului și trasează un fel de „directive” de acțiune pentru forțele implicate în conflictul european. Un lucru era limpede: că Franța își vedea amenințată mai mult decât poziția de lider european și mondial. Era vorba chiar de teritoriul său. De aceea folosește totul – cultura inclusiv – pentru a-și păstra prerogativele.

Dar lumea mării culturi franceze și europene încă nu se clintise de pe pozițiile sale. România nu făcea excepție. În 1943 rezistau încă structurile de dinainte de război. Fundațiile Culturale Regale și revista lor continuau să-și facă datoria de echilibru (în registrul culturii și educației). Astfel, în 1943, publicau în „Revista Fundațiilor Regale” marile nume ale culturii române: Mihail Sadoveanu, șef al Lojii Masonice a Orientului, D. Caracostea, educat în spiritul modernismului francez și unul dintre primii promotori, la noi, ai formalismului lingvistic, Basil Munteanu, elev și prieten al comparatistului Paul Hazard, care – de altfel – ședea la Paris, de unde nici nu s-a mai întors, Petru Comarnescu, doctor în estetică în Statele Unite, Ion Pillat, traditionalist prin demersul său literar, îmbunătățind și modernizând condiția sămănătorismului, „salvând” s-ar zice coordonate pe care, altminteri, preluarea lor de către unii lideri ai legionarismului, precum Nichifor Crainic, amenințau să le cufunde împreună cu întregul demers „național” în umbrele României postbelice și socialiste. Orientarea generală spre Franța și spre păstrarea datelor naționale ale culturii – înțelesă din păcate mai ales ca factor de conservare și de manipulare a lumii românești, mai degrabă decât

Cariatidă

ca o cale de avans și deschidere europeană – beneficiază de rare, dar meritorii excepții. Astfel, tocmai la „Revista Fundațiilor Regale” debutează un tânăr autor de formație germană, deopotrivă cu proză și versuri. Este vorba de Petru Dumitriu, prezentat la fel de elogios de Petru Comarnescu și de Tudor Arghezi. Inteligența sa „neliterară” sau întâmplarea datorată formației școlare, au făcut ca reperatele acestei noi literaturi să se refere la Grecia antică, ceea ce – pe de o parte – trimitea la Giraudoux, iar pe de alta la Thomas Mann (*Iosif și frații săi*), adică trimitea, în fond, spre o visată unitate a Europei la care cu toții merita să mediteze. Să fi fost perceput demersul acestui tânăr autor ca o soluție de viitor? De altfel, în același an de grație 1943 mai multe reviste țin strâns în jurul lor nuclee de „voci” pertinente, împingând către viitor opțiuni și soluții culturale menite să asigure permanența însăși a spiritului culturii române. „Universul literar”, condus de Al. Ciorănescu, îi cultiva deopotrivă pe Ruxandra Oteteleșanu, Camil Baltazar, Emanuel Ciomac, Ben Corlaci, Perpessiciu, Ion-Sofia Manolescu, Camil Petrescu, Al. Rosetti, Adrian Marino, Ionel Teodoreanu, Ion Frunzetti, Costin Murgescu, Gabriel Tepelea, Laurențiu Fulga ș.a. Pentru cei familiarizați cu evoluțiile ulterioare ale acestor scriitori, este limpede amestecul nedecis al opțiunilor – nu numai culturale – ale colaboratorilor obișnuiți ai publicației. Revista pregătea, pur și simplu, prin accesul egal la paginile ei, mai multe eșchiere de abordare a fenomenului cultural, de punere a lui în acord cu evoluțiile

încă necunoscute ale politicii românești. Petru Dumitriu n-a ratat nici această revistă, ceea ce spune ceva despre faptul că privea cu ochii deschisi marile răspântii ale istoriei și se gândea, pe cont propriu, încotro s-o apuce.

Anul 1944 a adus în registrul presei noutăți deloc surprinzătoare. Căderea Stalingradului din februarie 1943 făcuse posibilă ghicirea finalului războiului și dusese la evaluări referitoare la amplitudinea modificărilor de registru politic, social și cultural care aveau să urmeze. În peisajul românesc continuă să apară marile reviste antebelice, dar și unele noi, precum „Fapta” lui Mircea Damian, el însuși personaj greu de circumscris, apărut de niciunde și dispărut la fel odată cu „Fapta” sa. De altfel, publicația a apărut doar între 1943 și 1948, avea pe frontispiciu mențiunea „Săptămânal de ținută, informații și documentare românească” și menirea ei, retrospectiv judecând, pare să fi fost aceea de a asigura o percepție egală și cât mai apropiată de real, atât asupra spațiului sovietic, cât și asupra celui vest-european și american. Sunt menționate astfel modificarea *Constitutiei* sovietice, comunicatul Radio Moscova despre asasinarea în masă a evreilor din Transilvania de către hortiști, eliberarea orașelor Metz și Nancy din Franța de sub ocupația germană, comunicatele Radio Londra în legătură cu încercuirea Germaniei, călătoria lui Ilya Ehrenburg în SUA. Continuă să apară la București „The Bucarest Herald” (1943-1946), prelungire a publicației „The Herald Tribune”, semn al tentativei subtextuale de a ține echilibrul corect între părți. De altfel, acest semn era vizibil inclusiv pe palierul politic, din moment ce, în plin război, când România era aliata Germaniei naziste, continuă să funcționeze la București, cu egală îndreptățire, două ambasade ale Italiei, una a regatului de dinainte de Mussolini, cealaltă a lui Mussolini însuși. În 1944, anul când Armata Roșie traversează România, „Fapta” înregistrează atent toate întâmplările: Mihai I dă un Decret privitor la noua *Constituție* a României (care însemna revenirea la aceea din 1923); 20 de divizii nemțești sunt încercuite la Porțile de Fier; România semnează armistițiul cu Națiunile Unite; moare (suspect se spune) Nicolae Titulescu, aflat la Paris, fost președinte al Națiunilor Unite. Au loc schimbări cu mult mai profunde, și ele înregistrate clar în „Fapta”: Lucrețiu Pătrășcanu, comunist, devine secretar de stat la Justiție (în interiorul structurilor de putere existente dinainte și care nu sunt încă schimbate radical), din aparatul de stat sunt excluse forțele pro-fasciste, iar lagărul de la Târgu Jiu, unde fuseseră „parcați” pe vremea alianței României cu Germania nazistă piloții sârbi de Dunăre (comandant era tatăl lui Petru Dumitriu, colonelul Petre Dumitriu, care n-avea să se mire prea mult când va fi arestat în 1945), devine lagăr menit să-i adăpostească pe germanii și ungurii pro-fasciști, mai apoi pe cei din partidele istorice românești. Ana Pauker, venită mai de mult de la Moscova, face declarații contra partidelor istorice, în principal contra lui Iuliu Maniu, dar și a liberalilor. Anul 1945 îl aduce în scena politică pe Gheorghiu-Dej ca ministru al Comunicațiilor. În vreme ce americanii intră în München, Jukov se pregătește să abordeze Berlinul. Franța, care-și arogase condiția de lider european în anii conflictului mondial, nu se vede așezată acolo unde considera că i se cuvine să

fie, deși De Gaulle se întorsese de la Londra decis să-și așeze în prima linie a noii lumi care se contura. Evident Petru Dumitriu nu ratează nici „Fapta”, publicând la rubrica „Marginalii”, de anunțuri literare, când cu pseudonimul Necrofor, când cu Satyricon și ocupându-se și de cenaclu publicației. În ce-l privea, decisese: încă nu semna cu numele propriu, dar „întorsese armele” contra lui însuși a ceea ce fusese prin formația sa germană. Starea României este încă destul de confuză pe tot parcursul anului 1945. Grecia găsisse o soluție „de îngheț” a standardelor existente, de „fugă” în trecutul etern spre a se conserva astfel în așteptarea viitorului, aducându-l pe episcopul Damaskinos al Atenei pe post de regent al țării. Situația unei țări deschisă la Mediterana era însă, strategic vorbind, alta decât a României, posesoare a Porților de Fier, poartă de control continental și de control a Mediteranei, nemaivorbind de vecinătatea cu marele învingător al războiului aflat la est și care era URSS.

Cât despre cultura română, confuzia era chiar mai profundă decât orice altceva, „Fapta” o înregistrează astfel, prin vorbele lui Paul Velicu: „Trăim procesul de dizolvare lentă a unei majorități a valorilor. Din toate punctele cardinale, din toate geografiile pe care le cunoaștem, nu sosesc decât ecouri vagi, mesagii prea puțin semnificative sau deloc, simboluri anemiaste ale unor culturi pe care ne obișnuisem să le prețuim. Este într-adevăr îngrijorător faptul că de peste hotare și dinăuntru lor aceste mesagii nu aduc cu ele – aproape niciodată – elemente care să răstoarne, să dinamizeze o atmosferă reală, autentică, o literatură valabilă în toate sensurile dar mai ales în sensul ei propriu. Din Europa vânzolică de spiritul destructiv al războiului, de falangele interminabile ale morții și suferințelor, întârzie să vină cărțile literare de echilibru, întârzie să ne parvină simboalele unor literaturi de la care așteptam – ca și altădată – semnul luminos al valorilor definitive.” (într-un articol intitulat *Sinuciderea culturii* apărut pe 25 iunie 1945). Acestea fiind zise războiul rece și începuse pentru cultura română, ca și pentru România în sens mai larg, dat fiind sentimentul de „rupere”, de „izolare” a ei – în toate planurile – față de un întreg căruia aparținuse. Viața Europei veacului XX care visase în perioada interbelică să fie unită, ideea de pașapoarte și granițe fixe nu existase până la apariția Uniunii Sovietice – urma să fie iremediabil divizată. A trebui să împingem cu mult în trecut demersul nostru spre a descoperi cauzele care au dus la înarmarea Germaniei, interesele care au ghidat unele mari puteri în susținerea accesului la putere al lui Hitler însuși, dorința de a anula astfel tentativele de unire ale țărilor Europei într-un bloc continental. Dacă întrebarea „cu prodest” – cui folosește, este, în orice situație, cheia problemei, rămâne să judecați singuri cine ar fi fost beneficiarul ultim al căderii Europei în marasmul războiului Oricum, după Al Doilea Război Mondial, Franța reia ideea – rămasă mai mult teoretică – a Europei unite, neexcluzând din considerațiile care vizau această țintă nici chiar (sau mai ales) Uniunea Sovietică.

Așadar ce-a însemnat războiul rece, care au fost – privind din unghiul presei – soluțiile românești, continentale și globale? În 1944 apare „Scânțea” legală, organ co

nunist de presă, de inspirație sovietică, dar și ranțuzească prin așezarea în pagină. Soarta războiului se schimbă după Stalingrad și trena prelungă a modificărilor structurale care aveau să învâluie lumea omânească începea să se vadă. Nu dispăruse încă „Fapta” de pe firmament, când a apărut „Contemporanul”, în 1946, la mai puțin de un an după instaurarea noului guvern. Și el fost conceput din start ca o interfață, o punte între standardele spirituale ale URSS și cele ale stângii occidentale, în special franceze, dar și ca o noștenire „națională”, a vechiului „Contemporanul” de la ași. În numărul 2 este recenzat, de către Ilya Ehrenburg, special pentru această revistă, romanul lui Vasili Grossman *Ani de război*. Chestiune rămasă notorie pentru efortul de mediere al acelui moment, deoarece Grossman nu dispărea apoi din peisajul românesc până prin anii '80. În numărul al III-lea Leonte Răutu scrie *Orientări în actualitate*, iar Nicolae Moraru, în numărul 4, *Criza culturii omânești*, furnizând un răspuns implicit strigătelor lui Paul Velicu din „Fapta”. Impunerea violentă a comuniștilor pe susă sovietică nu este prin nimic contracarată, ba limpotrivă, este fluent încurajată de Franța, care vedea și înșăși o ieșire „pe la stânga” din criza postbelică. Și așa ar fi și fost, Louis Aragon și suprarealiștii organizează în front al stângii la „Les Lettres Françaises”, presa comunistă (mai ales „Combat”) curtează literatura (și nu numai literatura) sovietică. La ancheta organizată de „Les Lettres Françaises” pe problema noii avangarde, ghicim din răspunsul lui Eugène Ionesco, dincolo de teoria sa asupra literaturii, stadiul problemei și încordarea momentului: Când scriu nu-mi pun problema dacă fac ori nu avangardă. Încerc să spun cum îmi apare lumea, ce mi se pare că este, cât mai cinstit posibil, fără grija propagandei, fără intenția de a dirija conștiințele contemporanilor, încerc să fiu martor obiectiv în subiectivitatea mea. [...] Când eram puști locuiam aproape de scuarul Vaugirard. Îmi amintesc – a fost demult! – strada prost luminată, o seară le toamnă ori de iarnă, mama mă ținea de mână, mi-era răcoare, una din acele frici de copil: ne făceam cursa pentru nasa de seară. Pe trotuare se agitau siluete întunecate, oameni care se ciocneau unii de alții, umbre fantomatice, halucinante. Când îmi amintesc această imagine a străzii, când mă gândesc că aproape toți acei oameni sunt astăzi morți, totul mi se pare cu adevărat o umbră gata să dispună. Mă apucă amețeala, spaima. Chiar asta este lumea: un deșert ori umbre muribunde. Pot oare revoluțiile să schimbe ceva din toate acestea? Tiranii, ca și iluminatii care s-au impus între timp, sunt morți și ei. Lumea este altceva. [...] N-are nici o importanță dacă această viziune este ori nu suprarealistă, naturistă, expresionistă, decadență, romantică sau socialistă. Mi-e de ajuns să știu că și cum nu se poate mai realistă, din moment ce rădăcinile acestor realități sunt înfipte în același real. [...] Nu contest posibilitatea unei alte atitudini a spiritului. Nu mă opun discipolilor lui Teilhard du Chardin ori celor ai marxștilor, dar cred că pot să afirm că opera de artă nu poate să nu exprime una din atitudinile fundamentale, ea nu înseamnă nimic dacă plecând de la adevăruri și obsesii temporare ale istoriei, nu depășește cutare ori cutare mod simbolist, naturalist, suprarealist ori realist-socialist spre

a accede la un universalism anume, profund.”

Dacă De Gaulle n-ar fi înțeles din perspectivă politică unitatea profundă a lumii și a spiritului omenesc, extrapolându-le la viața societății franceze în ansamblu, Franța înșăși se putea împărți în două. Faptul că l-a adus pe tabla sa de joc pe André Malraux, fost luptător în războiul civil din Spania în Brigăzile Internaționale alături de Kolțov, a consfințit voința tuturor de a păstra unitatea înșăși a spiritului și culturii franceze și de a face din ele cea mai pertinentă armă a chiar luptei pentru supremație politică în Europa și în lume. Condiția umană, libertatea artistului devin, nu doar pentru Malraux, o cale de „ieșire din situație”, cum ar fi spus existențialiștii. În 1934, la Moscova, la Congresul Scriitorilor Sovietici, Malraux chiar îi spusese acest lucru lui Gorki (adept al supremației spiritului de partid în cultură și părinte spiritual al „realismului socialist” însuși) și, douăzeci de ani mai târziu, i-a spus-o la Paris lui Faulkner, care venea dintr-un spațiu cultural unde libertatea individului nu era nici pe departe o problemă atât de gravă pe cât era disoluția ființei înșăși în fața spaimelor înarmării provocate de războiul rece. Fiindcă apăruse deja celebra „zonă 51, de protecție maximă”, unde în perioada 1950-1980 America a îngropat aproape un miliard de dolari – după chiar declarațiile actuale ale celor „din zonă”, de la vechile U-2 la mai noile avioane din clasa Blackbirds, care au zburat cu puțină vreme în urmă pe deasupra Iugoslaviei și Irakului.

Revenind înșă la chestiunea revistei „Contemporanul”, trebuie să remarcăm prudenta deosebită cu care se implică în problemele lumii românești, dincolo de articolele de fond – rămase la suprafața vieții spirituale a nației, ca orice chestiune de propagandă. Revista a fost multă vreme condusă de un colectiv anonim, cel puțin până când în jurul revistei s-au grupat acei colaboratori care ieșeau din cadrul politic al momentului, încercând să se constituie ca „mijlocitori” între cultură și politică. Mă gândesc la Grigore Preoteasa, la Mihail Roller, la Costin Murgescu, la Iosif Chișinevschi, Vasile Luca, chiar la Gheorghiu-Dej. Mai târziu, când devin colaboratori de prim plan Al. I. Ștefănescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, revista își relaxează – politic vorbind – întregul conținut, optând mai ales pentru abordarea universului cultural (românesc și european), afirmând deci voința (bine coordonată) de a normaliza viața și lumea spiritualității românești, îndreptându-i atenția spre alte probleme decât cele politice. Tot urmând această linie, dispar dintre colaboratorii ocazionali dar prestigioși ai revistei aceia care aparțineau stângii internaționaliste, cum ar fi Georges Sadoul de la „Les Lettres Françaises”, Pablo Neruda, Boris Polevoi, deși altminteri relațiile continuau să rămână strânse, Aragon și Elsa Triolet vizitează România, la fel Henri Vidal (regizor), actori (Simone Signoret și Yves Montand), documentarul artistic românesc primește la Cannes Marele Premiu.

Mai ales Franța, din spațiul occidental, acorda atenție României, o țară net francofonă, pe care o ajutase încă de pe vremea Unirii Principatelor, dar și fiindcă voia, grație României, să dețină controlul asupra Dunării (Comisiunea Europeană a Dunării fusese la Sulina, dar se mutase la Belgrad, se făceau eforturi de readucere în România, Ana

Pauker, atunci ministru de Externe, trimisă la Belgrad, a și reușit readucerea ei la Galați). Ba chiar nu se considera, în mediile comuniste franceze, că în cazul României nici n-ar fi fost vorba de o țară socialistă, după cum o și spune peste mai mulți ani Hubert Juin, colaborator la „Les Lettres Françaises”, în articolul *Scrisoare unui prieten român*, apărută după o vizită în România, unde fusese condus între alții de Petru Dumitriu: „[...] sunt conștient că te-am supărat puțin fiindcă n-am putut face – în bloc – din rațiunile tale și rațiunile mele. Pesemne că te-am și amuzat: mă contemplai în munca mea abstractă (de a pune baraje în calea fluxului chestiunilor reale). Evident, totul la voi (și acordă-mi dinainte acest cuvânt) nu este, n-are cum fi perfect. România nu înseamnă socialism. România e o țară care încearcă o cale și cunoaște propriile ei greutăți” (p. 1, 26 iunie-2 iulie/1958).

Conturul întâmplărilor din acei ani n-ar fi complet dacă n-am pomeni de Congresul Internațional al Intelectualilor pentru Pace, de la Wrocław, Polonia, din 1948, deoarece el era, pe de o parte, expresia unor speranțe pe care politica și le punea în vocile spiritului, pe de alta era începutul unor ample mișcări de restructurare instituțională mai ales în Europa de Est. Congresul a și fost organizat de lagărul socialist, în tentativa de a opune „voci de echilibru” conflictelor războiului rece. Așa se și face că stânga europeană a privit favorabil fenomenul. Ba și cea americană, Howard Fast a participat la Congres, cu toate urmările neplăcute legate de „vânătoarea de vrăjitoare” declanșată în SUA de Mc Carthy, căruia i-au căzut victime și el, dar și Arthur Miller și Otto Nathan, executorul testamentar al lui Einstein, cel care se opusese aducerii bombei atomice în bazele americane din Germania Federală. Șeful delegației românești era Leonte Răutu, unul dintre cei care avea obiceiul să citească toate textele literare înainte de apariție, în orice caz pe ale lui Petru Dumitriu cu siguranță, în tentativa de a dirija pe o cale anume, îngustă și controlabilă, vocile spiritualității românești. Se reorganizează Academia Română, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Studenților, Uniunea Sindicatelor, sistemul de învățământ, presa, Parlamentul devine marea Adunare Națională. Au loc alegeri generale, apar cămine culturale, se declanșează „lupta pentru cultura de masă”. Reacțiile în fața unor astfel de restrângeri ale posibilităților de exprimare ale spiritului („realismul socialist” strict codificat era cuvântul de ordine) nu întârzie să apară, dacă ne gândim la uriașa suprafață geografică implicată. La Congresul al XX-lea al PCUS pocnește ca o petardă discursul lui Mihail Solohov pentru libertatea creației dincolo de închistările realismului socialist și împotriva lui Fadeev, de 15 ani președinte al Uniunii Scriitorilor, chiar acela care, la Congresul Intelectualilor de la Wrocław, pusese problema „culturii mondiale”, evident, luminată de principiile socialismului biruitor. Aceasta se întâmpla în februarie. Câteva luni mai târziu, avea să fie revoluția din Ungaria, repede înăbușită și pentru care intelectualii au fost făcuți primii vinovați. Pe lângă lungile procese de spionaj și de sabotaj care țineau paginile ziarelor din țările socialiste – România nu făcea excepție – încep procesele „susținătorilor din umbră” ai revoluției ungare. Petru Dumitriu însuși, secui după mamă, dar cine mai făcea atunci deosebirea între secui și maghiar! – „beneficiază” de un dosar

de Securitate în acest sens, iar traducerea unor versuri din Quevedo e considerată la ancheta declanșată după fuga lui, în 1960, ca o apropiere nedeclarată de cauza maghiară (!). În fapt, ceva era real în toată această întâmplare. Petru Dumitriu, care fusese până atunci inclusiv în Franța, deși pentru foarte puțină vreme, sesizase „desfacerea apelor de uscat”, eliberarea posibilă a vocilor spiritului, numai că o interpretase în felul lui, ca pe o redeschidere europeană a țărilor Estului. Nimic mai fals. Felul cum a fost primit în Occident după 1960 avea să-i arate că se înșelase. Dar aceasta e o altă chestiune, care ține de probleme ce urmează războiului rece. Fiindcă destinderea, atâta cât a fost, nu privea raportul cultural dintre sistemele sociale. Din păcate cultura continua să fie un apendice al politicului, și nu nivelul de control al fenomenelor, cum și-a închipuit Petru Dumitriu plecând să-si unească vocea lui pertinentă, de „conștiință a Estului”, cu vocile occidentale. Oricum, marea lui răsucire interioară atunci a început, chiar pe când scria *Biografiile contemporane*, care preamăreau experiența umană a corifeilor socialismului victorios. Toată marea acumulare de experiență a acestei cărți publicată masiv prin reviste și rămasă în ansamblul ei în dactilogramă, avea să devină, odată autorul ajuns pe pământul occidental al făgăduinței, acuza cea mai puternică pe care Estul o putea aduce socialismului din ce în ce mai fixist în traseele pe care le permitea spiritului. Nu era, evident, vocea unui Salamov. Dar nici România nu era Uniunea Sovietică, așa cum văzuse Hubert Juin cu ani în urmă. Pentru spațiul românesc însă, Petru Dumitriu avea să rămână primul și cel mai autorizat model de „ruptură”, de întoarcere cu 180 de grade. Sesizase că avea să urmeze moartea prin îngheț a culturii și reacționase pe cont propriu. Nimeni n-a înțeles asta atunci, când Pactul de la Varșovia încă pleda pentru marea unitate a sistemului – pe care nu părea să-l amenințe nimic – iar Occidentul și America încă i se opuneau cu mijloace care nu vizau însă dispariția lui, ci chiar participarea lui la jocul echilibrului de forțe în politica mondială. Abia acum, după dispariția acestui sistem, lumea încearcă să afle noi căi de echilibru planetar, în condițiile în care principiile politice ale începutului „erei de modernizare” au apus, iar globalizarea cu un singur centru de forță și de control nu este de acceptat.

Și, ca să revin, înainte de a încheia, la „chestiunea Petru Dumitriu”, mi se pare că, dintre toate vocile spiritului românesc, aceasta este, dacă nu singura, totuși cea mai pregnantă spre a se constitui ca model de traseu cultural, ca măsură în raport cu veacul douăzeci și cu ceea ce a însemnat el pe harta lumii. Iar presa românească poate că ar trebui acum, când nimeni nu se mai gândește la coordonarea ei centralizată, să realizeze faptul că poate lumina conturul de umbră al întâmplărilor pe care le trăim care vizează spiritul românesc și integritatea acesteia, a vocilor acestei culturi, a libertății lor – nu de expresie, ci de afirmare. Faptul că se nasc noi posibil Petru Dumitriu nu mi se pare altceva decât o continuare în registre noi, a tentativelor vechi de control. Fiindcă dacă politicul continuă să fie coiful lumii, nu este mai puțin adevărat că sub coif ar trebui să se afle mintea. Iar presa ar trebui să vadă prima acest lucru.

Florin Paraschiv

RETROAPOCALIPSĂ?*

Cândva niște patetice adunări studentești, în vremea arului și discuții aprinse în parcul Universității, urmate e aerul înăbușitor și corul dintr-un vagon de deținuți, poi amurgurile timpurii din Siberia și căsuța țărănească anilor de deportare... Un discurs într-o sală mică din ondra și ochi ațintiți spre tine, severe fețe bărboase de *ovarăși* cu gulere înalte și scrobite, cu cravate negre. Și iatra dreptunghiulară de pe sacrul mormânt al lui Marx, poi un vaporas pe lacul Geneva. Iar patria, cu valurile pumegânde de iarnă ale Mării Negre, la Sevastopol. Și tulte nopți albe ale construcției noului stat, comunist, r cea mai întinsă țară de pe lume... Viața de vis și visul e viață a vechii gârzi bolșevice.

Aflat în URSS în 1927, Nikos Kazantzakis reflectează ă numai credința, religia și acțiunea – un Christ și un enin – ar merita să ființeze în epocă, restul lumii i-ar ștepta sau i-ar pregăti pe aceia! Poate fi crezut el, Kazantzakis, dacă a scris *Ascetica* (cu viziunea ei tulbure i ardentă despre comunism), așadar el știe cum va arăta- lincolo de nădejde și disperare-viitorul nou chip al lui Dumnezeu...

Periculoasă cale, nu departe de „teologii mortii lui Dumnezeu” din anii '50-'60, care contestă pe Dumnezeu- ătăl și-L recunosc numai pe Christ, dar ciuitit și Acela, xclusiv ca simbol al problemelor omenesti (de altfel, onfundate cu *mizeria istorico-politică!*), așadar Dum- iezeu desființat în favoarea Christului deplin secularizat/ olitizat/ cripto-comunizat, vai!?

Sirena cea Mare, cu al ei cântec al Abisului, de puțini uzit, sălășluiește acum în zăpezile Nordului. Dar cei are nu sunt tocmai marxiști ortodocși și pot avea greutatea Rusia Sovietică, la urma urmelor și guvernul sovietic e poate pretinde acestor admiratori aiurii anumite ndatoriri. Iar Dumnezeu nu este un cântec risipit, ci glas *ald aspru*, plin de durere și de sânge, o gândește Kazantzakis tocmai în URSS!

Bouddha crea lumea tot din lumină și umbră, în circum- oluțiunile minții sale... Și la Kiev, în 1928, reflectează Kazantzakis la *Odiseea* lui. Ce curios, tocmai pe pământ sovietic simte elenul scriitor *întunecata* și minunata putere nistuitoare. Amicul Panait Istrati parc-ar vrea să se nscrie în Partid, dar el Kazantzakis nu se simte om de cțiune și oricum nu-și trădează șeful suprem, pe *Ulysse- Bouddha!* Nici că-l interesează pe ardentul elen oamenii, ie ei și sovietici, ci flacăra ce-l mistuie pe Om.

Și de ce atacă Istrati URSS-ul? Sigur că e adevărat

ce spune, dar generalizează Răul, așadar e superficial, nu ticălos. Prejudiciază Istrati Rusiei Sovietice, e confuz, altfel câte lucruri bune se pot vedea în URSS... El, Kazantzakis, în *Odiseea* sa va dedica 10 cânturi mușchetarilor lui Ulysse, între care Lenin, Don Quijote, Mohamed, Nietzsche, Bouddha, Moise... E limpede, Kazantzakis e mult mai naiv decât Panait Istrati. Poate și un pic incorect, căci grecii din Cita îi lansaseră lui Kazantzakis dilema: dacă el, scriitorul, ar fi fost Christ, astfel de *apostoli* și-ar fi ales, precum bolșevicii?!

Se lansează în cântărirea raporturilor dintre religii și comunism trepădușul român, executiv tovarăș de drum Petru Groza: treaba stă că alde Confucius, Bouddha, Moise, Christ, Mahomed, Calvin, Luther și alți profeți mai mititei îmbrățișează mai cu seamă problemele de dincolo de moarte, pășind pe făgașul menținerii ordinii sociale a vremii lor, pe fondul asupririi popoarelor ignorante, căci altcumva – la caz de inteligență obiectivă cu aspectele sordide ale vieții exploatare – Puterea le-ar tăia influența!? Am spune că bolșevicii au de luptat cu un rol cam nefast al religiilor în cadrul unui *establishment* dubios al mileniilor.

Dincolo de măști estete și nietzscheene, adâncul spiri- tului lui Gide este dominat de Christ și de *Evangheliu* – cu reacții enigmatice și imprevizibile – un soi de amestec instabil de revoltă și vinovăție, cale promițătoare spre utopii revoluționare de tot explozive... De la o vreme, Gide sustine energic o idee – pe care André Malraux o găsește ciudată – „Pentru mine, religia este o prelungire a moralei”. Sigur, înainte crezuse invers, dar experiența comunismului sovietic, ce s-ar fi cuvenit să fie o religie cu firesc apendice moral, a contat decisiv pentru Gide.

Vechea gardă bolșevică visează în continuare: dacă lumina roșie a Rusiei ar avea echivalent în unde electro- magnetice, atunci cu siguranță că astronomii altor planete ar sesiza noua stea apărută pe Terra, în 1917!

Cercurilor comunisto-securiste nu le scapă subtilitatea originară: dacă nu L-ar fi răstignit pe Christ, L-am fi avut noi acuma... Cineva cu doctrină se cuvine să îndrepte gafa lui Pillat ăla! Christ ne-a făcut totuși să mergem înainte, *fără El n-ar fi fost nici comunismul*. Ar fi rămas să ne închinăm la niște cioturi de lemn... Da, El e singurul primejdios, poate o anume politică va ști să-L facă ridicol, mai cu seamă că se cunoaște perfidia Lui de a se lăsa *moale*...

Vaticanul a protestat în anii 1930 contra „idolatriezii dictatoriale a *statalismului*” – se subînțeleg regimul nazist, dar și cel stalinist –, dar Biserica nu vrea să-și asume vina de a fi contribuit la apariția individului european masificat și colectivizat, la ispita dictatorială. Tușea e scan- dalizat de ideea lui Hegel că Dumnezeu face istorie, e o

* Fragment din lucrarea *Viața cotidiană a Imperiului Roșu, 1917-1945*, aflată în pregătire

blasfemie, ca și cum Dumnezeu s-ar solidariza cu Stalin! Dar încă tânărul, aiurizantul Malraux vrăjește în 1934 un auditoriu imberb cu cozerii despre Sfântul Apostol Pavel, deși gândul său e pironit pe Stalin!?

Stea de la Bethlehem a fost rătăcită în nebunia secularizată, așa că oarece personaj progresist vede aieuea, în Parisul ocupat din 1940, o *steluță roșie* licărind în ceața alburie... Mă rog, chit că nefericita Franță căzuse și ca urmare a abjectului pact bolșevico-nazist... Ca să nu mai vorbim că în alianță și competiție cu svastica, „steluța” riscă să pălească în această perioadă de dominație a Soarelui Negru. Totuși, se conturează în luptă o anume ursită sub semnul steluței roșii, care strălucește rece și neînduplecat. Mă rog, în tulburii anii 1940, anexele Vaticanului ascund nu numai evrei mascați în sutane preoțești lungi, dar și vajnici ateii comunisti, arătând ca niște monseniori burtoși!

O epocă tulbure și nu numai ea merita o personalitate crâncenă precum Pierre Drieu la Rochelle, care chibzuiește în taina laboratorului său, în 1942: păcat că mentalitatea mic-burgheză și neîncrederea în evrei l-au împiedicat să devină *comunist*, simțea că pe acolo se pitea întoarcerea la valori (!), în acest stil se recucerește poporul, Stalin e deopotrivă conducător de drept divin, ca și de drept popular absolut. Oamenii lui Stalin sunt aristocrați cum n-au mai existat de veacuri! Iată un imperiu perfect *teocratic*, fără de falie sau fisură și bine fac alde Roosevelt și Churchill că, inconstient și servil, clădesc cu mânuțele dumnealor acest imperiu comunist mondial. El, Drieu, e pregătit să moară cu o bucurie sălbatică la gândul că Stalin câștigă partida, devenind stăpânul lumii. E bine ca oamenii să aibă în fine un Stăpân, să simtă astfel ferocea atotputernicie a lui Dumnezeu și puterea inexorabilă a Legii. Pe termen lung, comunismul musai învinge, dar va triumfa pierzându-se pe sine, asemeni creștinismului. Nici Kafka n-ar fi gândit-o mai dur, decât cristalul lui Drieu...

Si când te gândești că totul a început cu calculul *Ștabului* de la Berlin, cu aur german și cu vagonul plumbuit care străbate Europa, aducându-l pe Lenin la Petrograd (Sankt-Petersburg), unde-l așteaptă un oarecare Stalin. Sunt 30 de emigranți bolșevici, care promisese să răstoarne Rusia, scotând-o din război. „Din punct de vedere militar” a fost o aventură izbutită, se vor felicita generalii germani Ludendorff și Hoffmann, căci acești bolșevici-ruși speciali, protejați – vor zdrobi moralul armatei pravoslavnice. Totuși, Lenin (însoțit de scumpa lui Krupskaja) sosește îngrijorat de „vociferările malițioase ale șovinistilor”, indignați de trocul bolșevic... În plus, mic-burghezii soți sunt îngroziti că, fiind zi de Paști, nu vor găsi birjă în gară!

În climatul aprins al „Primăverii de la Praga” din 1968 – urmând crizei comuniste de după moartea lui Stalin, revoltei din Germania comunistă, demascării „cultului personalității”, eroziunii poloneze și intervenției sovietice în Ungaria – Milan Kundera amintește sarcastic: și URSS-ul, înainte de a cere socoteală altor țări și partide (de pildă Cehoslovaciei), s-ar cuveni să explice public însăși starea ei de zeci de ani: sterilitatea gândirii de stânga, încremenirea dubioasă a sistemului judiciar, procesele

sinistre din 1937 ș.a.

Bun, comunismul a fost o fatalitate istorică și a ajuns cu timpul o *fantomă*. Dar chiar nu putea fi stopat pe parcurs?

În jurul lui 1960, la vila guvernamentală de lângă Moscova pentru *loisirul* nomenclaturii, poate fi întâlnită o pereche de bătrâni mici și inofensivi, cu un aer absent. Cumva ostentativ, lumea se preface a-i ignora pe soții Molotov, acum ei nu mai sunt nimic... O familie de admiratori îi anturează, scârbită de ticăloșia umană! Molotov își plimbă aerul absent, poate săcâit și de nevastă, care trece de la venerația pentru Stalin la admirația pentru Hrușciiov!

E Molotov o fantomă a comunismului? Neîndoiros. Fostul nr. 2 din vremea lui Stalin e primit cu slugărnicie la Policlinica Specială a nomenclaturii moscovite... Altminteri, viețuiește în apartamentul de serviciu din strada Granovski și bântuie pe la Biblioteca Lenin, sau teatru. Când are cine să-l asculte, bătrânul edec își amintește cu satisfacție cum reprimă Lenin răscoalele țărănești „arzând totul” ș.c.l.

Generalul Hoffmann – ucenic vrăjitor trezit –, care propunea în 1919 o ofensivă asupra Kremlinului, se trezește anturat cu mult interes de diplomații occidentali.

Lumea a primit cândva lovitura creștinismului, care a zguduit Antichitatea, reflectează Hitler în ale sale „Tischreden”. Iar bolșevismul este copilul nelegitim al creștinismului. Iar pe aproape se află mereu evreii, care răstignesc Christul arian, lumea însoțind apoi în transă „bolșevismul primitiv” al apostolului Pavel... La urma urmelor, totul este un basm evreesc, rânjește hâtru Führerul.

După 1935, căpeteniile naziste se spovedesc în gura mare unor urechi britanice, deloc indignate cât *receptive*, cum vor pătrunde diviziile blindate germane în Rusia bolșevică, inamicul universal cel mai de temut! Bine, bine, își zic britanicii lucizi, să fie vorba doar de pregătirea unui *Blitzkrieg* în direcția firească, sau e un truc, un pretext perfid al naziștilor împotriva Occidentului?!

Cred șefii naziști (mai cu seamă Rudolf Hess, prin filiera geopoliticianului Haushofer) că Marea Britanie nu are nici un interes să ajute Rusia să înfrângă Germania. Marea Britanie are de asigurat echilibrul european, îndeosebi securitatea continentului împotriva „Rusiei Sovietice Eurasiatice”.

Interesantă opinie circula în epocă: Marea Britanie ar fi consimțit și marșat dacă nazistii le-ar fi prezentat drept obiectiv secret și final colonizarea Rusiei bolșevice, ca *Lebensraum* și *Herzland* al Germaniei. Atât! Chit că războiul din Răsărit era și ideologic... Numai amenințarea nazistă asupra plexului solar al Imperiului, Orientul Mijlociu, putea deranja Marea Britanie.

Bine, Hitler e fanatic și extremist în 1936, când afirmă că dacă metodele bolșevice vor izbândi, cultura europeană va fi înlocuită de cea mai îngrozitoare barbarie. Dar clasa politică britanică murmură în secret, în 1944 – în plină euforie a Alianței antinaziste – că *barbaria rusă* ar prea putea nimici cultura și independența unor străvechi țări europene, ceea ce ar produce un cataclism fără seamă în istorie!

Masa tăcerii

S-a înțeles în veacul modern că o crimă crește în ăsură în care, ridicându-se din planul animalic, câștigă spirit. În Marea Crimă dispar indiciile, apar combinațiile rare, întărind logica, năruie Legea. Și apoi, crima aceasta sidioasă deplasează fapta spre ființă, apreciază Ernst Inger, ajungând să sălășluiască în calitate de duh abstract al Răului în economia conștiinței pure a individului.

Secvențe ale jurnalelor de actualități sovietice, din război de-Al Doilea Război Mondial (plus filmologia excesivă), au avut o largă răspândire în Occident, surprind cu tâlc bătrânețea și amărăciunea care-și jelesc fiii. Dar observatori sagace nu vor să se lase îmbrobodii de instituția propagandistică a regimului, ei se întreabă câți călăi și tortionari ai Sistemului vor fi purtați de aceleași pânțecuri zdravene de mame înțelepte?!

În *apologetica Lenin*, oferită de scriitorii sovietici, pare ca trăinicie „omul cu arma”, de nu *criminalul ideologic nemijlocit*. El se recrutează fără dificultăți, decenii în șir. Undeva, în Rusia rurală, ochii atenți observă o femeie suie, mamă a unui idiot cu față oribilă, încremenită, înviat doar la vederea unui pahar cu votcă... Femeia se plânge de amarul vieții ei, oamenii de inimă îi sugerează anse onorabile de descărcare în orașelul apropiat, dar bătrânca nu și nu, când ai un flăcău tânăr e musai să te duci la Moscova! Cum asta, râd naivii, cine are nevoie de Moscova de un imbecil, întristător chiar pentru moravurile sovietice?! Dar uite că otreapa rurală e socotită potrivită pentru garda militarizată și primește viză de a se vedea împreună cu maică-sa, bașca locuință în cel mai izolat oraș din lume...

Iată unul, de care se tem deopotrivă deținuții, gardienii și chiar comandantul lagărului, unul pe care *șmecherul de Dumnezeu* (zice sensibilitatea rusă de zek) l-a stigmatizat prin însuși numele său, Volkovoi (volk=lup).

Bun, născuți și fasonați de Sistem ca monștri speciali, dar sunt ei cu adevărat capabili să privească pericolul în ochi, în prima linie, contra unui inamic înarmat? Din ce în ce mai relativ... Gărzile Roșii în 1918, sau barajele NKVD în contra retragerii umilitoare a Armatei Roșii în 1942, prezintă același spectacol în notă comună: un segment slab militar, constituit din bolșevici, komsomoliști & adunătură peștiră, iar în spate comisari cu vestă de piele și pistol Nagan, eventual încă o linie de apărare și mai în adâncimea spatelui, alcătuită din bolșevici + komsomoliști bine înarmați.

Iată un slujbas zelos al Sistemului, anchetator NKVD. Victima sa, profesor chimist cu pete în biografie, a „recunoscut” că a vrut să-l asasineze pe Stalin, apoi brusc îi face slujbaşului pocinogul și nu mai vrea să recunoască nimic... Anchetatorul urlă de sperie clădirea ministerului, el are lacrimi fosforescente de dement, *de parcă anchetatorul era victima anchetatului său!*

Cercul vicios al Terorii se închide cu tot cu roțile Terorii, câteodată cu tortionarii anonimi, sigur cu slujbașii-lideri. Când va fi lichidat „legal” colosul Beria, bossul comunist occidental Palmiro Togliatti este iscodit: poate el crede că seful suprem al KGB ar fi fost agent imperialist?! Nu, răspunde subtilul din țara lui Machiavelli, dar a produs asemenea fapte ca și cum ar fi fost într-adevăr...

Comunistul agresiv Aragon leagă izbânda Sistemului de visul stelar și crede că inamicii îi aduc omagiu Sistemului, crezându-l depărtat de om la nivelul stelelor visate! Dar ce simte simbolică „Niobe”, căteuaa tragică a lui Serghei Esenin? „Deasupra casei i-apăru pe zare, / În locul lunii, unul din căteii... / Când cineva-n ogradă, / Drept pâine-i zvârle-o piatră dinadins, / Ce stele mari de aur în zăpadă, / Căteuaa ochii tristi și i-a prelins”. *Marș spre stele? Da, spre steaua fiecărui dispărut în Sistem.*

La ce pret cumplit de scăzut e cotată viața omului rus, cugetă amarnic Gorki scurtă vreme după vestea sinuciderii lui Esenin. De ce-i vine lui Gorki în minte tocmai poezia cu căteii înecați, pe care maestrul o crede text esenian autobiografic?

Într-un roman al său, Ilya Ehrenburg lasă să curgă o viziune prea puțin „stelară” a Imperiului Roșu: „Voi trăiți pentru viitor, dar logica e cenzurată.” E ca un fel de goană a ogarilor puși să urmărească un iepure electric, iepurele tot nu-l vor putea prinde și de altfel el este lansat numai pentru ca ogarii să învețe să fugă mai repede”.

Glumă de talcioc din Moscova din anii '40: „Cetățeni, Evrika, am găsit marea minune..., săpunarița care curăță orice pete, în afară de petele negre din biografie!” Câte familii, așadar toți indivizii componenți, nu au pete neplăcute în biografie?

Câtă dreptate are Soljenițin oftând: „Cel mai greu pe pământ este să te fi născut rus!”.

Păcat de excepționala mitologie a „Revoluției”... În 1941 un soldat german ajunge cu unitatea sa la Odessa. Tânărul vine contaminat din Germania și când tropăie cu camarazii pe treptele magnifice din port, re trăiește imagini

din filmul *Crucișătorul Potiomkin* al lui Eisenstein! Dar acum băiatul face parte din tăvălugul irezistibil al învingătorilor și totuși se simte strivit de uriașe cizme mitologice...

Sunt atât de multe și dominante miradoarele unui lagăr, încât îți vine să crezi că până și stelele își împrumută lumina din această lumină artificială a Terorii omenești...

Raza proiectorului, în Moscova războiului, alunecă tremurătoare când spre stânga/când spre dreapta, apoi încremeneste *ca un stâlp albastru* și vertical, între bezna pământului și aceea a cerului.

Ce greu e să explici spre exterior, chiar adeptilor patetici și pregătiți poate pentru habotnicie, sâmburele întunecat al noii concepții, praxisul bolșevic. Chiar oamenii reprezentativi ai Sistemului preferă să tacă și să ascundă. Panait Istrati îl tatonează în 1928 pe sfinxul Maxim Gorki, proaspăt întors în URSS, dar zadarnic. Timp de 3 ore, în intimitatea sa, *sfinxul* alunecă în banalități, preferând să fie tintuit exemplar pentru veșnicie de întrebările cărora persoana sa prestigioasă le datora un răspuns.

Diplomații sovietici se simt frustrați și amărâți, pe măsură ce se înmulțesc acuzele de spionaj. De pildă unul, ceva mai răsărit, nu va înțelege cu ce-a greșit față de etică și Occident, când de pildă – la ordinul ambasadoarei Kollontai – îi trage de limbă pe patrioții danezi și norvegieni care bântuie prin Suedia, în anii războiului. Sigur că grosul informațiilor merg la Moscova, dar sunt transmise firmituri și Aliaților occidentali, unde-i atunci *mârșăvia*?!

Oamenii cumsecade se plâng că nu pot transmite nici propriilor urmași *experiența sacrificială sovietică*, nu doar la modul ce mi-e mizeria atroce a blocadei Leningradului, sau războiul în general...

Pentru marxistii fără imaginație, istoria cea mai convulsivă se arată linară: „Revoluția”, musai catastrofică și planetară, o dată amorțată prin luarea puterii într-un loc anume, se va întinde în toate țările posesoare de „situație revoluționară”. Și Lenin se va bucura până în 1917-1920 de promisiunea ardentă a acestei ideii.

Pentru țărani siberieni, proaspăt indoctrinați, chestiunea stă simplu: „De-amu-i cât coala revoluția pe toată fața pământului. Mundială... Azi o facem noi pe ea, mâine o să facă ea din noi oameni; din noi, din țărani... O să ne schimbe, de nici n-o să ne mai cunoaștem”. E simplu și pentru bietul hamal citadin din Țarițan, cu haina găurită de mizerie, cu matele ghiorăind de foame, cu scâfârlia plină de ciulini, convins de harul salvific al „mondialei”...

Stalin știe să seducă *urbi et orbi* devoțiuni către paternalismul moscovit și dirijismul kominternist: clasa muncitoare universală să facă bine și să vadă în URSS „patria noastră”. Se cuvine părăsită ideea învechită că numai Europa ne poate arăta calea, marxismul creator de tip Lenin-Stalin are de câștigat în lupta cu marxismul dogmatic! Așa că, destul de repede, sloganul „Proletari din toate țările, uniți-vă!” capătă cramponul „și popoare asuprite”.

Ce l-a apucat pe Gorki și încă în semiexil, în 1925, să elogieze ambiguu „revoluția mondială”? În Orient se petrec fapte grandioase și, deși nu-s prea „patriot”, trebuie să

mărturisesc, sunt mândru că Orientul este trezit de „înapoiata Rusie”. O ultimă zvâcnire publică a variantei romantice a revoluției mondiale și-o permite Serghei Kirov, la începutul anilor '30: ne așteaptă lupte crâncene cu lumea capitalului... va veni vremea când vom porni la asaltul citadelei capitaliste.

Sub girul comunistoizilor germani Kurt Eisler și Bertolt Brecht va apare și o făcătură triumfalistă, *Kominternlied*. Cei atașați de statul major al Revoluției Mondiale gândesc invariabil în paradigme universale și ajung inevitabil, ca Mátyás Rákosi, să simtă că în țara proprie au un teren de desfășurare prea mic. Viaceslav Molotov (sec și durabil credincios al doctrinei revoluției mondiale) reteză închipuirea acestor kominterniști de a se socoti „Stalin” ca excesivă!

În 1927, doi oaspeți francezi scriitori, Georges Duhamel și Luc Durtain, vizitează o școală din Moscova. Scolarii îi întreabă pe oaspeți când va avea loc revoluția în Franța și la răspunsul lor vag o fetiță le spune că, dacă părinții nu se pricep o vor face în locul lor copiii!?

Prin 1939-1940, muncitorii francezi din „partida rusească” par a aștepta din partea lui Stalin o revoluție oferită sau *impusă*. E poate o credință mi(s)tică în straturi largi ale poporului francez, o metamorfoză sinistă a visului național de stânga... Dar unii ca P. Drieu la Rochelle, se cam îndoiesc de capacitatea lui Stalin de a implanta o revoluție mondială, a se vedea eșecurile din Ungaria, Germania, Spania, China. Cel mai grăitor este *eșecul german*: greu și-ar admite Stalin vreo vină în ratarea oricărei șanse de a se rezista în Germania asaltului nazist, din cauza sectarismului *kominternist*. Germania nazistă rămâne un obstacol substanțial în calea revoluției mondiale, cel puțin în Europa. Minți ascuțite nemțești și englezești simt riscul după căderea Franței: pe când Wehrmachtul ar fi ocupat cu războiul dincolo de Canalul Mânecii, Stalin ar năvăli în Europa spre edificarea revoluției mondiale!

Dar în parte, tot a reușit această „revoluție mondială”. În câteva țări din Est, unde a pătruns Armata Roșie, se petrec în disprețul comisiilor aliate de control zburătoare ale comuniștilor autohtoni... Nu-i un implant al acestei „revoluții mondiale” și la București în 1944-1945? Tovarășii însărcinați cu ideologia sunt foarte mânați pe unul de-al lor mai zgubilitic că vrea să teoretizeze într-o carte posibilitatea răspândirii socialismului prin „descălecarea militară”, dar numitul Belu Zilber precizează că o fi combătut Lenin o astfel de teză în 1921, dar acum, iată că în 1945, la o întrunire criptocomunistă de la Cercul Militar din București, în jur stau la pândă soldați din Armata Roșie... Evident că stupizii vor contrazice și evidența!? Și totuși, în 8 noiembrie 1945, Piața Palatului e inundată de o uriașă manifestație regalită/anticomunistă/pășnică, iar comuniștii – pe lângă că trag cu mitralierele din clădirea Ministerului de Interne – organizează o *contrademonstrație*: indivizi înarmați din poliția „democrată”, plus camioane proletare supraîncărcate de duri cu bâte/rângi/lanțuri/matrace și muieri isterizate. Un ofițer al armatei regale aleargă, cu fața însângerată... De la o fereastră a Palatului, regele Mihai îi arată lamentabilului Tătărașcu scena: „Priviți, asta vreți voi pentru țara

noastră?” Fostul om politic burghez, jalnic *tovarăș de drum* al comuniștilor, pleacă privirea. Și când te gândești că odinioară, același Gh. Tătăărăscu zdrobise revolta bolșevică de la Tatar-Bunar, presărând terenul cu rămășițele a 3000 de insurgenti!

Structurile propagandei bolșevice se asigură cu o scuză: uite că Armata Roșie a pătruns și în Austria/Finlanda/Norvegia, iar în aceste țări nu s-a întins „revoluția”, căci vezi bine nu erau condițiile interne coapte! Oricum, pentru Sistem, pare importantă și diminuarea „atitudinii dușmănoase a oamenilor” din diferite țări față de proiectul sovietic *mondialist*.

Anticomunistul (?) sir Winston Churchill e plin de admirație pentru stilul de muncă al lui Stalin, pentru forța titanică, dârză a voinței liderului bolșevic. Adică pentru munții de cadavre care jalonează calea mai mult decât machiavelicului „Prinț” de Răsărit, *șir?* Model pentru revoluția mondială?!

Și când te gândești că același Churchill vociferase ca un bulldog al Occidentului că socialismul este filosofia falimentului, crezul ignoranței și al invidiei... Dar la un moment dat, pentru a nu fi stingheriți câțiva mari, îndeosebi Stalin, sunt sacrificate milioane de suflete din Est, Churchill uitând lucidul examen asupra comunismului sovietic pe care-l dădea prin raportul său în 1919.

Stalin nădăjduiește că războiul îl ajută să-și împrăștie Ideea în Europa, cel puțin până unde ajung tancurile sale... În conversația cu Maurice Thorez în 1944, Conducătorul își exprimă regretul că s-a deschis al doilea front, altminteri Armata Roșie ar fi ajuns până la Atlantic și ar fi putut și comuniștii francezi să *aranjeze* lucrurile în țara lor!...

Pe unde se poate, de exemplu în Balcani, se poate aplica vechea variantă *panslavistă*, cu îmbunătățiri, nătăfleții pot fi lăsați să creadă că s-au întâlnit mirific, legenda locală despre visul unității slave, cu o strașnică poruncă din testamentul lui Lenin către Stalin!?

Ce bine se deprinde lecția lui Big Brother! Într-un târziu, pe capul URSS aterizează încă un satelit, patetic și ancombrant: Cuba lui Fidel Castro. Insulita revoluționară tropăie frenetic: eroism atașant gen *comunism de război*, morală spartană „pe scut, sau sub scut”. Dar poate KGB-ul doar a preluat un experiment CIA. Avortat?

De Gaulle și anturajul îi descoperă lui Stalin, acestui „domn tăran”, un anume *farmec tenebros*. Acest supertiran de 1, 65 m aduce prin aerul său de țigan cu Pierre Laval! De Gaulle îl vede ca pe un despot asiatic, ce se și dorește ca atare... Încă vechii bolșevici l-au apreciat pe Stalin drept *asiat*, nu din problematice motivații rasiale, ci pentru combinația unică de stăpânire de sine, perspicacitate, viclenie și cruzime, toate caracteristici – s-ar spune – ale bărbatilor de Stat din Asia. În aprilie 1941, „asiatul” e mulțumit de semnarea pactului de neagresiune sovieto-japonez, arată o cordialitate excepțională demnitarului nipon pe care-l conduce la gară. Stalin, fantastic, se plimbă la braț cu oaspetele și e atât de bine dispus încât strânge mâna feroviarilor și călătorilor de pe peron! Apoi, îl îmbrățișează pe nipon cu apostila: „Și noi suntem asiatici, iar asiaticii au obiceiul să fie solidari”... Știa reductibilul Litvinov, șeful diplomației sovietice, de ce oftează: Stalin, spre deosebire de Lenin, nu cunoaste deloc

Occidentul, dacă adversarii său ar fi doar șahi și șeici, demult i-ar fi tras pe sfoară pe toți! Nu-i bai, se va descurca „asiatul” și cu occidentalii... Știe el, Stalin, să fie la nevoie bonom și chiar *charmeur*!

În 1934, André Malraux descoperea la vila lui Gorki un Stalin viclean și abracadabrant, de o jovialitate tăcută. Iar în 1935, în vizită de Stat la Moscova, Pierre Laval și suita fac observații interesante. Mai întâi că muzica militară îi întâmpină pe înalții oaspeți cu o interminabilă *Marseillaise* și o foarte scurtă *Internațională*... Reci-proca, aprofundata cunoaștere se realizează la supeul de la ambasada franceză și mai cu seamă la serata intimă de la Kremlin. Se bea, după obiceiul rusesc, multă votcă. Mă rog, Vorosilov pare foarte european (!?), iar Kaganovici întunecat și fioros. Stalin râde mult... E capabil de jovialitate sinceră? Poate e doar un bun actor. Se pălăvrăgește mult, inclusiv despre dans, iar Stalin îi ordonă teribilului general Budionnii să execute o „căzăcească”. Laval ar vrea să se asigure că obraznicii comuniști francezi nu-l vor mai sâcăi și se zice că Stalin i-ar fi răspuns criminal-umoristic: vă supără acești comuniști francezi? Împușcați-i! Curând, Laval va pierde alegerile și va rămâne convins că simpaticul Stalin i-a pus pile inverse pe lângă comuniștii francezi.

Lui Roosevelt, Stalin i se pare un om cu mișcări masive, foarte sigur pe sine și încrezător, care păsește lent, vorbește chibzuit... Si altora din suita americană, tiranul bolșevic le apare om cu voce măsurată și adâncă, dar de un dinamism înspăimântător, care ascunde rezerve solide de răbdare. Și ce *impasibil* știe să se poarte Stalin, om de origine obscură, atunci când primește un cadou luxuriant de la regele Marii Britanii... Uneori, are un zâmbet fugar ca un fulger. E normal că poartă „oțelul” în nume, cred americanii din suita lui Roosevelt, inși pe care-i captează cu saluturi foarte prietenești, însoțite de clipiri strengare din ochi... Pe lângă Stalin (adevărat „unchi Joe”), Molotov pare un tip cenușiu, lipsit de nerv și culoare. Normal, tipul vrea să supraviețuiască.

Churchill crede că nimeni nu-i poate reproșa Marii Britanii *perfidia*. Ochii leului britanic rîd cu luciri de oțel, când afirmă aceasta. Uite, chiar el, Churchill, socotește rezonabil să fii politicoș cu un om pe care-l vei ucide, ce te costă?! Desigur, una-i jocul diplomatic, cu toate ale sale menite a întări comunitățile omenești și cu totul alta e perfidia directă, așadar prostească. Și liderul britanic e sâcăit de aprecierile unora (culmea, anglo-saxoni...) că el ar folosi în exprimările sale sugestii de neadevăr („sugestio falsi”), sau suprimarea unui adevăr („suppresio veri”). Numai „asiaticii” ar putea lua jocul diplomatic subtil și complicat drept „perfidie”! Mă rog, jocul obligă uneori să te dai un pas în lături, precum copiii, cei mai onesti politicieni cu putință...

Prin ideile, stilul politic și mai ales temperamentul său, Churchill nu s-ar putea defel acorda cu Stăpânul de la Kremlin, dar mai știi?... Își luase omul politic versat măsuri de precauție împotriva propriilor erori comise în fața Marelui Seducător de la Kremlin, dar fi-va îndeajuns?

Vicleanului Stalin nu putea să-i scape grija lui Roosevelt de a-l păstra împăcat cu Churchill. Leul britanic are reacții preamenești în subiectul Stalin, de pildă deși

pentru ceremonii aliate se îmbracă de preferință în alb sau albastru, acum ține să rivalizeze cu uniforma veșnică a mareșalului Stalin printr-o uniformă de ofițer superior RAF! Multe mai obține Roosevelt cu diplomația lui amicală: se stabilește că Aliții, musai împreună, vor impune Pacea și cu forța la nevoie!?

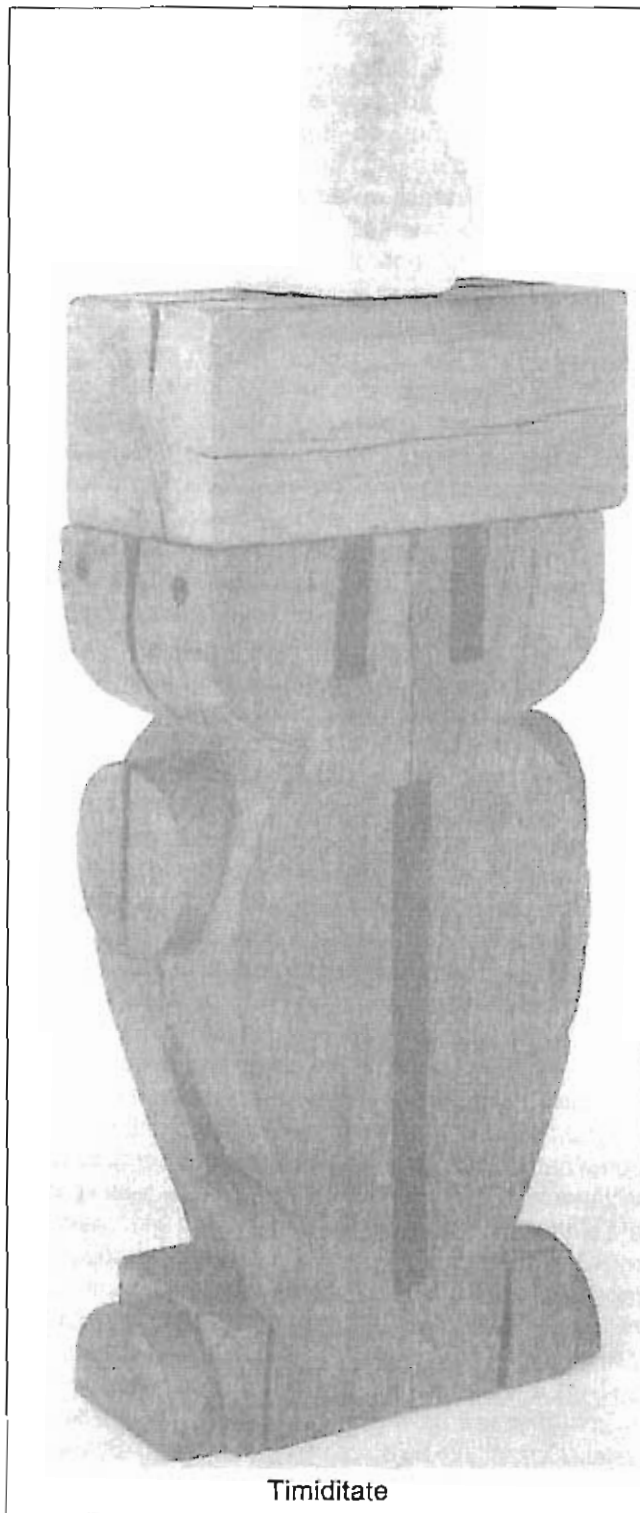
Impune respect și garda personală de ofițeri cu care se deplasează Stalin și care foiesc de colo-colo, suspicioși ca și Stăpânul lor. Liderii occidentali și oamenii influenți de opinie ar fi fost obligați să țină seama de *preavizibilul* dogmatism autoritar al lui Stalin, ca și de portretul pasional și ostil pe care i-l face Boris Souvarine în voluminosul text publicat la Plon, în 1935! Le-ar fi fost imposibil unor Churchill și Roosevelt că, având încredințare în cuvântul lui Stalin, se lasau păcăliți absurd de un geniu al banalității.

Bolșevismul tot aruncă învățătură că, la nevoie, în *konspiratia* se cuvine să lasi impresia că adevărații prieteni îți sunt dușmani, dar pare învățătură irosită pentru înfocările prețuitori occidentali ai URSS-ului. Și atunci să rămână dure instrucțiunile pentru profesioniștii Cauzei, *spioni teribili* (rol de invidiat, dar rușii au criteriile străinii la recrutare), iar restul să fie tombatere utile pentru atmosferă, „imbecili utili”, cum îi alinta Lenin. Măcar stalinistul Wittgenstein știe să facă figură de *conservator* în mediul stângist de la Cambridge, mărtusindu-și comunismul intim, totuși... În fond, Sistemul îi înrolează firesc, parcă spre a le aminti că la ultra-radicalism politic comunist îi conduce stilul lor „îndrăzneț” de gândire.

O tactică pe care o percepe și activistul mărunț spune că, pe creasta de val a fronturilor populare, ideile de forță ale partidului comunist se cuvin camuflete, cu zâmbetul indefinit de rigoare la adresa cunoscătorilor! La tanc a picat și „antifascismul” ăsta. Iar pe imbecili, lasă-i să-si rumege simpatiile pentru țara sovietică, să viseze la un culcuș cald acolo (muncind la un kolhoz!?), să fie măguliți precum Wittgenstein (cel oripilat de „gândirea burgheză”) că li se propune a preda filosofie la universitatea la care învățase cândva Lenin (al cărui portret străjuiește căpătâiul unor *tovarăși de drum...*), să renunțe naiv la mosteniri substanțiale, să-si bată capul cine-i recrutează pentru Cază după ce niște carismatici ca Maurice Dobb sau Wittgenstein îi învăluie într-un *halou* pe „Apostolii” de la Cambridge, de pildă! Să servești Kominternul chiar când vânează informații ciudate, de exemplu despre Hitler, sau altul, din vremea adolescenței... Și ce bine că imeciii utili, supuși triadei „Apostol/ Trinity College/ homosexual” (ce *coterie* prețioasă), sau altor frustrări, nu înțeleg absolut nimic din Teroarea inerentă Sistemului! Cel mult trebuie să le dai un „Părinte” care să le ostoiască temerile, din când în când. Nătărăii sunt fericiți și dacă-i fixezi în rolul de momeală negativă pentru *Special Branch* și alte redutabile servicii.

Să n-ai bă dreptate Gorki? Bernard Shaw este un bătrân veninos, dar amabil și cam bufon... Un imbecil foarte util, capabil să replice în fața revelației a minimum 7-8 milioane de victime ale Imperiului – că Stalin avea dreptate, în fond era înconjurat de dușmani!? Când B. Shaw însoțit de lady Astor sosesc în Rusia în plină foamete, în 1933, sunt însoțiți prin țară de șeful OGPU, lagoda. Influența lady nu îndrăznește să-l întrebe pe Stalin despre

represiuni, deși îi stă pe limbă... Iar teribilul bufon scrie în Anglia: „Stalin ne-a primit ca pe niște prieteni vechi și ne-a lăsat să ne deschidem sufletul, înainte de a vorbi cu multă modestie despre sine... Nu este nicidecum un om sinistru, tenebros”. Sigur, URSS e statul viitorului, dar nu ține Shaw să locuiască aici, preferă să se scalde în iadul englez ca un bătrân păcătos! Important e că bufonul asigură lumea largă că zvonurile despre foamea din Rusia sovietică sunt „născociri”. Astfel mureau de foame milioane de oameni, iar tovarășul de drum și odraslă miliardară Walter Duranty își liniștește cititorii de

Timiditate

la „New York Times”! Tipii ca acesta sunt infinit mai utili decât vreun banal membru de partid comunist.

Decenii de-a rândul, în Marea Britanie a circulat aprecierea: Churchill? Firește, scriitor, dar lipsit de judecată! Sufletul îl trădează și uneori depășește imperceptibil granița între amabilitatea protocolară și *naivitatea politică*: ce l-ar obliga să facă mărturisiri periculoase de soiul „Ah, Stalin, cât îți sunt de recunoscător, ce bine mă înțelegi tu pe mine!”, sau nu știu ce autoironie supusă: „Propria mea soție este complet sovietizată..., ar merita s-o alegeți într-unul din sovietele dumneavoastră!” Abandon săgalnic, vai. E o atmosferă, primarul unui mare oraș britanic exclamă la un miting în 1942: „Se vorbește despre comunism... acum la vot majoritatea țării noastre s-ar afla, probabil, printre comuniști! „De-ale lorzilor Marii Britanii. Churchill își recunoaște acest sentiment *patologic* de trăire a unei fascinații față de Stalin, în relație particulară!? Leul britanic ține să se explice, bărbătește așa zicând, cu Stalin, el Churchill a fost anti-sovietic, mai cu seamă în primii ani după 1917 și Stalin îi apreciază prudent consecvența ideii! Ce rost are pentru Churchill continuarea? „Îmi puteți oare ierta toate acestea?” Stalin îl privește calm și pasează absolvirea către „Dumnezeul dumneavoastră și... istorie”. Și totuși, Churchill este deplin lucid în 1944 asupra roadelor victoriei sovietice inevitabile.

Iată-l pe omulețul politic american Harriman. Stalin îl cucerește cu apelativul „Omul nostru din Ceatura”, spre a-i aminti că tipul lucrase în Caucaz la o concesiune americană... E lichidat entuziasmul generalului polonez Anders (apoi și persoana...), strică planurile de la Teheran! În genere, existau deja suficiente date de incriminare a lui Stalin, ceea ce nu-l împiedică pe Truman să preia de la Roosevelt cortegiul de smecheri și idei nefaste.

Nu lipsesc Sistemului universal de complicitate coțcării ca Brecht, care nu țin defel să verifice pe propria piele binefacerile sovietice, cu toate că visul lor nici n-ar fi fost tulburat de rații și cozi... Brecht se adăposteste în Finlanda, trecând prin URSS doar în 1941, când urma să ia din Vladivostok vaporul spre odioasa democrație nord-americană!

Îndată ce sovieticii parvin la mai toată arhiva Gestapoului, li se oferă perspective nebănuite. Fie francezi, fie de alte neamuri europene, tipi aflați în prim-planul Rezistenței anti-naziste, sau în alte posturi importante ale vieții publice, erau foști agenți ai Gestapoului, Abwehrului, sau serviciilor secrete italiene. Adesea, o greșeală de tinerețe! Colaboratori, simpatizanți, mai pe față, mai pe ascuns ai nazifascismelor... Sovieticii îi transformă în „tovarăși de drum” pe termen lung, foarte prețioși arătându-se indivizii marcanți din domeniul presei și mass-media, artei și culturii. Tipi cel puțin la fel de dezgustători ca trepădușii de condei și faptă ai Estului comunist.

Nu în cele din urmă, asistăm la o situație interesantă. Oameni care nu au nici o atracție deosebită pentru URSS și comunism și nu sunt tovarăși de drum aduc servicii ciudate puterii bolșevice, de pildă ca savanții Fuchs & co. care, din tabăra aliată, pasează sovieticilor date secrete despre bomba atomică, motivați de un simț al

echilibrului în asigurarea păcii mondiale!

Probabil că pentru conștiința sovietică, cel mai mult au apăsât câțiva comunistoizi occidentali, în frunte cu perechea Aragon-Elsa Triolet, adevărat *gineceu politic* (să nu uităm, cucoana era rusoaică...). Diabolica pereche și-a edificat în Occident o carieră foarte lucrativă, bazată și pe dragostea pentru Uniunea Sovietică. Când se certa cu Elsa, Aragon se duce la scumpa ambasadă sovietică să se vaite de soție, bucătăreasă și toate femeile! După o propagandă îndelungă și dezgustătoare, „maurul” Aragon se supără pe *canibali* și semnează câteva proteste, ce-are a face, doamna Mandelștam îi amintește „maurului” că a supt destul la masa canibalilor! Măcar să nu simuleze acest Aragon că n-a știut din vreme natura criminală a bolșevismului, doar mereu s-au purtat în chiar preajma sa discuții principale *canibalice*...

Vesticii prestigioși tovarăși de drum îți oferă surprize, de exemplu tovarășul pictor Picasso va produce pentru mărirea aniversare a lui Stalin (împlinirea a 70 de ani în 1949) un asemenea portret grotesc, încât oficiosul „L'Humanité” refuză să-l publice! Dar se trag ilustrate în Franța și una ajunge la un funcționar al Kremlinului, care o folosea ca semn de carte. Cotrobăindu-i biroul, femeia de serviciu – agent KGB – îl toarnă și Beria explodează, crezând că vede o caricatură a lui Stalin!? Yesmenul e anchetat.

În genere, în cuibul sovietic au fost îndopate destule păsări străine, ca să-și cumpere blănuri à la Elsa Triolet și apoi să croncăne asurzitor în țările lor asupra beatificei experiențe sovietice. Până și câte o bestie locală a Sistemului a mai îndulcit uneori necruțarea programatică, dar ia să fi trăit tovarășii de drum cu rația femeilor și copiilor din satele deschiaburite, conform Sistemului adorat de dumnealor!

Să fi existat un *condominium* al vinei ambelor Sisteme, un punct îndepărtat al erorii comune? Aflat pe urmele mecanicizării și alienării speciei, Ernst Jünger observă în eseuul său *Sanduhrbuch* că libertatea s-a pierdut odată cu producerea ceasurilor mecanice, când *tempus mortuum* se transformă din serv în senior al oricărui Sistem plăsmuit de omul social.

Trebuia ca să reacționeze dur și Occidentul, începe Războiul Rece, o reacție salubă în ordinea necesității istorice... Dar te pui cu soborul de inteligențe al Estului? Se aruncă Occidentului ideea obraznică, după care Rusia loviturii bolșevice s-a aliniat – ca ramură avansată – *civilizației tehnice occidentale*, doar adăugând specific local fanatic și sanguinar! Așadar, Occidentul ține să se răfuiască – prin Rusia și Est – cu propria sa ramură „tehnică” să-i zicem excentrică, e vorba de o „revoluție internă occidentală” acest Război Rece, omul e peste tot *o minoritate proletară* a unei tehnocrații alienante. Ce tâlc măreț mai pot avea atunci brigăzile occidentale antibolșevice, pe care le mobilizează Occidentul, atrăgându-i pe voluntarii estici în cruciadă, fără temeri de contaminare bolșevică?

Chiar dacă Războiul Rece își continuă *grimasele sale rationale*, mai apare și câte un zâmbet pe fața Istoriei... Cum să n-aibă dreptate Lenin, cu a lui vajnică bucătăreasă-om de stat? În 1956, clasa muncitoare din Moscova

demonstrează furibund împotriva intervenției „imperialiste” din Suez (ce coincidentă, tocmai se desfășoară amestecul sovietic în revoluția maghiară...), mult timp nu apare nici un oficial al ambasadei americane, în fine se ivește un... bucătar, ca din povești. Regie? Ar fi fost păcat. Omul se explică: „Eu nu sunt imperialist, sunt de-al vostru!”.

De o noștimă ferocitate se arată a fi Istoria partidului, veșnic amendabilă. Un tip spiritual de-al Sistemului observă cum se schimbă aprecierile: bun, Lenin l-a urmat pe Marx, dar urmașii firești ai lui Lenin se dovedesc catastrofali! Păi, să-i vedem: Trotsky a fost un mercenar în solda imperialismului; Zinoviev, un trădător al clasei muncitoare; Buharin, un reactionar de dreapta și agent dublu; Rîkov, un dușman al poporului; Kamenev, un sabotor și deviaționist; Piatakov, un dușman al clasei muncitoare; Raskolnikov, un deviaționist; NKVD-istul Iagoda, dușman al poporului și trădător; NKVD-istul Ejov, un dușman al comuniștilor; maresalul Tuhacevski un dușman al patriei și spion; generalul Gamarnik, un purtător de cuvânt al dușmanului; Beria, agent imperialist și trădător; Stalin, un criminal demascat; Molotov, un dușman al partidului; Kaganovici, Bulganin, Malenkov, niște dușmani, pur și simplu; Șepilov, agent dublu; maresalul Jukov, dușman al lui Hrușcirov. N-a mai rămas decât Hrușcirov, dușmanul tuturor rușilor. să fie demascat!

Nu numai pe sovietici îi dezamăgește Hrușcirov, ci și pe camarazii chinezi, care nu-l văd deloc lider al revoluției mondiale, ci doar meschin apărător al egoismului imperial și sectar sovietic. Altfel, mă rog, nu-i o noutate că Hrușcirov îi disprețuiește pe chinezi, Stalin se comporta la fel, dar măcar era lider adevărat și nu se temea de „imperialiști și fasciști”. Drept care, chinezii depun provocator o jerbă imensă, cu litere aurite, la sicriul lui Stalin (cât încă se află în Mausoleul ritualic...): „Lui I.V.S., marele marxist-leninist”. Jugoslavia, China, Albania și Cehoslovacia își văd partidele comuniste anatemezate ca-n vremurile cavernoase ale Kominternului.

Într-o bună zi, când Hrușcirov îl acompaniază pe președintele indonezian Sukharno la Leningrad, clasa muncitoare băștinașă (urmasa renumitului „proletariat din Sankt-Petersburg”) vociferează la meeting-ul oficial „Trăiască Sukharno, jos Hrușcirov!”. Liderul sovietic rămâne fără replică... Dar cu toate că regimul lui Stalin nu suferise Leningradul și-l persecutase, muncitorimea de aici ar fi preferat pe Stalin, Molotov, pe oricine în afară de Hrușcirov. Care pitoresc de Hrușcirov se va și nărui, în încercarea sa bizară de a lichida „Aparatul”... Între alții, îl detestă pe Hrușcirov *nacialnicii* durabili de la Kremlin, „adevărați cavaleri ai GULAGULUI” (după vorba lui V. Erofeev), care-l cred papă-lapte politic și trădător, rânjind satisfăcuți la debarcarea pitorescului personaj. I-au venit de hac acei misterioși „ei”, de care Hrușcirov se tot plângea că nu-l lasă să se desfășoare cum vrea, imputându-i publicarea lui Soljenițin cu a sa *O zi din viața lui Ivan Denisovici!*

După moartea lui Stalin, echipa de conducere a încercat inițial o critică virulentă a Tiranului, dar a sfârșit în coadă de pește, spre a nu zgudui irevocabil temelile Sistemului. Astfel, se apreciază că activitatea tovarășului Stalin cuprinde atât aspecte pozitive, cât și negative, că

s-au petrecut greșeli și denaturări grosolane, producându-se prejudicii în ultimii ani ai vieții lui Stalin!?

În acești ani tulburi, poetul Andrei Voznesenski asaltează redacțiile moscovite. O namilă cordială îl confundă pe băiat cu fiul unei celebre victime a Terorii. Apărarea e, o vreme, inutilă, namila excesiv de amabilă zdrobește împotrivirea: „nici un *nu înțeleg*, sau *dar*, nu te mai ascunde, tatăl e acum reabilitat, s-au comis greșeli”, curg laudele pe capul micului poet! Dar vine și clarificarea: „adică nu ești fiul lui...? Atunci de ce ne bați la cap, domnule, scrii texte aberante, nocive... Și mai vrei și ceai”...

Într-acestea, urmând exemplul minim decent al național-comunismului Jugoslaviei titoiste, alți sateliți se încearcă în domeniu: România lui Ceaușescu (record de trivialitate bufonă și tragedie travestită), China lui Mao (multiplă tragedie, cascadă de lacrimi pe masca lui Confucius) și Albania lui Mehmet Shehu (deriziune minoră, palmă pe obrazul lui Skanderbeg). Măcar noi să ne amintim trista scuză a lui Milovan Djilas, după care *comunismul național* rămâne în esență un comunism, deși de o nuanță mai puțin absolutistă. Oare? Să-i întrebăm pe supușii lucizi ai lui Ceaușescu.

Zâmbește luminos o mare inteligență a Răsăritului, Petre Țutea: fiti încrezători, tot o să le-o tragă americanii rușilor până la urmă...

Tara sovietică, deși mereu *îmbălsămată* după moartea lui Stalin, a continuat să se descompună și în fine s-a rupt în bucăți puturoase. Haosul din Rusia anilor 1990 cată a demonstra oricărei puteri supreme a imensei țări, opiniei publice, fragilitatea *liberalismului occidental* pe solul rus. Da, le-au tras-o americanii sovieticilor, nici vorbă, ca să se poarte iarăși cuviincioși cu feluritele *neconvinițe ruse*, abia îndrăznind să ceară oarece explicații în legătură cu asasinarea sordidă a ziaristei moscovite de atitudine Anna Politkovskaia. Ei aș, face Vladimir Putin, să știți că ziarista nici nu era luată în serios de ruși din cauza radicalismului ei! Nu articolele ei anti-Kremlin sau anti-cecene au deranjat Puterea, ci abia moartea ei prejudiciază Rusiei.

E limpede, nu-i așa, că *globalismul* nu-i pregătit să se lipsească de pitorescul și culoarea rusă. Și nici de fiorii amenințării ei latente, ca bun exercițiu sadomasochist. Coruperea ideaii universale, pe vechea procedură a „imbeciilor utili”, calul troian în tabăra adversă confundată cu un întreg Univers, are a ține cont de bătrânul sfat al lui Stalin: nu trebuie să cumperi o națiune, e suficient să ai *ingineri de suflete*. Așadar, maestri de gândire, vedete ale media îndeosebi... Dau ajutor nestăvilite destule sirene înstelat-europene și capete de ou anglo-saxone, cu atenția captată de rafinatul „conflict de civilizații” între Occidentul creștin și terorismul islamic!

Cât putem judeca după căderea oficială a comunismului din Imperiul Rosu, 1991, să zicem că noua Rusie nu și-a gestionat prea înțelept demonii, cum nici nu și-a admis răspunderea în tragedia universală a veacului. Care remușcare?! De nu cumva amenință cu stabilizarea în durată a barometrului *la mijloc de rău și bine* (oricum, constantă bizantină a Răsăritului), gen: „E așa de mare confuzie/Spuse regele bufonului/ Întoarce-ți doar fața/ Asta va fi baza/Noii noastre constituții”...

Adrian Botez

MIORIȚA ȘI EMINESCU

Miorița, cea atât de tembel interpretată și condamnată, oferă surprinzătoare soluții, pentru problema *Învierii*, la traco-geți (sau geto-daci, cum doriți...): într-o variantă ardelenescă a mult-hulitei *Miorițe* – Magul-Păstor le spusese celor apropiați că **VA ÎNVIA** (iată, stimate și regretate domnule Octavian Paler, adevărul despre „nesimțirea”, în fața „pericolului” **MORTII**, a păstorului și a românilor, în general...: păstorul traco-get **ȘTIA CĂ VA NEMURI-ÎNVIA!!!**): „Oile, pascănd, / Să le-aud plângând. / Cum plâng și jălesc, / Eu să vă-ndrăgesc. / De v-o veni dor, / **EU AM SĂ MĂ SCOL**” – s.n. – la fel, și într-o variantă moldovenească: „Și mama purta, / În traistă ducea / Apă-n-vietoare, / Buruienii tămăduitoare / Și mi-l oblojea / Și mi-l descânta, / **DE MI-L ÎNVIA**” – s.n. (cf. Adrian Bucurescu, *Dacia secretă*, „Arhetip”, Buc., 1997).

Indiferent față de istoricitate și determinări, Logos-ul se exprimă: nici un individ, nici un grup de indivizi, de niciunde și nicicând, *nu alege ei* Logos-ul: Logos-ul preexistă, și *el alege*, *el se revelează*. Nimic nu este știut, în sensul adevărat-suprem, dacă nu este revelat. După cum afirmă și N. Berdiaev, Adevărul-Logos nu aparține căutării oamenilor, ci Revelației¹: „În ultimă instanță, Adevărul din străfundul lucrurilor este Dumnezeu, iar Dumnezeu este Adevăr [...]. Adevărul nu este o realitate, nici un corolar al realului: el este însuși sensul realului, Logos-ul sau calitatea și valoarea lui supremă... (Adevărul) e Dumnezeu care se revelează în cunoaștere și în gândire, de îndată ce se prezintă sub înfățișarea lui spirituală”.

Miorița și Eminescu nu au fost alese, ci ne-au ales, ni s-au revelat. Și nici un interes meschin, și nici o inducere în eroare nu mai încap: *alegerea are eternitate*. Dacă pierdem alegerea, pierdem Revelația, îl pierdem pe Dumnezeu-Adevărul, ne pierdem pe noi, și nu într-o recuperare, ci într-o neant.

E nevoie de inter-rezonare a Semnelor Poetice specifice, pentru a rezona la Semnul Poetic (Logos) sintetic. Semnul Poetic al neamului nostru nu rezonază, încă, suficient, cu Logos-ul sintetic, din moment ce Logos-ul-Eminescu nu beneficiază de înțelegerea-rezonare (prin traducere bună) în nici o limbă (nici o altă limbă nu și-l asimilează, ca pe o Revelație-Geniu, în afară de limba română).

Dan Constantinescu, de exemplu, a rezonat foarte bine la Semnul Poetic-Rilke (în izotopia Semnului Poetic german). Un Semn Poetic, e clar, se identifică dublu: cu Logos-ul-Poet și cu Logos-ul-neam. Ceea ce, până la urmă, poate deveni o echivalență de identificare (vezi Eminescu = Logos românesc).

Tot ceea ce, în poezia eminesciană, nu e eminescian (altfel spus: este ratat întru Eminescu, sunând *altfel*) – nu este *Semn Poetic*. Neincluzându-se în Logos-ul specific (dat de

impersonalitatea unică, Poetul), nu funcționează românește. Este *ratat românește*.

Orice Logos specific are ratările lui, altfel nu s-ar putea vorbi de expresie: tocmai ratările-de-Logos reprezintă expresia Logos-ului specific, ele fiind *ratări întru Logos-ul specific*, ratări care s-au ratat tocmai tinzând, intuitiv, către Logos-ul specific.

Eminescu *este* – prin excluderea tuturor celorlalți indivizi, poeți sau nu: în-ființarea Eminescu-Logos specific exclude-suprimă falsa multiplicitate-expresie, activând funcția de recuperare a Logos-ului sintetic (divin). Iată cum Logos-ul-Eminescu, tocmai prin suprimarea-excluderea noastră (întru impersonalitate, ratare-epigonism etern), *mântuiește*. Cei înțiați-întru-Eminescu își sacrifică ratarea-ființare neîmplinită, devenind devoți-sacerdoți ai lui Eminescu, dizolvându-se (transgresând) în starea de Eminescu. (Eminescu este *marele mister*, în sensul de ritual sacru, al românilor).

Eminescu non-ratarea Logos-ului specific – *este* prin Revelație. Oamenii-indivizi nu tiințează (decât în falsul înțeles al cuvântului: ei *figurează*, ca niște umbre proiectate pe mai mulți pereți – în funcție de unicul obiect-cu-umbră-proiectată). Ei sunt, ca frânturi colate ale unor gânduri Logos, ratate în demersul de împlinire întru Logos (la treapta de inițiere *Logos specific*).

Cel revelat de Logos și, deci, anonim (uneori, paradoxal, un anonim cu nume; e vorba, deci, de anonimitatea întru divin, recuperatoare – iar nu de banala anonimitate social-civilă), exclude, *în mod firesc* (excludere acceptată de „jertfele” înseși – de fapt, ratările ce-și conștientizează ratarea, nu mai sunt ratări, ci revelații ale împlinirii întru Logos-impersonalitate), orice existențe colaterale, false (demascate, ca act revelatoriu, de maximă seninătate – ca fiind false). Eminescu transformă în existențe epigonice nu doar toți poeții, ci, în primul rând, sinele-său-căutător-de-sine – și, evident, pe toți cei care *ratăm-întru-românește* (dar sperăm întru rezonarea-Logos specific-Eminescu). El și-a asumat Responsabilitatea Logos-ului, deci și-a asumat toate eurile-de-criză², trecând, cu Curajul Logos-ului Asumat, în El Transcens (El Adevărat). Trecând, cu inițiații întru Logos, în eternitatea (ritualică) a Logos-ului Sintetic (Divin), soteriologic.

² -Eu – este starea de limitare expresivă a lui *el/ea* (vezi M. Șora, *Eu & tu & el & ea... sau dialogul generalizat*, „Cartea Românească”, București, 1990): *el/ea* este infinitul amorf-neiritat, suficient sieși, neutral. Eu: a) deschidere nostalgică în fața originarului (*el/ea*), pentru a activa funcția de recuperare a Logos-ului, b) închidere temătoare întru un sine ciuntit, niciodată suficient sieși, totdeauna marcat de starea de criză (*eu-de-criză*), de groaza responsabilității de a-l exprima-cuprinde pe nemărginitul *el/ea*; rezultă o permanentă teroare a lașității: atât groază față de responsabilitatea expresivă, cât și groază față de renunțarea recuperatoare întru divin – activarea funcției expresive a Logos-ului. Tu – este zona de fugă lașă de responsabilitate, a lui eu, un refugiu temporar, până la „curajul” de a se re-dizolva în neutralitatea *el/ea*.

1 Cf. N. Berdiaev, *Adevăr și revelație*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, p. 23-49

Lucia Dărămuș**Metaforă**

Eu și el
am ales să ne mutăm
în abisuri.
Nu e nici lună,
nici umbră a celor de pe pământ
nu e nici spațiul posibil
ce și-a făcut locul în cânt
nu e nimic,
dar noi ne-am mutat dincolo.
Avem tot ce ne trebuie,
dacă vrem să ne odihnim
puțin, murim —
și ce odihnă!
apoi ne trezim.
cultivăm
morți care sunt stelele
mormintele sunt zorile
și nu ne plictisim
Zilele în lume sunt reale
înotăm în propriile izvoare
nimeni nu ne bate la cap,
se retrag.
Neînțelegând metaforele.

Versuri paranoice

Am și eu o manie
din când în când vreau să zac
în confidențialitate
confectionez
paturi cu cearșafuri fantomatice
tremurânde cucute
cu ochi umezi, șuvițe despletite
în huruiala durerii
și tac.
ce hincoteală
între un scaun și-un pat,
măsurătoare hidoasă de picior plat,
mă apucă toți greierii
din parcul alăturat
verzi,
negri,
urlă din colțul gurii mele
spre răsul din lună
sardonice —
zbențuială
răspund telemahic
scap
de prostia imperială.

Goliciune

lubitule, răsul tău miroase a cutremur
da, da, miroase a cutremur
cu-tremur
cu-mur
cu-femur
atât de gol este răsul tău
ca un cutremur
apocaliptic femur.

Confesiune

Mi se rupe liniștea
în mii de cuvinte
deznădăjduit de cumplit
hipnotic bâjbâi cu mintea
după setea de înțeles
și cânt.
moartea ahtiată
în geometria ei hiperbolică,
amprentă împătimită a timpului
își ascunde privirea de mine
știe dorința gândului,
să-i prind privirea
s-o stăpânesc
nu reușesc
refuz să mă grăbesc
și-i leg astfel morții
bolovan de picior
e damnată
sufală din Tantal și Sisif
cântând neputința
îmi scald pieptul în oaza cerească
și tresar răsând
de înțelesul din cuvânt —
e bine din când în când să nu alergi
dorind sămânța din maci.

Confesiune - cerul

Cerul mă eliberează de teroare
teroare a sensului descătușat
de cele pământeste, de rațiune
din mine se naște pasărea
măiastra pasăre dincolo
de reflectivitatea scrierii
bolnavă de amnezie
cârțițele ce scriu poeticitatea
sunt și ele suferinde
de rațiune

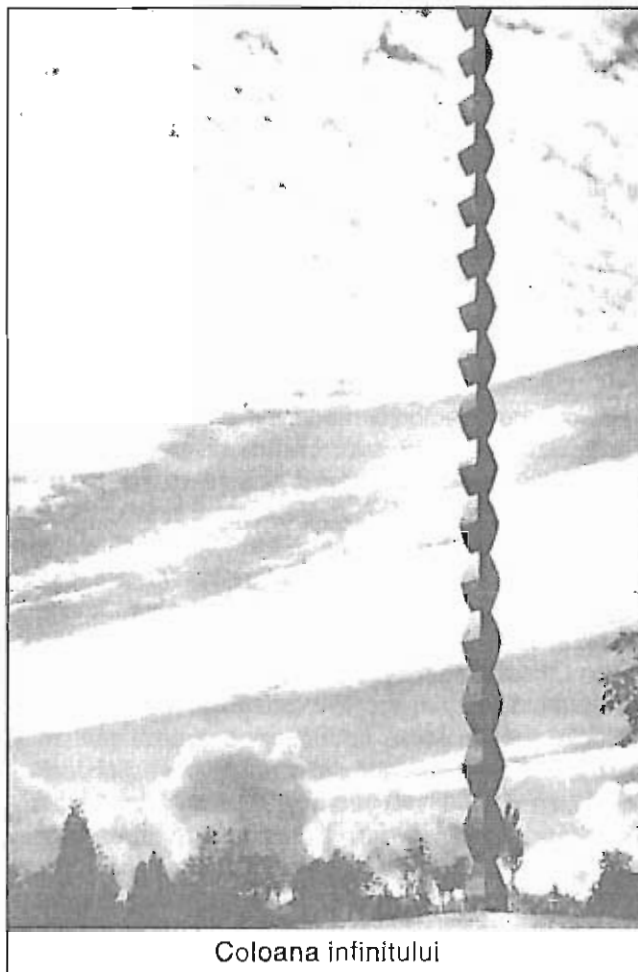
eu, pasărea,
 merg pe nisipuri plutitoare
 și când căscatul lor dă să mă-nghită
 zbor
 compătîmind rațiunea criticilor
 din când în când
 doresc să-i salvez
 le trimit seminte de maci versificate
 să uite de procesul creator
 însă cârțitelor nu le plac macii
 atunci boala se amplifică
 suferă de logosul inundativ
 ce mai spun!
 ce mai născocesc!
 vorbele nasc mucegai
 îmbolnăvind logosul creator
 de hemoptizie
 ca un medic neputincios
 rîd mefistofelic
 mă huhuruzez
 în hi-hi-hi
 în ha-ha-ha
 revărsînd cascada calmă:
 ăștia n-au avut dreptate.
 și zbor, și zbor
 lăsînd în urmă
 dăra cîrțitelor....

Povestea supradimensionalului

'Dumnezeu a murit'
 printre lacrimi și sfinți
 a murit prin sintagme
 altoite în minți
 filologi și ologi
 umaniști – suflete ușoare
 se preumblă prin rînduri
 ascunzându-și în cuvînt
 palida viață
 trupul lor nu rămîne
 vin peste ei sarcofagii
 urgii de sarcofagii
 de demult veșnice sarcofagii
 spațiul supradimensional
 a devenit postsupradimensional
 Omul a devenit om—
 și nu mai încape în el
 l-au omorât!
 dumnezeu a murit pentru ei
 'Așa grăit-a Zarathustra.'

Esența cuvîntului

Mi-e sete
 de cuvîntul băut
 în sfințenie
 ca cel mai bețiv
 dintre bețivi.
 Întind degetele
 ating setea din sete
 de cuvînt sorbit
 în tăcere
 ca cel mai mut
 dintre muți.
 Închid ochii
 văd setea de sete
 de cuvînt simțit
 de nările celui mai orb
 dintre orbi.
 mi-e sete și-l beau
 întind mîna și-ating
 închid ochii și-l văd
 pe Iisus întors în cuvînt.

Coloana infinitului

CLUJUL FERECAT

La un an de la arestarea lui, am primit acasă prin poștă un pachet în care erau îngrămădite lucrurile: o cămașă, pantalonii, cureaua, pantofii, ceasul și verigheta. Verigheta. Perechea ei era pe degetul meu. Mai speram să fie în viață cât timp încă se afla o verighetă pe un deget. În rest nimic, nici o scrisoare, nici o înștiințare. Nu mai știam nimic de el de foarte mult timp. Am luat fiecare lucru în parte și l-am bocit. Le-am bocit ca pe mort, deși sufletul în mine refuza să creadă asta. A doua zi m-am dus la poliție să aflu ce se întâmplase cu bărbatul meu. Dacă era mort sau trăia. Dar nu, nu mi-au spus nimic. Mi-am cumpărat bilete pentru București.

Am bătut străzile Bucureștiului în lung și-n lat. De la un minister la altul, de la o ușă la alta, de la un birou la altul. Nimeni nu-mi spunea nimic. Nimeni nu știa nimic de bărbatul meu. Parcă-l înghitise pământul.

În Clinica Medicală A. din Cluj-Napoca erau multi bolnavi. Erau veniți din toată țara. Credeau că aici vor găsi alinare sau măcar înțelegere. Fiecare avea povestea lui, fiecare avea durerea care împungea mai mult sau mai puțin un organ necunoscut de medici – sufletul.

Gabriel stătea întins pe canapeaua din cabinetul unui coleg de-al tatălui. Domnul Crainic nu-și tratase nicodată familia, de fiecare dată apelase la un coleg. Cu această ocazie, băiatul nu era răcit, nici nu-i dăduse târcoale vreoa boală de aceea stranie a copilăriei. Însă, de câteva zile, băiatul se simțea rău, dar cum cuvântul rău pentru un medic este ceva nedefinit, nici domnul Crainic nu luă în seamă răul propriului fiu.

Într-o după-amează de început de toamnă dintr-acelea lungi, când însăși ziua e posacă iar ploaia trece prin orașe pe picioaroangele actorilor medievali, privind spre oameni de sus, doctorul Crainic se convinse că nu-i de glumă cu răul fiului său și hotărî să-l încredințeze unui prieten mai vechi, profesorul b.V.W.

– Dragul meu, îți recomand să lași băiatul câteva zile în clinică, sub observație. Vom afla exact ce are.

Gabriel rămase în noaptea aceea și-n următoarele, într-un salon oarecum mai ferit, având în vedere că pe strada Clinicilor sunt case pentru bolnavi adulți. Băiatul, care citea mult și era isteț la minte, examină fiecare colț al clădirii, intră în vorbă cu bolnavii, deși erau mult, mult mai mari decât el, așa află de începutul povestirii despre cel arestat.

Durerea lui dispărea ori de câte ori vorbea lucruri interesante cu ceilalți. În ambalajul clinicii, înrămate frumos, descoperi adevărate povești pe care le culese ca pe fructele coapte, bune de mâncat.

Observă că pentru medicul b.V.W. toamna avea un gust de var, miros de ulcer, înfățișare de bolnav. Pentru

el nimic nou nu se petrecea în orașelul de pe malul Someșului. Aceeași adiere de toamnă, înțepenită între castanii din Parcul Central și copacii cu miros purulent din curtea clinicii, se îngrămădea ca pâcla în sufletul lui. Rar se întâmpla să aibă bolnavi pe termen lung sau prieteni, cunoștințe de-ale altor cunoștințe, rude etc. Aceștia erau clasati „de-ai noștri”, înscriși în salonul 305 de la mansardă. Pentru el, zilele erau mereu aceleași, treceau cu asistente îmbrăcate în alb, cu bandaje, seringi, sânge, urină și materie fecală, toate plimbate din salon în salon, apoi pe coridor, camera asistentelor și, în cele din urmă, laborator.

Dâra de alb copleșea întreaga clădire, cunoscută în Cluj ca fiind Medicală A, deși o stranie umbră a acesteia albeți cuprinse orașul de ceva timp, nici el, măcar, doctorul, care locuise acolo de când se știa, nu cunoștea vechimea fantomei ce bântuia orașul devenit o găleată sinistră așezată între munți și dealuri.

Unele ferestre ale mansardei dădeau spre zona centrală, încât medicul, cu fața amorfă din cauza albului care-i pătrunse în oase mestecându-i-le pe interior până la transformarea lor în praf cianoretic, putea să privească prin geamul străjuit de purulenta albeață spre orologiul din turnul Bisericii Sfântu Mihail.

Dintr-acolo veneau la ore fixe bătăile de clopot, purtând cu ele mirosul bulevardelor lungi, cu străzile *Napoca* și *Memorandumului*. Un bulevard dinspre clinica la care lucra zi de zi ducea până spre teatru și chiar mult mai departe, celălalt dinspre primărie spre conacul ortodox, de unde, cu ceva timp în urmă, fuseseră atâtați preoții ortodocși împotriva greco-catolicilor. Ambele bulevarde aveau același miros. Mai purtau bătăile clopotelor cu ele râsetele tinerilor din piața Corvin, foșnetul banilor în mâinile cămătarilor care-și plimbau pașii în sus și-n jos pe strada așa-zis a „bișnițarilor”, disputele intelectualilor clujeni, găzduiți de librăriile din jur.

Plictisit, medicul trecu în revista gândurilor toate aceste frânturi palpitante de viață la care el nu avea acces, fără măcar să bănuiască o prezentă înaripată, care-i stătea în preajmă și care aduna povestirile din jur. Nu i se întâmplă niciodată să aibă un bolnav personaj de roman, să fie atât de interesant încât să-l trezească, să-l aducă la viață, cel puțin asta credea, așa își imaginase el în tinerețe că trebuie să fie, pe când trecuse pentru prima dată pragul facultății.

Și ce vise! Cu ce gânduri intrase în laboratoare, amfiteatre, cu câtă pioșenie îmbrăcă pentru prima dată halatul alb sau își atârna cu mândrie pe după gât stetoscopul. Avea să salveze viața, să facă descoperiri, să vindece boli nemaiauzite, nemaientânite, nemaistudiate de cineva

vreodată. Doctorul împinse fereastra. Își lăsă nările deschise pentru ca aerul orașului cu mirosul lui să-i gădile porii.

Ce bine ar fi dacă, într-o zi, așa pe nepusă masă, s-ar interna în clinica lui, în secția lui, în saloanele lui, în paturile lui un cămătar, locuitor al străzii Bișnițarilor, cu vreo ciupercă luată de pe vreo bancnotă dintr-aceea străină, pe care stă gravat un politician american...! Cu siguranță ar fi fost vreo ciupercă neobișnuită iar el ar fi avut ocazia să descopere o nouă boală, tratamentul ei, apoi studiile asupra acesteia, cercetările, conferințele, congresele... schimburile de experiențe cu ceilalți medici, statutul lui de guru în fața studenților, ar fi curs invitațiile, l-ar fi implorat să meargă să expună cazul în clinicile occidentale, în instituțiile oficiale, unde se fac adevărate cercetări, ar fi fost rugat să-și publice studiile în celebrele reviste de specialitate, ar fi ținut castinguri pe anumite subiecte de el alese, ar fi curs aplauzele, ovatiile, panegiricele n-ar fi încetat să fie recitate de însuși poeții lumii și, clinica lui, celebra lui clinică, în care se află secția lui, saloanele lui, paturile lui, bolnavii lui, bolile lui... ar fi devenit un spațiu de pelerinaj, zeci, sute, mii de pelerini în alb ar fi venit să vadă marea descoperire, ancestrala descoperire, făcută de el.

Nimic din toate acestea, din toate câte visa medicul, nu se întâmpla. Zilele curgeau la fel, înghesuite de platitudine, de obrăznicia acestor bolnavi care îndrăznesc să stea în paturile lui fără a aduce vreo contribuție la progresul științific. Își făcea treaba cu constiințiozitate, zi de zi, de la 7 la 13. Trecea prin saloane în fiecare miercuri și vineri, ca și când ar fi tinut un post lung, cât toată experiența lui medicală. Își stabilise aceleași întrebări pentru anamneză, peste care își propusese să nu treacă nici dacă l-ai fi picurat cu lumânarea, pentru că avea impresia că, dacă ar fi stat de vorbă pe marginea unui subiect colateral celui medical, ar fi dispărut mirajul visului pe care-l nutrea, ar fi căzut din grația medicală care-i plutea deasupra capului, pe care o simtea, îi simtea mirosul, simțea cum palpită pe undeva în jurul lui ciuperca aceea nenorocită, luată de pe vreo bancnotă, de pe care rânjește tot timpul un chip de politician străin și, foarte bine, așa-i trebuie bișnițarului, n-are decît să fie transformat în bolnav de o ciupercă neobișnuită, atît de așteptată de el și lumea medicală, atît de iubită, de adulată, datorită căreia el ar fi avut ocazia să descopere o nouă boală, sau el să fie descoperit, nici nu mai știa exact, dar ce mai conta, cîtă vreme ciuperca aceea blestemată pe care o aștepta, adulată, iubită în secret, pentru care trăia, avea un scop în viață, i-ar fi dat prilejul să demaște universul în sine, univers care-i păcălise pe cei mai mulți oameni de știință, doar pentru asta se născuse.

Lângă el Gabriel, copilul cu aripi, copilul bolnav, care aduna povestirile devenite și ele zburătoare din cauza aripilor lui. Cu înfrigurare își citea fișele medicale profesorul b.V.W., întocmite stângaci de medicii rezidenți sau de cei pe care-i avea în subordine de ceva vreme, fișe peste care trecuse cu roșu însuși Gabriel. Cu timpul, această îndeletnicire, cititul fișelor, deveni cel mai plăcut aspect al existenței medicului. Avea sub ochi adevărate subiecte de roman, dar el nu știa și, în orice caz, îl interesa doar

ciuperca lui adulată. Trecea cu iuteală peste nume, oricum nu contau, boala conta, așteptata, glorificata, nenorocita, nerusinata boală rară, care nu mai venea; trecea cu aceeași iuteală peste sex, vârstă, ocupație, în privința acesteia, credea el, nici nu știa cine a introdus-o în fișă, găselnița asta cu ocupația îl deranja, în clinica lui, în secția lui, în saloanele lui, în paturile lui, bolnavii n-au voie să aibă ocupații, ci să fie bolnavi de boala aceea rară despre care el avea să scrie, datorită căreia urma să fie chemat la toate televiziunile și în toate emisiunile câte există pe lumea aceasta și în cea de apoi, deși medicii nu au voie să creadă în asemenea prostii, dar el avea nevoie și de o lume de apoi care să-i cuprindă cu adevărat profunzimea actului la care era chemat, pentru care se născuse, pentru că lumea aceasta era atît de strîmtă, incapabilă să înțeleagă adevărata lui chemare.

Plîngea medicul, plîngea pe ascuns, chiar dacă medicii nu plîng niciodată, nici măcar cînd li se întâmplă o nenorocire nu lor, ci apropiaților, desi, potrivit cu evoluția întâmplării, că de mă credeți ori nu, totuna e, mie nici că-mi pasă, acestea câte vi le povestesc s-au întâmplat, văzute și adunate fiind de Gabriel cu aripi și, în ton cu cele petrecute, s-a dovedit că medicul nostru a plîns chiar în public, din toată pofta inimii lui de medic, moment în care a consimțit că trebuie să propună celor în drept, legiuitorilor, un decret care să se aplice din acel moment, prin care medicii să fie obligați să plîngă în atare conjunctură, pe care o veți afla mai târziu. Dar, în acest moment, medicul plîngea, plîngea în ascuns, cu fiecare fișă citită, în care găsea scris doar ulcer, ulcer, hepatită, hepatită, hepatită, diaree, diaree, diaree de cauză neprecizată, în acest stadiu al necunoscutului, toți erau, cu siguranță, nebuni, n-avea de ce să-și piardă timpul cu ei, de vreme ce el căuta altceva, boala rară. Pe nici o fișă nu era acea boală rară, produsă de ciuperca de pe bancnotă, care se lăsa așteptată cu atîta nerușinare; nici un bișnițar, toți erau fie profesori, muncitori, țărani, casnice, mame, tați, bunici, frizeri și un copil cu aripi care aduna povestiri zburătoare, dar ce contau acești mărunți, dacă nu purtau boala rară, acești neînsemnați, suflete goale, comuni față de existența lui măreață, în care-l înscriesese viața.

Plîngea medicul, plîngea în așteptarea acelei existențe știute, simțite, îi cunoștea calea, luând fișă cu fișă, întrebând medicii subalterni, asistentele care însă ridicau din umeri, ferindu-se din calea fișelor aruncate prin aer de iritatul profesor, hârtiile acelea nefiindu-i de nici un folos.

„Unde, dracu, e ciuperca aia rară!” drăcu medicul, nu în fața pacienților, pentru că față de aceștia își etala umbra dărei albe, care copleșise clinica, bulevardele, parcurile, orașul, o albeață cu ținută, etichetă pe care trebuia să și-o păstreze și, oricum, în tagma aceasta dracul medical are un alt statut decît dracul bolnavilor, pentru că și ei mai drăcuie din cînd în cînd și, oricum, în tagma aceasta totul este cu blazon, pînă și furtul intelectual, plagiatul, are blazonul lui, dacă ține de medici, așa că, dracul se simțea excelent că medicul nu descoperise în nici o fișă rarissima ciupercă, datorită căreia avea să facă desecretizarea Universului.

Profesia lui era amanta lui. O dezbrăca, își căuta ciuperca afurisită în cele mai intime și de neocolit locuri. Își încărca timpul, mestecându-si-l mai apoi, cu ciuperca lui, cu descoperirea lui care nu venea, cu iubirea lui pasională, medicina. Îndesa timpul, ca pe un sac burdușit cu cartofi pentru iarnă, pentru ca matele să aibă ce face, hămesitele de ele, cu descoperirea lui celestă și închipuită, care-i va da putere absolută, nu că n-ar avea peste bieteles ființe bonave, debarasate de ele însele, rămase doar carcasă, și aceasta băgată în pijamale și papuci. În casa lui, spitalul, nu mai exista alt timp, în afară de cel ghiftuit cu descoperirea visată, cu nenorocita aceea de ciupercă rară, care dormea cine știe pe unde. Nimic nu-i producea atâta bucurie ca boala la care visa, o boală istorică, demnă de toată istoria științei, dar ce zic eu, demnă de istorie în sine, de ieri și de mâine, o boală cu clasă, descoperită cu înfrigurare de el, numai de el.

Dacă asistentele ar fi îndrăznit cumva să plece la naiba în praznic, ar fi sunat la naiba să vină în clinică, să-i caute ciuperca lui prin foi, laboratoare, eprubete cu sânge, saloane, paturi, bolnavi...

Plângea medicul pe ascuns, pentru că încă nu decretase legea prin care li se cerea medicilor să plângă în public, plângea fiindcă se simțea înșelat de viață, sub mâinile lui trebuia să se înalte capodopera.

– Târfă, târfă, târfă! urlă profesorul spre o asistentă, înșfăcând seringă cu acul lung, lung, pe care-l înfipse cu sete în ficatul bolnavului ce-i stătea întins pe patul din 304, pofta de boală rară producându-i gâlgâieli în glas.

– Domnule profesor, îngăimă amezită asistenta la remarcă medicului. Nu se poate...

– Ba se poate! Viata-i o târfă! Așa-i, domnule? I se adresă pacientului pe jumătate adormit.

– A, viața... se liniști femeia, ținând în mâna dreaptă un tampon de vată în care înflorise sângele ca într-o capodoperă a vreunui pictor avangardist sau dacă am fi privit cu atenție am fi descoperit tremurul luminii care tâsnește de fiecare dată din vârful pensulii lui Van Gogh.

Dar ce spun eu, cu siguranță medicul nu ar fi putut să vadă în floarea de sânge vreo translucidă petală din florile preferate ale artistului. Nici nu i-ar fi iubit prezența sălbatică, dar cine știe, poate, i-ar fi iubit bucata de ureche tăiată cu lama de însăși mâna artistului, asta dacă s-ar fi cuibărit pe rană rară ciupercă.

Profesorul își trase cu furie mâna, smulgând micul fragment din ficatul bolnavului.

– Naiba să-i ia pe toți! Uite și la asta! A băut toată viața, s-a distrat și acum vine la mine să-l repar, să-i repar ficatu. Da ce crede el, mama lui de jigodie bețivă, că ficatu-i o piuliță pe care o schimbi când se uzează și ți se năzare?! Uite, stacojiu dracului, l-o mâncat ciroza de la atâta băut!

Bărbatul nu scoase o vorbă, nu pentru că n-ar fi avut înjurături în dotare, ci pentru că era pe jumătate adormit. Ușa întredeschisă făcu loc unui culoar între salonul cu cirozat și nevasta acestuia de afară. Femeia intră, pusă pe hartă. Se roțai la medic, îl făcu pe acesta canalie ordinară, hot care ia spagă, șarlatan care frige ficiații pacienților seara la cină, îl blestemă, să i se îmbolnăvească pruncii, să le rontăie ficatii crocanți, făcuți în

cuptor cu ceapă multă, unt, piper și boia alți medici, dar, în același timp, speră, neavând ce altceva să facă, să-i vindece bărbatu, să-l trimită acasă la cei opt copii ai ei, la gunoiul la care lucra, în care intra zilnic să sfredelească matele munților de gunoi, exact cum i-a sfredelit medicul organul bărbatului ei pe care, uneori, îl face animal, îl înjură, de față cu cei opt copii, asta așa, ca să nu crească niște mormoloci, ci să învețe ce înseamnă traiul, iar el îi arde o palmă sau își înfinge degetele răsfirate și groase în părul ei oxigenat, negru la rădăcină, pentru că bani pentru vopsele de acelea scumpe nu are și, oricum, acelea sunt pentru sclifosite fără opt copii și-un bărbat care sfredelește muntele de gunoi și-o iubește, și-o bate apoi, dar care acum zace pe pat, săracul de el.

Femeia plângea, plângea și spera ca medicul să-i înțeleagă suferința, că de nu îi va lăsa plocon, în clinică, cei opt copii nespălați, unul de un an, altul de trei, fata cea mică de cinci, dar toți trei cu păduchi, bube, cu excremente întinse pe picioare și-n pantaloni, „dar asta nu-i o problemă, domn doctore, îi spuse femeia, că când se cacă pe ei le iau pantalonii, îi scutur și-i întorc pe ailaltă parte”, oricum, copiii ei sunt cei mai frumoși copii din Cluj, chiar dacă n-are ochi să-i vadă nici un cameraman, deși „cu televiziunea vin mulți în groapa de la Patarât.”

Dracu să-i ia, își zise medicul, să mi-i aducă, sau, mai bine merg eu până acolo. Poate au ciuperca, boala aceea rară.

– Uite, femeie, îi spui asistentei unde exact stai și-ți facem o vizită, să-ți vedem copiii.

– Vai, săru mâna, domn doctore! Da ce inimă ai mata, să-mi vezi ceilalți cinci copii. Că săracii muncesc de dimineată până seara, că alții fură, da ei caută în gunoaria și-mi aduc acasă aur, că-s proști ăia de aruncă aur.

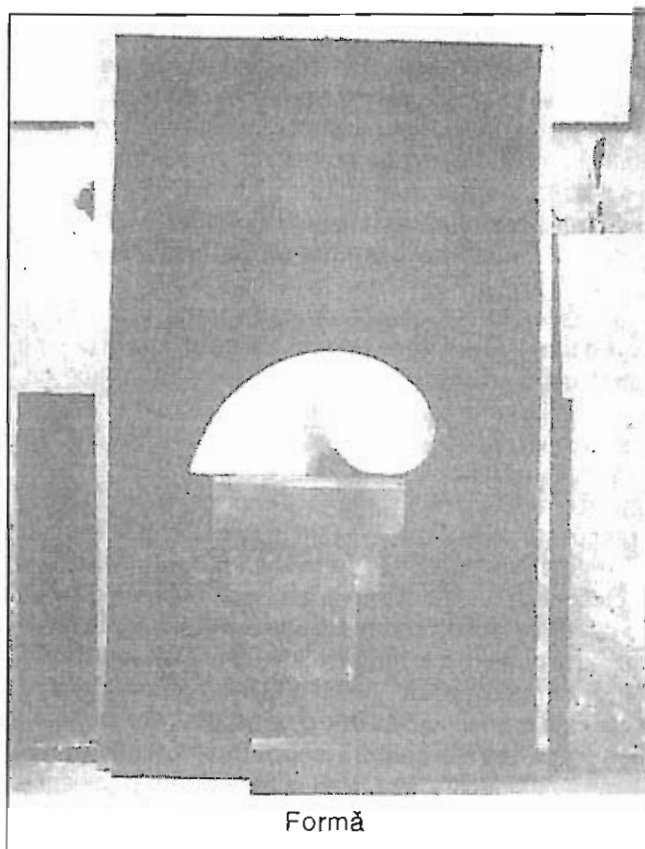
– Fugi, femeie, de aici, de unde aur în gunoi, gata, acum am treabă, trimit un rezident și, dacă observă ceva mai deosebit, mi-i aduce.

– Da mânca-ți-aș ficatu, săru mânuța, dom doctore, da așa ne-o fost vorba? No, să nu te mănânce moartea, dom doctore, și să nu-ți fac descântătura pe apă de mort și pruncii mata să nu-i vezi în locu lu bărbatu-meu?! Aoleu, eu credeam că vii să-mi dai ceva pentru cei opt copii ai mei!

Medicul, de data aceasta tăcând, își luă fișa și, fără nici un chef de a mai intra în vorbă cu țiganca, dispăru. Doar Gabriel zbura cu aripile lui prin clinică, adunând poveste cu poveste.

În spital nu era doar profesorul b.V.W. Clujul, o găuage așezată între munți și dealuri, se dovedise de-a lungul timpului a fi un orașel închis pentru *vinituri*, cum spuneau străinilor localnicii români, oraș care se deschidea descuind toate funcțiile și posturile pentru fiii și fiicele băștinasilor cu dare de mână sau cu părinții foști securiști.

Asa ajunseră în clinică medicul Cătina, conferențiară Valea, doctorița Pati. Dacă n-ar fi avut părinți profesori la U.M.F., condiție deloc de neglijat pentru a transmite din generație în generație cele mai bune posturi, fie ele chiar de stat, dar cui îi pasă de acest aspect atâta timp cât cheile Clujului sunt în buzunarul lor, i-ar fi ajutat calitatea lor de băștinași, vârată, la o adică, sub nasul cui trebuie,

Formă

i-ar fi ajutat prietenii, unchii, mătușile, verii, vecinii și, nu în cele din urmă, banii. Cu fratele doctoritei Pati, medic și el, băiatul se mai întâlnește, cel puțin în povestea spusă de Ruxandra.

Gabriel învățase la școală, la ora de cultură civică, o oră necesară tinerilor cât să-i ajute să-și păstreze idealismul pe termen lung, că acțiunea de a oferi bani pentru a obține ceva în schimb în mod ilegal intră sub incidența legii și că se numește spagă. În clinica scaldată în toate mirosurile Clujului se dădea spagă. Bolnavii dădeau, cadrele medicale luau și totuși tăceau.

Printre acele bizare fapte ale locului, își făcu apariția o familie, bărbat și femeie, din Copșa Mică. Ambii trecuți cu puțin peste 50 de ani. Femeia își exprima durerile în fel și chip, imaginându-și boli grave și, desigur, suferea din acest motiv al bolii incurabile care o cuprinsese. Bărbatul era, însă, mai reținut.

În realitate, se dovedea a fi exact invers. Femeia avea, ce-i drept, o hepatită mai veche, tip B, cronicizată, dar, care, ținută sub control, nu ar fi avut de ce să-i creeze un disconfort atât de mare. Bărbatul, însă, deși cu simptomele zăvorâte, era cu mult mai bolnav decât lăsa să se vadă, diagnosticându-i-se o ciroză.

Deciziile cu privire la cei doi se luaseră în urma unui proces medical anevoios și, ca de fiecare ocazie, cu grele repercursiuni psihologice și existențiale pentru bolnavii în cauză.

Profesorul b.V.W., căutătorul rarei ciuperce, descoperitorul acelei boli ancestrale datorită căreia lumea întreagă avea să i se închine, să-i ridice statui, să-i ofere lui și copiilor lui, două fete și-un băiat venit pe lume dintr-o aventură amoroasă, dar nu avem nimic de reproșat, pentru că, de obicei, cu varii ocazii, s-a dovedit că astfel de

copii sunt extrem de inteligenți, chiar dacă încurcă itele și aranjamentele adulților sau, poate, tocmai de aceea sunt mai inteligenți decât alții, acest rar profesor, iubitor de sine și doar de sine, se arată extrem de intrigat că familia aceasta simplă, fără studii, fără să fi fost măcar „de-ai noștri”, fără să fi arătat că ar deține ceva important, vreo funcție, vreo relație, prietenie, nepotism etc., i se adresa, încât, pe un ton vădit jignit, hotărî că trebuie să pună lucrurile la punct, în ordinea lor firească, acești umblători pe două picioare să cunoască locul care li se cuvine în societate, să se învețe minte să se mai adreseze vreodată unui om din înalta societate, căutătorul rarei boli, descoperitorul și îngrijitorul ei, care va rescrie istoria medicinei, în fața căruia o lume întreagă de aici și din lumea de dincolo, indiferent dacă aceea există sau nu, va fi inventată și gata, s-ar închina lui.

– Bine, domnule, ai băut o viață întreagă, te-ai distrat până ai făcut ciroză și-acum vii la mine și ai pretenția să te repar?!

– Domnule profesor, eu nu...

– Ba da, domnule, ai băut...

Mai lăsa în urma lui, distinsul profesor, doar replica *betivanilor!* – care pe loc se transformă într-o săgeată cu vârful otrăvit, o otrăvă care ucide imediat, săgeată care se înfipse adânc, adânc în sufletul celor doi soți.

Femeia intră în salonul destinat ei pentru câțiva timp, salonul 305, cu patru paturi. Era pacienta numărul 3 din salonul 305. De altfel, povestea despre bărbatul arestat, pe care Gabriel o culese în zborul lui prin clinică, aparține acestei familii.

„Nu a băut bărbatul meu, nu a băut un strop de alcool. În '82, începu să-și depene întâmplarea, într-o zi de iarnă, o iarnă cumplit de geroasă, într-o seară, era joi seara, pe la 6 bătu cineva în ușă. Era un civil care ne înștiință să ne prezentăm a doua zi la poliție. Ne-am speriat, desigur, pentru că nu ne-a oferit nici un alt detaliu. Ne-am dus. I-am anunțat pe șefii noștri că vom întârzia la lucru și ne-am dus la secție.

Trei ore am fost puși să dăm declarații, am fost interogați, punându-ni-se întrebări despre vecinul nostru. El era medic. Îl respectam. Din când în când le făceam mici servicii. De exemplu, dacă nu erau acasă, le luam noi factura electrică. Atât, nimic mai mult. Ne salutăm, civilizat, dar nimic mai mult. Am declarat și eu, și soțul că nu cunoșteam detalii despre viața doctorului, despre familia lui. Chiar așa și era. Nu știam cine îi intră și cine îi iese din casă. Mai târziu am aflat că avea rude în străinătate, prin America.

Am fost lăsați, în sfârșit, după trei ore în care ni s-au pus tot felul de întrebări fără răspuns, să plecăm.

De atunci a început coșmarul. În săptămâna următoare am primit din nou o invitație să se prezinte, de data aceasta, doar soțul la poliție. Nu știu ce i-au făcut, nu mi-a zis, dar seara, când a ajuns acasă, aproape că nu mai era om. Nu avea nici o vânătaie pe corp, dar om nu mai era.

L-am îmbrăcat cu greu în pijama, l-am băgat în pat, sperând să-și revină după un somn zdravăn.

A doua zi, era ceva mai bine, mi-a spus doar atât că trebuie să se întâlnească de două ori pe săptămână cu o

anume persoană, pentru a-i spune ce se întâmplă în casa medicului. „Să nu faci asta, Vasile, i-am spus, ne bate Dumnezeu!” Nu, nu s-a transformat în luda. Dar pentru asta mi l-au luat peste două luni și l-au băgat în puscărie. N-am mai avut viață de atunci nici eu, nici copiii. Pe ei i-am dus la țară, la mama. Eu am fost dată afară din serviciu, pentru că am refuzat să dau divorț de Vasile. M-am dus să văd ce se întâmplă, am fost și-n audiență la București. Mi s-a spus: „Doamnă, soțul dumneavoastră este trădător, avem declarațiile martorilor că este împotriva țării. Dacă nu vreți să vă faceți rău, dați divorț de el.”

Ce trădător?! Soțul meu mergea la lucru, e cofetar de profesie, apoi acasă. L-am rugat să-mi spună unde se află, am cerut să-l văd, ca soție aveam acest drept. Mi s-a spus că, în condițiile date, fiind încadrat în categoria trădătorilor de neam, nu aveam voie să-l contactez. Nu am divorțat. Era omul meu cu care mă însoțisem în fața lui Dumnezeu pentru o viață.

De la unii și de la alții am aflat că fusese bătut, umilit, că era în închisoare de maximă siguranță. Apoi a ajuns la canal. Mi-a povestit, după ce a venit acasă, nu sunt ani mulți de atunci, cum au fost maltratați, înfometati, puși la muncile cele mai grele, în condiții inimaginabile, dezbrăcați iarna, în ger.

Când a ajuns acasă avea doar 39 de kg. Un bărbat în toată firea doar 39 de kg. S-au îmbolnăvit, grav s-au îmbolnăvit, dar n-au primit nici hrană mai bună, nici medicamente.

Au fost zile în care, din cauza foamei, aveau halucinații. S-au hotărât să mănânce sobolani. L-au prins, le-au sucit gâtul și-au mâncat sobolani să supraviețuiască. Omul meu a vrut să trăiască și-a mâncat sobolani. Asta au făcut comunistii, l-au ucis. Bărbatu meu n-a băut, n-a băut un strop de alcool și acum...

De ce să mi-l jignească profesorul? Vom pleca la București. Măine, semnăm fișele și plecăm din Cluj. Dacă tot e grav bolnav, măcar să-i fac ultimile zile senine, să nu-i las pe ăstia să mi-lucidă prin cuvinte și nepăsare.”

Femeia plângea, dar ce folos, lacrimile nu se transformau în ceva extraordinar, atât cât să-i stârnească medicului profesor sau celor subordonați lui compasiunea. Profesorul căuta poziții, funcții, nu se putea coborî la dialogul cu astfel de persoane, ceilalți căutau bani, asistentele mici atenții, dulcegării care, oricum, nu le-ar fi făcut să stea prin saloane, pentru că aveau foarte mult de lucru, erau extrem de ocupate, își propuseseră să ucidă cât mai multe prepelițe din jocul de pe computerul din camera de tratament. Voiau să radă tot, să înghită tot, toate prepelițele, pentru ca la final să aibă parte de un bonus cu artificii, care le-ar fi provocat plăcere egală unui orgasm.

Gabriel, copilul care nu mai creștea, copilul care rămăsese copil de mii de ani, copilul cu aripi, culegea toate aceste povestiri zburătoare, fără ca cineva să-i recunoască această calitate, chiar dacă profesorul îi aduse ceaiul la pat, cu același dispreț pe care-l avea față de toți bolnavii, i-l adusesese pentru a arăta clinicii că el este șeful, că i se cuvin toate laudele, pentru că s-a coborât până la această ființă insignifiantă din fața lui.

Copilul cu aripi, care adună din clinică toate aceste povestiri zburătoare, refuză atât ceaiul cât și să-l

privească pe medicul profesor în ochi.

Medicul nu-i găsi nimic grav, deși copilul cu aripi, care strângea atâtea povestiri zburătoare dureroase, se simtea rău, rău de tot, însă nu-i spuse nimic medicului, pentru că acești copii cu aripi nu pot comunica dacă nu sunt iubiți și, oricum, el aduna povestirile zburătoare pentru veacuri.

Povestirea despre familia greu încercată în comunism îi servi lui Gabriel care era într-un fel memoria acestui oras închis.

Profesorului nu-i păsa însă nici de caiete, nici de copil, nici de maturi, îl interesa doar ciuperca lui rară și ce-ar fi urmat după marea descoperire. Întâmplarea face ca, uneori, să avem parte exact de ceea ce dorim. Așa se explică cum de, într-o dimineată, pe ușa Medicalei A, din Cluj, intră, cărată pe targă, o țărancă. Femeia, cu ceva timp în urmă, făcându-și treburile prin gospodărie, se tăie în ascuțitul de la sapă, chiar în dreptul sânelui. S-a uns cu toate alifiile băbești și doftoricești, a fost la vraci și la doctori, și ce n-a făcut săteanca, doar, doar, o scăpa de puroiul urât mirositor de la rana care, mai apoi i se transformă într-o bubă mare, negricioasă, cu aspect solzos care mai și mirosea a pește. Au controlat-o medicii, i-au făcut toate câte le știau, dar să afle ce este, ba... Atunci plânse medicul profesor în public, înebunit de fericire, boala rară stătea lângă el, chiar în clinica lui, în secția lui, în saloanele lui, în paturile lui. Celebritatea, s-ar zice, îi stătea la masă, ba chiar mânca din aceeași strachină cu medicul.

Plânse medicul de fericire în fața audienței, a celor care veniseră la prezentarea de caz, ca la circ sau la grădina zoologică, pentru că la așa ceva ești supus în clinica distinsului profesor care, se hotărâse nu doar să prezinte printre boabele mari de lacrimi rara boală, ci să țină un discurs filosofic despre legi și medicină și, după ce s-a gândit încă puțin, a ajuns la concluzia că mai îndreptătit ar fi să țină un discurs nu despre legi și medicină, ci despre medicină și legi. Să-i dea întâietate celei prin care el va face dezvelirea secretului universal și, tocmai privite așa lucrurile, să propună o lege, care să se și aplice chiar din acel moment, ca medicii să plângă în public în astfel de ocazii și toți ceilalți să-i ovaționeze.

Cu cât încerca să explice acea formă grețoasă de pe sânul femeii cu atât maladia se împrăștia peste tot corpul, sporind mirosul de pește în salon, apoi pe secție, în clinică, pe bulevarde, în tot Clujul. Femeia deveni un pește, solzii îi străluceau și-i cădeau prin pat, prin salon, prin clinică, peste clinică, peste oraș, un miros înțepător de pește stricat pătrundea nu doar în laboratorul clinicii, nu doar în cabinetul profesorului medic, ci și în bucătăriile gospodinelor, în catedrale, în librăriile care găzduiau disputele intelectualilor clujeni, chiar în cristelnițele și butoaiele cu agheasma preoților ortodocși care, cu toate rugăciunile lor, nu transformară apa împutită cu miros de pește stricat în apă sfințită, din pricina prefăcătoriei și-a răutăților lor, ba mai mult, apa împutită cu miros de pește stricat, în urma rugăciunilor, se înmulți, ieși din butoaie și tot ieși, și tot ieși, până când înecă străzile, bulevardele, clădirile și tot Clujul, care, pentru că era ca o găleată, așezat între munți și dealuri și avea ușile zăvorâte, fiind un târg închis, se afundă în pescăreasca apă din proprie inițiativă, până când, copilul cu aripi desferecă adâncurile toate, de se scurse întreaga duhoare.

Mihai Ignat

BLIND DATE

- monolog -

Ați auzit? Cică românii sunt tot mai scunzi. Serios! Am citit într-un ziar. Cică intră la apă. Cică media de înălțime e din ce în ce mai mică. Bine, da' dacă-i așa, înseamnă că cândva erau mai înalți. Cât de înalți, mă întreb? Adică acu' o mie de ani aveau trei metri? Sau au început să piardă din înălțime doar acum o sută de ani? Sau de când? După revoluție? Nu, serios, de când? Și-apoi, e vorba de toți sau doar de unii? Și femeile și bărbații și copiii? Orășenii sau cei de la țară? Și până la urmă de ce se-ntâmplă chestia asta? Așa, din senin? De la chimicale? E derutant. De ce nu *explică ca lumea*? Aruncă acolo câteva fraze, iar tu trebuie să ghicești! Și cât de mult scad românii? Un milimetru pe deceniu? Pe mai multe decenii? Sau cum? Neserioși, ce mai!

Nu vine. Clar nu vine. Uite, a trecut deja o jumă' de oră. Poate-i mai bine. Dacă e vreo urâtă? Acum îmi pare rău c-am acceptat să ne-ntâlnim fără să ne trimitem poze. A zis că-i mai interesant așa. Și eu am zis "da". Am vrut să risc. Puțină adrenalină, mi-am zis. Da' mai bine stăteam la coadă la pașapoarte. Acolo, adrenalină câtă vrei. Senzații tari, întorsături de situație, tot ce vrei! Acum e prea târziu. Adică aș putea să plec. Oricum mi-am luat ziaru' ăsta așa, pentru orice eventualitate. Mai bine că n-a vrut poza mea. Nu că mi-ar fi jenă de fața mea, da' știu eu ce gusturi are? Și-apoi, nici o poză nu te-arată cum ești cu-adevărat. Sper că nu-și face iluzii c-oi fi vreun Tom Cruise. Da' tot mai bine așa, fără poză. Zice: hai să ne-ntâlnim fără nici un indiciu; să-ncercăm să ne ghicim unul pe celălalt numai după ce ne-am scris. De ce-oi fi fost de-acord, nu știu. Și locul, tot ea l-a ales. Să tii domn, ce...!

Singura tipă fără tip e aia de la masa din colțul terasei. Ea o fi? Nu, nu cred. Și dacă...? După ce să-mi dau seama? După frazele ei lungi și întortocheate din e-mail-uri? Asta ce poa' să-nsemne? Că e... deșteaptă? Sau cultă? Sau că are păr lung? Nu-mi pot da seama. Știu cum gândește, ce gusturi are, ce face – asta dacă n-a mințit – însă nu știu cum arată. Zicea că-i plac mâncărurile italiene, că-l citește pe Coelho, că lucrează la o firmă ca secretară. Păi în cazul ăsta nu-i tipa de la masă. Clar, nu! Păi secretarele sunt alese pe sprânceană. Tipa de-aici nu e urâtă, da' e cam ștearsă. O poți confunda cu oricare alta. N-o ia nimeni de secretară. A! A mai apărut una! Mmm... Asta e! Superbă! Asta ar fi angajată pe loc, fără să deschidă gura sau dosarul. Ce-i asta?! Șchioapătă?! Și ce nasol șchioapătă! Nu se poate! Are... un picior mai scurt! Uău! Dacă e ea? Ce mă fac? E, totuși, mișto. Să mă ridic? Poate nu e ea. Și dacă e, ce? Ce dacă are un picior mai scurt? Celălalt e foarte lung. De fapt, amândouă, doar că ăsta, defectu', e ceva mai scurt. De ce nu poartă pantof ortopedic? Poate n-a vrut să-mi ascundă problema și-a venit așa, șontâc-șontâc, la-ntâlnire. Mi s-a părut sinceră în e-mail-urile alea. Așa o fi ea, sinceră pe față. Asta-i o calitate importantă. Poate cea mai importantă. O să începem

relația cinstit, ne vom declara defectele, o să fie ceva special între noi. Nici o minciună. Ia stai! Și eu va trebui să-i spun povestea cu șlițul? Nu, n-are nici un rost. E-ngropată. În fond, nici pe mine nu mă interesează trecutul ei. Ce-a fost, a fost. Doar dacă ea o să vrea să-mi povestească... Și-atunci o să vrea... cum îi zice... reciprocitate. În fond, nici ea n-o fi virgină, da' dacă vrea să mergem până la capăt? Adică, știu eu, dacă mă-ntrebă ce vicii am? Va trebui, Doamne ferește, să renunț la Playboy-uri! Doar n-o să-i spun că-mi place să mă uit la femei goale? Da' dacă-mi zice că are vreo obsesie din aia...? Ce știu eu, că-i place, Doamne ferește, să miroasă pulovere vechi! Sau să-și bată partenerul înainte de-a și-o trage! S-a așezat și a comandat. Se uită în jur. Repede, ziarul!

Ia te uită! Cică s-au înmulțit ambuteiajele în toată țara. Pân' la revoluție n-aveam așa ceva, iar acum avem să dăm și la alții. Cică-n capitală în fiecare zi sunt câteva ambuteiaje. Adevăru' e că e foarte aglomerat în capitală. N-ai loc, dom'le. Mulți oameni. Multe mașini. Păi dacă toți își cumpără mașini! Toți! Își cumpără mașini, după care se bat pentru locurile de parcare. Nu-i mai bine de mine că n-am mașină? Este. Nu rămâi blocat în trafic, nu ești în pericol de accident. Nu te enervezi, ajungi mai rar pe la doctor. Trăiești mai mult. Dacă nici nu fumezi, trăiești și mai mult. Și dacă nu bei, și mai mult. Și dacă ești vegetarian și eviți mâncarea cu E-uri, te-ai scos, nici nu mai mori! Sau mori încolo, târziu. Prinzi viitorul, dacă ții regim și rămâi pieton. Cu cât trăiești mai mult, cu atât prinzi mai mult viitor... Cred că s-a uitat la mine! Dacă-i ea, își pune și ea problema: ăsta o fi tipu'? Nu se mai uită. Sper că nu din cauza mea. Cred că nu e ea. Dacă ar fi fost sinceră, mi-ar fi scris dintru-nceput, pe mail, că are probleme fiziologice. Nu? Dar dacă nu e chiar așa de sinceră? Sau a vrut să mă pună la-ncercare: ia să vedem, accepti o prietenă cu un picior mai scurt? Mai ales că-i frumoasă de pică! Las' că pica ea și dacă nu era frumoasă, doar s-o-mpingi cu degetu'! Că c-un picior care râde și unu' care plânge nu-ți poți ține echilibrul. Și totuși... Uite ce piept are! Și ce buze cărnose! Seamănă cu Angelina Jolie. Doar că-i blondă. Oare o fi biondă vopsită? Dacă-i vopsită, nu-i sinceră. Păi parcă era vorba că suntem sinceri, nu?! S-a uitat din nou. Să mă ridic? Poate nu e ea, și-afunci... Mă trezesc naibii cu-o palmă! Sau strigă "huliganu'" sau "viol" sau "perversu'", și dau de belea! Nu, nene, nu. Mai bine-mi cumpăr mașină. Ce dacă sunt șanse să mor mai repede? Că viitoru' și-așa nu e roz. N-au scris ăștia că vine cometa? Sau asteroidu'? Sau meteoritu'? Ceva tot vine, și-atunci? Și te mai și privezi de confort! Că orice-ai zice, o mașină e-o mașină. Te deplasezi repede și departe, nu te mai bat ploile și frigul. Și dacă e una străină, atragi și tipele. N-aș mai sta aici s-aștept o urâtă frustrată perversă și nesinceră! N-a c-a mai apărut una! Bine măcar că n-are un picior mai scurt. Nu, le are pe-amândouă!

Asta trebuie să fi stricat media de-nălțime a românilor! Pe bune! Uite, e juma' de pașaport! Nu e secretara, e clar! Păi dacă stă-n picioare după birou, îți vine să-i spui: ridică-te! O fi minoră? Nu pare. Da'-i așa mică! E cea mai mică femeie din lume! Aveau dreptate ăia din ziar: suntem tot mai scunzi – de un picior sau de amândouă. Aia-i înaltă, doar că are-un picior din secolu' trecut, astalaltă-i cu ambele picioare în mileniu' următor! Nu mai înțelegi nimic! Să-ți bați picioarele, nu alta!

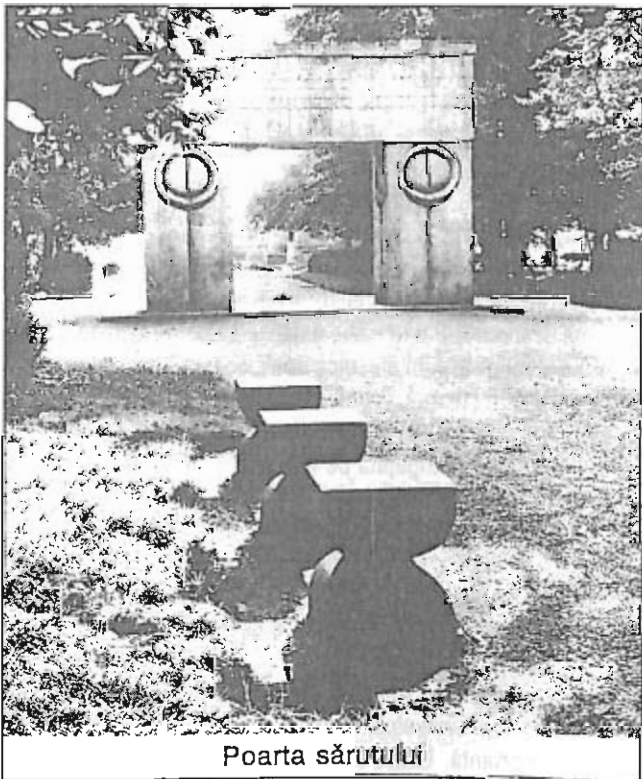
Gata, am plecat! O, nu! Ștearsa s-a mișcat! Se îndreaptă spre mine! Înălțime... normală. Mers... normal. Șoldurile... normale. Îmbrăcată... normal. Nici un defect vizibil. E de-a dreptul suspectă. Sper că sub hainele alea e o femeie. Că-n ziua de azi nici nu știi la ce să te-astepti! Poate-i un travestit. Nu, că n-are mers de bărbat. Sau poate e un transsexual de-ăla. Că și oamenii ăștia, parcă-s căpiați! Nu-și mai găesc nici locu', nici sexu'! Fiecare vrea să fie ce nu este. Zilele trecute citeam că Michael Jackson vrea să-și schimbe și sexu'. În rest, și-a schimbat tot: culoarea, păru', nasu', buzele, forma feței, tot! Ce i-a mai rămas? Sexu'. Stau și mă-ntreb: dac-o face și p-asta, despre cine vorbim? Adică mai vorbim de Michael Jackson? Că nici mă-sa nu l-ar mai recunoaște.

Nu, nu e ea. Ștearsa a trecut pe lângă mine, a intrat în bar. Nici nu m-a privit. Probabil așteaptă pe altcineva. Dar poate că e ea, și așteaptă să fac eu prima mișcare. De fapt care-a fost cu ideea să nu avem nici un semn de recunoaștere? Ea a fost. Și uite, acum sunt în încurcătură. A, ia stai! Șchioapa și-a aprins o țigară. Fumează. Ea nu mi-a scris nimic de asta. Poate a uitat. Totuși, fumatu' e o chestie importantă. Unora nu le place să se sărute cu o fumătoare. Mie mi-e totuna, însă alții fac mofturi. Nici de picioru' mai scurt nu mi-a spus. Păi parcă era vorba să fim sinceri! Adică eu îi spun totul, inclusiv povestea cu Simona, iar ea fumează pe-ascuns! Pe când asta mică, uite, își bea sucul de fructe și nu poluează atmosfera. Așa cum fac ăștia cu mașinile, de pildă. Că de-aia n-o să-mi iau mașină. Să-mi grăbesc sfârșitu', și-al meu și-al omenirii? Mă rog, de omenire puțin îmi pasă după ce crăp, da' pân' la urmă ce să fac c-o mașină? Să rămân blocat în trafic, să-mi înghețe mâinile iarna când o fi s-o repar, să-mi cheltui ultimii bani pe benzină și piese de schimb? În nici un caz! În fond, asta mică de ce n-ar fi secretară? E drăguță. Cel puțin când stă jos. Iar ca să faci o cafea bună nu-ți trebuie picioare până-n gât. Poate-a dat peste-un patron fără prejudecăți și care nici nu se culcă cu secretarele. Mai sunt și din ăștia, chiar dacă pe cale de dispariție. Sau dimpotrivă, poate-i un pervers care-i place s-o facă cu tot felul de ciudate: scunde, urâte, șchioape, cocoșate! A, atunci asta c-un picior în aer e secretara! Sigur e ea! Mai ales că e trăznet, gagică! Și uite, bea gin. E clar! Asta, micuța, e prea cuminte, bea suc, nu fumează, cealaltă, după ce c-are un picior mai scurt, fumează țigări scumpe, bea alcool la ora patru după-amiaza și-și ascunde defectele! E drept, nici cealaltă nu mi-a scris că-i așa scundă. Dar a fi mic de-nălțime nu-i un defect. Ce, Madonna e înaltă? Ce, Maradona e înalt? Și uite unde-au ajuns! Poate că pe dinăuntru e o ființă specială. Sigur are un suflet mare. Nu Maradona, că ăsta băga goluri și cu mâna. Tipa de la masa de-acolo. Ce contează înălțimea sau mărimea sânilor? Cum gândește contează. Cât de bună e la suflet. Și când te gândești că lumea în general judecă după exterior, după cât ești de arătos și cum ești îmbrăcat, nu după ce-ai în cap. Apropo, am citit odată că un veteran de război a trăit ani de zile cu-o

schijă-n cap. Da' câți au șansa asta? Să fie judecați după suflet, vreau să zic. Suntem superficiali, ce să mai discutăm!

Ștearsa nu s-a-ntors. Înseamnă c-a plătit la bar și-a ieșit pe ușa cealaltă. Păcat, până la urmă era cea mai potrivită. Nici prea-prea, nici foarte-foarte. Am rămas cu juma' de Angelina Jolie și cu juma' de buletin. Uite, asta mică are de fapt un corp foarte mișto. E chiar bine proporționat. O să facem o pereche foarte bună. În fond important e ca femeia să nu fie mai înaltă decât bărbatul. Restul nu contează. Sper să fie ea... la stai... Cine-i ăla? Se sărută... Mda... Nu-i cam înalt pentru tine, drăguță? Ce dacă-i arătos? Mai uitați-vă și voi într-o oglindă, ce naiba! Tu juma' de buletin, pașaport, certificat de naștere, el cât turnu' din Pisa. E clar, Angelina Jolie e a mea. În fond e cea mai tare din parcare. Iar când stă, nu i se observă defectu'. O să-mi iau mașină, și-o să meargă mai puțin pe jos. Ce dacă fumează și minte? Și chiar dacă nu e secretară, tot nu contează. O să-mi crească acțiunile vertiginos. Când m-o vedea Simona cu ea, o să-i pară rău că m-a părăsit. "Prea târziu", o să-i spun. Și toți o să mă invidieze. Uite ce trup are! Orice bărbat ar face crimă de om pentru a pune mâna pe așa ceva. Gata, mă duc la ea! Hei! Nu se poate! Mda... Unu' mai urât n-ai găsit? Și parcă-i mai scund decât tine. Te-ai orientat greșit, fătucă! Și mai ești și șchioapă!

Bine, da' până la urmă ea unde-i? Mi-a tras clapa... Mai dă-o-n...! E mai bine așa. Ce atâtea griji, atâtea frământare. Uite, într-o juma' de oră m-am dat de ceasu' morții pentru ce? O șchioapă, o pitică și femeia invizibilă! Ducă-se! Eu îmi citesc în tihnă ziarul, sorb din cafea... Viața e frumoasă... Și gagi' ăla ce se uită așa la mine? Și copiii ăia de bani gata, cu camera de filmat, ce caută la masa din colț? Minorii au voie aici? Și chelnerița aia care tot timpu' s-a holbat la masa mea, ce mai vrea? Ce, crede c-o să fug? La cât e de urâtă, așa-ar trebui! Ce naiba nu-și aleg și patronii ăștia un personal mai prezentabil? Și de ce nu-și selectează clienții, dom'le? Minorii, șchioape, bărbați libidinoși, chelnerițe balcâze! Ce oameni, dom'le!

Poarta sărutului

Gheorghe Stroe

CINĂ ÎN VALEA SĂRII

Și s-a întors în Valea Sării, să-și câștige pâinea cea de toate zilele în sudoarea frunții, după cum îi fuseseră blestemați strămoșii, dar amintirea anilor pe care îi trăiseră în Banat nu l-a părăsit niciodată, ba chiar și pe patul de moarte, când îi țineau lumânarea, și-a revenit pentru încă o zi parcă doar pentru a mai povesti o dată celor ce-l vegheau câteva întâmplări din Banat unde fusese, în vremea tinereții lui, cadru militar... Peste ani, copiii aveau să-și aducă aminte că nu fusese cină ca tatăl să nu se apuce de povestit din Banat, mereu aceleași lucruri, ascultate însă întotdeauna cu un sentiment aparte, atât de copii, cât și de femeie, mama lor. Și blestemat era pământul pentru ei și cu osteneală se hrăneau acum, în Valea Sării, căci în toată această vreme doar spini și pământ roditor, livezile se părginiseră, casa sta să cadă...

La mai bine de o jumătate de secol, din anii aceia de după ce s-au întors din Banat n-a mai rămas decât amintirea cinei. Peste zi, munceau din greu, și părintii, și copiii, deși aceștia din urmă nu aveau decât patru ani băiatul și șase fetița, dar în timpul în care fuseseră în Banat gospodăria ajunsese în paragină și trebuia refăcută până nu se ruina de tot... Treaba copiilor era să stea cu vacile pe o coastă, îi aducea până aici mama și tot ea venea atât la amiază, cât și după ce apunea soarele să-i ia acasă. Seara, abia se mai țineau pe picioare de oboseală și uneori, până să fie gata mâncarea, îi fura somnul, dar nu erau lăsați să doarmă flămânzi. Se ridicau anevoie din pat și, încă motâind, mâncau în silă înviorându-se abia când vedeau că toată lumea terminase... Nici tatăl, nici mama nu se grăbeau să se ridice de la masă, abia acum aveau răgaz să schimbe o vorbă și discuția mai întâi era banală, despre treburile de peste zi, despre cele din ziua următoare. Nu pe acestea le așteptau copiii, dar n-a fost seară să fie dezamăgiți, pentru că, oricât ar fi fost de osteniți, nu se ridicau să se ducă la culcare fără ca tatăl să mai povestească ceva despre Banat unde fusese „cadru militar”, plecase în armată ca oricare altul din Valea Sării și, dintr-o întâmplare norocoasă, ajunsese la o școală de subofițeri și vreme de șapte ani fusese la grăniceri. Își luase cu el și soția și acolo i se născuseră și copiii... Apoi, pe neașteptate, demisionase ori fusese constrâns să o facă și se întorseseră în Valea Sării. Au trecut ani și motivul real copiii tot nu l-au aflat, mama zicea doar că fusese greu printre străini, însă amintirea acelor ani nu i s-a șters nici ei din minte. Femeia amărâtă, slabă de muncă și de mâncare proastă și îmbrăcată ca vai de ea, nu a putut niciodată să uite că în Banat fusese „doamna”, cu poșetă

și îmbrăcată bine, așa cum apărea în câteva poze la care ținea ca la ochii din cap. Spunea și ea că acolo nu le lipsea nimic-nimic, grija copiilor fiind singura sa treabă... Într-o seară, mama a ieșit până afară și tatăl a continuat să povestească, fără să-și pună problema că, de fapt, copiii erau prea mici totuși ca să înțeleagă.

Uneori mama completa spusele tatălui, mai ales dacă i se cerea o părere sau se adresa direct copiilor, le vorbea de bomboane, de haine frumoase, de jucării, exact de lucrurile ce le lipseau acum. „Ce de jucării ai avut tu în Banat, îi zicea băiatului care, oricât s-ar fi străduit, nu-și amintea. Dar nu le păstrai mai mult de o zi-două, pe toate le stricai, să vezi ce e în ele, cum sunt făcute.” Iar băiatul, ascultând-o fără să clipească, regreta că-și stricase în Banat jucăriile, de ajunsese să nu mai aibă nici una... N-a știut niciodată ce fel de jucării ori fi fost acelea, pentru că nici el n-a întrebat, nici tatăl sau mama nu i le-au descris. Pur și simplu, jucării pe care le stricase.

Băiatul nu avea nici o amintire proprie din Banat, nu împlinise doi ani când se întorseseră în Valea Sării, spre deosebire de sora sa care era cu un an și zece luni mai mare. De fapt, amintirile acesteia din urmă păreau destul de nesigure, frânturi pe care se străduia să le pună de acord cu ce povestea tatăl la cină, dar în ochii fratelui conta nu atât diferența de vârstă, cât faptul că ea trăise mai mult în Banat, că atunci fusese mai mare și putea să-și aducă aminte și singură unele lucruri... O invidia pentru asta și insistă să-i explice câte ceva, să-l ajute să înțeleagă mai bine și-l nedumerea că soră-sa se lăsa rugată atâtea ori că de unele lucruri n-avea cunoștință, „eu, dacă eram la anii tăi când am fost în Banat, sigur știam mai multe”, i-a zis într-o zi fetiței, iar aceasta a rămas un timp pe gânduri... Bănuind ce urmează, băiatul a stat ca pe ghimpi până ce surioara s-a decis să-și încerce norocul și s-a apucat să-i povestească despre lucruri pe care îi garantă că și le amintea ea însăși. A ascultat-o cu interes și cu invidie și, deodată, s-a luminat la față, „astea ni le-a spus tata săptămâna trecută, nu sunt amintirile tale!”, iar fetița a tăcut brusc. În momentul următor, lacrimi mari au început să-i curgă pe obraji, dar nu găsi nimic de zis în apărarea sa, știa și ea prea bine adevărul, că habar n-avea ce mai erau propriile-i amintiri și ce poveștile tatălui... Băiatul mai întâi a râs cu răutate și cu satisfacție, nu însemna mare lucru faptul că soră-sa trăise aproape doi ani în plus în Banat, de vreme ce nu-și mai amintea nimic, o invidiase atâtea timp degeaba, dar când fetița a început să plângă cu hohote n-a mai râs, ci s-a uitat la ea cu nedumerire... A lăsat-o în pace și, până a apus soarele și a venit ca de obicei mama să-i aducă

Sărutul

cu vacile acasă, n-au mai schimbat o vorbă... Din ziua aceea, fetița s-a ferit să mai vorbească despre propriile-i amintiri din Banat renunțând la avantajul pe care-l avusese în fața fratelui său, era de ajuns să comenteze împreună ceea ce la povestea tatăl la cină. Sigur era că în Banat cu toții duseseră o altă viață: tatăl fusese *domnu' plutonier*, cu uniforma aceea uimitoare din poza păstrată cu mare grijă în camera din fund; mama, *doamna* din aceeași poză, cu părul aranjat, cu rochie albă și cu poșetă; cât despre ei, copiii, acolo avuseseră și jucării, și dulciuri, și haine frumoase... Atunci, pe coasta pe care păzeau vacile, au luat ei hotărârea de a se întoarce în Banat când le va fi vremea și s-au simțit străini în Valea Sării, „Jasă că ne facem noi mari și plecăm și singuri!”, iar gândul că părinții lor trebuia să fi rămas *acolo* nu i-a părăsit niciodată.

...Așadar copiii n-au putut înțelege în anii aceia de ce nu se întorceau în Banat și continuau să stea în Valea Sării, unde viața era grea pentru toată lumea și plină de lipsuri, însă când s-au făcut mari au plecat definitiv din sat, unul în fundul Moldovei, altul la marginea câmpiei de sud, după cum au avut repartitie la terminarea facultății. Veneau acum rar, în concediu, și părinții îi regăseau de la un an la altul tot mai bătrâni, singuri și fără nici un sprijin, dar bucuroși să-i vadă acasă, fie și pentru numai

câteva zile. Abia reușeau să mai afle unii despre alții câte ceva, pentru că nici ei, copiii, nu se întâlneau peste an, bătrânii nu știau mai nimic despre treburile lor, dar seara, la cină, după ce terminau de mâncat tatăl se apuca să povestească iarăși din Banat. Mama îl asculta atentă, interesată, gata să intervină dacă i se cerea o părere... Povestile acestea le țineau minte cu toții, nu uitaseră un cuvânt, iar tatăl le spunea invariabil, nu schimba nimic... Nici fiul, nici fiica, ajunși ei înșiși în pragul bătrâneții, nu schițau vreun gest de plictiseală, li se părea normal să asculte la cină poveștile tatălui despre anii trăiți în Banat, „eram bine văzut de toată lumea, povestea acesta la fel ca odinioară, de comandantul de batalion, de comandantul de regiment...” Cât fusese în putere, chiar și după ce se pensionase, vorbea uneori de intenția de a face un drum în Banat, „am permise pe tren, nu mă costă nimic, să mai văd o dată, înainte de a închide ochii, oamenii, locurile...” Dar a tot amânat până a ajuns să înțeleagă că de acum asta era peste puterile lui și a așteptat vremea verii când au revenit copiii și, după o ezitare, și-a rugat fiul să o facă în locul său, „ești om în putere, te duci cum te voi învăța eu și-mi spui ce-ai găsit acolo.” „Nu e nevoie să mă rogi să mă duc în Banat, pentru că, deși n-am spus la nimeni, am făcut-o deja, în urmă cu doi ani... Am fost convins că n-o să fie nici o problemă să mă descurc singur, că doar despre locurile și oamenii de-acolo ne-ai povestit mereu, atât în copilărie, cât și după ce ne-am făcut mari... Am pierdut însă din vedere că toate acestea fuseseră demult, că de atunci au trecut o groază de ani, or cu timpul locurile se schimbă, oamenii nu mai sunt... În sfârșit, până la urmă am dat de un bătrân care și-a amintit de *domnu'plutonier* și mai întâi s-a mirat să mă vadă bărbat în vârstă, „pe dumneata te știu de când mergeai de-a busilea, dacă zici că ești al dânsului”. N-a putut să-mi spună mare lucru despre anii în care am fost noi în Banat, așa că m-am apucat să-i povestesc eu de-a fir a păr și m-a ascultat cu mult interes, „dacă domnu'plutonier zice că a fost așa, apoi sigur știe mai bine”. Am stat astfel de vorbă o seară întreagă, era trecut de miezul nopții când ne-am despărțit. De fapt, am vorbit mai mult eu, nu era cine știe ce să zic cuvânt cu cuvânt ce ascultasem atâția ani la cină, iar bătrânul nu se mai sătura să mă asculte... „Știi, mi-a zis la un moment dat când mă oprisem să-mi mai trag sufletul, parcă-l ascult pe domnu'plutonier în persoană”, ceea ce a fost neașteptat pentru mine și, nu-mi explic de ce, nu mă mai opream, de parcă aș fi vrut să repet toate ce ni le-ai povestit cină de cină... În vreo două rânduri, a intervenit cu scurte precizări, cum făcea mama când povestea dumneata, dar mi s-a părut ciudat că despre el nu ne-ai spus niciodată nimic, deși sigur nu a fost străin de multe...” Tatăl n-a avut nici o reacție, deși fiul aștepta totuși un răspuns, măcar o părere, a rămas tăcut o vreme, apoi s-a ridicat și a ieșit afară, timp în care copiii s-au apucat să vorbească de-ale lor. Revenit în casă, tot tăcut, a stat cu ei până târziu, dar n-a mai scos o vorbă... A doua zi însă, la cină, lucrurile s-au desfășurat ca-n vremurile de odinioară, de cum au terminat de mâncat s-a apucat să povestească despre anii trăiți în Banat, ascultat cu același interes atât de soție, cât și de copii.

PROZĂ

Era o casă a morții. În casa asta toate luau sfârșit, în afară de moarte. În afară de bătrânețe. Toate: frumusețe, tinerețe, încântare, viață. Totul în această casă lua sfârșit, în afară de Ilovaiski. Bătrânul aspru hotărâse să trăiască... „Își încheie viața în alt veac... Copiii și i-a îngropat, dar el însuși... Fiul de douăzeci de ani e în pământ, iar septuagenarul se plimbă pe pământ...” Trăia – însoțit de șoapte și rumori de acest fel.

Mult mai târziu, citind *Hommes vivants* al lui Farrère¹, nu mi l-am amintit, ci l-am văzut aievea (să mă ierte Dumnezeu, că fac un păcat) pe D.I. Cartea e rudimentară în grozăvia ei. Niște bătrâni centenari trăind în mai știu eu ce deșert pietros, pândesc și ademenesc călători tineri și le sug sângele, din care ei trăiesc. D.I. nu bea sângele nimănui, ba chiar, în felul său, iubea copiii, dar comparația stă totuși în picioare: o atât de mare longevitate, în sine rară, este, pe fondul atâtor morți tinere, dintre apropiați – monstruoasă. Prima soție, doi băieți, fiica; fiul și fiica din cea de a doua căsătorie... Un soi de molimă secerând tinerețea. O molimă care l-a crutat numai pe el.

În casa noastră, ca și în propria lui casă, Ilovaiski era deseori învinovățit de asprime. Nu, crud nu era; era anume aprig, cu o ceafă ce nu se pleca în fata nimănui, nici sub vreo povară, nici asupra ceva, decât numai asupra muncii sale (nelimitat) urgente. S-ar fi părut – cât de multe avertismente! Dacă nu mai lași din trufie, dacă nu renunți la putere, dacă, în primul rând, nu capitulezi în fața evidențelor – vor muri și ceilalți. Vor muri toți. Ochii lui vedeau însă altceva. Ei nu vedeau sensul trupurilor întinse pe masă, unul după altul. Istoricul nu resimțea *Istoria* din casa lui și din viața lui. (Dar poate că nici nu era istorie, ci era Destinul dezvoltându-i-se numai poetului?) În ochii săi, evidența era una singură: autoritatea sa părintească, infailibilitatea decretelor ei. Moartea, în schimb, era – o nenorocire de la Dumnezeu trimisă. Nici o clipă nu se simtea bătrânul vinovat. Dar – era el oare vinovat?

Asupra acelor copii planase ursita morții timpurii. Nu zâmbeți. Există așa ceva. Și, precum în mit, Ilovaiski nu era decât o unealtă. (Cronos *trebuie* să-și devoreze copiii.) Vină este atunci când prezentă e conștiința. Când conștiința ei nu există, nu mai există nici ea ca vină, deși poate fi ucigașă. Iar Ilovaiski trăia – Ilovaiski trăia conștiința iremediabilă a dreptății. Cum poți judeca infailibilitatea?

Și, poate că, ceea ce tuturor li se părea a fi voința de a trăi, era constrângerea pe care destinul i-o impunea, un destin invers decât cel al copiilor, destinul unei vieți îndelungate, după cum al celorlalți – era destinul morții timpurii: o longevitate devenită blestem? (Sibylla ce nu putea să moară.²)

Și, cum totul este – mit, cum ne-mitul – nu există, cum nu există – un în afară-de-mit și din-mit, cum mitul anticipează și modelează – o dată pentru totdeauna – totul, Ilovaiski mi se înfățișează actualmente în chip de Caron, transportându-și cu luntrea sa peste Leta, unul după altul – pe toți muritorii săi copii.

Iată-i, din ferestrele albumului de familie, pe primii băieți, mai în vârstă decât mine cu patruzeci de ani, cu tânăra lor mamă între ei. Amândoi au același chip: al tatălui, cu frunți late, ochi albaștri, fețe rectilinii, până în ultima clipă stropindu-se unul pe altul, printre genunchii materni, cu apa nemișcată a Letei.

Iată-o pe V.D., iubita soție a neiuibitului – pe altul iubindu-l –, sorbindu-și amarul sub soarele Neapoleului, și moartă după nașterea primului fiu – surprinsă la jumătatea cuvântului, cu un buchet în mână, elegantă, sărbătorească – un cheag de sânge a tot mers și mers până i-a ajuns la inimă, – V.D., inundată de corali, cu rumeneala sudului și a primei ei bucurii încă stăruindu-i pe obraji. Iată-o, făcându-i semne, cu capătul bijuteriei de coral, fiului rămas în urma ei...

Și – ceata de pe Leta se destramă – nu albumul! nu portretul! – e Nadia, plină de viață, castanie și rozalie, cumva arzător-catifelată, ca un piersic în soare, cu pelerina ei de culoarea rodiilor (Proserpina!³) pe care, cu îndoitul gest al unui frison, ba o desface, ba o strânge în jurul ei – nu, nu-i într-un giulgiu! Mitul nu cunoaste giulgiu! Toti cei vii, vii pătrund în moarte, unul – cu o rămurică în mâini, altul – cu câte o carte, altul – cu o jucărioară!

(În luntrea asta se schimbă totul, în afară de luntrași!)

Iată-l pe Serioja, reflexul viu al generațiilor trecute (o, cum de n-ai înțeles tu *nimic*, istoricule!), grațios, subțire, cu favoriți mărunți pe chipul lui cu desăvârșire copilăresc, cu ochi negri-luminoși, nu rozaliu, – palid-strălucitor, – anul 1812 întocmai! – din gravuri – dintr-o cronică de familie – exact în mundirul său (vai, studentesc!), (și iată că, din straturile cele mai adânci ale copilăriei mele răsare un cuvânt misterios: Serioja Bor-Ramenski⁴ ...) Serioja Bor-Ramenski e Raoul Dobry⁵ din romanul pentru fete al Zénaîdei Fleuriot... Ți, în general, imaginea vetnică a tânărului: Ganimed, răpit de Zeus, Hil al lui Heracles, răpit de nimfă... Dar râul *acesta* – Leta, e un râu fără

* Fragment din vol. Marina Tvetiaeva, *Proză*, traducere de Janina Ianoși, Prefață și note de Ion Ianoși în curs de apariție la Editura Ideea Europeană

nimfe, un râu fără sunet, Leta, căreia nimic nu-i trebuie, nici măcar ochii lui minunați.

Dragii mei Serioja și Nadia, vă revăd în primăvara anului 1903 într-un loc preafecit, în genovezul Nervi. Pe Serioja – în umbra camerei și a mamei sale, pe Nadia – în plină lumină, intersectată doar de umbra maternă. Pe Serioja, mama îl acaparează, pe Nadia – o păzește. Iată-i pe amândoi, într-un landou, la *bataille de fleurs*⁶. Toate florile pentru ea, toate cele de hârtie, cu nisip (poate și cu plumbi) – pentru mamă. Se împrăștie italienii și aruncă: în cea frumoasă – cu trandafiri, în dragon – cu murdării. (Cum de a izbutit A.A., ea însăși o frumusetă, la patruzeci de ani fără nici un fir de păr alb, să devină un dragon?) Nadia râde, mama ei se face că nu vede, dar, după primul tur de-a lungul „marinei”, îi poruncește birjarului să se întoarcă – fără să mai vină înapoi. Din bătaia cu flori – direct în acea cameră unică, în care relativ sănătoasa soră și deja grav bolnavul frate locuiesc împreună, trezindu-se unul pe altul cu tusea lor. De Nadia e îndrăgostit studentul Van der Flass, nu olandez, ci kievlean, și el bolnav, și el frumos, pe care eu și Asia îl numim „motanul mânăstiresc”, pentru că e grăsan și cumva deosebit de curat, și locuiește într-o căsuță separată, asemănătoare unei chilii. Împreună cu Asia îi ducem Nadiei bilețelele de la el și se întâmplă uneori – ca și din partea ei. Cu aceste prilejuri ea ne sărută fierbinte pe cap și de multe ori la rând, strângându-ne la pieptul ei încins. Pe îndrăgostiti îi protejează mama mea, și ea tânără, și ea bolnavă, tinând-o ore întregi de vorbă pe insuportabila A.A. cu discuții gospodărești, ei însesi nesuferite: cu observații, considerații – uneori inventate: de pildă, cum se pun ridicările la murat... (După aceea, nouă ne spune: „Las' să le mureze! Că doar tot ea o să le mănânce!”) – și, în felul acesta, distrăgându-l pe străjerul vigilent până la uitarea orei stabilite. Dar, într-o fericită zi, fericirea i-a sfârșit. Fără să mai aștepte terminarea curei, sub pretextul vieții prea scumpe (doi într-o singură cameră, pensiune de cinci franci, milioane...), dar, de fapt, – din cauza succeselor Nadiei (conținutul dubios al acestor succese) își ia copiii din maritimul Nervi și-i duce în îgrasiosul „Spasskoe” ilovaiscian. Nadia plânge, Van der Flass, și nu numai el, plânge (în special plânge unul cu barbă mare roșcată, care nici măcar nu e din pensiunea noastră și căruia Nadia nici măcar o privire nu-i aruncase), mama plânge, eu cu Asia plângem; din considerație față de mama lui, Serioja nu plânge; din fundul trăsorii el privește, neîntrerupt, în urmă; pe atunci, părea că-si întoarce privirile spre Nervi, s-a dovedit că, de fapt, către viață și le întorcea.

Mamă. Mamă era ea pentru fiu, nu pentru fiice. Să mă ierte umbra ei și să constate că, în primul rând și în cele din urmă – eu nu judec pe nimeni. Există o poveste ucraineană despre o mamă bună și o mamă-nașă. Într-o noapte fata trece pe lângă o biserică, vede – lumină, și intră. Slujba e tăcută, preotul e străin, cei care se roagă – străinii: unii, care de mult nu s-au arătat, alții – niciodată văzuți. Brusc, cineva o ia de după umeri. Ea se întoarce: e mama-nașă, răposata. „Fugi de aici, fătucă, e aici

mama ta bună, dacă te vede – te rupe în bucăți.” Dar e prea târziu: mama a văzut-o, iat-o, se strecoară spre ea printre oameni. Fata o ia la fugă, mama – după ea, și așa aleargă ele peste câmpii pustii (fiica de mama bună, pe pământ, iar mama, după ea, deasupra pământului). Dar alături e mama-nașă, n-o lasă în nenorocire, în fugă ea aruncă în cealaltă, în mama bună, cruci, se leapădă de ea. În sfârșit – sfârșitul. E marginea satului, prima colibă. Cântă cocoșii. Iar nașa, luându-și rămas bun, spune: „Niciodată, fătucă, să nu mai intri noaptea în biserică, dacă vezi acolo lumină. Acolo se roagă sufletele neampăcate împreună cu un popă neampăcat. De n-ai fi fost eu, te mânca mama ta bună, chiar și din moarte și-ar fi tocit dinții pe tine”.

Când m-am apucat să povestesc legenda asta, ca totdeauna în asemenea cazuri, pentru a mă lămuri pe mine însămi, iar pe urmă să și întreb – ce vrea să spună? de ce? – mi-a răspuns un singur interlocutor, de fapt o interlocutoare, în mod categoric: „E cu desăvârșire de înțeles. Gelozia. Fata era evident – rivala”. Era gelozia post mortem față de tinerețe, a nefericitei – față de cea fericită, a celei moarte – față de cea vie. Și ca să ne întoarcem la A.A.: pasiunea neostoită a celei moarte, a celei care *niciodată* nu trăise. Căci A.A. n-a trăit niciodată. Ca tânără frumusetă se măritase cu bătrânul Ilovaiski pentru bani și pentru nume. A primit, în schimb, cheile de la brâu, iar pe umeri – crucea. După cum se vorbea prin casă, el era de o sălbatică gelozie. N-o lăsa să meargă nicăieri fără el, cu excepția unei singure dăți, când a lăsat-o la un bal, însoțită de un oarecare apropiat de-al lui, ceea ce i-a reposedat mai apoi întreaga viață. Fără nici un rost. Ea era mândră și fidelă. (Până la trădare nu catadicsea să coboare, așa cum se raporta condescendent față de propria-i frumusetă. Așa o și văd, stând de parcă și-ar fi călcat în picioare propria frumusetă.) Au venit copiii. Copiii imediat despărțiți de ea prin tradiționalul zid al doicilor, dădăcelor, bonelor, guvernantelor, preceptorilor. Ca să nu mai vorbim de acea cumpănă a apelor dintre superiorul etaj părintesc și cel inferior al copiilor. Copiii trăiau la propriu sub pământ, ca sub obroc: pentru copii „susul”, adică ceea ce, pur și simplu, stătea pe capul lor, era lucrul pe care călcau părinții, cu toate greutatea lor, cu toată greutatea lor. În genul Atlanților care susțineau bolta cerului cu locuitorii săi. (Nu degeaba avea etajul de jos – bolți!) Și, ca să ne întoarcem la educație. Cum puteai, în aceste condiții, să ajungi la copilul tău? Cum să-ți croiești drum prin această grosime solidă și slugarnică? Pentru așa ceva trebuia – *să iubești* foarte tare. Dar e oare posibil – mă întreb – dar e inevitabil, dar e chiar atât de imuabil – să iubești copilul pe care-l ai de la un neubit, poate chiar – nesuferit? Anna Karenina a fost în stare, numai că acela era un fiu, un fiu – ca ea, fiul – ei, fiul în sine, fiul sufletului ei. Un asemenea fiu a fost pentru A.A., ultimul ei copil – Serioja, copilul sufletului și trupului ei, ea cea vie – dacă n-ar fi omorât-o chiar de la început.

Nu există o potrivire fizică în lipsa uneia sufletești. Și dacă Serioja, în întregime blândete, sfioșenie, tandrețe, părea, la prima vedere, sufletește – opusul mamei sale, acest lucru se întâmpla numai pentru că îl comparai cu

Muza

ea – cea de acum, și nu cu ea – cea de odinioară, cea de aceeași vârstă cu el. Oare nu cea mai elevată smerenie dovedise ea atunci când se măritase cu un neubit, resemnându-se o dată pentru totdeauna: frângându-se, exact ca și fiul ei, care fără nici un gând de căteală și-ar fi legat viața de cea pe care, dintr-o simplă mișcare a sprâncenelor, ar fi indicat-o – ea? Numai că la Serioja – cel încă neatins de viață – noi vedeam liniștea de moarte față de supunere, iar la ea – înversunarea față de supunere.

Pe parcurs, viața, puțin câte puțin, a remodelat-o pe mândrețea de față. Când știi că n-ai încotro – începi să trăiești așa. Uite-așa. Te acomodezi cu celula. Ceea ce la intrare ți se părea o demență și o fărădelege, devine măsura lucrurilor. În schimb, temnicerul, constatând supunerea, se mai înmoaie, mai cedează un pic, și așa începe o alianță monstruoasă, o autentică alianță a prizonierului cu temnicerul, a celui care nu iubește cu cel care e neubit, o modelare a ei – după chipul și asemănarea lui. Dar cum poate arăta aici „chipul și asemănarea”? Dintre un bătrân-savant și o neubitoare-frumusețe? Ce putea A.A. să-și însușească de la D.I.? Istoria, cauza vieții lui? Nu, istoria o scria el singur. Ideile? Ei, ca oricărei femei adevărate, ideile îi erau indiferente (n-ar fi fost așa dacă, dar cum acest „dacă” nu exista...). Și, ca să nu mai întrebăm de pomană – ea își putea însuși de la el numai metodele. Metodele avarității lui, a felului lui de a se gospodări, de a educa, metodele gândirii lui monocorde ș.a.m.d. Metode care,

în cazul ei, degeneraseră pe loc în obișnuințe și chiar în manii, întrucât una e să te manifesti – la nivelul țării, alta – la nivelul casei, una e – în carte, alta e – în viață. Întreaga intoleranță față de străini a lui Ilovaiski, transferată exclusiv asupra nemțoaicei menajere, toată teoria acumulării statale – în limitele propriei cămări, întregul fond de idei al *Domostroi*-ului⁷ transferat asupra unor copii *vii*. Ce să mai vorbim? În casă, Ilovaiski era un tiran, dar un tiran ideatic, altfel spus – nu unul meschin. O dată, pentru totdeauna, *en bloc*⁸. Și mai degrabă olimpiian decât tiran; până la copii, pur și simplu nu catadicsea să ajungă. A.A., în schimb, neiesind din casă, se băga în toate cele, în fiecare pas, în fiecare gest al lor, și tocmai pentru că – în toate cele și exclusiv superficial –, în interioritatea lor nu pătrundea niciodată. Era deosebirea dintre Papă, care sancționa, și membrul-luptător de rând al confreriei iezuite. Într-un cuvânt, în casă, A.A. era mâna lui dreaptă, iar mâna dreaptă este totdeauna mai tare decât capul. „Fetele tinere trebuie să frecventeze balurile” – Ilovaiski. „Da, dar când se întorc acasă, să-și pună hainele pe umerase” – A.A. (Vorbind pe sleau, ea era, evident, otrăvitoarea fântâniei tinereții lor.) „Fetele tinere trebuie să danseze cu cei care le plac părinților lor” – D.I. „Cu alte cuvinte, să nu danseze cu cei care lor le plac” – A.A. Accentul de pe ceea ce trebuia trecea pe ceea ce se interzicea. Interdicția fizică devenea una sufletească.

De ce? De ce și de unde interdicțiile? Pentru că ei însesi, nu de multă vreme, i se interzisesse să trăiască, ea însăși își interzisesse sieși (hai să spunem, din răceala calculului, dar și din fierbințeala imaginației), pentru că singură se îngropase de vie în casa de pe Pimen Bătrânul. Fetele ei, în special una dintre ele, devin o frumusețe. „Si eu am fost o frumusețe.” Fiicele ei creșteau vesele. „Si eu râdeam.”

Și iată, așa se petrece subconștienta (subliniez acest lucru de trei ori) revărsare a mâniei pentru propria viață vătămată, asupra fiicelor. Dacă, într-o formă simplificată a mitului stăpânului și slugii, D.I. „se vindecase” de timpul copilăriei, A.A. – îl „rontăise”. Ba nu, nu-l rontăise. Ea nu se hrănea cu seva lui, căci, în acest caz, seva asta i-ar fi priit, ceea ce nu se întâmplase, – ea o storcea cu mâna ei aspră, fără să-i dea drumul, pentru ca progeniturile feminine să nu fie nici ele fericite. Câte o îmbătrânire se hrănește în preajma tinereții fiicelor, aceasta însă se asternuse peste ele, ca o piatră de mormânt. Mă înăbuș eu – nu mai respira nici tu.

Monstruos? Dar o asemenea căsătorie – nu era monstruoasă? Ea însăși e vinovată! Dar oare această ea însăși – știa? În general, știa ea oare ce-i aia o căsătorie? Cele de azi știu ce e. Cele de acum cincizeci de ani zburau în acest iad, ca fluturii spre flacăra – cu pieptul înainte. Cădeau în el ca într-un șanț. Dar – poți să știi? Poate mai fusese la mijloc și autoritatea părintească, amenințările și persuasiunea mamei ei? O inimă încrâncenată de neazuri – uite-așa. Dar cum s-o transferi asupra nevinovaților? Și știa ea oare că o transferă? Atotștiutoarea natură cuibărise acest lucru în ea, răzbunându-se pentru nesocotirea ei. În deplină nevinovăție, ea – făcea educație. (Demonstrativ și

confirmator e faptul că betesugul din cauza căruia au murit doi din cei trei copii ai ei era, de fapt, betesugul ei, darul ei, moștenirea ei. De altfel, D.I. avusese și el în tinerețe tuberculoză, dar – oare când fusese această tinerețe? și chiar a fost ea oare cândva? Și iată, așa începe un nou mit despre părinții care se răscumpără de moartea copiilor...)

Pe fete nu le chinuiau. O, lor le erau multe lucruri îngăduite. Aveau îmbrăcăminte elegantă, aveau prietene, frații prietenelor, aveau bilete la parăzi și loji la balet și, cel mai important, aveau „*tableaux vivants*”... Spunând cuvântul acesta, am prezentat epoca. Era perioada de înflorire a anilor nouă sute, ajunul neândepărtat al anului cinci⁹. Mai clipea încă râul mișcărilor studentești. Cuvântul „pedel” – a fost unul dintre primele pe care l-am conștientizat în copilărie prin consonanța lui cu „pudel”. Și iată că din întruniri, interogații, interogatorii, oameni înspăimântători, idei – se configurează un scut: tablourile vii. Un scut de se clatină: un zid se stofă învechită. Iar dincolo de el...

Un grup imobil de oameni vii, luminat de flacăra – verde și zmeurie – a unui foc de bengal. Grupul nu respiră, zâmbetele au încremenit, focul pâlpâie, se stinge treptat... Cortina! Aplauze. Frumoasa Nadia e primăvara pentru oricine-i iese în cale, alegoria încremenită a Primăverii, cu rumeneala focului de bengal asternut peste cea ca piersica. O frumoasă vie, încremenind ca frumoasa adormită. Frumoasa, dormind sub privirile ochelariste – mioape – prezbite – lacrimoase – și mai știe Dumnezeu de ce fel! – ale bătrânilor, bătrâni – Elenei, bătrâni – Suzanei¹⁰, septuagenarii de aceeași vârstă cu tatăl ei... (Aș putea numi nume, unele – de istorici, dar pentru ce? Toate astea s-au retras în mit...)

Dar ce făceau acolo studenții bărbosi și docenții? (Din întregul grup, imberb era numai Serioja, Serioja – perechea nedeținută a Nadiei în toate transformările ei: luna mai a Primăverii ei, Tareviul – frumoaselor.) Pince-nez-ul putea fi scos. Dar barba? Că doar și ei luau parte la respectivele „Primăveri” și „Pompadure”. Bărboșii – marchizi? Și acest *contrasens*, în casa unui istoric? Oricât ar fi de trist, nu pot să nu zâmbesc. Și nici zeci de ani mai târziu nu pot să nu mă înfior de o asemenea grozăvie concentrată: „tablouri vii” – în casa morții, tablouri moarte – din oameni vii.

Au fost, așadar, tablouri vii, au fost plimbări, petreceri dansante sub supraveghere, amintindu-mi caracterul deprimant al primelor Adunări. Dar fetele se descurcau. Viața se descurcă întotdeauna. Masa de ceai a tineretului se lărgea treptat, adunând în jurul ei tineri liber-cugetători (ceva mai târziu – doar cadetii de dreapta!). Lumânările casei celei vechi, chiar și sub abajururile lor de nădejde, se cutremurau la prima adiere a „ideilor”. Ce fel de idei? „Evreul este om și el.” Și cele mai cutezătoare: „de vreme ce chiar Hristos a fost om...” Răsuna încă timid, dar chiar și în timiditate, amenințător, prin nimic altceva decât prin simplul său sunet, cuvântul „libertate”. Ce fel de libertate? De orice fel. Față de cine? Față de tot. Și, desigur, în primul rând – față de casă. Nu, nu în raport cu părinții. Părinții mai erau încă intangibili, de nejudicat, și apoi,

oare ei erau asupritorii? Nu, D.I., cu decretele sale privitoare la culcatul devreme și la sculatul la fel, nu era, și nici A.A., cu notațiile și intonațiile ei, nu era – părinții erau ei înșiși *supuși asuprii* – casa era, casa însăși cu toți cei care trăiseră în ea, și trăiseră așa cum nu se mai putea trăi acum (dar oare se putuse vreodată?). Casa te asuprea cu zidurile ei groase ca de bastion, te asuprea cu nișele adânci ale ferestrelor, făcute parcă pe măsura unor stafii, te asuprea cu ușile ei nici închise, nici deschise – întredeschise –, te asuprea cu tavanele pe care, neobosit, în timpul nopților, cineva se tot plimba în sus și în jos. Înainte și înapoi, te asuprea cu grădina ei care te spiona, lipindu-se strâns de ea. O, mai mult decât orice – grădina, cu libertatea ei părelnică, dar, de fapt, cu supravegherea insomniacă a materiei ei prime lemnoase care ținea fâțiș de mână – trecutul, grădina cu umezeala ei, grădina cu bătrânețea ei, cu poarta care nu ducea nicăieri. Și cel mai asupritor era cuvântul: Pimen. Cum era acest Pimen? Ce fel de sfânt? Pentru ce nu-i păstra pe oameni? De ce din trei îi dădea drumul, nu în mormânt, numai unuia singur? Feciorelnica „libertate” illovaiciană era numai libertatea față de acest sfânt înspăimântător, care parcă-i înfunda cu cârja lui în mormânt. Libertatea față de straja ce străjuia casa, care pe ei îi străjuia. (O, treaba lui Pimen era numai casa, să păzească, în tot cuprinsul ei, casa, fie că era vorba de un scrin, de un mormânt, de un fiu.) „Să scăpăm de Pimen Bătrânul!” Nici ei nu stiau ce vorbesc. (O dată, după o astfel de izbucnire, Nadia spusese: „De altfel, eu cu Serioja n-o să trăim multă vreme în ea. Casa îi va rămâne Oliei!”) Iar Olie, supărată parcă de o astfel de repartizare (cadou!) – cu vehemență: „Atunci am s-o arunc în aer!” Dar Rusia, cu *toți* Bătrânii ei Pimeni, a sărit în aer mai devreme.

Note

¹ E vorba de cartea *La maison des hommes vivants* de scriitorul francez Claude Farrère (1876–1957).

² Conform mitului antic, Apollo îi dăruise Sibyllei viață veșnică, cu condiția ca ea să-și părească pentru totdeauna patria. Sibylla s-a stabilit la Cunae și a devenit prorociță.

³ Proserpina (în gr. Persefona) fusese răpită de Hades, care domnea peste imperiul subpământean. Ea era silită să înghită bobitele rodiei – simbol al indestructibilității căsătoriei – și să locuiască o parte din an pe pământ și cealaltă parte – sub pământ.

⁴ Personaj din romanul lui Evgheni Tur, *Serghei Bor-Flamenski*.

⁵ Eroul romanului omonim al scriitoarei franceze Zénaïde Fleuriot (1829–1890).

⁶ Bătaia cu flori (în franceză în original).

⁷ *Domostroi* a fost inițial o culegere literară din secolul al XVI-lea, de reguli și prescripții de viață familială, ce impuneau supunerea necondiționată față de capul familiei. A devenit ulterior desemnarea, în general peiorativă, a unui mod de viață retrograd, patriarhal-despotic.

⁸ În totalitate (în franceză în original).

⁹ Aluzie la Revoluția din 1905.

¹⁰ Referire la frumoasa Elena, admirată de bătrânii cetății Troia, și la mitul biblic al Suzanei, clevetită de cei doi bătrâni.

VIATA CU VEDERE SPRE CIMITIR

Un gigant al literaturii contemporane. Sub această formulă revine calificativul insistent acordat unui scriitor portughez, José Saramago nu chiar de la cele dintâi cărți ale sale, dar în orice caz de mai bine de patru decenii încoace. După ce a câștigat o binemeritată celebritate internațională cu romanul *Memorialul mânăstirii*, apărut în 1982, și după ce și-a reînnoit-o, în 1991, cu *Evanghelia după Iisus Cristos*, o carte care a provocat o sumedenie de alergii violente în rândul unor adepți fanatici ai religiei, scriitorul cucerește, în 1998, și Premiul Nobel, o distincție ce-i consolidează, definitiv, atât celebritatea, cât și calificativul acordat înainte. Departe de a se culca pe lauri, însă, după cum iarăși subliniază critica literară, José Saramago tipărește statornic alte și alte titluri, pe care tot ea, critica literară, le consideră, cu o generozitate neobosită, când o alegorie amară, când o parabolă tulburătoare, când o piesă de excepție, verdicte, să recunoaștem, întru totul agreabile oricărui scriitor. Intitulat *Peștera*, romanul la care m-am oprit eu, în cele din urmă, face parte, și el, nu numai dintr-o suită botezată de autorul însuși trilogia involuntară, ci și din aceea, mult mai bogată, a superlativelor cu care a fost încununată opera scriitorului portughez.

Așadar, *Peștera* debutează ca un roman al contrastelor, al opoziției de neîmpăcat între civilizația tradițională și cea postindustrială. Cel puțin așa se anunță, de la cele dintâi pagini, printr-o călătorie pe care olarul Cipriano Algor o face, cu furgoneta, din satul unde-și exercită meseria, la *Centru*, pentru a-și transporta și a-și preda vasele de ceramică. Pe drum are mereu prilejul să traverseze așa-numita *centură industrială*, „o zonă înnegrită, murdară”, „o amenințătoare viziune a coșurilor vomitând vâlătuci de fum”. „Nu merită s-o privim de două ori” – meditează sentențios olarul, el însă n-are încotro, trebuie s-o facă de fiecare dată, pentru că trece cu mașina pe aici, ca să-și transporte produsele la *Centru*. Nici așa-numita centură agricolă nu arată mai bine. Deși adăpostesc înăuntru plante – și flori – și verdeață, serele sunt, și ele, „mari depozite cu acoperisuri plate, dreptunghiulare, construite dintr-un plastic de culoare neutră”, care, cu timpul, ajung tot așa de murdare, de cenușii, ca și cele ale platformei industriale.

Cipriano Algor este de altfel încredințat că nici meseria lui, olăria, nu va mai rezista multă vreme acestor agresiuni: „Știi foarte bine că nimeni nu mai vrea să se facă olar, cei care se satură de lucrul la câmp merg în fabricile din centură”, așa că, resemnat încă o dată, olarul acceptă că „trei generații care s-au hrănit din lut este mai mult decât suficient”. Are și confirmarea temerilor sale, tot

astăzi, când, odată sosit la *Centru*, i se pune în vedere să nu descarce decât o jumătate din marfă, ba chiar i se aduce la cunoștință că, peste puțină vreme, va trebui să ridice de la magazie și celelalte vase care nu s-au vândut. În plus, dispecherul îi și explică, cu o bunăvoință malițioasă: „Cred că din cauza apariției unor vase de plastic care imită ceramica, dar o imită așa de bine încât par autentice.” De-a binelea îngrijorat acum, Algor își pune neputincios întrebarea: „care o fi blestemata de fabrică unde se produc blestematele de minciuni de plastic.” O întrebare la care nici nu cere neapărat un răspuns. Este doar o formă de revoltă ascunsă, singura pe care și-o poate permite.

Spuse așa, de-a dreptul, apăsător, așa zice, lucrurile au cel puțin avantajul de a fi netede, de la bun început. Or fi ele cam abrupt înfățișate, cam os-ten-ta-tiv, însă au, la rândul lor, un avantaj: orice trăsătură conturată mai apăsător iese mai mult în relief. Ar fi de așteptat, așadar, ca și conflictul între tradiție și modernizare, străvechea dispută dintre vechi și nou să capete mai târziu forme violente, de neîmpăcat. Odată ce, de la primele sale capitole, romanul își proclamă preferința pentru culorile tari, în alb – negru, decretându-le, pe unele, *murdare, cenușii*, pe câtă vreme lutul are mereu „culoarea tuturor culorilor cu care a ieșit din carieră” – firesc ar fi ca și mai departe lucrurile să avanseze în aceeași direcție. Numai că, spre surprinderea mea, nu se întâmplă deloc așa. Cu toate promisiunile pe care părea că mi le face, la început, romanul își continuă, mai târziu, pledoaria pe cu totul alte coordonate. Ceea ce nu înseamnă, totuși, că nu-și respectă propriile angajamente, mai cu seamă că nici nu și-a luat, explicit, vreunul. Nu înseamnă nici că-mi răstoarnă mie, cititorul prezicător, așteptările, ci numai că mi le deturneză, cu bună știință. Pentru că, pur și simplu, proiectele de viitor ale scriitorului sunt cu totul altele.

După cum am mai spus, olarul își dă prea bine seama că o concurență între produsele sale, chiar autentice, și cele pe scară industrială, deși contrafăcute, n-ar avea nicio șansă de reușită pentru el. Încearcă totuși, nu să se împotrivescă, ci să se a-dap-te-ze, dintr-o dorință omenească de a supraviețui. Laolaltă cu fiica lui, Marta, pune la cale o altă „afacere”, care ar avea mai multe șanse de izbândă, dacă *Centru*, iar el, ar accepta-o cu puțină bunăvoință. Plămădesc, așadar, amândoi, niște figurine, niște statuete, păpuși de lut, în definitiv, însă vopsite, co-lo-ra-te în nuanțe vioaie și fiecare după categoria pe care o reprezintă: un măscărici – un eschimos – o infirmieră – un mandarin – o servitoare – un asirian – și așa mai departe. După cum ușor se poate vedea, de fapt

erau niște prototipuri, care le multiplicau pe cele două știute de când lumea. Se și spune, de altfel, negru pe alb, în roman: „Adevărul este că cele două figuri aproape că se repetă una pe cealaltă, ca îmbrăcăminte și funcții, singura deosebire care se observă între ele este una socială.” Mai mult decât atât, în cazul în care sugestia, me-ta-fo-ra posibilă ar putea scăpa unui cititor mai puțin vigilent, întâlnim o trimitere lipsită de echivoc într-acolo: „Numai unii au venit pe lume pentru a face din lut adami și eve sau pentru a înmulți pâinile și peștii.” Și mai hotărât încă, într-un alt loc este precizat în mod expres că Algor era, nici mai mult, nici mai puțin, „primul creator de oameni care și-a băgat creaturile în cuptor.” Așa zeflemistă, cum este, sau tocmai din pricina asta, recunoaștem ușor în această remarcă pe scriitorul care și-a consacrat un întreg roman, *Evanghelia*..., ideii că Iisus Cristos a fost, înainte de toate, un fiu al omului, ca și năzuinței acestuia de a fi, la rândul lui, un creator. Și totuși nici de data asta parabola nu-i întru totul exactă și nu justifică, la urma urmei, nici titlul. Încă o dată, scriitorul își ademeneste cititorul nerăbdător pe o pistă nu falsă, ci doar înșelătoare.

S-ar cuveni ca măcar aici să fac loc unor explicații ceva mai detaliate despre *Centrul* ăla, care pretutindeni în roman este scris așa, cu literă mare. Centrul care îl obligă pe Cipriano să-i cedeze lui toate produsele, dar nu i le plătește decât pe măsură ce le vinde. Centrul care, formal, acceptă propunerea de a schimba vasele cu păpușile de lut, însă numai după ce va efectua un sondaj de opinie în rândul eventualilor clienți. Centrul unde lucrează și ginerele olarului, Marçal, în calitate de *gardian intern*, deocamdată, însă cu perspectiva de a deveni *gardian rezident*. Este, prin urmare, nu chiar orașul, aflat într-o neîncetată discordie cu satul, ci mai curând altceva. O posibilă definiție o găsim în următoarele rânduri: „Edificiul Centrului nu este nici atât de mic, nici atât de mare, se multumește cu patruzeci și opt de etaje deasupra nivelului străzii și cu zece etaje sub el.” Iar o posibilă descriere, subiectivă firește, ar fi cea pe care i-o face Marçal socrului său, cel dintâi, desigur, în calitate de viitor *gardian rezident*, iar cel de al doilea ca unul care n-ar vrea să plece niciodată de lângă cuptorul lui: „Centrul ne-a hrănit până azi, cumpărându-ne produsele, tot el ne va hrăni când vom locui acolo și nu vom mai avea nimic de vânzare.” S-ar putea spune deci că Centrul este o reședință de elită, selectă și selectivă, perimetrul unde nu pot pătrunde toți locuitorii orașului, pentru simplul motiv că „pentru el există un singur drum, cel care duce din Centru în Centru” – ca să folosesc încă o dată cuvintele lui Marçal. Ar însemna, din aceste descrieri ca și din altele, că vom avea iarăși de a face cu vreuna din acele celebre parabole care preschimbă sanatorii – sau castele – sau chiar închisori într-un univers închis etans, unde ni se dezvăluie treptat o lume dezumanizată. Multe din paginile acestui roman îmi îndeamnă gândurile stăruitor într-acolo.

Da, numai că și de data asta cu precauții și cu băgare de seamă. Centrul lui Saramago n-are nici pe departe sensurile pe care le descifrăm ușor într-un ghetou precum al lui Kafka sau George Orwell. Adică nu-și terorizează supușii, pentru a-i stăpâni, și nici nu le aplică pedepse

draconice, când îi prinde că nesocotesc interdicțiile. Din contră, Centrul asigură numeroase privilegii, o sumedenie de fa-ci-li-tăți, ca să le zic așa, singura sa dorință fiind aceea de a le crea rezidenților o viață lipsită de griji. Deși trăiesc izolați înăuntrul unui edificiu restrictiv, ei se bucură acolo de toate binefacerile vieții de *afară*: ploi sau furtuni la cerere, vânt sau zăpadă la discreție, mare și plajă pe o podea cu nisip de plastic – „dar de departe pare autentic”. Cei care n-au, în apartamente, ferestre, nici n-au nevoie de ele, pentru că li s-au dat, în schimb, aparate care păstrează „zi și noapte, în orice anotimp al anului, o umezeală și o temperatură constantă.” Pe scurt, „o listă atât de vastă de minuni, încât n-ar ajunge nici optzeci de ani de viață trândavă ca să le viziteze, cu folos, chiar dacă persoana respectivă s-ar fi născut în Centru, fără să iasă niciodată în exterior.” E drept, avantajele și privilegiile nu erau decât imitații, simulări ale unor experiențe și fenomene reale: furtuni virtuale, lumini virtuale, acvarii virtuale („fără pești cu miros de pește”), plăceri virtuale – tot pe scurt, o foarte reușită ambianță virtuală. Singurul ei cusur ar fi fost acela că nu era reală, dar îl compensau cu prisosință garanțiile că rezidenții vor avea, în schimb, în permanență, „senzații naturale”. Un motiv în plus, așadar, ca cei trei să se considere norocoși pentru condiția lor de proaspeți rezidenți.

Da, numai că în Centru nu erau primiți câinii, or ei aveau unul, chiar așa, găsit, cum era, și botezat tot așa. Pe urmă, Marta, crescută până atunci în aerul adevărat de la țară, se gândește încă din prima zi cum or trăi oamenii aici, „în aceste apartamente fără lumina soarelui, respirând toată ziua un aer de conservă.” Venit aici cu strângere de inimă, pentru că și părăsise și casa – și meseria – și câinele, tatăl ei se străduiește, docil, o bucată de vreme, să se acomodeze, dar curând își face loc și în el o nedumerire: „Cum de se lăsase închis de trei săptămâni fără să vadă soarele și stelele.” Vreme de trei săptămâni, deci, colindase pe la toate nivelele Centrului și trecuse prin aproape toate „senzațiile naturale”, numai pentru că le promisese celorlalți doi că va încerca să se obișnuiască și cu toate că „ce nu întreabă nimeni este cât de greu te obișnuiești.” La capătul lor, însă, se va hotărî să nu-și respecte promisiunea, iar ceea ce-l va determina va fi descoperirea pe care o face, întâmplător, într-una din peregrinările sale. Nu chiar întâmplător, însă, ci cu sprijinul înspăimântat al *gărdianului*, nimeni altul decât ginerele său, Marçal.

Undeva, într-un subsol întunecat, ascunsă sub cele zece etaje subterane, dă peste o grotă, o peșteră. Pentru câteva clipe, „Algor se văzu din nou intrând în cuptorul olăriei”, dar acum, aici, ceea ce vedea nu mai erau vasele și ulcioarele sale, ci o scenă de-a dreptul înfricoșătoare. Șase ființe umane, trei bărbați și trei femei, numai piele și os, mumificate, stăteau pe o bancă de piatră, legate cu frânghii solide de ea și priveau cu ochii lor orbi către peretele dinainte. „Nu voi rămâne tot restul vieții legat de o bancă de piatră, privind un perete” – își făgăduiește olarul, într-un fel de legământ luat în fața lui însuși, pe care mai târziu și-l va reînnoi și față de copiii săi: „Voi vă veți hotărî singuri viața, eu plec.” Avea și la țară o casă cu vedere spre cimitir, aici însă, la Centru, parcă întreaga

lui viață se răscucise, din momentul acela, spre cimitir. Asta nu le-a mai spus-o totuși și celorlalți doi, nu mai era nevoie și de ea ca să poată pleca.

De-abia acum aș zice că am înțeles eu însumi, cititorul atotștiutor, ceva mai multe lucruri din această carte. M-am întors înapoi și am recitat acele câteva rânduri despre plasticul care imită ceramica, „dar o imită așa de bine, încât pare autentic.” Pe urmă mi-am adus aminte și de plaja oferită de Centru, cu nisipul acela de plastic – „dar de departe pare autentic.” Am regăsit apoi, din când în când, același cuvânt – *imitație* sau *contrafacere* sau chiar *minciună* – mereu pus în antiteză cu *natural ori autentic* ori chiar *adevăr*, întotdeauna însă plasate cu o desăvârșită discreție, ca din întâmplare, pesemne numai pentru a-mi deturna mie, cititorul ultravigilent, atenția. Spre final am înțeles întru totul și titlul cărții, *Peștera*, ca și rostul moto-ului din Platon, așezat acolo unde îi era locul, în fruntea romanului, și sensurile cuvintelor lui programice: „Ciudată imagine și ciudați sunt oamenii legați. Sunt asemănători nouă.” Nici nu prea mai aveam nevoie, de data asta, de precizările suplimentare, făcute de Saramago însuși cu un prilej oarecare și reproduse pe coperta a patra: „Viața noastră devine din ce în ce mai mult o viață virtuală și nu am trăit niciodată în așa măsură ca acum în ceea ce Platon și-a imaginat că este «peștera»: locul unde oamenii stau, privind drept înainte,

spre un perete pe care se perindă umbre, confundând aceste umbre cu realitatea.” Mi-au fost însă de folos și aceste cuvinte pentru a-l accepta și eu pe scriitor, într-un glas cu elita criticii literare, drept un gigant al literaturii contemporane.

Câteva cuvinte parcă tot ar mai trebui spuse, chiar și după ce totul pare să fi fost spus. Odată plecat de la Centru, Cipriano Algor nu va rămâne multă vreme singur. Îl vor urma, după numai patru zile, și fiica sa, care nu voia să dea naștere copilului ei chiar într-un Centru, și ginerele, care-și va da demisia din invidiata slujbă de gardian rezident. Însotiti de câine, vor pleca și de acolo, de la vechea lor locuință, „într-o călătorie care nu are o destinație cunoscută și care nu se știe nici cum, nici unde se va termina.” Scopul, unicul scop, era deocamdată doar acela să se oprească undeva cât mai departe de Centru. Gestul, ultimul gest pe care-l fac împreună și acum, acela de a scoate din cuptor cele trei sute de figurine care, firește, nu fuseseră acceptate de Centru – pentru a le da drumul afară, în curte, „unde ploaia le va transforma în noroi, iar apoi soarele le va usca, preschimbându-le în praf” – are fără îndoială și el o puternică încărcătură simbolică.

În definitiv, ar putea rosti oricare din ei, dar o zice numai scriitorul, în numele lor, „acesta este destinul fiecăruia dintre noi”.

Ioan Adam

POET SUB VREMURI*

În timpuri amnezice și grăbite e o floare rară consecvență. Trăim în epoca (a) salturilor, a schimbărilor bruște de macaz, la care nici măcar criticii și istoricii literari buni n-au rămas imuni. Pe când unii sar cu dezinvoltură de la Mircea Ivănescu la Ion Pillat, ori de la Ion Creangă la Platon Pardău, Liviu Grăsoiu rămâne adeptul constantei, săpând practic în același filon. Într-o viață de comentator întinsă pe 30 de ani, adică pe durata unei generații, dacă ne gândim la Thibaudet, a publicat patru monografii dedicate unor autori de valoare medie. Ei sunt Șt. O. Iosif, G. Topârceanu și (de curând) Emil Giurgiuca, excepția (care și infirmă și confirmă regula!) fiind Vasile Voiculescu. Înțelept și senin, cu o bună înțelegere a rosturilor istoriei literare, monografistul știe că o literatură nu e doar o sumă de vârfuri, ci un corpus, o construcție organică, o natură secundă în care munții, colinele și văile au armonia și alfabetul lor secret.

Se mai vede din această simplă enumerare a

„subiecților” săi că Liviu Grăsoiu este un critic de poezie, specialitate dificilă, care cere lecturi întinse, ureche fină, memoria sonurilor fundamentale și – lucru greu, numai la îndemâna celor puțini – arta citatului, știința de a defini discursul unui poet cu chiar materialul său. Într-un pasaj emblematic al noii sale cărți, criticul spune, de altfel cam surprinzător pentru esteteii de ultimă oră, că „inefabilul nu poate și nu trebuie [să fie] analizat, descompus tehnic, ci, pur și simplu, reprodus.” Dar cine-i citește cărțile descoperă sub fraza solemnă, demonstrativă, un analist și un polemist.

Liviu Grăsoiu este exegetul justițiar al celor „rău iubiți”, neglijați, expediați cu suficiență, e adversarul „ideilor primite” și avocatul scriitorilor minimalizați prin sentințe, nu prin analize. Că, în plină pledoarie, avocatul adoptă și inflexiunile procurorului, că polemizează cu preopinentei, contestând probatoriul sumar din „dosar”, nu trebuie să mire. Anii confirmă valoarea doar când aceasta e explicată, pusă sub fasciculul analitic și raportată la context.

Exact asta a făcut Liviu Grăsoiu în recenta lui monografie – *Emil Giurgiuca sub povara vremurilor*. Titlul e cu tâlc. Vremurile n-au fost bune pentru poet. „Toporul

* Liviu Grăsoiu, *Emil Giurgiuca sub povara vremurilor*, Editura „Vestala”, București, 2006

din dreapta" (fascismul revizionist maghiar) și „toporul din stânga" (primul comunism românesc, cel internaționalist, când patriotismul era o crimă) au stat îndelung lângă tâmpile lui. De primul a scăpat fugind peste munți, în România ciuită, de unde s-a întors la paradisul pierdut din Diviciorii Mari doar pe „podul de argint" al închipuirii; de-al doilea s-a ferit refugiindu-se în traducerea... poeziilor maghiari. Straniu caz de strecurare printre munții ce se băteau în capete și e cu atât mai stimabilă performanța scriitorului de a aduce spre noi, în clipe faste, apa vie a versului clasic, mesaje imemorabile din „plaiul său de har și de amar!" Circumstanțele istorice dure, amnezia prietenilor din tinerețe, refuzul plierii și-al compromisului explică de ce Emil Giurgiuca a publicat puțin și, fatală consecință, a fost receptat cu zgârcenie.

Liviu Grăsoiu a avut ca materie de studiu numai șapte volume de poezie, dintre care două erau antologii. În plus, Emil Giurgiuca a fost (și el!) constant, previzibil în parnasianismul lui nobil, de „meșesugar iscusit", cum îl considera Perpersicius, lipsa fracturilor (cu excepția aceleia reflectate în placheta *Dincolo de pădure*, din 1943) nefavorizând speculația critică, pluralitatea perspectivelor.

Incomoda situație – pentru un critic – a fost înfruntată ingenios de Liviu Grăsoiu. Edificiul central, adică studiul discursului liric, văzut ca „un joc de flăcări albe", e completat cu două contraforturi. Unul e consacrat reconstituirii diagramei existențiale, al doilea capitol al cărții intitulându-se *O viață sub povara vremurilor*. Nu e refacere exhaustivă, didactică și monotona, ci una alertă, axată pe anii definitorii pentru devenirea poetului. Prin eliminarea balastului factologic, silueta acestuia câștigă în înălțime și exactitate. Demn, în divorț cu vremurile, chiar în răspăr cu ele, Emil Giurgiuca a rămas fidel poeziei, fără a face reverențe în fața circumstanțelor. Ceea ce nu înseamnă că le-a evitat cu totul, cum dă de înțeles exegetul său. În *Literatura română între cele două războaie*, Ov. S. Crohmălniceanu, unul dintre actorii importanți – în plan literar – care-au jucat în atrocea „comedie în fond" a comunismului, s-a grăbit chiar să semnaleze cu o satisfacție rea, că în *Poemele verii* (1964) și în *Cântece de țară* (1967) „Emil Giurgiuca se bucură să surprindă înnoirile care au schimbat fața satelor și orașelor patriei și să glorifice spiritul înfăptuitor al unor asemenea prefaceri revolutionare."

Al doilea „contrafort" ridicat de Liviu Grăsoiu este substanțiala *Addenda* în care sunt restituite posterității eseuri exemplare, articole, prefete ale publicistului Emil Giurgiuca. Ele dezvăluie un cărturar cu o cultură solidă și cu un excepțional bun-simț care l-au împiedicat să cadă în capcana tribalismului. Când semnală, în numărul 2 al *Abecedarului*, că „Ardealul n-a oferit un bun teren pentru nobila artă [a poeziei] și n-a reținut pe cântăreți", poetul rostea un mare adevăr. În lumea pragmatică de peste munți cultura a fost întâmpinată, multă vreme, cu vizibilă reticentă. Să ne amintim că țărani din Valea Gurghiului îl reclamau la „domnii" unguri pe „pătrupopul" Petru Maior pentru că îi „obliga" să învețe scrisul și cititul. Cartea lui *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*

(1814) a zăcut, scria Baritiu (și el acuzat de conaționali ardeleni că ar fi câștigat bani din editări) zeci de ani în lăzi. A avut însă ecou peste munți, în lumea „miticilor", redutabili consumatori de cultură. Sunt amănunte care trebuie spuse iarăși celor care exaltă transilvanismul, uitând că fără receptorii „sudiști" mesajul Scolii Ardelene ar fi răsunat în pustiu. Publicistica lui Emil Giurgiuca, om care nu s-a sfiit să rostească adevăruri incomode, s-ar cuveni și ea reeditată. Poate că tot domnul Liviu Grăsoiu o va face.

Revenind la miezul cărții, cum îl vede istoricul și criticul literar Liviu Grăsoiu pe agrestul și panteistul poet ardelean? În viziunea lui, Emil Giurgiuca a conjugat două opțiuni estetice aparent antitetice: *romantismul și parnasianismul*. A doua este prevalentă și asta explică turnura clasică a poeziei din *Anotimpuri*, *Poemele verii* și chiar din *Semne pe scut*. Ca avatar târziu al clasicismului, parnasianismul impunea redescoperirea senzației, a vizibilului și corporalului, a fanteziei. Dacă romanticii spiritualizau poemul, optând pentru metafizic, în dauna naturalului și a materialului, neoclasicii repun în drepturi aceste elemente reprimite pe parcursul revoluției romantice. Sesizând „plăcerea contopirii cu peisajul", voluptatea „călătoriei în natura concretă", cultul luminii, Liviu Grăsoiu identifică filoanele aurifere ale unei creații care abia acum e citită dintr-o perspectivă largă, exactă, comprehensivă. Eliberându-l postum pe acest Carducci ardelean de „povara vremurilor", dar și de aceea a poncifelor critice, el a scris o carte echilibrată și justifiată în același timp, care se citește cu interes.

Rugăciune

Lucia Dărămuș

A VENIT TIFF-UL CU „PALME D'OR”

Orice festival, de orice natură ar fi el, urmărește să adune tonalitățile multiple, să echilibreze comicul cu ficționalul, realul cu magicul, întunericul cu tonicul. În orice caz, Festivalul Internațional de Film Transilvania, ca în fiecare an, ademenesfe publicul, iubitori sau nu de producții cinematografice, cu super producții, deja premiate la diferite concursuri internaționale.

El camino de los ingleses, în regia lui Antonio Banderas, a obținut anul acesta premiul „Label Europa Cinemas” la Berlin. Filmul este un panegiric închinat tinereții, perioadei de primăvară, adolescența, când visurile sparg toate limitele. Povestea, una tonică, a încântat publicul german și deopotrivă pe cel român.

În ton cu moda este filmul *Repriza*, o dramă de zile mari, așa opina că scenaristul, pentru scenele de sex și drog, l-a citit bine pe Allen Ginsberg, sau măcar are cunosțință de imaginarul argotic al marginalilor, consumatori de drog și sex, din cărțile lui Irvine Welsh.

În *Repriza*, regia Joachim Trier, totul este cool. Phillip și Erik, doi tineri scriitori, urmăriți de obsesia debutului, devin din cei mai buni prieteni doi rivali. Scenele se succed întesate de scandal, sex, trimeri culturale, se citează din clasici, se discută teme filosofice, se pendulează, mimându-se echilibrul, între senzualitate, emoție profundă, vanitate gravă și cultură.

Cinefilii au avut parte și de atmosfera terifiantă, cu scene dezinhitate, sex, rock, moarte și horror în thriller-ul *Severance*, în regia lui Christopher Smith. Sub imaginarul sângeros, cu violență, pădure virgină, hăcuiri, focuri de armă, urlete în noapte, alergări, picioare sfârțecate care zboară prin aer, scenariul ascunde un manifest politic, subtil inserat în povestea tesută în jurul angajaților dusi în Ungaria pentru *team-building*. Suspans terifiant timp de 1h și 30 de minute, dar și umor tăios, cu scene savuroase, o lume cu înțelesul pe dos, unde totul e posibil, dacă acel tot se petrece în virgina zonă a Estului Europei.

Dincolo de umor subtil, comic pe față, sex, grotesc, horror, dramă, inocență..., cel mai așteptat film al festivalului a fost *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*, producție cinematografică românească, realizată cu bani puțini de tânărul cineast Cristian Mungiu, care a adus „Palme d'Or” în deschidere la TIFF.

Povestea se țese în jurul unui avort, a decretului împotriva avortului în timpul comunismului, a dramei de a păstra sau nu copilul, a sărăciei, a societății cuprinsă

de spaimile politice. Filmul surprinde și tema prieteniei, prietenia dintre două tinere, ambele studente, viața de cămin, lupta pentru supraviețuire în condițiile unui stat totalitar, societatea sub regimul lui Ceaușescu. Frumusețea sacrificiului este pusă în valoare de regizor prin jocurile multiple, sacrificiu – responsabilitate – echilibru – dragoste, atribuite personajului cu capul pe umeri (Anamaria Marinca), studenta care își asumă maturitatea pentru ea și pentru prietena ei ruptă de realitate. Filmul este o metaforă a transformărilor umane, a preschimbarilor, personalități care evoluează consumând tragismul pe propria piele sau, dimpotrivă, involuează ca maturitate psihologică, parcurgând meschinăriile, iresponsabilitatea, dramele unei societăți absurde care prizează teroarea. Scenele, filmate printr-o tehnică a realului imediat, surprind cel mai subtil pasaj al vieții, inocența, de fiecare dată acestea fiind raportate la povestea avortului ilegal, la succedaneele crepusculare, tertipuri medicale ale timpului. Terifiantele replici, întretăieri politice din preajma blocului sovietic, picurate din când în când în poveste, realizează planul socio-politic înscris în fețele mai largi ale socialismului sovietic. Nimic nu se mimează, efectele speciale nu-și au locul, de aceea nici nu se apelează la ele, construcția filmului se realizează după tiparele timpului real.

4 luni, 3 săptămâni și 2 zile este o poveste tristă, punere în oglindă a unei societăți răvășite, cenușii precum cartierele muncitorești ridicate incolor de comunismul utopic, aproape lipsit de culoare, de fragmente muzicale, la care se adaugă momentele de suspans, prin care mitul comunismului, al fâuririi epocii de aur, se destramă. Intensitatea filmului crește în același ritm cu lentoarea unor pasaje, cu generozitatea camerei de filmat care poposește minute în șir peste un detaliu, sporind angoasa temei.

Momentele tensionate, forța de a vedea realul, învecinându-se cu scenele unei realități horror, au fost surprinse, de altfel, de mai toate ziarele occidentale.

„*4 luni, 3 săptămâni și 2 zile* – se spune în „Plume noire” – folosește o regie naturalistă și extrem de virtuoașă, cu o cameră pe umăr care își permite mișcări de 360 de grade sau deplasări pe zeci de metri, fără muzică adițională, exploatând lumina naturală (anumite părți ale unor cadre sunt aproape cufundate în obscuritate, lăsând banda sonoră să ocupe întreg spațiul) și, mai ales, privilegiind planurile secvență.”

IRINA PETRAȘ LA LOC DE CUMPĂNĂ (A GÂNDIRII „LOCULUI”)

Schiță la o vedere-locuire. Irina Petras se situează tot într-un *spirit (critic) al locului* ca și Cornel Ungureanu. Dar vine dinspre cel definit ca *ființare*, egal „locuire”, într-o robinsonată „compusă” din texte, amintiri, corespunderi, în fine – *viață/ acasă*, după ce a compartimentat, cu rigoare, lumea *lui Creangă* și a marcat o cheie a „suspendării” bacoviene, prin fixarea *non-locului*, cu alte cuvinte a umblat (la) cele două extreme (pe o luciditate a gândului *versus* pătimire de tip camilpetrescian), una care ține de apartenență, memorie, plin existențial, stabilitate, cealaltă de nestare, de rătăcire adâncă, fie și aceea tradusă prin *verb*. Din parcursul celor două capete, Irina Petras, cu o gândire mereu „cumpănită”, luciditate asumată explicit (fotografia mai tânără o arată astfel, după tiparul „pun mâna pe-a mea frunte și caut un mormânt”, dar cu o sete de viață care distruge imaginea melancoliei crispate a lui Alexandrescu), își creează un spațiu amplu, în ciuda intermitentei programate, fie pe baza cărților, pretext reflexiv, fie din coborârile interioare, datorate unei „gâlceviri” de fel *augustin*, dar cu tăieturi estete și morale, totodată. Si aceasta chiar dacă se intervine frust, cu autoreferențialitate, pe fondul unei „materialități” rebele, netrucate, așa zice *păgâne*, aproape de Blaga din piesele de teatru, acolo unde există o *re-prezentare* a lumii ca *Loc, materie*, al memoriei acumulate, cu plusul de tratare a străvechiului pentru care nu invocatul Nietzsche ar trebui adus mereu în discuție, ci ritmul chtonice, asemănător celui din dansul fetelor de la Căpâlna, de pildă. Căutările Irinei Petras prin texte și biografie, oricât de labirintice, au gândul conducător, limpezit și demonstrat, fie că e liminar sau ultim. Preambularea mai mult înțeleaptă decât critică sau mnemotehnică, aduce, că vrea sau nu autoarea, cu un „ritual” pământesc; ideile, cărțile, visele, substanța afectivă a multor evenimente, acoperită cu verbul și atitudinea insului aflat la rădăcini, au greutatea unei ființări „materiale”, ca și gândul devenit cu fiecare apariție editorială mai organizat, mai construit, mai aproape de învățăături. Meditațiile cu ochiul „critice”, dar și al celui nevoit la predarea gândurilor de „interior” (care, probabil, au însoțit un fel de viețuire cu limita la îndemână), ajung să alcătuiască chiar traseul, locul de existență în adânc al Irinei Petras.

Despre ființarea apropiatelor și depărtatelor într-o ordine subiectivă, dar abisală, în ciuda tonului calm, neutral, cu fața și suprafața bine stăpânite din abilitatea limbajului, scrie *cronicarul dublat de Jung*, de azi, cel care află rost în meditații purtate spre orizontul cel *indefinit de finit* prin stări de intermitență. Ceea ce ne amintește

și de *fărămiturile* jurnalului sau de *căutările* lui Eugen Ionescu, dar, paradoxal, cu efect stimulator, tonic; sunt mostre de gândire de tip ascet, chiar dacă îndemânarea și venirea unui volum după altul pot să aducă a risipire, a spectralitate critică și meditativă. Îndelungi lecturi și „experiențe interioare” sunt strunite, însă, de un ochi văzător, de un spirit critic care ordonează mereu un material pe care-l credeai finisat. Tocmai în continua locuire/apartenență la propriile gânduri, vise, referințe biografice, cărți niciodată definitiv interpretate, se construiește un text unitar în mișcare, ceea ce dă o stare de așteptare, de suspensie, de, iată! o identitate în „fragmente” discontinue, în aparentă. Cărțile se succed într-o ordine a meditației care coagulează, polisează evenimentul biografic, oniric, livresc. În comparație cu excursul „geografic” al criticului Cornel Ungureanu apare ca centru chiar „zidul neisprăvit”, căutarea, interogația, secvențialitatea, lucidă apartenență la destinul cărții, memoriei (nu doar individuale), nevoită de *loc*, cel ales, firește. *Zidul* se află *acolo*, înăuntrul construit dintr-un tot moștenit-căpătat. Călătoria de gând are în peisajul cu fundal livresc o cumpănă permanentă, datorată unei stabile poziții interioare, abisului ontologic, ar trebui să spunem, după ce exteriorul, format din lecturi și momente grele, parcă selectate după „semnul” eliadesc, poate ține sfat cu cei trăiți și murii, cu cărțile, aflate, de altfel, în aceeași poziție ca și referința biografică. Istoria ideilor trezite cu ochiul dinăuntru, acolo unde nu este uitare, poartă un singur tic postmodern, se fisează în parcursul nașterii „de piatră”.

Un volum publicat la „Ideea Europeană”, *Despre locuri și locuire*, 2005, devine o demonstrație a compunerii „gândului” Irinei Petras. Este ordonat în două folii (cum două sunt *figurile* de sprijin, căutare a *Locului*), una de meditații fulger la evenimente, memorial sau lecturi diverse, dar repede strănse „la o idee”, *Cuvinte și Locuri*, cealaltă, nu mai puțin gânditoare, urmărind *Locuri din cărți*. Se indică chiar tema care naște variațiuni, din moment ce Irina Petras trece cu următorul volum, *Despre feminitate, moarte și alte eternități*, la o grupare/însurare pe tema dată, *locul*, a meditațiilor sale, gânduri în echilibru, născute pe fundalul „critice” avide și totodată asuprite de cărțile acumulate întru lectură-interpretare.

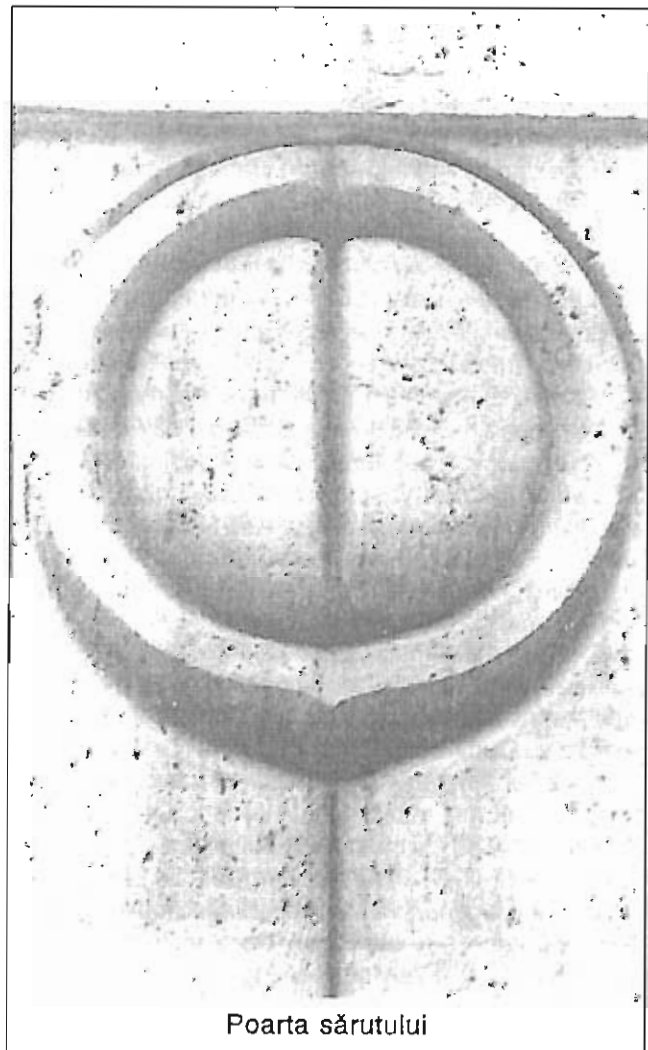
Cu *Locuri și locuire* se limpezește, însă, un excurs complementar *Geografiei literaturii române* (Cornel Ungureanu), de o forță a gândului seducătoare, dar explicabilă din moment ce vine din mândria apartenenței (care ordonează, ierarhizează mai degrabă învățăături, exprimate din poziția „cuminteniei... pământului”) din „doi

oameni" la Sibiu-Maramureș, o ființare dublă, prin aceasta și de cumpănire, întâmpinând „locul” din cealaltă parte, a „ființei” dintâi (un spirit crengist prins de cultură, așa zice) și de totdeauna dezvăluitoare de adevăruri, datorate unghiului-viziune, lucidității ochiului ațintit către sine și către tot ce cuprinde astă natura, umană și scripturală, cu care se intră în comunicare. E vorba de o existență afundă, continuă în discontinuitatea vieții, dar și a cărților, de toate zilele, deodată transpuse în relief, într-o identitate cu sinele care face din motivul fragmentului de gând „un cap înălțat”, așa zice, dacă m-aș axa pe linia simbolurilor și transmutației, iarăși după Jung. Irina Petraș tinde să proiecteze stări-limită, gânduri-limită, ceea ce înseamnă o altă ființare, în „acasa”, locul spiritual, făcut din cărți, la egalitate cu trăirile, amintirile, în fond o stare de continuitate umană în formula cea naturală, a existenței noastre segmentate, cu misterul singur din capătul, și el material, moartea, o locuire, un mod sacrificial (în gestică verbală se strecoară durata cea în durere asumată neutru, dar să n-o credeți!), un spațiu al spiritului cu care trebuie să te măsoari, „corp” transmutat în gând, însă, cu o abilitate care apropie stră-fundurile, stările ultimative. Meditațiile Irinei Petraș, fie că e vorba de cele din prima parte a *Locurilor...* din 2005, după lecturi-fragmente, uneori citate spre limpezire, fie că sunt aplicate la „cărțile” parcurse și parcurse în atâtea exerciții de fidelitate, au statut de *cale*, de la text la *sine*, de la viață la asfintit împreună. În fond, avem în vedere o artă a lucidității trăirii, asumată, text-existențelor, devenite „interioare”, printre cele din sine „compuse”. Din această egalizare se conturează gândul de tip frust, ca într-un ecorșeu experimental, într-o locuire.

Se alege, mai întâi, un „loc” chiar în linia hermeticii eminesciene, un dincolo care arată ca o aplecare/concentrare asupra morții, prezentă purificatoare pentru gând, doar că, într-un contrapunct neobisnuit, lumea dispărută e adusă într-un continuum, aici, cu o concretețe care face notarea mai degrabă ascetică, în secvențele biografice tăiate, ca și citatul din cărți, frust, firesc, ceea ce conduce tocmai la o citire inversă, la empatie.

De altfel, și cronică de carte sau digresiunea (de aflat și în *Teme...*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2006) devin momente evenimentiale pe calea unui acolo în aici, *loc* eternizat, continuu prin gândul, și el „locuit”, AL MORTII CARE NE DUCE ÎN VIAȚĂ. Aceasta este figura „cumpenei gândirii” în formula „feminității”, egal neutru românesc (alt capitol din meditațiile autoarei), înglobator, ca orice învățătură ajunsă la Capăt/înțelepciune. Pentru că locurile vizate în parcursul multiplu al cărților și evenimentelor personale sau colective sunt, pur și simplu, atrase în zona reflecției mijlocitoare, cea mereu pusă pe ghemuire, gândire. „Locurile” și spiritele vizate capătă tonalități demne de tușe clasice, pe fundalul psihologic dimprejurul *numinosului*, așa spune nu odată îmbrăcate în „psihologie” și „alchimie”, mai ales că fragmentele de real „biografic”, citatul ca revelație, trăit/ *locuit*, cât și interpretările *critice*, degustată la texte-mărturii ale ființei, mai acute decât la alți contemporani nouă, aduc o tăietură vie și incomodă prin sinceritate. Se dă seamă de locuirea însăși în actul scriiturii, dar și celeilalte zidiri, mereu trecutul netrecut, memoria, care alege/ clădește *locul*,

casa onirică, unificatoare. Fragmentele meditative nu fac decât să creeze un loc al reprezentării celor două „identități” ale Irinei Petraș, de apartenență la carte, dar și la viața cea de azi, experiențe interioare, călăuze lucide ale ființării cu subconștient cu tot, deși senzația este că o cumpănă tine mereu laolaltă conștientul cu adâncul, spiritul „critice” cu obsesivul ochi interior. O neutralitate a spunerii așează emoția lângă livresc, evenimentul banal în preajma celor mai marcante momente din viață, micropovestiri onirice, demne de un prozator, cărtărescian, în linie cu meditațiile cele mai diurne; toate dau scriiturii un aer de „divan”, de învățătură mai degrabă cumpănită, față cu obisnuita joacă verbală postmodernă, în ciuda faptului că Irinei Petraș nu-i e deloc străin ludicul, dar unul demn, care ține tot de *ființă*. Acea care poartă omenescul humor ca pe una din „trebi”. Și meditațiile încă urmează un „zid părăsit”, transformat din complex românesc într-unul de existență, de învățătură. A limitei. E ca și cum sculptura brâncușiană (*Cumînțenia pământului*), duală cum este, și-ar afla o explicitare în chipul viețuirii, cu asumarea laolaltă a morții pe un traseu evenimential și livresc, totodată. Meditațiile și studiile critice ale Irinei Petraș invită la mai multă gândire a existenței noastre celei compuse cu adevărat dublu, din cărți și evenimente real-onirice, devenite *locuri* prin ființă.

Poarta sărutului

NELINIȘTI

– partea a II-a –

Scena 4

Moș Gheorghe, Ana, Măriuca

La ridicarea cortinei noua dispunere a elementelor pe scenă ar fi următoarea: Moș Gheorghe sade pe un butuc lângă ceaun (lateral stânga d.p.d.v. al publicului). În gură îi atârnă o lulea rudimentară, fumegândă. În mâna dreaptă ține ulcica de pe masă, lângă el aflându-se o damigeană cu cep de lemn acoperită de jur împrejur în împletitura de răchită. Mâna dreaptă e proptită de genunchi. Cea stângă idem, dar cu cotul, pumnul sprijinindu-i bărbia. Pare a fi gânditorul primitiv, original.

Pe masă vasele sunt spălate și orânduie cu grijă. Mai lipsește castronul frumos încrustat. Măriuca nu se află în odaie. Ana, în dreptul lavetei, orânduiește și deretică așternuturi curate. Cele murdare sunt maldăr pe jos. Ana cântă în surdină o doină de dor.

Moș Gheorghe (*pufăind*): – Tu, Ană, da mândre mai erau vremurile odată. Râdeai către baltă și balta-și încretea undele surâzându-ți. Îți plimbai ochii peste păpuriș și el se unduia dându-ți binețe. Acum vremurile-s rele, Ană. Îmi vine să mă lupt cu balta numai să alung urâtul din fire.

Ana (*oprindu-se din cântat și bufnind o pernă*): – Mă Gheorghe, tu te-ai scrântit de tot. Vremurile-s neschimbate omule, dar firea ta lăuntrică s-a mohorât și s-a înrăit de-ți vine să tulburi rosturile firii. Întreab-o pe Măriuca, de nu ți-o zâce o sumedenie de povesti grăite ei de mlădierea stufului în înserare. Totul devine cu vârsta, măi Gheorghe. Ori tu nu pricepi că nu mai ești ăl de-ai fost odată ?

Măriuca (*intrând veselă, sprintenă, cozile și sânii tresăltându-i în voie*): – Mămucă, io am terminat. (*Așează castronul cu fundu-n sus peste farfurie, pe masă. Se mai preling firisoare de apă curată*). – Moș Gheorghe, m-am aplecat cătră baltă – și ce să vezi? Păpurisul îmi zice că-nspre nada florilor s-ar afla niscai busuioacă. Știi ce mă gândii io? Ce-ar fi să-ți culeg olecută să-ți pun sub pernă pentru la noapte, să-ți miroasă frumos la căpătâi și să visezi cu Dumnezeu?

Moș Gheorghe (*zâmbind își scoate luleaua cu mâna liberă*): – Te-oi visa atunci pe tine, Măriuca. Du-te, du-te cu Domnul. Da să știi că păpurisului io i-am zis unde se află busuioacă. Și eu am fost ca tine, odată, fata mosului.

Măriuca (*pe genunchii săi, mângâindu-i țepile de față*): – Moș Gheorghe, tare ești tu bun. De ce nu te faci frumos ca un sfânt, moșule ? Ia leapădă matale urăciunile ieste de țapi !

Moș Gheorghe (*cercetându-și fața cu mâna*): – Ca un

sfânt nu se poate, Măriuca. Da ca un sfetnic de taină, trebuie să mă îngrijesc pentru zâna mea. Așa să fie.

Măriuca (*iesind veselă*): – Mă-ntorc de-ndată, mămucă!

Ana (*care în acest timp termină de aranjat lavita, dând din cap cu înțeles la vorbele celor doi*): – Măi Gheorghe, l-ai găsit? (*Figura ei e aspră*.)

Moș Gheorghe (*incrutându-se, pufăie puternic*): – Pe el, nu. Am auzit însă toaca iară. Da chitul îl aflai. (*Varsă pe podea o picătură de vin roșu și închinând aiurea*): – Să se hodine în pace că de-acum s-a sfârșit. (*Bea cu sete*).

Ana (*făcându-și cruce mare, își împreună palmele, ridicând ochii spre cer*): – Slavă Domnului, ți-a venit mintea înapoi acasă! Poate și sufletul băiatului să se hodine în legea cea sfântă. (*Pioasă*). Cred în unul Dumnezeu...

Moș Gheorghe (*întrerupându-o scurt*): – Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie. Amin. Lasă-L, Ană, pe Dumnezeu cu ale Sale, că o fi având destule omul pe cap fără să-L mai cicălești și tu. Și-apoi n-are a face El cu treaba asta. Chitul nu-i zămislit de El și nici n-o să se hodine în pacea dumnezeiască.

Ana (*consternată*): – Măi Gheorghe, tu ce vrei să spui?

Moș Gheorghe (*scuturându-și pipa sub ceaun și ciocănind-o încet de peretele său*): – Spun că am răpus fiara, Ană. Asta spun. (*Scoate cepul și dă să-și toarne din damigeană*).

Ana (*indignată, cu gestică apostrofându-l*): – De nu te-ar auzi fata asta că ar crede toate bazaconiile ce i le spui. De când cu nebunia ta o-nceput și ea să caute prin trestii și sălcii sălaşul toacei și al chitului ce ți se năzare.

Moș Gheorghe (*oprindu-și gestul cu damigeana. Cu pipa în mână*): – Adică ce vrei să spui, Ană ? Ori crezi că mie-mi e a vorbă necurată la ceas de taină?

Ana (*înfruntându-l*): – Închipuirea îți întunecă marginile firii, Gheorghe. Asta vreau să-ți spun. Și e păcat, căci fiecare își are rostul său în netărmurirea dimprejur. Iar tu ți l-ai pierdut pe-al tău, Gheorghe, și altul nu îți poți afla că nu îți e sortit să-l aibi. Atât am eu să spun. (*Femeia își termină vorba cu mâinile în șolduri*).

Moș Gheorghe (*neglijând damigeana și ulcica, făcându-și de lucru cu pipa, absent, privește aiurea și rostește rar*): – Ană, io văd că tu nu poci a mă crede pă mine. Da eu tot ce spui, apă' spui cu bună credință. Că de când fu să fie cum o fost, io nu mai am pace și tot umblu și mă tot zbat să fac dreptate.

Ana: – Apăi vezi, aici greșești, Gheorghe. Dreptatea o va face de bună seamă la ceasul hotărât Ăl de sus că numai lui I se cuvine a le statornici pe toate și pe toți. Ori

tu vrei să faci altă faptă, ori mai rău, vrei să faci cu mâna ta ce nu ți se cuvine și ce nici n-ar trebui cu gândul să-ndrăznești.

Moș Gheorghe (*întorcându-și privirea spre femeie*): – Să fie Ană cum zăci tu. Însă oricum o fi, vezi că eu tocmai ce-am răpus fiara din nețărnică – împrejurare-a firii. Că oi fi făcut-o după învrednicirea mea ori că mi-o fi îndreptat voința altul de deasupra mea, nu-mi pasă. Eu atâta știu: chitul e mort și dreptatea e-nfăptuită după legea nescrisă a rosturilor firești. (*Ridicându-se de pe butuc*). Și cu asta gata Ană, că la vorba lungă fapta-i puțină. Io mă duc la baltă să mă primenesc (*mângâindu-și obrații*): – Unde mi-oi fi pus lama?

Ana (*adunând rufăria murdară de pe jos*): – Aidă că ți-am adus io una, e-n lotcă. Măi Gheorghe, ar trebui să-mi dai și cămașa să ți-o primenesc oleacă. Vine Sfânta sărbătoare a-nvierii și nu se cuvine a te arăta astfel în lume.

Moș Gheorghe (*ieșind alături de Ană, îi pune mâna pe umăr*): – Ce-i pasă lumii și Domnului ei de haina ce o port eu?

Ana (*îi dă jos mâna de umăr*): – Uite că-i pasă, Gheorghe, îi pasă. Nu te uită nici pe tine, că nimănui nu-i e dat să se rostuiască de unul singur, răstălmăcind legea.

Dispar lateral stânga.

Scena 5

Tânărul (Sihastrul), Măriuca

Dinspre scena lipsită momentan de protagoniști se aud, din ce în ce mai puternic, zgomotele păsărilor de baltă. Un crescendo statomic până la a sugera o proveniență stihică, nefirească, neliniștitoare. Țipete ascuțite. În surdină încep a se desluși nelămurit bătăile de toacă, apoi din ce în ce mai accentuat, pe măsură ce în contra-timp Țipetele păsărilor se estompează. Când toaca atinge punctul culminant, asurzitor, pe bătaia finală se distinge clar zgomotul apei la mal, o scurtă bufnitură, târșăituri bărcii trase pe uscat. După câțiva pași, într-o liniște deplină, apare pe scenă un sihastru. Portul în negru, lung, toaca atârnată de trupul său, barba și mustățile lungi ce-i acoperă fața nu pot sterge realitatea trăsăturilor sale destul de tinere, pe la douăzeci și cinci de ani.

Este același bărbat deja familiar, regizorul secund să-l numim. Nimic însă nu trădează familiaritatea. Își joacă acest rol profesionist.

Fixează atent odaia. Se îndreaptă către Biblia de lângă lavită, o ridică și citește cu nesaț, în gând. Surâde cu condescendență și rosteste firesc și hotărât:

Sihastrul: – Păi dacă Sfântul Gheorghe a ucis lighioana înseamnă că nu mai avem a ne teme nici de umbre nici de penumbre. Tot ceea ce ni se pare nefiresc ori de nestăpănit trebuie să-și aibă un rost de la Dumnezeu. (*Clatină din cap, mai citește cu interes, dă o pagină, apoi, încrunțându-se, lasă cartea jos cum a aflat-o, fără însă a reveni asupra paginii*).

Întorcându-se, află vâslele rânduie lângă pereți. Schimbându-se la față, se repede către cea ruptă, o mângâie unde e frântă apoi începe a număra în gând

liniile trase pe cealaltă. Ajungând la unsprezece se oprește, face un calcul în minte și se întoarce căutând ceva cu privirea prin odaie. Observând tăciunii de sub ceaun ridică unul și revenind mai trage hotărât încă o linie. Rămas cu tăciunile în mână, privește celelalte două vâsle și, dumirindu-se, se întoarce dezorientat căutând posesorul lor. Se oprește asupra vaselor așezate pe masă. Tresare și se repede asupra castronului pe care-l mângâie cu luare-aminte.

Sihastrul (*enigmatic*): – Înainte de a fi murit trebuie că pe aci oi fi copilărit. (*Ridică privirea și privește tulbure, chinuit, înspre zări de nepătruns. Direcția privirilor sale este deasupra capetelor celor din public. Continuă rugător*): – Doamne, măcar de mi-aș putea aminti puținul ce-mi trebuie înainte de a mă rătăci cu totul. Cine, cine să fi fost în lotcă alături? Tată, răspunde-mi, cine s-o ridicat împotriva fiarei? Cine era atunci pavăză fiului Tău? (*Privirile stăruitoare înspre ceruri. Pe final de replică în odaie intră cu pași mărunti Măriuca, uimită de bună seamă de ceea ce a auzit.*)

Măriuca (*vocea tremurândă*): – Ioane, tu ești?

Sihastrul (*întorcându-se brusc, scapă castronul din mâini*): – Cine mă cheamă cu numele Ioan? Nu Ioan, numele meu este... (*febril. se caută în sân și dă la iveală o Biblie ruptă, foarte rău alterată, semne vizibile de contact cu apa. Caută dezordonat printre pagini, murmurând incoerent*): – Zice aici de mare și de corabie și oamenii, tovarășii lui l-au aruncat în valuri și o venit chitul și numele lui... (*se oprește gândit*). Da pe mine nu m-a aruncat. Era în lotcă cineva... Si o ridicat lopata cătră fiară și nu mai știu... (*O privește pe Măriuca întâi absent apoi cu interes către sânii ei. Întinde curios mâna. Măriuca se dă temătoare îndărăt și răstoarnă vâslele. Sihastrul le privește atent și repezindu-se asupra celei frânte*):

Sihastrul: – Uite, asta era lopata!

Măriuca (*traversează odaia frecându-și mâinile*).

Măriuca (*în soaptă*): – Doamne, el trebuie să fie! Avea dreptate Moș Gheorghe. Lighioana l-o prins și când o pleznit-o în moalele capului l-a lepădat și s-a-ntors către lotcă. (*Privindu-l pe cel îngenunchat lângă vâslă*): – Să fie oare posibil? Doisprezece ani! Eram așa de mică pe-atunci... Totul se-ntrețese din auzite și nu știu pe care să-l cred...

Sihastrul (*întorcându-și capul o privește pe Măriuca, apoi castronul de pe jos. Cu vâsla în mână ridică și castronul și i-l întinde fetei*): – Ține, blidul ăsta-i al tău de azi. (*Măriuca tresare*). Mi-o zăși tătucă: lasă-l fetei, tu ești băiat mare. Mergem azi fiecare cu lotca lui, cu plasele lui, ne întorcem deseară fiecare cu prada lui. Și mâne ți-oi face alt blid, bărbătesc. Si ăsta-i al tău. (*Măriuca îl ia neîncrezătoare*).

Sihastrul: – Și-acum mă duc, că mă cheamă tata. (*Dă să plece*).

Măriuca (*câțiva pași după el*): – Un' te duci... (*după o pauză nesigură*), Ioane? Tătucă tre' să vie iaca-acușica, cu mămuca. Stai să-i asteptăm împreună. (*Pe final intonația îi e afectuoasă, convingătoare*).

Sihastrul (*se întoarce și o privește nesigur*): – Mămuca? Nu știu, nu-mi amintesc... Da trebuie să bat toaca. (*Agățându-se de toacă în sfârșit sigur de ceva*): –

Da, da, trebuie toaca. Să se-audă peste firea adâncurilor ca să... (*privind vâsla ruptă – încă în mâna sa*)... ca să nu mai vie fiara. Da, da; să se-audă toaca să știe fiara că nu e pustiu peste nețârmurirea dimprejur. Locul ei nu e aici, să ne tulbure traiul și rostul. Slujba mea e să fiu ochi deschis și ureche trează împrejur. Mă duc să veghez la bună rânduială. (*Leapădă vâsla ruptă – și fuge afară*).

Măriuca schițează gestul de a-l urmări apoi se oprește neputincioasă. Zgomotul toacei se stinge, în depărtare.

Măriuca (cu ochii în lacrimi): – Oh, Ioane... Sărmani cei săraci cu duhul. (*Își șterge lacrimile cu mâna.*) Ce să-i spun eu mămuică?

Aude apoi zgomotul apei la mal, râsetele lui Moș Gheorghe și ale Anei. Hotărându-se brusc se repede și aranjează vâslele la perete, fără să observe linia trasată în plus. Apoi fuge la masă și așează castronul la loc.

Scena 6

Moș Gheorghe, Ana, Măriuca

În acest moment în scenă intră cei doi bătrâni veseli nevoie mare, Moș Gheorghe purtând în brate busuioacă; e ras proaspăt; cu haine curate; Ana e îmbujorată și poartă un buchet de flori sălbatice.

Moș Gheorghe (mirosind cu nesăț busuioaca): – Păi bine draga moșului, să lași matale frumusețe de busuioacă de izbeliște? Dacă o fura cu dânsul vântul și-o-mprăștia în lume, eu cu ce mă alegem decât cu paguba, ia zi matale?

Măriuca (cu spatele către el și fata către public încearcă să-si alunge emotia recent trăită. Face câțiva pași înspre lavită gândind. Nesigură): – Am... am... Moș Gheorghe, io am... a venit... da, asta e, a venit chitul și m-a spăriat și am fugit din lotcă și am uitat de busuioacă. (*Confuză, cu însuflețire către Moș Gheorghe*): – Așa a fost!

Moment de stupoare din partea bătrânilor. Moș Gheorghe o privește fix pe Măriuca, fără să articuleze nimic. Ana se uită neîncrezătoare ba la Măriuca, ba la Moș Gheorghe, neștiind pe care să-l creadă.

Ana (către Măriuca): – Mamă, nu te prosti și tu și nu te lua după închipuirile lui, că-i bătrân și nu știe nici el pe care dintre lumi își mai află rostul... (*Întorcându-se către Moș Gheorghe*): – Și tu, omule, pare-mi-se că zisăși anumite vorbe despre lighioană mai deunăzi... Ori poate și s-o fi părut a fi aievea când te socotii cu fiara adâncurilor... Of, of, măi Gheorghe că duci o luptă cu amintiri și închipuiri de-ale tale, și între timp amăgești și rătăcești și sufletele celor rămași în viață.

Terminându-și tirada, femeia se îndreaptă cu florile către masă, unde le aranjează în ulcica folosită anterior de Moș Gheorghe pentru degustat vinul. Între timp:

Măriuca (neîncrezătoare către Moș Gheorghe): – Moș Gheorghe, ce vrea să spună mămuca despre fiară... Ori te-ai întâlnit în sfârșit cu ea? Ori ai răpus fiara, Moș Gheorghe?

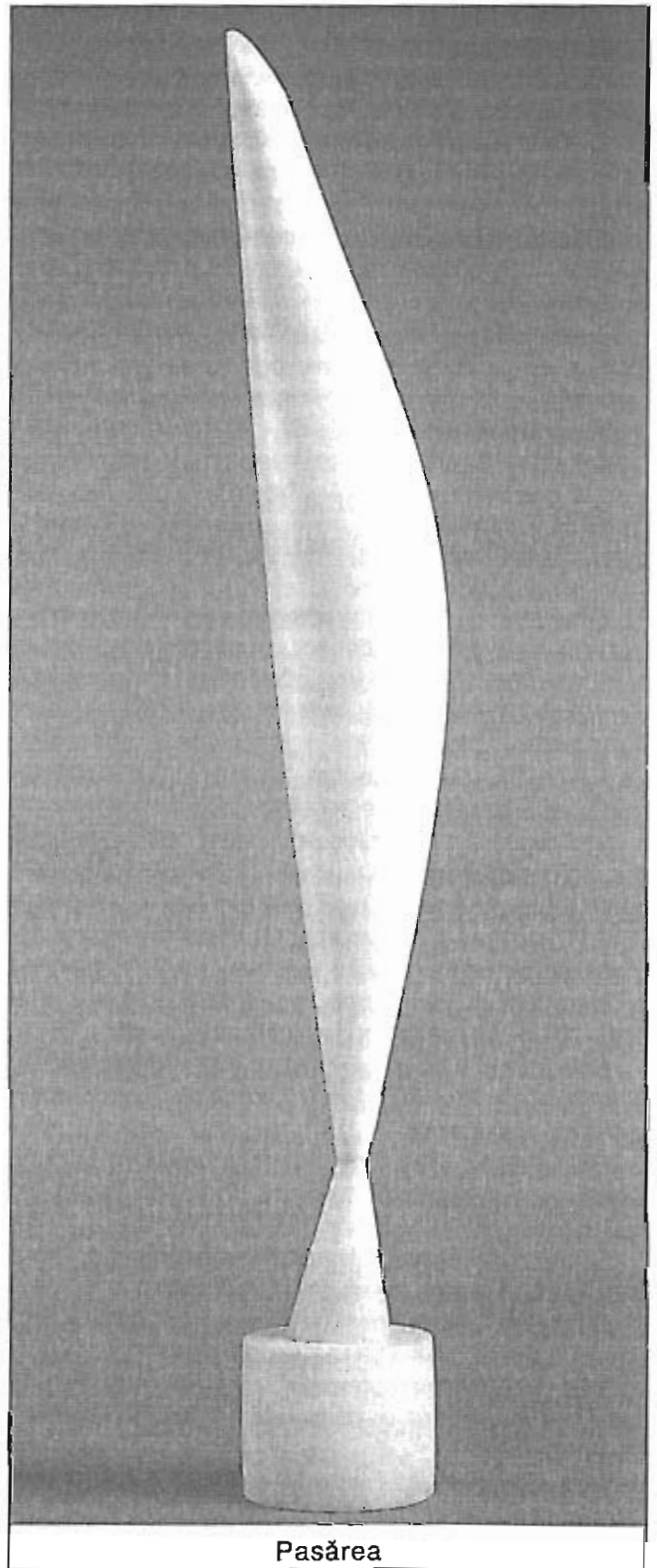
Moș Gheorghe (revenindu-și, zâmbeste cu bunătațe): – Păi dacă aș fi liniștit-o olecută, atunci ce fu de te-o speriat tocmai acu, fata moșului, ha?

Măriuca (rușinându-se): – Lasă, Moș Gheorghe, știi matale că nu fu chitul de mă sperie... Da să nu mă-ntrebi, că nu pot a-ți zăce cine o fost.

Moș Gheorghe: – Nu te întreb, draga moșului. O fi fost Zburătorul ori mai știi ce vedenie?

Măriuca se schimbă la față. Ana, dând din cap dojenitor către ea, se îndreaptă spre ieșire.

Ana: – Mă duc să pui niște apă florilor aiestea, măi Gheorghe, să-ți însenineze traiul. Să văz, m-o spărie și pe mine ce-o spărie pe fata asta? (*lese lateral*).

Pasărea

asfaltului. Parcă aş fi coborât în copilărie și dacă n-aș fi atât de preocupat să nu-mi scape numele vreunei firme sau să las să treneze fie și trei secunde conversația în regim de „baie lingvistică” autentică, aş închide ochii și aş lăsa pașii amintirii să mă poarte proustian prin Vrancea în care universul a binevoit să înceapă a mi se strecura în conștiința de ființă rațională. Ori de ce să nu mă comport ca un ecran pe care se transmit imagini paralele? Orice mi se pare posibil în hulpăvenia mea spirituală deja panicată de faptul că șoarecii timpului se înfruptă deja neiertători din sejurul meu căruia nu-i văd o altă soluție dilatatoare decât declarându-i, ca altădată Mircea Eliade, război somnului. Și cred că am trecut la fapte de arme chiar de aseară, prelungind cina la care d-na Genéviève Blanchet, directoarea Aliantei Franceze, ne-a invitat, până către miezul nopții. Ajuns, apoi, în apartamentul mirilor, aflat într-un HLM cu garaj la subsol, n-am putut adormi ore în șir și am citit toate ziarele de peste zi. M-am trezit după ora de acasă și mi-am făcut însemnările inaugurale în jurnalul de drum, admonestându-mă pentru întâia dată în viața mea că n-am învățat să stenografiez. M-a întrerupt doar telefonul la care m-am grăbit să răspund deoarece Anne nu se trezise. Era Philippe. Suna de la Lyon unde se afla în misiune și, prezent chiar și atunci când era absent, cum mi-am permis să glumesc și cum, avid de complimente ca toți francezii, se pare că jocul meu de cuvinte nu i-a displicut, venea cu o mică sugestie de ameliorare a programului meu turistic atât de minutios întocmit dinainte. Despre ce era vorba? Despre aceea că-n drumul meu spre Saint-Lô unde mi se aranjase o întâlnire cu poetul Dominique Delaunay, puteam să mă opresc, în afară de Caen unde urma să schimb trenul, și la Lisieux spre a vedea, fie și din fuga calului, Basilica Sfânta-Tereza. După micul dejun servit într-o atmosferă mănăstirească deoarece tot aerul Rouen-ului se impregna de dangătele clopotelor catedralelor care sprijină cerul pe frunțile lor gotice, Anne m-a condus la gară pe jos spre a-mi fixa mai bine câteva repere după care să mă ghidez la întoarcere. Și-n gară trăiesc inerenta tristete a despărțirii, în ciuda la fel de inerentelor și atât de frecventelor pupături franțuzesti amicale. Si iață-mă singur, ca un puștan care ar pleca prima oară cu trenul spre necunoscut. Până aici am fost dus de mână ca un copil, acum sunt lăsat să fac singur primii pași printr-o țară în care calc pentru prima – și aproape la fel de sigur – ultima dată. Nimeresc într-un compartiment care va fi luat în curând cu asalt de niste americane în vârstă. Nu știu o boabă franțuzește și nici engleza unei franțuoaze bătrâne din Cherbourg nu le fotosește la nimic. Nu mă amestec în discuție, nu atât din cauza precarității cunoștințelor mele de americană cât pentru că nu văd ce informații le-aș putea furniza eu care sunt, ca și ele, pentru prima dată pe un astfel de traseu. Ceea ce nu mă împiedică să trag cu urechea, cred că mai degrabă doar cu unul din aceste organe cu pavilion, căci pe cealaltă o țin ciulită la bătrâneii cu care am început să fac conversație omorătoare de plictis din parte-le întrucât sunt navetiști. Și astfel aflu că bătrânele merg la cimitirul american militar din Lisieux. Fiecare are acolo pe cineva. Ar fi trebuit să vină mai demult. Pe 6 iunie, în fiecare an

se sărbătorește debarcarea din Normandia. O sărbătoresc unii, o comemorează alții. Le privesc mai cu atenție pe pelerinele de peste ocean și am impresia că devin tot mai pământii și tot mai fără stare pe măsură ce trenul se apropie de Lisieux. Cobor o dată cu ele, aş vrea să le urmăresc sau chiar să le însoțesc, că doar nu sunt securist român în misiune de pe vremea dictaturii, dar în curând aflu că aş pierde trenul și nu-mi rămâne decât să dau o raită pe colină și să mă minunez de monumentalitatea Catedralei Saint-Pierre și să aflu că e printre putinele din Normandia care a fost cruțată de bombardamente în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial. Ca și biserica Saint-Jacques, a rămas poate așa cum a văzut-o Holban în 1927, căci Basilica Sainte-Thérèse, adevăratul loc de pelerinaj al Lisieux-ului, a început să fie construită în 1929 și n-a fost terminată decât în 1960. În jurul meu, turiști francezi fulgeră din zece-n zece secunde turnurile cu blitzurile lor și cam cu aceeași frecvență exclamă: „Génial”! Au citit undeva că geniul normand s-a manifestat plenar pe verticală și în granit sau beton? De bună seamă, deși mai târziu o să mă conving că ei folosesc vorba asta mare fără nici o acoperire valorică, tic verbal național după definiția unuia dintre ei, când voi fi abordat ceva mai târziu subiectul, deși adevărul e că ai nevoie de geniu să provoci astfel cerul și să ții încremenit pe loc, secole și chiar milenii, însuși Timpul. Mă-ntorc la gară cu aproape jumătate de oră înainte de sosirea trenului, ușor dezamăgit, fără să știu de ce, poate pentru că în adâncul sufletului mă așteptasem să fiu trecut de aceiași fiori pe care i-am încercat, copil fiind, când am pătruns pentru prima oară într-o pădure de brazi de pe Plaiul Furului de la mine din Vrancea.

Am luat masa la bufetul gării: nelipsita brânză de Livarot, nelipsitul cidru. Când voi reciti însemnările de călătorie ale lui Holban voi avea surpriza să constat că am avut aceleași gusturi culinare. Neapărat trebuie să fiu de acord cu el că atunci când e vorba de mâncare, un român are întotdeauna dificultăți cu lexicul francez și dacă nu e însoțit de-un aborigin își comandă felurile fără să știe prea bine din ce-o să se înfrupte. Astfel, i s-a întâmplat, pe când se afla la Dijon, să ceară în același timp și *soissons* și *flageolets*, ceea ce înseamnă tot „fasole”. Însă îmbogățirea vocabularului se plătește ca orișice alt lux. Matematicianul german și scriitorul român își stabiliseră un itinerariu sub formă triunghiulară: Paris – Cherbourg – Grainville și retur, însă de la Lisieux își permit o mică abatere de la traseu și merg spre nord să viziteze orașul portuar Trouville. Și dacă ziua ploaia de aprilie și frigul îi goneste de pe plaja mării către hotel, seara găsesc totul supus unei magnifice transformări: „Mareea se dezlănțuise și-și ajunsese plinul ei, cuprinsese prin gesturi nervoase tot nisipul interminabil pe care ne plimbam în voie cu puțin înainte, și clătina aprig digul lung de lemn pe care înaintam, înfricoșați de neînsemnătatea noastră, bătuți de limbile vântului – prelungiri invizibile parcă – ale vârfurilor de valuri. Râul Tonques se făcuse negru ca smoala, se înmulțise în cantități enorme și acuma gros, dospind mereu, împins violent, o pornise înapoi spre izvoare”. Neliniștitul Anton Holban descrie aici un cadru romantic pe măsura zbuciumului său

Ion Roșioru

PRIN TIMP, CĂLCÂND TIMID PE PAȘII NORMANZI AI LUI ANTON HOLBAN

Prin anii '80, între o campanie agricolă de toamnă și una de sericultură forțată, ambele pe fondul cenușiu al „Cântării României” sau al îndobitocitorului învățământ politico-ideologic, trebuia să dau note de trecere elevilor seraliști de la Liceul Industrial din Hârșova, mulți dintre ei secretari de partid sau doar lătrăi de profesie, îmi venea în minte, ca o justificare poate a neputinței mele de a mă detașa de țărâșul politicii înțelepte a gânditorului de la Scornicești, un episod dintr-o povestire a autorului *Unei morți care nu dovedește nimic* și anume cel în care călugării de la Cernica se ridică în picioare și încep să conjuge în barbă câte un verb francezesc din care profesorul nu înțelege niciodată nimic. Și gândul îi zboară înapoi la începuturile sale apostolicești în care elevele Școlii Normale din Constanța făceau paralele între Andromaca și Hermiona și sufereau o dată cu eroinele tragediilor raciniene. Anton Holban a ființat ca profesor de franceză (principal) și geografie (secundar) la vestitul liceu tomitan în anul școlar 1925-1926 (după I. Faier, revista „Dynamis” nr. 4 din 1996, ar fi avut niște ore și la Liceul „Mircea cel Bătrân”). În vara aceluiași an va participa la cursurile de vară organizate la Dijon pentru străini. Și nu mai departe decât tot în iarna respectivului an îl întâlnim din nou în Franța, unde își pregătește lucrarea de doctorat cu o temă despre opera lui Barbey d'Aurevilly și avându-i ca profesori la Sorbona pe Pierre Lasserre, Fortunat Strowsky ori Ferdinand Baldensperger. Nu și-a mai dat doctoratul din motive care rămân deocamdată neelucidate, însă sejurul francez i-a prilejuit o călătorie prin patria lui d'Aurevilly spre a se îmbiba de atmosfera normandă a literaturii acestuia. Și iată că o întâmplare fericită a făcut să-mi adjudec ca interferente din destinul nepotului lui Eugen Lovinescu nu doar timiditatea, obsesia morții, spaima de bătrânețe, petrecerea vacanțelor printre copii, parcă spre a-i evita premeditat pe oamenii mari, imposibilitatea de a-mi găsi alt rol decât unul critic într-o eternă paradă a dascălilor ce-și asumă cu nonșalanță rutinizarea în jurul meu, ci și câteva duzini de pași normando-bretoni suprapuși, ici-colo, la un interval de peste șase decenii, pe drumuri de asfalt, de pământ or, cu siguranță, pe lespezile răcoroase ale catedralelor, bisericilor și muzeelor cu miros medieval.

Astfel, prima *întâlnire* în acest spațiu are loc la Lisieux, un orașel „impregnat de poezie”, cu case mici și străzi înguste, dominat de prezența spirituală a Sfintei Tereza, carmelita care s-a săvârșit din viață în 1897. Anton Holban întreprindea această călătorie însoțit de un neamț, profesor de matematică din Düsseldorf. E prima escală pe care o fac de la plecarea cu trenul din Paris. Zi ploioasă

de aprilie, nu prea favorabilă pentru a admira peisajul, Hans trebuind să-l tragă mereu de mână pe Anton sub unica umbrelă pe care o au în dotare. Scriitorul român nu e totuși un peisagist: îi e suficient să scoată puțin capul de sub cortel ca să pună prompt un diagnostic arhitecturii medievale încremenite peste timp. Decorul pare mai degrabă un pretext de a medita la condiția umană. Creionând succint un portret moral al Sfintei Tereza, autorul ne face să plonjăm parcă în străfundurile propriului său eu neliniștit: „Acolo Tereza s-a întrecut [...] să-și îmblânzească firea prea personală, și cu iscodiri lăuntrice neliniștitoare”. Gândurile care-i trec prin cap după ce a vizitat biserica din Lisieux unde sub o sticlă se păstrează părul „nesfârșit blond, buclat” al sfintei, au în ele ceva premonitoriu pentru cel care le scrie și i se potrivesc precum o mânășă: „A murit repede, istovită de prea mult zel și prea multă fragilitate, fără să-și întărească trăsăturile fetei și să-și încrunte fruntea bombată”... Diferența dintre ateu și habotnicul cel mai fanatic se șterge complet în fața morții, pare să ne spună printre rânduri cel care a iubit muzica, voiajurile, literatura și copiii cu aceeași pasiune cu care fecioara din Lisieux l-a adorat pe logodnicul ei divin.

Sunt doar de ieri în Franța în care am pătruns pe calea aerului. La aeroportul Charles de Gaulle m-au așteptat exasperate, din cauza întârzierii avionului, surorile Anne și Elisabeth Cahard, ambele profesoare, de matematică, respectiv de științe economice. Prima va deveni peste câteva zile doamna Boëton, adică soția lui Philippe, viitor subprefect în orașul Lille. O dată depășite formalitățile de vamă, parcă mult mai „epidermatice” decât la îmbarcare în țară, mă abandonez în mâinile celor două gazde care fac eforturi vădite să rostească frazele cât mai ca la școală, și ne așternem drumului ce duce către Rouen. Am devenit dintr-o dată tout yeux tout oreilles și-mi simt corpul și mai ales creierul ca pe un burete uriaș gata să absoarbă tot ceea ce se oferă simțurilor. Realizez acum că foamea asta sălășluia în mine de peste mai bine de 30 de ani. Nu-mi scapă nici o inscripție, nici un nume de localitate, nici un afiș, deși mașina gonește tot timpul cu peste 120 km pe oră. Niciodată n-am avut atâta material iconografic sub privire; realitatea franceză mă învălmășește în ea, îi respir aerul și dogoarea embouteillage-urilor care se răresc cu cât ne îndepărtăm de capitală. S-ar zice că galopăm după soarele pe care te aștepti să-l auzi sfârâind dintr-o clipă într-alta deoarece bănuiești sub el oceanul pe care norii îl drămuiesc aproape zilnic peste Normandia, căci o altă explicație nu-i poți afla beției vegetale din jur jubilând triumfător în orice fisură a

asurzitoare, a toacei, și luminozitatea a atins un maxim astfel încât efectul asupra publicului să fie apăsător.

Se aud familiarele sunete ale bărcii trase la mal. Pași rari și pe scenă apare sihastrul, purtându-și toaca în jurul gâtului. Aruncă o privire tehnică asupra scenei și dând din cap rar, ca un cunoscător, se îndreaptă către public, adresându-i-se familiar:

Sihastrul: – Bine v-am regăsit, oameni buni. Se obișnuiește ca orice poveste să aibă și un sfârșit. Sfârșitul nu trebuie să fie însă și explicit. Autorul acestei povesti a fost tentat să sfârșească povestea în momentul în care Moș Gheorghe a plecat la rândul-i de pe scenă. Regizorul prim l-a acuzat de lașitate, autosuficientă, desconsiderare arătată spectatorilor, mă rog, a ieșit un scandal binecunoscut între intelectuali. Până la urmă soluția s-a dovedit un compromis: în urma unui concurs literar lansat în presa locală, sfârșitul acestei povesti a fost desemnat prin tragere la sorți dintre alte două manuscrise care ne-au parvenit. Mă veti întreba, poate, de ce s-a tras la sorți. Deși varianta oficială încă nu a fost stabilită, se spune că cele două manuscrise aparțineau protagoniștilor acestei controversate, astfel încât nu au putut fi împăcați decât prin intermediul hazardului. Eu am fost cel care a pus mâna pe biletul care vă prezintă această versiune a epilogului, deci vă puteți îndrepta eventualele opinii negative asupra persoanei mele, întrucât autorul scenei care urmează nu este pe deplin cunoscut. Ca regizor secund am unele bănuieli în această privință. S-a făcut destul de târziu și fiindu-vă, poate, și dumneavoastră foame, iată care ar fi pe scurt cele ce s-au întâmplat după plecarea celor trei personaje de pe scenă.

Schitează gestul de a se retrage dar, aducându-și aminte, se reîntoarce scurt.

Sihastrul: – Ah, da, cel de-al patrulea personaj, interpretat chiar de mine (pentru a nu mai plăti încă un salariu unui alt actor), așa deci, acest personaj, să-i spunem (privindu-și costumația) Sihastrul, se va reîntoarce chiar la final. Pe curând, oameni buni.

Se retrage lateral. După două secunde revine grăbit purtând două scaune pe care le așează chiar în fata scenei, foarte aproape de public.

Sihastrul (*scuzându-se*): – Tot timpul se uită câte ceva. Ne scuzati. Pe aceste scaune veți avea impresia că se vor înfățișa Ana și Măriuca. Însă, din păcate, oameni buni, ele nu mai sunt aceleași care au plecat adineaori către casă. (*Își apleacă fruntea resemnat*). În fine, vă veți da seama dumneavoastră. (*Cu un gest către cineva din afara scenei*). Pofțiți, pofțiți pe aici. (*Se retrage*).

Pe scenă intră Ana și Măriuca. Se mișcă rigid, fețele nu exprimă nici o emoție, nici o trăire interioară. Culoarea pielii faciale și a mâinilor este nefiresc de albă, în ton cu lumina de pe scenă. Se așează mecanic pe cele două scaune, fără a acorda nici o atenție camerei, fără a privi înspre ceva anume. Odată așezate, lumina de pe scenă dispăre concomitent cu fixarea a două spoturi independente de lumină albă exact asupra lor. Sunt singurele lumini din sala de spectacol, iar efectul trebuie să fie straniu, nefiresc. Cele două personaje privesc fix și gol drept înaintea fără a spune absolut nimic. După câteva momente din interiorul scenei mâinile sihastrului apar pe

umerii celor două femei. Între ele pășește chiar călugărul cu o expresie gravă.

Sihastrul (*cu fruntea plecată*): – Vedeți dumneavoastră, Ana și Măriuca nu au mai ajuns niciodată acasă... (*Glasul i se stinge. Nu mai este nimic de spus. Cu mâna le închide pleoapele și, împreunându-și mâinile, începe să rostească umil*):

Tatăl Nostru carele ești în ceruri
Sfintească-se numele Tău,
Vie-mpărăția Ta
Facă-se voia Ta

Precum în cer, așa și pre pământ.
Pâinea noastră cea de toată zilele
Dă-ne-o nouă astăzi

Și ne iartă nouă greșalile noastre
Precum și noi iertăm greșiților noștri
Și nu ne duce pe noi în ispită
Și ne izbăvește de cel rău

Că a Ta este împărăția, și puterea și slava
A Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh,
Acum și pururea și-n vecii vecilor, Amin.

(*Liniste apăsătoare pe scenă*)

Sihastrul: – Mergeti și vă aflați pacea sufletului. Puțina țărână a acestei împărății să vă fie usoară.

Ana și Măriuca se ridică mecanic și, cu ochii închisi, cu pași rari, rigizi, dispar în semiîntuneric.

Sihastrul: – Moș Gheorghe nu a putut fi aflat. Pe apă mai pluteau doar lotcile sfărâmate, fără lopoți, decât... Un ultim moment, oameni buni.

la scaunele și dispăre lateral.

Scena 10 Sihastrul

Scena e imediat luminată slab, însă cu lumină normală. Apare sihastrul, obosit, purtând vâslele sale pe umăr, iar în cealaltă mână o vâslă ruptă la jumătate. Zâmbind amar o așează lângă cealaltă vâslă ruptă. Pe cea însemnată o privește lung și o întoarce cu cealaltă față, curată, către public. Se îndreaptă către laviță, își așează alături vâslele, scoate Biblia sa din sân și, căutând o pagină anume, o așează cu copertile în sus pe podea, lângă laviță. Oftând, se lungeste pe laviță și adoarme. La scurtă vreme se aude cucuveaua.

Sihastrul tresare prin somn. În fundal se distinge zgomotul unei toace. Sihastrul sare speriat și ciulește urechea. Își pleacă fruntea și se lungeste la loc. Se aude iar toaca, tot în fundal. Sihastrul sare iar și ascultă sunetul încordat. Privește speriat în jur, observă toporul din dreapta – față. Se repede la el. Luându-și și vâslele, murmură surescitat:

Sihastrul: – Vin acum, tătucă, vin acum să te-ajut!
Se repede către ieșire purtând vâslele și toporul.

Se distinge zgomotul bărcii îndepărtându-se repede de mal. Toaca mai răsună o vreme în depărtare și apoi se stinge. Cucuveaua mai buhăie o dată sinistru și se îndepărtează cu fâlfâit de aripi.

Lumina se stinge brusc pe scenă.

Cortina

Scena 7

Măriuca, Moș Gheorghe, apoi Ana

Moș Gheorghe se îndreaptă către lavița cu busuioacă să o aranjeze. Măriuca după el să-l ajute.

Măriuca: – Bădie, te-oi supăra de te-oi întreba ?

Moș Gheorghe (*asezându-se pe laviță, plimbă gândit un fir de busuioacă printre degete*): – Nu se poate să mă supăr, Măriuca. Știm amândoi că trebuie să mă întreb. Așa stă scris. Numai că nu pot ști de m-oi afla vrednic a te lămuri. (*Privind-o cu capul ridicat pare un credincios aflat la picioarele zânei sale, Măriuca, îmbrăcată doar în cămașa albă, lungă, cu cele două codițe împletite*).

Măriuca (*punându-i mâna stângă în păr, într-un gest de intimitate ce aduce și cu al stăpânului către scutier*): – Moș Gheorghe, l-ai întâlnit?

Bătrânul o privește grav și tace. Nu-i poate răspunde. Amândoi au incremenit. După scurtă vreme de repaus solemn, se aude o cucuvea în fundal.

Măriuca: – Da toaca, ai mai deslușit-o peste baltă ?

Bătrânul, nici o reacție. Cucuveaua se deslușește de două ori ceva mai aproape.

Măriuca: – Moș Gheorghe, da chitul? (*Bătrânului i se preling două lacrimi peste obraji, în tăcere*). Ce să caute chitul pe acilea, Moș Gheorghe ? Nu e cam pe alătura de calea sa ? Să se fi abătut fiara din drum chiar pentru dumneata ?

Moș Gheorghe pleacă fruntea neputincios. Cucuveaua se distinge mai aproape, amenințător. Dinspre afară se aude glasul Anei certând și alungând pasărea. Femeia intră în scenă purtând vasul cu flori, agitată.

Ana: – Măi, oameni buni, surzi sunteți ori ce Dumnezeu, de nu tresăriți când vă cântă moartea la pragul tindei? Ori te pomeni că vă e pe placul sufletului a vă alina cântul mohorât al cucuveiei, că altcineva n-ar sta să-i asculte prevestirea decât doi rătăciți ca voi.

Cei doi se privesc uimii, contrariați. Ana așează vasul cu florile pe masă și întorcându-se către ei:

Ana: – Hai, hai Ucă, hai acasă că se scunde soarele după niște nouri negri la față de amărăciune și se face întuneric de nu ne-om mai afla cărarea peste ape.

Măriuca: – Lasă, mămucă, nu-ți fie matală teamă că, de câte ori am răzbit pe calea aiasta, ne-ar purta lotca și singură de-acum înapoi acasă, numai s-o slobozi din prionul ei și te și afli ajuns unde doar cu gândul îi gândi.

Moș Gheorghe (*ridicându-se să le conducă*): – Apăi, vezi tu, draga moșului, că nu vine întotdeauna după cum crezi. Că și gândul omului mai rătăcește pe unde poate nu-i e scris să se preumbe. Iară și calea pe care rătăcești poate fi înșelătoare, căci dedesubtul e adânc și nevăzut și bântuit de multe pe care nu le știi și nu le poți închipui. Și iacă așa pornești cu gând bun pe un drum și numai ce te afli ajuns alătura de calea ta, fără a-ți putea aminti cum, când și pe unde...

Bătrânul și fata schimbă priviri cu înțeles. Ana iese dând din cap a dojană.

Măriuca: – Rămâi cu bine, Moș Gheorghe.

Moș Gheorghe: – Să ajungeți cu bine, Măriuca.

Bătrânul o sărută pe frunte. De afară se aude glasul Anei chemând-o.

Măriuca: – Vin, vin acuma, mămucă ! (*Dispare lateral*).

Bătrânul rămâne privind către lotca ce se aude lopătând și îndepărtându-se. Zâmbește și face semn cu mâna.

Moș Gheorghe (*murmură doar pentru el*): – Mergeți cu Dumnezeu...

Scena 8

Moș Gheorghe

Se întoarce, privește prin odaie și, oftând, se îndreaptă către laviță. Se așează gânditor, scoate din sân luleaua, dă să pufăie și-și dă seama că e stinsă. Schițează gestul de a spune ceva către cineva, se oprește dându-și seama că nu mai este nimeni. Privește tăciunii stinși de sub ceain, apoi luleaua și clatină din cap nemulțumit. O așează jos, lângă laviță și se întinde mirosind cu nesaț parfumul busuioacii. De afară răzbate, estompat, sunetul vântului și al foșnetului păpurișului. Lumina scade o idee în intensitate. Bătrânul întinde mâna și ridică de jos Biblia. Dă să citească și, nemulțumit de conținutul paginii, dă o pagină înapoi. Vântul crește în intensitate, se disting glasurile păsărilor, întocmai ca în timpul somnului său din debutul piesei, glasul cucuveiei din nou. După o scurtă lectură bătrânul tresare și se ridică, așezându-se pe marginea laviței cu Biblia în mâini. Dă pagina înainte și înapoi contrariat și în cele din urmă, speriat, privește în jur. Se ridică surescitat și se plimbă prin odaie cu mâinile tremurând. În cele din urmă se oprește în fața vâslelor și le privește absent. Deodată tresare și le numără în tăcere, cu un deget tremurând. În tot acest timp de afară tunete asurzitoare. Momente de tensiune psihologică.

Ajungând la unsprezece se oprește sub ultima linie împietrit. Acum zgomotul unui tunet, puternic, și imediat ropotul ploii. Hainele de pe bătrân flutură din direcția presupusei intrări. Bătrânul, cu gesturi îngreunate, întinde mâna, apucă vâslele sale (pe care le aranjase la începutul piesei) și dă să iasă. Se oprește, se întoarce și se îndreaptă către masă. Privește florile fix, dar fără reacție, apoi întinde mâna și, cu greu, smulge cuțitul din tăblia mesei. Privește drept către Biblia de pe laviță apoi, resemnat, o ia cu mâna în care poartă și cuțitul. Privește cele două obiecte speriat și introduce Biblia în sân. Dispare lateral din scenă lent, împovărat de o decizie supremă. Preț de ceva vreme zgomotul furtunii continuă, apoi se stinge în depărtare.

Momente de liniște completă pe scenă.

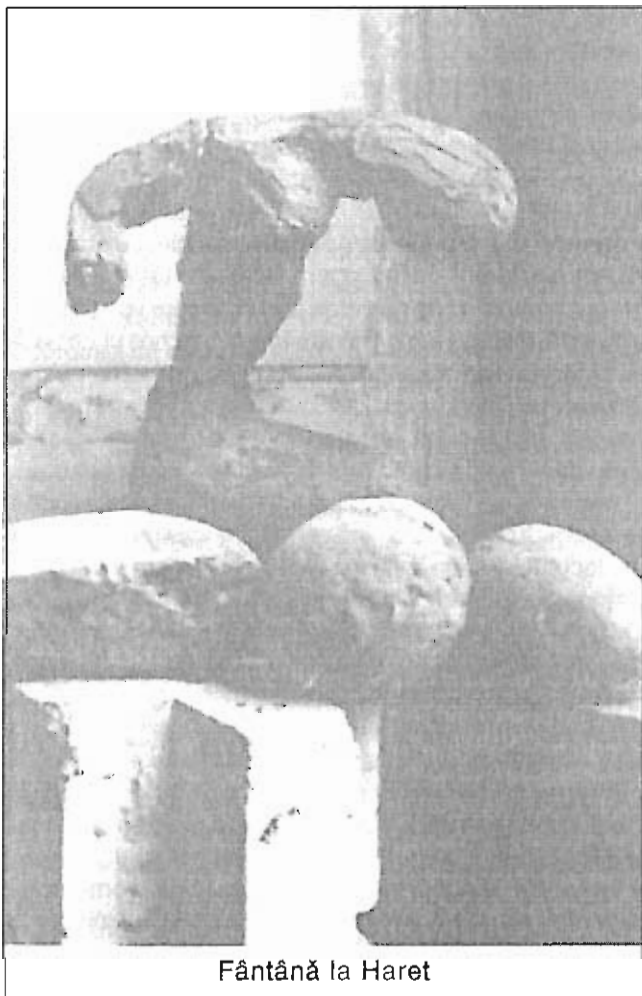
Scena 9

Sihastrul, apoi Ana și Măriuca

După un interval de timp (la decizia regizorului pentru a marca momentul psihologic) începe să răzbată rar din depărtate sunetul de toacă. În paralel cu mărirea intensității acestui sunet, pe scena ce se cufundase în semiîntuneric odată cu plecarea bătrânului, se intensifică și lumina până la o intensitate stridentă, nefirească (de preferință o lumină albă, de neon). Odată cu bătaia finală,

sufletesc din totdeauna. Au dreptate normanzii să afirme că spectacolul oferit de maree în aprilie și în septembrie este unic în lume și renunță la orice alte preocupări pentru a asista la el.

Îmi continui drumul către Caen. Trenul mi se pare mult mai liniștit de data aceasta. Chiar în fața mea un bătrân termină de mâncat și, cum simt că are chef de vorbă, nu aștept să deschidă el gura întâi. Seamănă nesăbuit de mult cu Jean Gabin și-n lipsă de prea multă combustie conversativă îi arunc acest compliment. Nici c-o puteam nimeri mai bine: nu numai că e de acord cu spiritul de observație, dar se apucă să-mi povestească despre marele actor care a auzit și el de această asemănare și l-a căutat pe lucrătorul de la căile ferate spre a-i propune să joace împreună într-un film plin de *qui-proquo*-uri. De altfel, cât timp a lucrat pe linia Paris-Rouen, colegii îl porecleau, cu simpatie, firește, Jean Gabin. Acum s-a retras la țară, duce o viață liniștită, însă e pornit împotriva tehnologiei moderne aducătoare de șomaj. Primul exemplu pe care mi-l dă în acest sens e al t.g.v.-urilor. Apoi îmi arată niște poze de la o petrecere, unele un picut deocheate. „Pentru a ieși așa am sacrificat trei borcane de mustar”, îmi spune el parcă disculpându-se când eu mă încrunt la vederea unei femei cu coapsele mânjite de dubiosul condiment. De fapt eu mă încruntasem constatând subit că cei pe care-i lăsasem acasă uitaseră demult să se copilărească în acest fel pe la nunti care tineau altădată câte o săptămână. Unde sunt, îmi

Fântână la Haret

vine să-ntreb, socrul mare purtat de flăcăi pe sus spre a-l mura în gărlă, ori nuna mare plimbată pe măgar? Doar fețele cadaverice ale nuntașilor care se topesc după strângerea darurilor spre a nu mai asista la cearta rudelor nemulțumite de cât au investit cuscrii în fericirea tinerei perechi care nici cu un rachiu roșu nu catadicsește să-i mai blagoslovească, necum cu prilejul atâtor și-atâtor glume cu substrat erotic nupțial. Sosia lui Jean Gabin, cel care-și doarme somnul de veci în oceanul spre care ne îndreptăm – dorinta lui testamentară a fost ca cenușa să-i fie pulverizată în valurile care bat coasta bretonă nu departe de mormântul lui Chateaubriand – află că sunt român și de-aici încolo discuția se poartă în jurul acestui subiect. Aflu c-o soră de-a lui a fost la un pas de-a se căsători c-un șofer din România, mult mai negru decât mine și pus pe căpătuială cu orice preț. *Roumain* și *romanichel* sunt băgați de francezi cam în aceeași oală, conchid și-mi propun să devin mai circumspect și să mă arăt dezinteresat de orice. Mă judecă, probabil, după franceza care-o vorbesc atunci când îmi spune că nu crede că mă află în Franța de nici 24 de ore și când coborâm împreună la Caen, unde avem de așteptat împreună același tren, preț de o oră și jumătate, ține cu tot dinadinsul să mă prezinte soției lui care până atunci a pălăvrăgit cu o cunoștință în celălalt capăt al vagonului, ca pe o *rara avis*. Noroc că gara e pustie la acea oră, că altfel ar deschide o expoziție cu mine în prim plan pe post de trofeu de vânătoare ori m-ar vinde vreunui muzeu de curiozități. Ca și cum în viața lor n-ar fi întâlnit decât străini pe care-i dor mâinile de atâta vorbit. Si am preferat compania lor și am jonglat, aidoma corbului din fabulă stimulat de lingușirea vulpii care era incarnată de nedezmînțita politete franceză, cu tot felul de verbe la subjonctiv imperfect, într-o adevărată stare de transă prin care mi-era dat să descopăr cu uimire misterele ultimei revoluții din România, de fapt nefăcând altceva decât să repet și să fixez o lecție la care era firesc să fiu ascultat de câteva ori în fiecare din zilele care au constituit sejurul meu pe aceste meleaguri. Oricum, într-un timp atât de scurt nu as fi putut vizita Caen, oraș în care aveam să revin și căruia aveam să-i dau mai multe târcoale în peregrinările mele. Si atunci, acolo, în gara liniștită din Caen, în preajma dublurii marelui actor – modestă intruziune a paranormalului în viața mea – am descoperit că drumul ăsta cu trenul prin Normandia îl mai făcusem într-un vis pe care-l notasem în jurnalul de acasă.

De la Trouville, cei doi peregrini pomiți în căutarea lui Barbey, după ce au renunțat, din cauza ploii, la o călătorie pe apă către Havre, ajung la Caen, cu „un tren umil și încet”. Cuvintele îi curg foc continuu de sub condei și rezultă un crochiu nervos și sacadat: „Caen, oraș negru... Mare, cu străzi multe, cu lume multă, dar totul înghesuit, strâmb, capricios, cenușiu. Casele de pe străzile strâmte și răsucite, inegale, rău alăturate, toate vechi, unele dintre ele din evul mediu – și murdare. (Printre ele, locuința lui Malherbe).” Îi reține atenția canalul care duce la mare, Universitatea în care d'Aureville și-a trecut licența în drept, bisericile din piața centrală, Saint-Pierre, respectiv Saint-Etienne și Trinitatea, acestea din urmă adăpostind siciul gof al lui Wilhelm Cuceritorul (prima) și pe cel al soției

Cuceritorului (a doua). Din vârf de la Trinité, „Caenul apare ca un animal de mare negru, încet la respirație, vâscos, plat, umed”.

În gara din Caen mă despart din nou, pentru a doua oară, de Anton Holban și de prietenul său german pe care orașul murdar și cu trotuarele pline de gropi l-a dezamăgit. Ei vor porni spre nord-vest și se vor opri la Bayeux, eu spre sud-vest către Saint-Lô. Trenul s-a umplut de tineri. Sunt studenți navetiști. Au avut cursuri la Universitatea din Caen, una dintre cele mai mari din Franța, și acum merg spre casă. Mă uimește atmosfera de bibliotecă pe care doar la câteva minute de la urnirea trenului o instaurează în vagonul în care mă aflu cu bătrânii mei compagioni de voiaj, care-mi fac cu glas tainic elogiul caselor bretone, adevărate *points de mire de la région*. Trag cu ochiul la tinerii care s-au așternut serios pe studiu, de fapt nici francezii autentici cu care călătorisem la venire în avionul companiei Air France nu procedaseră altfel decât să studieze, și mă încearcă un sentiment de rușine că-mi permit să parazitez. Peisajul pe care-l privesc pe geamuri, de o parte și alta a căii ferate, s-a îndulcit a câmpie și, dacă n-ar fi la fel de verde, m-aș crede în țară, undeva pe linia, *tocită* de mine de zeci și zeci de ori, dintre Tândărei și Buzău. Comparația în sine ar avea darul să mă liniștească, să-mi cuibărească în suflet un cât de plăpând pușor de siguranță. Dar nu e așa: mă simt vinovat că, înfruntând necunoscutul, nu fac altceva decât să omor cu bună știință un mit: cel al Franței pe care n-aș fi văzut-o, fără sprijinul material al prietenilor francezi, niciodată. Și mă trece un fior: dacă după o asemenea aventură nu voi putea niciodată să mai aștern pe hârtie niciun vers? Cât de multă dreptate avea, doamne, Saint-Exupéry când spunea că o dată intrat în ritmurile aventurii, aceasta încetează să te mai sperie. Și dacă soția poetului Dominique Delaunay la care merg în Saint-Lô n-o să mă aștepte gară? După cum au început studenții să-și strângă uneltele de lucru – cineva observa că francezii nu-ți trag o linie fără riglă nici să-i pici cu ceară – deduc că intrăm în gara în care o să cobor o dată cu avalanșa de tineri printre care și una dintre fiicele poetului. Abia acum înțeleg de ce mă privea într-un fel aparte: căuta pesemne să ghicească dacă eu sunt românul care avea să le facă o vizită. În gară mă aștepta nu soția, ci poetul în persoană, abia întors dintr-o comisie de bac la un liceu din zonă. Avem nu doar aceeași vârstă și aceeași profesie de pe urma căreia ne câștigăm existența, ci și aceleași spaime existențiale și foarte puțin timp a lipsit să nu descoperim că de fapt am putea fi prieteni din copilărie, dacă domnul Boëton-tatăl n-ar fi apărut pe neașteptate să mă ia cu mașina la Avranches. Și doar peste o zi sau două, la teatrul municipal din oraș urma să aibă loc un spectacol de revistă pe un scenariu al confratelui meu care-și trăiește cu stoicism condiția de literat provincial și din când în când exclamă ușor dezabuzat: „În materie de literatură, la Paris se poate orice”. I-am rezumat subiectul romanului meu *Îngeri indeciși* și crede că as avea șanse să-l public în capitala lumii, atâta vreme cât interesul pentru literatura care vine din Est mai pălpăie încă. Și totuși, în cele trei ore petrecute la Saint-Lô, am făcut atât de multe lucruri și am acumulat atât de multe impresii

despre învățământul francez (soția poetului e directoarea unui liceu, altul decât L'Institut d'Agneaux unde poetul predă literatura), despre relațiile dintre profesori și elevi, tot mai încordate-democratice, despre moda biografiilor fictive, întocmite de exegeți, în căutare de senzational, unor personalități ilustre (așa se face, de exemplu, că Rimbaud, ca să nu dau decât un singur caz, ar fi mai trăit peste 40 de ani de la data pe care istoriile literare o dau ca a morții), despre poezia care a devenit un lux (Dominique Delaunay e și director al editurii „Poésie clandestine” care scoate anual 4–5 cărți exclusiv pe bază de subscripții), dar care se încăpățânează să moară și care renaște mereu, ca de altfel întreaga Normandie bombardată fără milă spre sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, despre criza economică mondială care se simte și mai acut de la prăbusirea comunismului din partea de sud-est a Europei ș.a. Toate discuțiile le-am purtat cu poetul saint-lônez în grădinița sa „barbară” din spatele casei, unde mestecenii și tufele de zmeură își dau mâna cu arbuști mediteraneeni al căror nume ne scapă amândurora și unde îi mărturisesc amfitrionului că eu aș scrie pe rupteala, așa cum fac la mine la țară, spre a afla că poetul n-a scris aici un singur cuvânt, ci numai ghemuit într-un cotion, având în față doar peretele casei care miroase puternic a fum de țigare și în care dezordinea își are poate rolul ei. A avut un prieten pictor care s-a sinucis în mod neexplicabil. Asta i-a inspirat subiectul cărții pe care o are în lucru. Deci, despre drama intelectualului se camil-petrescizează și în alte părți ale planetei, atâta timp cât va exista inadaptabilitate și cât vor exista scriitori care să-și asume punerea în ecuație moral-social-politică, sau existențială, într-un singur cuvânt, a acestei inadaptabilități structural-funciare. Mă despart de poet și de familia lui, după acest dialog-maraton, ca de niște oameni cărora nu le-a fost scris să se întâlnească decât o singură dată în viață. Căutasem și întâlnisem, așadar, un scriitor în carne și oase, punerea noastră în relație, cu mai bine de trei ani înainte, fiind opera acestui atât de plin de energie domn Fernand Boëton alături de care voi străbate, în mașină, Bocage-ul normand către Avranches unde pașii mi se vor interfera din nou cu ai lui Anton Holban care, spre deosebire de mine, are o misiune mult mai grea și mai delicată și anume aceea că el vânează amintiri despre un scriitor deja trecut în lumea umbrelor. În plus, eu am avantajul de a-l însoți cu gândul pe cel care se pătrunde de adevărul că Franța nu înseamnă automat numai Parisul cu clocotul lui alienant, ci și provincia franceză „naivă și încântătoare”. Astfel, la Bayeux, atmosfera de provincie se face simțită mai mult decât oriunde: magazine mici, aproape goale, oameni care se itesc curioși de după perdele. Spre a pătrunde în oraș se merge pe un drum de câmp. Centrul atracției turistice îl constituie și aici catedrala gotică, vis-à-vis de care clădirea vechii episcopii adăpostește celebra tapiserie a reginei Matilda, figurând istoria cuceririi Angliei de către normanzi, adevărat document istoric de epocă. După vizitarea orașelului Bayeux, Hans va pleca direct la Cherbourg, vârf de promontoriu normand în apele Mănecii, în timp ce scriitorul român se va abate câteva ore la Valognes, orașel unde d'Aurevilly venea călare de la Saint-Sauveur le Vicomte să-și viziteze

un văr. E ajunul Paștelui și în biserica gotică din burg bătrânele în negru și cu năframe dantelate pe cap își așteaptă rândul la spovedanie. Copiii francezi îl salută și scriitorul își amintește de acest gest de politețe identic cu cel similar din satele românești. Ziua de Paște îl prinde la Cherbourg unde s-a alăturat meticulosului Hans. Orașul în sine e neinteresant, dar vor face din el centrul lor de excursii, cu automobilul de-a lungul mării care se dovedește a fi fost marea revelație a acestui periplu normand. Recile inventarierii istorice, geografice și culturale amuțesc spre a lăsa loc însemnărilor de mare tensiune lirică restituindu-ni-l pe rafinatul împătimit de poezie și de muzică bună care a fost Anton Holban, precum acest pasaj trăit la Capul Hague: „Vântul, cântăret din banjo, scoate singurul lui sunet neîntrerupt, subțiat și îngroșat curgător ca în urma întinderii și destinderii instrumentului muzical, fără distanțele matematice dintre notele unui piano [...]. Soarele transparent de nord s-a rostogolit drept în mijlocul apei, și acolo, ca o vietate, se mișcă mereu, i se aude respirația și i se vede umflarea și dezumflarea toracelui. Păianjen imens, și-a întins pânza fină pe tot cuprinsul mării și și-a legat lațele galbene, lucrate exact, în lungul depărtărilor țarmuri, și n-a scăpat un ochi nelucrat. Vântul mișcă pânza cu totul, o împinge pe malurile rezezi, o bate și o tremură, o fâlfâie ca pe o batistă, fără să se desprindă vreo picătură de apă, și ai impresia că o mână gigantică, apucând de un capăt, ar putea ridica toată suprafața”. Întors la hotel, scriitorul trăiește drama de-a nu mai putea reconstitui acest peisaj magnific. Se reîntoarce seara pe malul mării, chemat ca de o iubire indicibilă: „Dar seara, marea neagră sub cerul sumbru părea o locuință tainică de tâlhari. La cele câteva lumini înguste care-i străbat întinderea, își număra pesemne câștigurile zilei. Întrebuințase pentru asta toate mijloacele posibile, viclenia, grația, făgăduielile, și uneori mânia pe față”. Poemul în proză nu-i cu nimic mai prejos de cele brodate în marinele lor de un Dimitrie Anghel ori de un Ion Pillat: „Spuma sunase și strălucise ca pietrele scumpe, tremurase și se împletise ca o dantelă, se încordase ca arcul care nu dă niciodată greș. Nimfele trandafirii își întinseseră mereu bratele ademenitoare, cu degete răsfirate o dată cu valurile, ca să și le atragă mereu. Sirenele se rotiseră surăzătoare, iar meduzele invizibile nu-și încetaseră cântecul lor vrăjtit. Iar acum, în noaptea neagră și adormită, aplecând urechea peste balustrada din lungul apei, mi se pare că aud, venit din adâncimile misterioase, un sunet de arginți”...

La Martinvast, a doua zi de Paște, cei doi asistă la o ceremonie campestră, așa zisa petrecere a croitoreselor. Nu reușește să se integreze în atmosferă, chiar dacă aceasta i-ar aduce vag aminte de iarmaroacele de pe la noi, și se strecoară într-un parc având înfățișarea Cișmigiului în zilele de duminică, și întârzie mult pe iarbă într-un loc singuratic nu departe de un castel. A doua zi, cei doi prieteni se ceartă. Motivul? Afirmatia lui Holban că statuia lui Ovidiu din Constanța ar avea mult de câștigat dacă ar fi plasată lângă mare. „S-ar da o semnificație mai adâncă și fără îndoială că divul și-ar aminti mai iute de vechiul Tomis uitându-se la apă”. Hans a ținut cu orice preț să-l contrazică și s-au născut discuții interminabile.

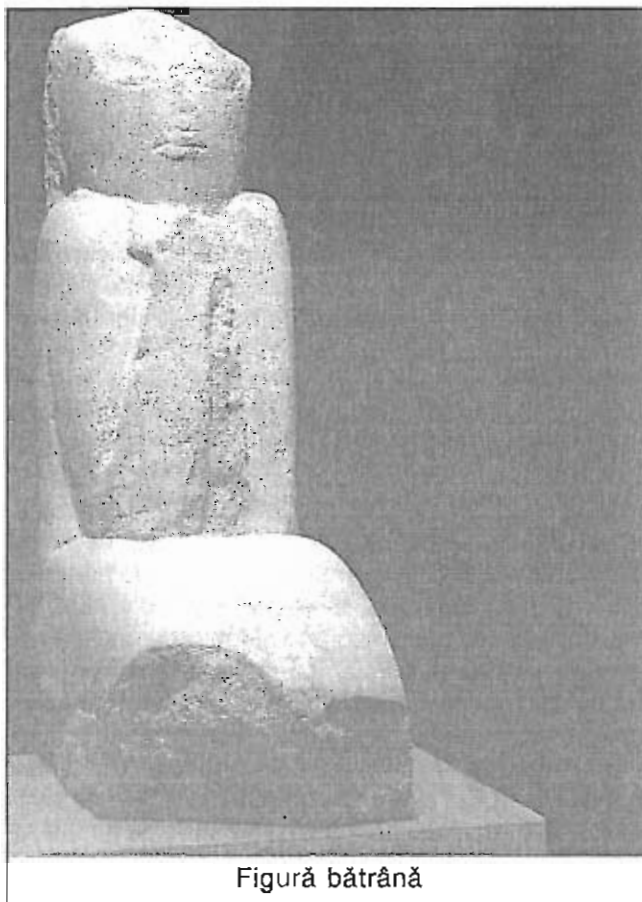

Figură ghemuită

Apoi vor părăsi Cherbourgul și se vor deplasa de-a lungul coastei normande către sud, prima escală mai importantă fiind în micul Saint-Sauveur le Vicomte, locul de naștere al scriitorului Barbey d'Aureville, personalitatea căruia i se conturează pe deplin, mai bine zis i se confirmă intuițiile pe care i le-au ocazionat cărțile celui taxat drept unul din cei mai interesanți *dandies* ai literelor franceze. Paradoxal, acest scriitor care-și plasează majoritatea povestirilor sale sub semnul *diavolului* și al *spiritului răului* (cartea sa *Preotul căsătorit*, a fost pusă la index, în 1881, de către arhiepiscopul Parisului) și-a găsit într-un oarecare domn Yver, fost valet al abatelui Anger, cel mai devotat și mai hobotnic apărător al memoriei sale. Și, pentru câteva clipe, reporterul pelerin își permite să respire, spre a da cuvântul criticului literar de sub pana căruia ar fi ieșit teza de doctorat despre d'Aureville: „Un normand impregnat de solul natal, transplantat la Paris greșit. Îmbinarea diferitelor lui caracteristici nu s-a făcut însă armonios, de aici savoarea personalității lui complexe: fond adânc uman decorat cu ornamentații, deseori amuzante. Imaginația lui în perpetuă mișcare, care vedea numai gigantic, făcea mereu mizerii catolicului din el, și putem găsi din plin motive de ironie. Scuză lui Barbey pentru subiectele scabroase – *Pour en ôter le goût* – nu e convingătoare”. De obicei, când te apuci să cercetezi detaliat un scriitor sau orice alt artist, sfârșești prin a-l iubi fără rezerve. Nu așa s-a întâmplat și pentru lucidul Anton Holban. Iar în cimitirul de familie al scriitorului din Saint-Sauveur le Vicomte, exegetul român pare a fi cuprins de un sentiment de zădărnici pe care nici o ironie nu i-o mai poate camufla: „Ne aplecăm plin de emoții, tăcem un timp, apoi șoptim ceva despre el. Liniște

perfectă, pomi parfumați, păsări cu cântec neîntrerupt. Săgetătorul s-a împăcat, în sfârșit, cu legile firii. Oamenii sunt tot așa de neghiobi, dar el nu mai face nici un gest de împotrivire. A renunțat la toate credințele lui aprige și la scrupulele de om de lume, la morala intransigentă și la gusturile romantioase, la garderoba faimoasă. Și-a păstrat numai câteva oase firave, doar cu o ușoară îngroșare la genunchi”.

Nu doar orașele normande au fost distruse în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, ci și satele. Pe drumul dintre Saint-Lô și Avranches, domnul Boëton care nu tace o clipă – e o avalanșă de cultură pe care si-a făcut-o mai mult ca autodidact, are doar școala primară și o școală profesională de ceasornicărie – îmi arată un asemenea sat în care americanii, spre a-și mai diminua sentimentul de culpă, au construit un spital de boli nervoase. „Din aceleași rațiuni din care Nobel a instituit premiul care-i poartă numele”, mai adaugă domnul Boëton cu o pronunție mai mult decât impecabilă. Pădurile au rămas în urmă, relieful se vâlurează plăcut sub roțile mașinii prin ferestrele căreia trec în revistă cătune izolate sau doar ferme, toate cu acoperiș cenușiu de ardezie, – o trăsătură a clădirilor din nord, îmi explică infatigabilul ghid care am impresia că citește prin mine ca prin sticlă – pășuni îngrădite cu sârmă ghimpată, prin unul din fire trecând un slab curent electric născător și asta de șomaj întrucât a făcut disponibil un cow-boy, sau fânete pe care se lăfăie rulouri mari de fân cosit și legat mecanic de curând – și când mă gândesc că toată copilăria mea s-a scurs în compania unor capre și-a unor cârlani jigăriți și că de treizeci de ani și ceva încoace nu-i vară lăsată de la Dumnezeu să nu mă cocârjez șase-sapte săptămâni pe coporia coasei pentru câteva care de nutreț în care mai mult moare decât învie poezia plaiurilor bisocene, am toate motivele să mă minunez și să mă întristez în același timp. Si aflu că vacile bălțate pe care le văd, în cirezi de până la 16-20 capete, desprinse parcă din abecedare, dau până la 40 l de lapte pe zi, ceea ce produce dureri de cap crescătorilor de vite întrucât sunt penalizați dacă depășesc cotele de produse. Deci și superabundenta e la fel de pernicioasă ca și lipsa cea mai stringentă de alimente, dar parcă tot e de preferat sculatului de la miezul nopții și postării în coadă la ușa lăptăriei în speranța că familia își va muia, fie și o dată pe săptămână, buzele în lichidul alb și căldut care aici se aruncă adesea la canal, atunci când nu se brânzește în teicile porcilor ghiftuiți sau ale căinilor. Ceea ce mă frapează e că n-am văzut, ca și-n seara trecută în drum spre Rouen, tipenie de individ pe la porți sau prin curți, deși e încă lumină. Nici măcar un Moromete trăgând din țigare la podișcă și mormăind ironii filosofice pe seama celor care-i dau binete. Să mă gândesc la cei din orasul meu care acum stau de bună seamă ciorchine pe colacul fântânii arteziene și sparg seminte ori înjură opoziția? Condimentez cu ceva balcanism vorbele lui Mircea Eliade cum „că nu mai este în lume vreo țară în care să se consume atâta energie în politică” și-mi fac interogativă curiozitatea vis-à-vis de acest peisaj rural vitregit de prezența omului și aflu că fermele au suferit într-adevăr o mare depopulare. Cei care mai lucrează, sunt de regulă, vârstnici, tineretul luând calea orașului în care spectrul

Figură bătrână

șomajului parcă îl fascinează în loc să-l sperie. Așa că viitorul fermelor agricole nu e altul decât cel al asociațiilor. „Se discută mult despre asta ca despre singura cale de mântuire a agriculturii franceze”, conclud, cu o seninătate care pe mine mă cutremură, domnul Boëton, bijutierul din Avranches. Dacă președintele României l-ar auzi vorbind așa, cu siguranță că l-ar declara „român autentic și bun patriot” și i-ar mai atribui și un premiu de clarviziune politică. Mă mângâi însă cu gândul că nu vor merge, totuși, atât de departe încât în final să lase întreaga agricultură în grija elevilor, studenților și militarilor în termen, și o fac cu spaima unuia care a trăit pe viu acest fenomen, în fiecare toamnă găsind tot mai puțini moșneguți și băbuțe în jurul grâmezilor de porumb pe care până la urmă ajunsesem să ni le repartizăm singuri și să purcedem degrabă la depănușarea lor, înfricoșați că altfel vom fi obligați să mănem în câmpia socialistă ori, și mai rău, că-n orice clipă zarea ar fi putut fi despicată de vreun căpcăun motorizat de la comitetul județean de partid, sau chiar de mai sus, și care n-ar avea decât să facă un semn vizionar cu mâna pentru ca eu să fiu aruncat în stradă pentru incompetență... profesională sau pentru atitudine ostilă față de stat, în cazul în care elevii ar fi fost găsiți mâncând, de pildă, ceea ce pentru slugoii puterii rimează întotdeauna cu sabotarea producției. Dar mă reculeg și-mi place să cred că aceste vremuri s-au ascuns pentru totdeauna în pliurile unei istorii irepetabile, la noi ca și oriunde. D-l Boëton se interesează de activitatea mea literară și mă întreabă dacă în elaborarea recenziilor pe care le scriu incorporez și „le travail des nègres”. Cum sunt un pic descumpănit, îmi explică

sintagma. Nu-si imaginează că un recenzent la un cotidian sau la un post de radio sau televiziune e în stare, omeneste vorbind, să parcurgă zilnic două sau trei apariții editoriale și atunci angajează oameni care citesc și fișează pentru el. Îi dau dreptate și abia acum îmi cade fisa că de fapt omul de lângă mine mă purtase pe un teren conversativ mai familiar mie spre a încerca să mă tămăduiască de angoasele muncii de echipă, care poate fi o muncă precum toate celelalte și că înălțarea pe cadavrele anonimilor nu se întâmplă doar în politică. Bocajul Normand a rămas în urmă, cu *hameaux*-urile și *pâturages*-urile lui. Avranches se profilează spre apusul de unde prin fereastra deschisă adulmec briza și miresmele mării, când sunt anunțat că vom face un mic ocol spre a vedea orașul Villedieu-les-Poêles, fost lazaret în Evul Mediu, acum vestit pentru vasele de aramă care se fabrică aici după procedee încă tradiționale. Am putea vizita le Musée de la poeslerie, La fonderie des cloches, L'Église Notre-Dame, Le Musée du meuble Normand, sau oricare alt magazin a cărui marfă metalică strălucește roșu în razele soarelui care se va îneca în curând în ocean, dar e deja ora zece și peste tot e închis și am senzația stranie că am ajuns pe o planetă străină în care descoperim o civilizație materială care a supraviețuit celor care au creat-o. Domnul Boëton încearcă să mă consoleze spunându-mi că o să revenim în alt moment al zilei în orașul cochet de pe valea Siennei, însă intuiția îmi șoptește că asta s-ar putea să fie unica mea trecere prin reședința artizanilor cuprului de unde nu văd ce amintire aș putea duce cu mine și sucesc capul înapoi și mă îngemănez nostalgic cu razele de soare care s-au focalizat ca într-o oglindă într-una din vitrinele orașului ce arde precum comorile din folclorul românesc. Și în curând suntem la poalele orașului Avranches, așezat pe o colină pe care o urcăm pe o stradă cu bucle pe cât de largi pe atât de turtite, parcă spre a prelungi la maximum întâlnirea cu orasul. În orice caz, oricât de mare ar fi viteza mașinii care ne poartă spre casă, o ultimă lecție lexicală se poate lua în voie: „Ici il y a une fabrique de vans. Je parie că vous ne savez pas ce mot, Monsieur Roșioru.

– Vers ma honte, non!

– Donc, pour transporter de chevaux en camions, il faut les séparer par des vans. En Normandie il y a beaucoup de haras.

Sosim o dată cu întunericul, deși observ că aici acesta coboară foarte târziu, cam spre miezul nopții acum la început de iulie. Dar nu în apartamentul din Place Littré, așa cum mă așteptam, ci undeva mult mai spre est, pe o străduță îngustă, medievală și liniștită. E un apartament moștenit de la părinți, mi se spune. Familia Boëton n-a intrat prea de mult în posesia lui. Doamna Boëton ne aștepta, citind o carte. Luăm o cină frugală, de fapt celebrul supeu francezesc și în curând rămân singurul proprietar al atât de patinatului de vreme apartament a cărei ultimă proprietară de drept și-a dat duhul într-un azil de bătrâni, unde a fost internată – cunoșteam asta din scrisorile pe care le-am schimbat până acum cu prietenii mei avranchinezi – din aceleași motive din care Mersault, celebrul personaj camusian din *Străinul*, își internează

mama: pentru că nu mai aveau ce-si comunica și bătrâna s-ar fi plictisit de una singură într-un anturaj familial în care timpul înseamnă bani pentru toți ceilalți. Însă teama că aș putea împărți apartamentul, care se desfășoară mai mult pe verticală decât pe orizontală, cu niscai fantome e departe de a mă încerca. Bucuria că mă aflui aici și că sunt singur și că am câteva ore în care să respir și să dorm românește într-un spațiu eminentemente francezesc e fără margini. Fac un duș la etajul întâi, apoi urc la mansardă unde zadarnic încerc să închid o lucarnă cu pervazul plin de vopsea scorojită. De partea cealaltă a uliței cu miros medieval e o cârciumioară. Și-n liniștea nopții de vară vocile unor clienți întârziați ajung până la mine și mă aplec peste fereastră să prind cât mai bine frazele unei altercații între niște băstinași și câțiva negri pe care poliția ivită ca din pământ îi duce cu ea la secție și lecția mea de franceză stradală ia sfârșit brusc. Mă întind în pat dar somnul refuză să mă viziteze. „Te pomenesti că nu i-au dat și voie lui să treacă frontiera”, îmi vine să glumesc de unul singur și mă ridic pentru a recurge la metoda omorâtoare de insomnii: citirea a 5-6 pagini dintr-o carte luată la întâmplare. Și întâmplarea face ca sub mână să-mi cadă *Le Horla* a lui Maupassant. Iar când ajung la pagina 24, abstracție făcând de cele 18 pagini ale prefetei semnate de Philippe Bonnefis, am toate motivele să mă cutremur ca și cum tocmai aș fi dat subit cu ochii de un șarpe ce tocmai se strecura prin fereastra deschisă a mansardei în care-mi trăiam jubiland o studenție improvizată și atât de târzie încât părea incredibilă. Iar strania coincidență pe care o descopeream în celebrul jurnal al lui Maupassant nu făcea decât să sporească această bănuială că de fapt trăiesc un vis prelungit și că mă zbat să nu mă trezesc la trista realitate: naratorul jurnalului sosise pentru prima dată la Avranches ca și mine pe data de 2 iulie. Citesc și nu-mi vine să cred: „Quelle vision, quand on arrive, comme moi, à Avranches, vers le fin du jour! La vile est sur une colline; et on me conduit dans le jardin public, au bout de la cité. Je poussai un cri d'étonnement. Une baie démesurée s'étendait devant moi, à perte de vue, entre deux côtes écartées se perdant au loin dans les brumes; et au milieu de cette immense baie jaune, sous un ciel d'or et de clarté, s'élevait sombre et pointu un mont étrange, au milieu de sable. Le soleil venait de disparaître, et sur l'horizon encore flamboyant se dessinait le profil de ce fantastique rocher qui porte sur son sommet un fantastique monument”. A doua zi, la micul dejun luat în salonul de la parter, le comunic gazdelor descoperirea mea și dau semnificații aproape oculte faptului că din cogeametea raftul de cărți eu am tras-o tocmai pe cea cu coincidența descinderii la Avranches la una și aceeași dată cu părintele lui *Bel-Ami*. Cei doi surâd și conchid că trebuie să fiu încrezător în steaua mea, urmând ca seara, după programul lor de lucru în prăvălia de bijuterii din Piața Littré, să mergem împreună la Mont Saint-Michel, miracol căruia Avranches îi servește doar de anticameră cel mai adesea.

Anton Holban ajunsese și el aici, cu prietenul său Hans, într-un miez de aprilie ploios, tot într-o seară și nu mai urcaseră în oraș ci, de bună seamă, își petrecuseră

noaptea în vreuna din sutele de *chambres d'hôtes* care se înșiră de-a lungul drumului dintre Avranches și Mont Saint-Michel la care ajung încă de la primele ore ale dimineții „sub un cer minunat și umed încă”. Și fără nici o altă introducere, iată-l pe scriitor trecând în revistă ceea ce francezilor le place să numească, nu fără orgoliu național, „cea de a opta minune a lumii”: „Un orașel de câteva zeci de case, așezate la întâmplare și înghesuite unele peste altele pe o stâncă de granit cu o circumferință de 800 de metri, se înalță așa încărcat, subțindu-se și ascuțindu-se conic prin biserica și mănăstirea, celebre, cu turnul firav în vârf. Împrejurul orașelului, nisipul împrăștiat pe mai mult de 10 kilometri care, la marea maree, e acoperit printr-un gest fantastic de marea din fundul peisagiului. Drumul înălțat și subțire, care la Venetia se oprește la porți, iar înfățișarea târgului, mărindu-se mereu la apropiere și totuși putând să-l cuprinzi întreg dintr-o privire, este una din minunile Franței. O stradă pitorească trece pe sub porțile multe și vechi și urcă imediat spre mănăstire, iar pe părți restaurantele la modă și magazinele cu vase, cărți poștale, tot felul de amintiri, și vânzătorii care, ca și în Orient, se țin după tine ca să cumperi. Nici un magazin de haine sau comestibile – nu e loc pentru așa ceva pe stâncă. Aprovizionarea se face zilnic de la 10 kilometri. Mănăstirea, cu biserica în mijloc, a servit pentru călugări, apoi ca închisoare celebră. Biserica, clădită la încrucișarea romanicului cu goticul, nu dă o impresie unitară, dar detaliile sunt admirabile. Niste minuni de grație și de proporție sunt *le réfectoire des moines*, *le réfectoire des hotes* și *le cloître* (adică trapeza călugărilor, a oaspeților și mănăstirea).

Entuziasmul scriitorului e destul de temperat, deși niște adjective în spiritul superlativismului franțuzesc tot îi mai ies de sub condei: *celebrul* Mont-Saint-Michel, originalul *magnific* etc. Cea ce pare să-l impresioneze mai mult e nu imensa bijuterie arhitectonică în care geniul naturii și al omului și-au dat mâna într-o desăvârșită conlucrare, ci perspectiva pe care de la această înălțime o ai asupra mării și asupra nisipurilor ce rămân umede după reflux. În trenul care-i poartă spre Avranches, prozatorul caută o fundamentare psihologică acestei întoarceri de la pomul lăudat al turismului francez: „Poate pentru că îngrămădirea de case și nisipul umed îmi dădeau impresia de ceva finit, fără largimi superioare priceperii noastre, și nu avusesem decât surpriza unei jucării admirabile. Căci luna fusese acum avară și nu-și trimisese lumina fascinatoare pe valuri, și marea rămăsese departe și cuminte, dungă albastră pe orizontul alb și nu se dezlănțuise pe nisipul gălbui, cuprinzând insula Tombelaine și zbatându-se pe zidurile de la Mont Saint-Michel, aducând aici miros, lumini și viață”. Lucidul Anton Holban și îndrăgostitul de perspective deschise sau măcar ambigue e truvabil în întregime în acest paragraf care, să recunoaștem, pe francezi nu prea i-ar încânta. Însă când mai târziu, în niste note de călătorie intitulate *Nostalgii*, va reveni asupra acestei amintiri, tonul pare să fie altul: „Mereu în altă parte, la Granville, sau la Avranches cu grădina publică de unde se vede atât de ciudatul Mont-Saint-Michel, insula cu un orașel pe ridicăturile ei, cu o biserică minunată drept în vârf, și semănând, atunci când

marea aduce valurile, cu un vapor”.

Deoarece programul sejurului meu a suferit ameliorări din mers, am vizitat Mont Saint-Michel de două ori într-un interval de 10 zile numai. Prima descindere a fost nocturnă și cam sumară, să nu-i spun intensivă. Ne-am apropiat de insula misterioasă ca de un vapor uriaș (nu te poți, orice-ai face, să te sustragi acestei metafore) sau ca de (mărturisesc că mi-a trecut prin cap și așa ceva) o uriașă farfurie zburătoare dintr-un film S.F.. Și mărturisesc că cu greu mi-am potrivit pasul după al domnului Boëton în ciuda celor 67 de ani ai săi când am atacat urcușul treptelor către cer, minunea fiind un loc geometric al omului și al divinității, cred că așa ceva am scris în cartea de impresii, la îndemnul strălucitului meu ghid care ține morțiș s-o fac în limba română. Ochii mei și urechile hăpăie la unison informațiile care plouă asupra mea din toate părțile, încercând totodată să disting cam din ce colțuri ale planetei sunt turiștii care în acest miez de noapte țin în jur iluzia vânturării noastre printr-un Turn Babel: japonezi, chinezi, finlandezi, ruși, polonezi, englezi, americani, nemți, italieni, greci și Dumnezeu mai știe ce, sub o lumină care ne face tuturor chipurile cadaverice, niște fantome care se grăbesc pentru că au simțit undeva cum un cocoș tocmai își drege glasul întru cântecul rupător de vrajă, o mulțime trecând prin muzeele lumii în pas alergător ca nu cumva sfârșitul de mileniu s-o prindă contemplând ceva, lucru ce ar atrage asupra-i împietrirea pe veci. Și impresia asta o voi avea și a doua oară când, în compania lui Vincent Boëton, medic veterinar, fiu al bijutierului avranchinez, voi asista la o conferință de două ore, ținută de o studentă de la Universitatea din Rennes și lucrând ca ghid pe perioada de vară. N-am prea avut noroc, dacă e să mă iau după părerea lui Vincent, deoarece „conferințiară” noastră vorbește o franceză care-i pune chiar lui, francez get-beget, probleme de audiciență. N-am această impresie, deși faptul că vocea studentei noastre e mai slabă și aceasta mai are și prostul obicei de-a întoarce capul în alte părți atunci când explică, mă cam deranjează și uneori regret că nu m-am atașat grupului de italieni cu care ne încrucișăm din când în când în acest labirint unde fiecare conducător de cârd deschide și închide niște usi grele și scârțâtoare cu niște chei uriașe și oarecum comice. Simt însă cum memoria pietrelor se revarsă asupra-mi din uriașul relicvariu al istoriei. Turnurile de pază, bastioanele, naosurile, sălile cu bolte sonore, pădurile de stâlpi de piatră murmură parcă litanii ori Psalmii lui David spre a acoperi strigătele prizonierilor încarcerati în sinistrele „fetite” (celule) moștenite de la Louis al XI-lea și din care nimeni nu scăpa fără să înnebunească. De-aș fi avut norocul sosirii aici o dată cu marea de toamnă sau de primăvară – cele mai ample din Europa – și înaintând cu viteza unui cal în galop, aș fi trăit și eu această fascinație bianuală care scoate afară din case toată suflarea omenească de pe coasta normandă și o încântă ca un spectacol impecabil. Atunci Mont Saint-Michel, de se întâmplă și să plouă cu fulgere – moment în care zice-se că războinicii celți din împrejurimi tăceau cuprinși de o teroare superstițioasă – devine de-a dreptul fantastic și întreține credința oamenilor într-un loc unde orice aventură spirituală e posibilă, singura palmă de

pământ francez, în altă ordine de idei, pe care englezii n-au reușit s-o cucerească niciodată de-a lungul istoriei. Pelerinii de ieri, mânați aici de căință sau de speranță, au devenit turiștii de azi care, în fuga de ei înșiși, dau un sens existenței lor și o scot, poate, de sub zodia absurdului. Vizitarea acestei minuni e, în ultimă instanță, o dovadă a existenței lui Dumnezeu, căci, vorba regretatului Eugen Ionescu, „dacă Dumnezeu nu există, atunci existența noastră e o enormă absurditate”. Muntele Saint-Michel (*Tombe*, în graiul celților) e încropirea unui zbor către absolut, fără de care Gustave Eiffel n-ar fi avut pesemne niciodată ideea proiectării celebrului turn parizian care-i poartă numele.

La coborârea de pe munte, de fiecare dată am pierdut ceva timp spre a regăsi locul de parcare al mașinii. Ca și cum nisipurile mișcătoare ar fi înghițit sau ar fi teleportat aceste mașini în altă parte. La întoarcere, văd oile și vacile care pasc iarba sărată a golfului, drept care dau laptele și brânza cea mai gustoasă din zonă. Și-mi amintesc, à la Proust, legenda pe care a auzit-o Maupassant de la un călugăr de pe munte: pescarii întârziți jură că au întâlnit, rătăcind între două marea, pe dune, un bătrân cioban cu fața acoperită de o glugă și care conducea un țap cu cap de bărbat și o capră cu chip de femeie, ambii cu păr lung și alb și vorbind neîncetat o limbă necunoscută, cel mai adesea certându-se și oprindu-se doar spre a behăi din toți bojocii. Îi povestesc legenda lui Vincent, medicul veterinar care a lucrat până acum ca ajutor al unui confrate de pe lângă Paris, însă

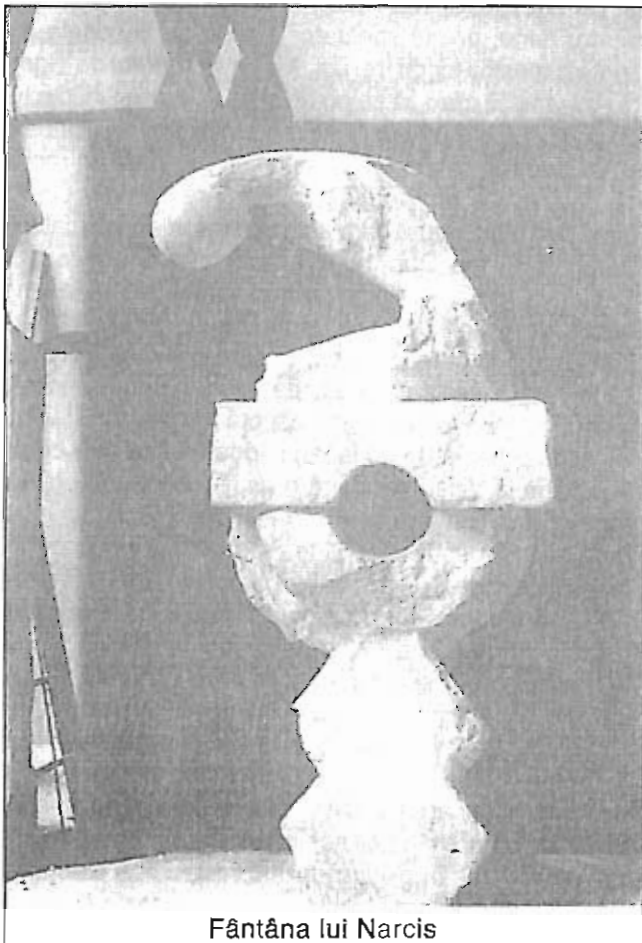
vrând să-și deschidă propriul său cabinet la Rennes, și el surăde. Poate și-a imaginat o clipă că moșul din golf va pătrunde într-o zi în cabinetul său veterinar și-l va soma în limba lui necunoscută să-i examineze de urgență cele două arătări behăitoare.

– Dar de ce nu deschideți acest cabinet în Avranches? Îl întreb pe cel îndrăgostit de animale, dar și de muzică, seringă ca și clapele pianului reclamând aceeași ușurință a mâinilor.

– Ați auzit ca cineva să fie profet în satul lui? Îmi răspunde el tot printr-o întrebare și pune în funcțiune ștergătoarele de parbriz întrucât, ca din senin, a început ploaia.

Pentru Anton Holban vizitarea mirajului Mont Saint-Michel se soldase cu constatarea îmbufnată că marea, rămânând departe la orizont, i-ar fi trădat. Și era pentru prima oară de când o curta frenetic de-a lungul coastei normande. Scriitorul e un om al căutărilor, al perspectivelor deschise, a tot ceea ce e non-finit pentru că numai așa speranța unei alte sau a mai multor interpretări mai e posibilă. Incursiunea prin lumea lui d'Aureville se încheiase și ea cu un simțământ de deșertăciune pe care umorul amar al doctorandului aspirant se chinuia zadarnic s-o mascheze. Făcând un mic *arrière-saut* în cronologia jurnalului său de călătorie, iată ce nota Holban la 12 aprilie 1927: „După o ultimă plimbare prin Saint-Sauveur le Vicomte ticsit, plecăm iarăși și numai gândul de a revedea marea îmi mai alungă păreri de rău. Începem cu un ocol de câteva ore, cu Carteret, mică stațiune balneară, deseori vizitată de Barbey, și unde, după asigurările Baedeker-ului, ai priveliști superbe asupra mării”.

Prezența lui Hans în notele de voiaj servește, prin contrast, la mai dreapta autoportretizare a lui Anton Holban în ipostaza de turist subjugat nu atât documentării pe viu cât unor trăiri tensionate artistic. În timp ce primul preferă restaurantele zgomotoase, ori ilustratele *originalului magnific* (s.n.) și ține să-și scrijelească numele în granitul falezei, cel de al doilea are revelația că marea ar putea întrucâtva să-i ostoiască setea de absolut. Și poemul în proză stă să țâșnească încă o dată de sub pana acestui poet al mării neomologat ca atare: „Privesc marea care se întinde nesfârșită; vântul nu mai șuieră ca la Hague, iar apa nu se mai zbate așa de puternic. Încet, încet, la începutul mării, spuma subțire dantelată se împinge pe nisipul întins, rămas încă umed de dimineață. Aproape, cerul albastru cu bucăți de vată, iar în fund metallic, marea verde-lăptos. În dreapta stâncilor, verdele se preface pe nesimțite în albastru ce se termină cu fâșii de scamă albă. N-aud decât marea și totuși surprind sunetele cele mai curioase. Culoarele curg și nuanțele lor se îmbină în mișcare continuă. Nu pricep după ce legi se îmbină în ființa mea, la un loc, culorile, sunetele, aerul care mă cuprinde, parfumul firav și totuși complicat. Nu pricep cum compozitorul a împletit armonios împreună atâtea elemente disparate, și mă gândesc la compozițiile omenești așa de simple făcute din elemente identice. Și nu mai cred într-o transpunere posibilă a naturii, oricât de vagă ar fi ea. Arta își are legile ei omenești, dar din natură nu-și ia decât elementele de decor. Nu văd ritmul poeziei

Fântâna lui Narcis

care ar putea să semene cu ritmul mării ce se frământă fără oprire în jurul meu”.

Aceste interplonjări încrâncenat și delicat proustiene pe axa subiectivului cu obiectivul, cu fine despicări în patru de fire psihologice, la limitele omenescului, au durat exact 35 de minute. Așa exclamă Hans. Iar scriitorul român notează exclamația compagnon-ului său de voiaj, fără nici un altfel de comentariu.

Cei doi par să cadă de acord doar atunci când matematicianul îi explică scriitorului că nu există numărul, oricât de mare ar fi el, care să cuprindă toate posibilitățile de culoare. Discuția se purta pe plaja de la Granville unde „culorile mării sunt de o delicatete uimitoare, tandre, calde, mereu deschise, alături de alb și roz; amintesc oarecum Balcicul”. Holban se revoltă împotriva sărăciei lexicului cromatic căci marea se schimbă cameleonice din clipă în clipă fără ca el să poată găsi un nume fiecărei nuanțe. Și e firesc, prin urmare, ca într-o tabletă-eseu cum e *Mări*, neliniștitul Holban să considere cel puțin ciudată încercarea unor pictori de a picta marea, „adică mișcarea neîntreruptă (căci mișcarea mi se pare esențială mării, decât culoarea) de a înțepeni o secundă din viața ei eternă. Un pictor, în cel mai bun caz, nu poate decât să descopere câteva trucuri care să-ți sugereze: «Parcă se mișcă»! Un poem s-ar putea potrivi poate mai bine. Este o mare ciudățenie pentru mine cum Victor Hugo, care simțea nevoia să transforme orice emoție în versuri, a putut să stea la Jersey sau Guernesey ani de zile, în fața apelor, și în loc să le descrie ineputabil întrebându-și imensele sale cunoștințe de ritmuri, s-a multumit numai să blesteme pe Napoleon III și pe miniștrii săi. Desigur că gestul lui ar fi fost modest față de model, dar era obligatoriu. La fel cum Le jongleur de Notre-Dame în fața portretului Madonei, cuprins de pietate, a făcut ce s-a priceput mai bine, spre stupefacția călugărilor: a dansat”.

Ca estetician al unei arte prin excelență marină – muzică, pictură, poezie – Anton Holban ne apare cât se poate de modern. Vechile modele romantice nu mai corespundeau orizontului de așteptare al receptorului de artă din veacul al XX-lea. Așa au gândit un Valéry (*Cimitirul marin*) sau un Saint-John Perse (*Anabasis*), ca să nu cităm decât doi din reînnoitorii liricii marine din acest secol care, vorba lui Ion Barbu, au simțit acut nevoia unui „cântec încăpător precum / Fosnirea mătăsoasă a mărilor cu sare”.

Pentru neliniștitul poet al devenirii perpetue, marea e un imens spectacol sufletesc. Puțini sunt însă cei care știu să-l vadă ca atare, căci, „de obicei oamenii sunt mai ales încântați că pot să facă tot felul de exhibiții de înotat. Domnișoarele își etalează costumele, culeg scoici și flirtează. Un locuitor din Constanța te crede farsor dacă cobori numai să privești marea, fără distracții la cazinou, iar iarna nu mai merge nimeni pe dig. Marea se aseamănă cu o oglindă: te arată așa cum ești. Una îți arată chipul, iar cealaltă sufletul”.

S-ar putea conchide că, plecând în Normandia în căutarea lui Barbey d'Aureville, Anton Holban a descoperit Marea. Marea al cărei nume, atunci când pornește din Avranches spre Paris, îl scrie cu majusculă. Numele unei iubiri și totodată al unei iertări.

Trăirile mele marine pe coasta normandă și bretonă sunt mult mai palide. Și dacă am satisfacția că n-am trădat muntele și aş avansa ideea că mă simt acasă în orice pădure din lume, îmi mărturisesc păcatul de a fi cochetat cu Sena și cu luncile ei dintre Rouen până la podul Brantonne, cea de a doua călătorie a mea spre Avranches făcându-se exact pe mediana triunghiului stabilit de Anton și de Hans pentru „călcarea” Cotentinului bănuț de ei de a fi băntuit de spiritul dandy al lui d'Aureville. Și n-o să uit niciodată că ultima mea studenție s-a consumat într-o clădire de pe cheiul drept al Senei roueneze și că la terminarea cursurilor, în răcoarea serilor de iulie, băteam în grup, până la epuizare, străzile orașului catedralelor, cuprinși frenetic de frumusețea unei solidarizări îndatoritoare, oameni din toate colțurile planetei. După cum n-o să uit, apoi, ieșirile cu mașina cu domnul Legendre, editor la Bordas și navetist de dragul aerului, pe care eu îl asimilam cu al Văii Prahovei, de pe Mont Saint-Aignan și opririle pe piscuri pentru a admira à perte de vue cum luna își cernea cu mărinimie argintul pe apele fluviului care, ca în poezia lui Prévert, „a de la chance / elle n-a pas de soucis / elle se la coule douce / le jour comme la nuit”. Prima parte a drumului, pe malul drept al Senei am făcut-o în compania lui Philippe și a Annei, mirii care între ospățul internațional de la Boscherville și voiajul de nuntă la Istanbul, mai ocazionau rudelor o întâlnire la iarbă verde. Ia o fermă a socrului mic. Au trecut 24 de ore de când cei doi, cu glasurile tremolate de emoție, în biserica Saint-Vivien din Rouen, depuneau jurăminte de fidelitate, unul în fața altuia și ambii în fața lui Dumnezeu, și iată-i acum, recitind pe porțiuni, doar pentru mine, unicul spectator așezat pe bancheta din spate a mașinii lor cu trei uși, *Moartea lupului* de Vigny. Nu-mi vine să cred că se poate și așa ceva: un inspector de conturi și o profesoară de matematică și de statistică să-și înceapă călătoria postnupțială prin a da un recital de poezie. De fapt, după o nuntă fără daruri e posibil orice. Am uitat, obosit cum eram, că mă aflu pe malurile Senei și nu ale Dunării, eventual între Cernavodă și Capidava cum mi-a plăcut să cred admirând fără rezervă faleza de granit pe care vegetația se cățăra sălbatic tâșnind din fiecare crevasă. Și cum mă simțeam dator să le mulțumesc cam în aceeași valută pentru recitalul oferit, mi-am scos fluierul-mascotă din geantă și le-am zis și eu o doină de pe la noi și poate că le-aș fi cântat așa până la Villequier dacă n-aș fi observat în oglinda retrovizoare cum pe obraji miresei bobitele de lacrimi se rostogoleau nestăvilite. Și tot cam atunci am trecut pe lângă un accident de circulație, primul pe care-l întâlneam de când alergam pe drumurile Franței, cu viteze care rareori coborau sub 120 de kilometri la oră. La nici un kilometru, cred, se afla satul în care urma să vizităm muzeul „Victor Hugo”. Și atunci m-am simțit vinovat, fără să știu și fără să întreb dacă la ferma unde trebuia să luăm masa la iarbă verde se mai putea ajunge și pe alt drum, fie el oricât de ocolit numai ca *les mariés*, prietenii cărora le datoram acest sejur francez, să nu-și fi început voiajul lor trecând printr-un loc rău, adică extrem de aproape de acolo de unde își pierduse viața fiica celui mai mare poet al Franței, Léopoldine Hugo și soțul ei,

Charles Vacquerie, acesta din urmă preferând să moară odată cu tânăra soție pe care n-a mai putut s-o salveze de la înec. În năravul meu incurabil de a-mi sprijini viața trăită pe literatură citită, am și făcut legătura între accidentul pe lângă care trecusem – oricum era acolo prea multă lume care, în acea zi de duminică, căsca gura la poliștii care trăgeau linii cu creta pe asfalt – și întâmplările din *Copca-Rădvanului* a lui Galaction, însă curând am pătruns în cătun, am ieșit din mașină și ne-am continuat drumul pe jos, intrarea în curtea muzeului făcându-se direct de pe chei. Un bătrân, așezat pe parapetul digului, ne arată, zâmbind amabil, încotro s-o luăm. Și pentru prima oară mă întreb dacă nu cumva zâmbetul acesta franțuzesc nu e cumva un tic național, să nu zic profesional, sub care nu se ascunde nimic. Pentru că mi se pare că același lucru îl face și Sena a cărei față de argint șlefuit nu lasă să se întrevadă pe ea nici măcar umbra unui rid, necum s-o mai crezi în stare să ucidă! S-o iert oare că altfel le-a conferit nemurire literară celor doi îndrăgostiți? O dată pătruși în curtea muzeului avem surpriza să constatăm că impozanta clădire e închisă pentru reparații capitale. Paznicii, d-l și d-na Royer, ne dau unele informații privitoare la destinul construcției care atrage anual între 18 și 20.000 de vizitatori. A fost construită în cel dintâi pătrar al veacului trecut de Charles-Amable Vacquerie, dar a fost și ea grav afectată, ca de altfel întreaga Normandie, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial și a suportat și multe inundații care au dus automat la putrezirea lemnăriei. În 1951, familia Vacquerie a vândut-o departamentului Senei-Inferioare și ea a fost restaurată de Albert Flavigny, arhitect de la muzeele departamentale, așa încât, în 1959, ea începea să adăpostească muzeul „Victor Hugo”, restauratorul murind, săracul și el, la doar 15 zile de la inaugurare (semn al blestemului locului?!). Casa n-a avut însă niciodată structura unui muzeu: încăperile sunt prea mici, scările de asemenea. Și mai mult decât sigur că această casă a devenit victima propriului său succes. Când se va redeschide, ea nu va fi vizitată decât de grupuri care nu vor depăși 15 persoane. Așa că suntem invitați prin septembrie, sau, pentru o și mai mare precizie, prin octombrie. E rândul meu să încerc, experimental, un zâmbet franțuzesc și ne retragem după ce în fața „marei case și cu totul albe”, cum o numea Victor Hugo, facem poze „în combinații de trei luate câte două”, cum găsesc de cuviință să glumesc spre fericirea profesoarei de matematică din grupusculul nostru care poate tocmai a survolat o dezamăgire: majoritatea obiectivelor turistice se prezintă întotdeauna sub așteptări. În rest, comerțul să trăiască și mai ales reclama care i se face. Altfel nu se explică, îl citez aici pe d-l Boëton-tatăl, cum de trăiește francezul, nu doar pe credit, ci și peste mijloacele sale. Și asta e vizibil când se compară nivelul de trai raportat la cel al producției cu situația analoagă din America unde nivelul de producție s-ar părea că-l depășește întrucâtva pe cel al consumului zilnic material și spiritual. Și mă despart de muzeul din Villequier cu gândul că n-o să știu niciodată cum susură izvorul de sub sala de biliard, cum gazul mortal insuflat în grinzi a făcut să sucombe orice suflare de cariu istoric, nici câte și cam cum arată

tablourile de pe pereți, lustrele din tavane și manuscrisele de sub vitrine. Și îl salut pe bătrânul de pe parapet, ca pe o veche cunoștință, și el îmi răspunde cu același surâs complice ca și al Senei în care soarele a aruncat o căldare enormă de aur topit a cărui strălucire, poate îngemănarea celor două suflete dizolvate aici pentru totdeauna într-a patra zi a lui septembrie 1843, ne așteaptă și ne însoțește încă multă vreme, cam până ce între apă și șosea se interpune o luncă de sălcii.

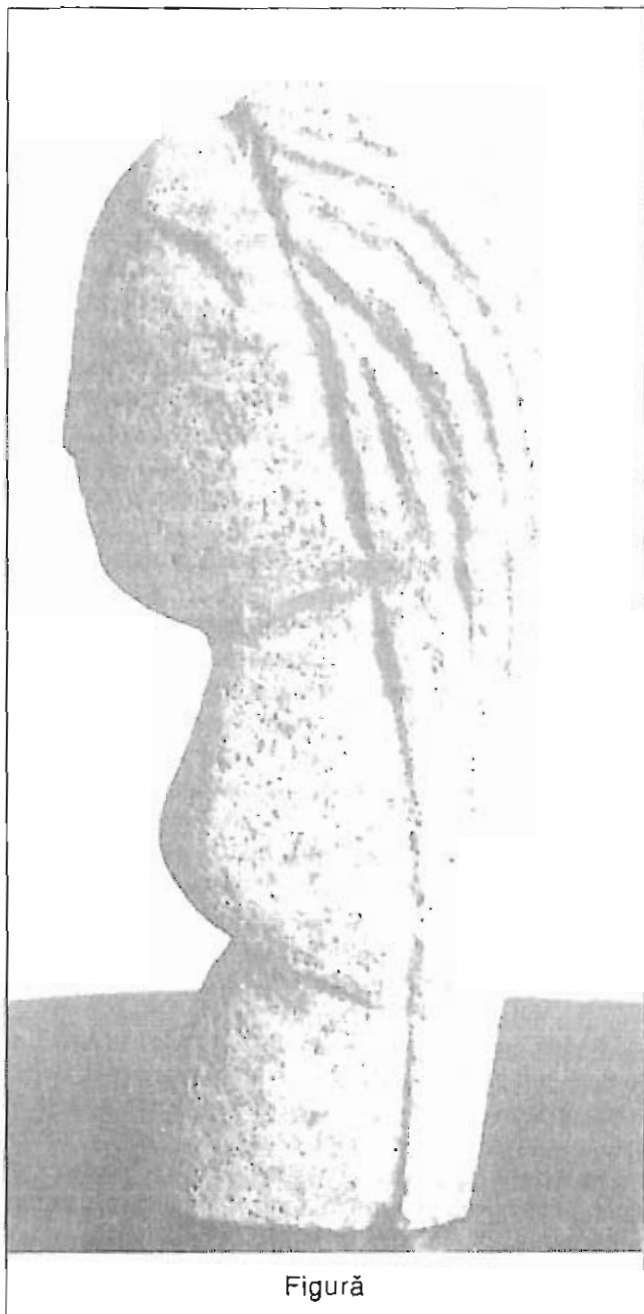
Suntem primii, în afară de gazde, care am ajuns la ferma dintr-un sat situat la vest de Villequier. O clădire din bârne înnegrite de timp ca și cum ar fi fost afumate. Inițial a fost locuită de oameni, apoi i s-a atribuit rolul de saivan și, după ce a intrat în posesia tatălui Annei, d-l Cahard, reședință de vară, mai precis spus loc de week-end. Francezul pensionat cu nervii fragilizati la limită, așa cum e amfitrionul, n-a încetat să spere în puterea terapeutică a întoarcerii, fie ea și pe apucatele, la natură, că doar în patria lui Rousseau suntem. Și cum se construiește atât de puțin, să nu zic mai deloc, în Franța, oamenii conservă la infinit vechile locuințe și chiar le idolatrizează. Iar una din cauzele că mariajele sunt rare și târzii e și lipsa acută de spațiu locativ disponibil, angoasa numărul unu a francezului ajuns la vârsta de a-și întemeia un cămin legal fiind generată de exorbitanța chirii și asta nu doar în marile orașe.

Încet-încet, curtea fermei, care e o costișă verde, se umple de larva copiilor care se amuză teribil când doi cățeluși ai nu știu cui se calcă pe picioare să aducă mingile de tenis scăpate la vale. Din când în când, mai apare câte o mașină și gazdele ies în întâmpinare. Au loc tradiționalele, și bănuiesc că franțuzești prin frecvența lor, pupături, deși mulți s-au despărțit abia în noaptea trecută după cel dintâi cântat al cocoșilor. Cumnatul și sora miresei umblă de la un grup la altul cu tăvile pline de păhărele de cidru, cu dulciuri ori fursecuri. Și nu peste mult timp, mirele inspector de conturi declară că poate fi făcut inventarul invitațiilor spre a constata că nu mai lipsește nimeni. Și într-adevăr așa e: din invitații de azi noapte nu lipsesc decât câțiva: soția lui Bernard, nemețoaica din Lausanne, care a trebuit să plece la serviciu, preotul din Rouen, cel cu o dicție execrabilă, păcat pentru că e un arsenal de bancuri, și doi din vecinii mei de masă, un cuplu format din oameni totalmente opuși: el taciturn ca un sfînx, ea guralivă cât un sobor de politicieni în toi de campanie electorală. Restul membrilor „familiei internaționale” sunt la datorie: Bernard, cel venit din Elveția, cu cei trei copii; Mark, cel din Paris cu soția care tocmai și-a dat doctoratul în literatură franceză cu o teză despre Chateaubriand, același scriitor cu care eu mi-am trecut gradul I, și cei trei copii ai săi dintre care fata cea mai mare se plictisește, așteptând vesti de pe frontul din Yugoslavia, în redacția ziarului „La Croix” și care auzind că vin din est a ținut să mă descoasă în fel și chip; apoi Xavier, angajat al aeroportului din Orly, venit în compania unei englezoaice frumoase de s-o ronțai ca pe un stick și care nu știe o boabă franțuzește; sora domnului Boëton, venită din Belgia cu soțul pe care nimeni nu prea-l înțelege când vorbește, și, culmea, pe care eu îl înțeleg cel mai bine, și doar cu un copil din cei trei posibili – cei de-acasă

nu vorbesc decât neerlandeză!; Vincent, medicul veterinar, singur și poate de aceea cel mai trist dintre frații Boëton; Elisabeth, blondină ca și maică-sa, căsătorită cu algerianul Zin-Din, cu care are un copil, Selim, de vreo patru ani, nemaipomenit de istet, și un altul doar de două săptămâni. Un frate al domnului Boëton e, de asemenea, singur. Nici nu se putea altfel întrucât e preot pe undeva prin Cotentin. Aseară s-a întrecut în debitat anecdote cu confratele său de la Saint-Vivien. O fi asta un mod de defulare a preoților catolici de la chindii? Rudele din partea miresei nu le mai trec în revistă. Mă mulțumesc să mă uit la fetele lor și, ca și-n noaptea trecută, să citesc pe ele un complex de inferioritate. Sau poate nu e decât modestie. Cei mai mulți se străduiesc parcă să treacă neobservați, în frunte cu d-l Cahard, omul bolnav căruia împrejurările i-au impus să joace rolul omului sănătos și care și-a adunat ultimele resurse de energie spre a o face. Si grupurile pestrice se desfac și se refac în mereu alte și alte combinații, după cum cineva tine să prezinte rudelor pe cineva din tabăra cuscrilor (nici măcar n-au un termen pentru această noțiune de rudenie prin alianță, așa cum nici nunii mari n-au fost legiferati de tradiția nuptială precum la noi). Deci nici că se poate un prilej mai bun de a mă fofila și de a coborî spre Sena, de fapt spre albia ei care se acoperă în întregime doar în vremea inundatiilor de primăvară. Mă așez pe un trunchi de salcie și încerc să-mi aduc la zi „jurnalul de bord”, dar o sfântă lehamite mă cuprinde subit: Lupta împotriva somnului, pe care de la Mircea Eliade citire mi-am impus-o spre a-mi dilua cât mai profitabil sejurul, se răzvrătește împotriva mea. Îmi simt memoria ca pe un fișier ticsit la refuz. Parcă aș fi un soldat care s-a săturat de un război în care s-a aventurat romantic și n-a găsit în el decât noroi, păduchi și rosături la picioare. Scriperea parăzii are din ce în ce mai mult consistența iluziei. Număr zilele care mi-au mai rămas, visez la un pat în care să dorm 24 de ore în sir, mă apăr de câinii tot mai insistenti ai frigului care vrea să se înstăpânească de mine cu orice pret și cum știu încă de pe vremea cătăniei că în gardă nu căldura e cea care te îmbie mai abitir la somn, ci frigul, mă scol și mă preumblu spre lumea civilizată a fermei unde s-a intrat deja înăuntru spre a servi masa, spre a o autoservi din câte-mi dau seama mai apoi și-n timpul căreia se discută concomitent despre somaj și corupție – subiectul Bernard Tapie e pe buzele tuturor – despre fenomenul îngrijorător al emigratiei, despre neofascism și naționalism, despre originea unor cuvinte, despre dezechilibrul economic mondial pe care l-a declansat prăbusirea comunismului în estul continentului ca, de altfel, în întregul fost URSS, despre clătinarea mitului intelectual nipon, despre evenimentele (eufemism pentru revoluție, ceea ce face să mă simt un pic acasă) din Algeria și despre câte altele. Și nu-s consultat decât din politete, bănuiesc, atunci când, într-o discuție „pe ateliere”, vine vorba de problema revenirii Basarabiei la patria-mumă. Le răspund cu propriile lor arme la care am învățat să trag de când mă aflu aici „la demolare intensivă a propriei mele ființe fizico-intelectuale” și anume cum că situația este identică cu cea a existenței a două Normandii, de Sus și de Jos, coexistând din punct de vedere

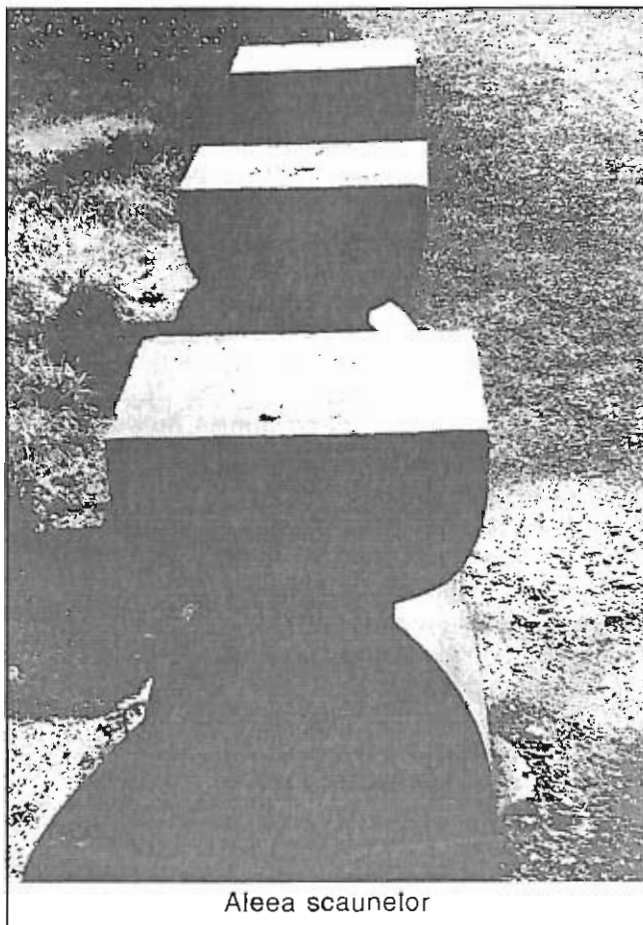
administrativ deoarece niciuna dintre ele nu vrea drept capitală de județ pe a celeilalte, Caen sau Rouen. La noi s-ar putea să fie vorba, în plus, și de cei din vârful piramidelor puterii: fiecare dintre ei se crede îndreptătit să-si savureze gustul acestei puteri până la capăt! Le mai zic și-mi caut un loc la un colț de masă improvizată spre a-mi savura cele zece sau douăsprezece feluri de salată cu care mi-am burdușit farfuria de plastic destinată unei singure folosiri. Si-atunci s-a apropiat de mine un omuleț blondin, c-o mustată à la Taras Bulba și m-a întrebat de unde sunt de loc. Mi-am declinat naționalitatea, lucru care a fost suficient ca omulețul să înceapă să articuleze cuvintele într-un mod foarte ciudat, silabisind și ajutându-se de mâini spre a se face cât mai bine înțeles, recurgând la sinonime din engleză, italiană, spaniolă, germană sau ce cuvinte internaționale izolate va fi mai stiut el. Și nu se maimutărea, era forma lui de politete vis-à-vis de un străin. Din gesturile sale, urmate invariabil de un *Hitler kaput!* am dedus că era vânător amator și că braconat toamna și primăvara, mai ales, în luncile Senei unde găștele și ratele polare obișnuiau să facă scurte halte. Pentru asta creștea și el câteva rate de curte sau chiar sălbatice pe care le folosea ca momeală spre a-si atrage vânatul. Ferm convins că n-am înțeles, m-a luat de brat și m-a condus să-i vizitez gospodăria, ferma de peste drum. A trebuit să ascult, în limbajul lui care mă amuza, istoria fiecăreia dintre cele șapte pusti de vânătoare pe care le avea, ultima fiind un Kalajnicov de ocazie – probabil atunci învățase el să se înțeleagă cu un străin în chipul în care continua să facă exerciții profitând de prezenta mea. Și tot așa a trebuit să ascult povestea camerelor pe care le construise personal, una câte una, a sobelor, a băii, a obiectelor de mobilă, a cotelor din curte și a atelierului de care era foarte mândru. Merita filmat gestul lui de a se bătea în piept ca Tarzan ori de câte ori repeta: „Moi – bricoleur!” Prin curte, zăceau lăfăindu-se în iarbă trei butelii de aragaz. Avea cinci în total și le umplea când îi venea bine. Lucra ca sudor la un patron din Havre și făcea drumul zilnic cu una din mașini. Avea două, dar pe una o mai folosea ici-colo și soția. Soția care tocmai l-a strigat de peste gard: era nevoie de el, bricoleur-ul total, la spartul nunții unde trăsese de ieri un fir electric chiar de aici din atelierul în care am fost vitregit de a audia un curs intensiv complet de istorie a bricolajului francezesc. Când i-am făcut un compliment tipic francezesc cum că are mâini de aur, fața i s-a luminat ca o lună plină și mi-a răspuns natural, fără a se mai prosti – închipuindu-și, poate, că vorbește românește – prin două versulețe: „Je suis un bon bricoleur / mais je suis mauvais chasseur”. Reajunși la hărmălaie, a ținut neapărat să mă prezinte soției, o țărăncuță ștearsă și cu un prunc adormit în brațe, și a făcut-o așa cum de bună seamă făcea cu iepurii și cu ratele cu care se întorcea de la vânătoare. După întrevvedere cu acest personaj coborât parcă din nuvelele vânătoarești ale lui Maupassant, m-am simțit mult mai bine. Și el a insistat enorm să pecetluim cunoștința noastră printr-un pahar de vin rozaliu, deși mă îndoiesc că a doua zi și-a mai adus aminte de persoana mea tratată de el ca extraterestră. Cea de a doua parte a ospățului nuptial a luat sfârșit în curând și

după alți câțiva kilometri în avalul Senei, în curtea unei mănăstiri al cărei nume îmi scapă, alaiul nupțial al mirelui s-a dispersat. Oftatul doamnei Boëton îmi stăruie încă în urechi: „La famille se disperse”! Pentru că am înțeles că era mai mult decât constatarea banală că fiecare se retrage pe la casa lui și la preocupările de fiecare zi, ci ca dizolvare de nucleu social-istoric. Burghezii acestia care și-au împins toți copiii în pătura intelighentsiei mai au, totuși, nostalgia clanului feudal, cu un pater familias strângând bine hăturile harabalei. Mi-amintesc de noaptea trecută când, în loc de vreun discurs sau toast, Boëton-tatăl a cântat de unul singur strofele unui lung cântec, și a amintit că asta o făcea pe vremuri și tatăl lui, în care eu am deslușit celebrul „La tante Elvira”, restul familiei intervenind spre a-i tine hangul doar la refren (pentru orice eventualitate li s-a înmănat textul scris de mână), deși mulți se achitau de corvoadă cu simțul cert al asumării parodiei, făcându-mi cu ochiul ori ridicând abia perceptibil

Figură

din umeri. Domnul Boëton-père mi-a amintit de bătrânul Sosthène din filmul serial care tocmai rulase la noi pe micile ecrane, *Din voia Domnului (Au plaisir de Dieu)*. Nici familia lui nu fusese scutită de lovituri din partea sorții. Soția dintâi îi murise lăsându-l cu patru copii. Se recăsătorise cu una din cumnate, actuala Madame Boëton și mai avusese și cu ea doi copii: pe Xavier și pe Elisabeth. Nu știu însă din care căsătorie rezultase sora mai mare a Elisabethei, o fată de-o frumusețe și de-o inteligență uimitoare, moartă într-un accident rutier, la ieșirea din Caen, în ziua în care împlinise 19 ani și tot în ziua în care obținuse o diplomă de educatoare sau de asistentă medicală. Toate astea le-am aflat de la Zin-Din în drum spre Paris, pentru că familia nu pomenea niciodată de tragicul eveniment. Și vârsta frumoasei fete a atins doar cifra de ani la care s-a săvârșit din viață Léopoldine, fiica lui Hugo. Iar dacă autorul *Legendei veacurilor* văzuse în asta un blestem divin pentru legăturile sale maritale cu actrița Juliette Drouet, nu-mi rămâne decât să bănuiesc cam în ce zonă ocultă se vor fi zvârcolind câintele și spaimile celor două gazde ale mele, deși, din perspectivă catolică, căsătoria cu sora soției, mai ales că cea dintâi a murit, nu e un păcat și nici nu scandalizează opinia publică, așa cum s-ar întâmpla la noi. Mă gândesc dacă nu cumva lipsa de prejudecăți rasiale, care e una din trăsăturile frapante ale acestei familii, e o formă de ispășire a felului cum s-a reînchegat și s-a menținut pe linia de plutire nucleul familial scindat în două de prezenta unei mătuși-mame și mame-mame în același timp. Poate chiar prezenta mea aici e un liricel expiatoriu din această dramă bănuită sau existentă doar în mintea mea supralicitată de efort și de nesomn. Lumea e cuprinsă de o neliniște și de un freamăt specific despărțirilor și eu simt c-o stingheresc, locul meu nu mai e în nici într-un grup. Intru în mănăstire, asist la slujbă. Cântecul călugărilor se lovesc cald de pereții de lemn, în sfârșit, iată și un lăcaș de cult ca pe la mine prin sat, deși dimensiunile rămân faraonice, parcă am fi în pântecul Titanicului înainte de a i se construi punțile, ah, ce-ar fi când ies în curte să nu mai găsesc pe nimeni dintre nuntașii care au reușit până în ultima clipă să nu facă nici o concesie vulgarității – poate tocmai pentru că Flaubert, ca spirit tutelar al locului, a reușit s-o discrediteze – spectacolului care e nunta în Normandia, prima nuntă fără lăutari. Mărturisesc că toată viața mi-am dorit așa ceva și dacă e s-aduc cuiva un imn de mulțumire, acest cineva nu e decât d-l Cahard cu nervii lui fragili și care dau în clocot atunci când decibelii sunt scăpați de sub control. Ies din biserică exact în clipa în care d-na Boëton îl sărută pe Xavier și-i strecoară discret în buzunarul sacoului roșu niște bani. Aflu că bagajele mele au fost deja transbordate dintr-un portbagaj într-altul și în curând iau loc în dreapta lui *pater familias*. Pe bancheta din spate, d-na Boëton și o fetiță cu mutrișoară de vulpiță speriată: fiica lui Bernard, mai bine spus a soției lui, o dovadă în plus că lipsa de prejudecăți a familie: Boëton e ereditară. Și în curând trecem peste podul de la Brotonne a cărui măretie e cu mult mai presus de puterile mele reportericești ca să mai insist s-o fac. Mă despart de Sena spre a o regăsi peste câteva zile la Paris.

Aleea scaunelor

În drum spre Avranches constat însă că familia Boëtonilor nu „s-a dispersat” întrutotul: ne urmează sau ne depășesc din când în când Vincent, Bernard având în mașină cele două fiice gemene și Zin-Din cu toți ai lui. Suficient de mulți încât să mă simt un intrus. Drept care peste noapte voi fi „încartiruit” la Anne-Marie Gautier, undeva la marginea de vest a orașului. Profesoară de engleză, mignonă, celibatară, având trei mari pasiuni: muzica, lectura și călătoriile. Dacă e să-l cred pe d-l Boëton, porecla ei cu conotație admirativă e cea de „voyageuse éternelle” – ultima țară pe care a *excursionat*-o fiind China. După un somn fără prejudecăți, a doua zi voi pomi, având-o în rol de Hans pe Anne-Marie, către Saint-Malo și Combourg.

Anton Holban, acest „băiat frumos, om de bun gust și foarte cultivat, pasionat de muzică și poezie” (Vlaicu Bârna), a călătorit și în Bretania, însemnările de călătorie fiind însă sumare și răzlețe, deși ele s-ar fi putut „aduna” sub numele de *Sur les traces* de Chateaubriand. Prilej cum nu se poate mai potrivit de a asocia tema mării cu acea a morții: „Marea – ca și muzica – nu-ți oferă reprezentării vesele. În amândouă cazurile gândul la moarte e alături. Și încântarea că, pentru sfârșitul necazurilor tale ai la dispoziție o temă beethoveniană sau tânguirea valurilor. Fără îndoială acest gust e romantios, dar nu din spaima romantiosului ai să renunți la ultima ta bucurie. Ce impresionant este mormântul lui Chateaubriand! Notele de voiaj fac, după cum se vede, casă bună cu metaliteratura aproape în fiecare pagină. Saint-Malo e „o

cetate-orășel, conturată cu toate grațiile”. În prelungirea orășelului, așezat pe o peninsulă, se află celebra stațiune balneară Dinard unde se ajunge cu barca, într-un sfert de oră. „În dreapta lui Saint-Malo, la câteva sute de metri, o insulă mică, Le Grand Bey, stâncoasă, fără case și tocmai în partea cea mai îndepărtată, de unde nu se mai vede nimic din viața de la Saint-Malo, o lespede înconjurată de un gard de fier și fără nici o inscripție pe ea: mormântul lui Chateaubriand. Când marea e distantată, faci mici plimbări pe nisip până la Grand Bey, dar în timpul mării apa furtunoasă cuprinde toată insula, și Chateaubriand rămâne, în sfârșit, singur”. Iar dacă la mormântul lui d’Aureville, autorul *Ioanei* încerca un sentiment al desertăciunii tuturor frământărilor și orgoliilor scriitoricești, la cel al lui Chateaubriand are revelația unei perfecte concordante între destinul antum și cel postum al celui ce a revigorat creștinismul în Franța: „Mormântul din Grand Bey definește perfect pe autorul lui *Atala*: gustul lui de singurătate și de paradă, orgoliul și dragostea pentru spectacole imense, căci, într-adevăr, marea în fața lui se întinde grandioasă. Desigur nu e de vină că locurile acelea s-au transformat într-o țintă pentru vizitatorii vulgari, căci, la 1848, când a murit, bănuiesc că Saint-Malo era destul de pustie. Dar oricum, pentru mai multă siguranță, era mai bine să se arunce cenușa de-a dreptul în mare...”

Holban a avut întotdeauna oroare de spectacolul grotesc pe care-l poate ocaziona moartea. Cei care l-au cunoscut spun că avea și valența unei firi fruste, ingenu, copilărești și un simț al umorului *sui generis*. Și că povestea cu mult haz întâmplări care-l amuzau, ca de pildă stupoarea lui când, plecat din Paris în Bretania să vadă locurile unde a copilărit Chateaubriand și ajungând la celebrul mormânt al scriitorului dintr-un câmp pustiu, pe care nu figurează nici o inscripție, a găsit acolo un bărbat perorând în românește fraze umflate de genul: „o, tu, eternitate” etc. etc. ... S-a lămurit că oratorul român nu era altul decât scriitorul Radu Cosmin, un semănătorist de prin anii '20.

Dacă a cerut testamentar să fie incinerat, Anton Holban a făcut-o și pentru a evita acest spectacol grotesc care e înmormântarea ca și mai apoi existența fizică a unui mormânt într-un cimitir. Totuși, de ce i-a fost frică se pare că n-a scăpat întru totul. Același Vlaicu Bârna relatează o scenă petrecută în sala crematoriului „Cenușa” din București, într-o zi geroasă de ianuarie când un oarecare Bonciu a ieșit în față și cu o voce cavernoasă i s-a adresat mortului zicând: „Scumpul meu bidon de grîs!” și și-a continuat panegiricul cu imagini expresioniste de filieră austriacă, ceea ce pe Holban, dacă ar fi fost viu, l-ar fi făcut să se prăpădească de răs.

Foarte capricioasă mi-a părut ziua de 12 iulie '93, zi în care am străbătut drumul de la Avranches la Saint-Malo, în sensul că aici plouă de nu vezi la câțiva metri în fața mașinii conduse de Anne-Marie, aici soare și asfaltul e uscat de-ți vine să crezi că jucăm într-un film în care, spre a-l termina mai repede, regizorul a recurs la furtuni artificiale. Hotărât lucru, ziua are ceva din firea Annei-Marie în care intuiesc o profesoară nu tocmai comodă. Mi se plânge că elevii ei manifestă din ce în ce mai mult

dezinteres pentru engleză, de fapt pentru studiu în general, perspectiva lipsei de perspective a celor mai mulți făcându-i să se complacă într-o stare de marasm acultural din ce în ce mai copleșitor. E prea fragilă s-o văd impunându-se cu forța, cum ar face un profesor de educație fizică, de pildă, în fața unor gălăgani din clasele mari. Și nici întinzându-le degetul milei astăzi, ca mâine respectivii *scoleri* să-i înșface toată mâna. Și-a confecționat, bănuiesc, o mască mai mult gravă decât ironică și probabil că e sărbătoare atunci când zâmbeste în fața clasei. Mai tragic e că, de cele mai multe ori, uită să si-o scoată, ca și acum, departe de școală și în plin miez de vacanță. Doar când îmi vorbește de călătorii – devenite un fel de supapă a insatisfacțiilor profesionale – fața i se luminează. A fost și în România și, în drum spre Cerna, a poposit pentru o noapte în orașul meu însă exact într-o vacanță când eu nu mă aflasem în localitate. Și-mi mărturisește sincer că, deși la doi pași de el, nici ea n-a vizitat Combourgul. Călătoria continuă să pară regizată, un slalom printre și pe sub ploii artificial zămislite. Iar când ajungem la Saint-Malo, cerul dă chiar semne de înseninare. Găsim cu greu un loc de parcare a mașinii cu puțin mai mare decât o gărgăriță, și ieșim în aerul înviorător al coastei bretone. Urcăm pe zidul gros care închide paralelipipedic cetatea ai cărei corsari au tot apărât-o mai bine de un mileniu împotriva englezilor, ca ea să fie distrusă din temelii de nemți în vremea celui de-Al De-al Doilea Război Mondial. Francezii au refăcut-o însă până la ultima cărămidă nelăsând să se vadă cu ochiul liber nici cea mai mică urmă de bombardament. De sus, de pe întărirea fortăreței, vezi marea înconjurându-te din toate părțile, cu excepția doar a unei limbi de pământ pe care am pătruns aici. În interior sunt tentat să caut cu privirea calul troian prin care se infiltrează în această reședință lacustră zecile de grupuri de turiști cu care ne intersectăm sau pe care-i depășim pe această artificială și lată cât un drum de țară cumpănă a apelor. Aparatele de fotografiat tăcăne cam la fiecare minut, oameni din toate colțurile planetei conservând pe peliculă clipe pe care nu le vor mai retrăi poate niciodată. Mă las *prins* de Anne-Marie cam la fiecare colț al dreptunghiului care străjuiește locul în care în 1768 vedea lumina zilei nemuritorul Chateaubriand. Am în spate când cetatea, când marea, mai ales partea în care se profilează, ieșind din unde, insula în care geniul tutelar al locului își veșnicește dialogul său cu marea. Când domnul Boëton m-a întrebat cu o seară în urmă dacă n-am cumva la mine și o pereche de cizme am crezut că glumește. În caz de *mer haute* nu se poate ajunge la mormântul Vrajitorului de sonori care a fost și rămâne cel de al 10-lea fiu al contelui de Chateaubriand. Digul către Grand Bey se ghicește parcă pe sub apa albastră a mării, însă nu văd nici un temerar, fie el și cu cizme, înaintând să tulbure somnul celui ce până la vârsta de 15 ani a copilărit pe aceste plaje. Îi spun însoțitoarei mele cu nume atât de poetic că vreau s-o pozez și ea se apără ca de-un roi de viespi postite. „Vă e teamă c-o să vă trădați consistența de silfidă și-mi crutați filmul!” îi arunc eu o galanterie în spirit chateaubriandin, că tot ne aflăm în patria părintelui romantismului francez, doar la câteva zeci de metri de

locul nașterii (rue des Juifs) și la alte câteva sute de leagănul său de după moarte. Distanța nu ne împiedică să ne reculegem, sprijiniți de parapetul răcoros. „Apa crește!” îmi comunică ea pe un ton cât mai neutru cu putință și mie-mi trece prin cap versul lui Eminescu, din *O, mamă*: „Mereu va crește apa, tu vei dormi mereu”, și i-l traduc, apoi mă lansez – și asta e o modalitate să mă apăr de frig și de oboseală, poate chiar și de foame – într-o disertație despre testamentul literar plin de încărcătură civilă al celui mai de seamă poet al nostru, testament căruia românii nu i-au respectat sensul terestriar așa cum s-a întâmplat cu al lui Chateaubriand. Și deși am toate șansele să devin la fel de ridicol ca și semănătoristul anilor '20, întâlnit de Holban pe insula devenită cimitir, ca un cuvânt în stare de hapax, nu mă pot reține să nu-i recit. În traducerea lui D.I. Suchianu, cavalier al Legiunii de Onoare al Franței, una din variantele lui *Mai am un singur dor*: „Oyez mon dernier voeu. / Je veux qu'on m'enterre / Par un soir calme et bleu / Tout près de la mer. / Que la forêt me soit / Prochaine et amie / Et que mon ciel se noie / En mer infinie. / Point d'oriflammes ni / Cortège et flambeaux, / Mais simplement un lit / De tendres rameaux”. Anne-Marie pare impresionată. Nu departe de un cimitir format dintr-un singur mormânt avusese loc o conferință cu un singur spectator. Și aruncând o ultimă privire spre insula a cărei față nevăzută găzduiește leagănul-mormânt, insulă spre care natura, poate spre a mă scuti de-o dezamăgire, s-a opus cu încăpățănare să-mi dea viza de trecere, coborâm de pe magnificul zid și hoinărim, prin cetatea care, luni fiind, lasă impresia că tocmai acum se trezește la viață. Castelul-muzeu e încă închis, de vizitarea de catedrale m-am cam săturat pentru că prea le găsesc asemănătoare pe toate. Și refuz politicos toate îmbierile mignonei cu pantaloni de catifea roz strânsi impecabil pe trup de a-mi alege cărți de pe tarabe, ilustrate din stelaje, prăjituri de prin cofetării. Găsesc că politica vulpii vis-à-vis de struguri este cea mai nimerită posibil față de niște oameni care și așa au făcut enorm pentru mine. Doar spre a ne relaxa un pic accept să beau o apă tonică pe care o savurez pe o terasă din piața orașului, timp în care companioana mea se revigorează c-o cafea. Și mă întreb dacă lui Chateaubriand i-ar fi plăcut să vadă atâtea și atâtea buticuri botezate cu numele lui, dacă nu e cumva un abuz, să nu zic o prostituare onomastică?

Găsim mașina – întotdeauna sunt probleme cu căutarea unei mașini lăsate în parcaj, de parcă între timp cineva ar muta-o într-altă parte – și ne așternem drumului spre Combourg în chiar momentul în care apa, de parcă nu-i era de-ajuns că ne înconjurase din aproape toate părțile, începe iarăși să se cearnă de sus. Îmi pun centura de siguranță, dovadă că reflexul acesta francez mi-a intrat în sângele civilizației rutiere. În lucrarea mea pentru obținerea gradului didactic l-am consacrat un capitol motivului mării în opera lui Chateaubriand și-mi pun încă o dată problema raportului dintre peisajul real și cel transpus în artă. Esențializat, acesta din urmă pare superior. Dar cine-mi poate spune cum arăta cu adevărat coasta bretonă văzută cu ochii unui copil în care sta să irumpă geniul, și asta cu două secole și ceva în urmă

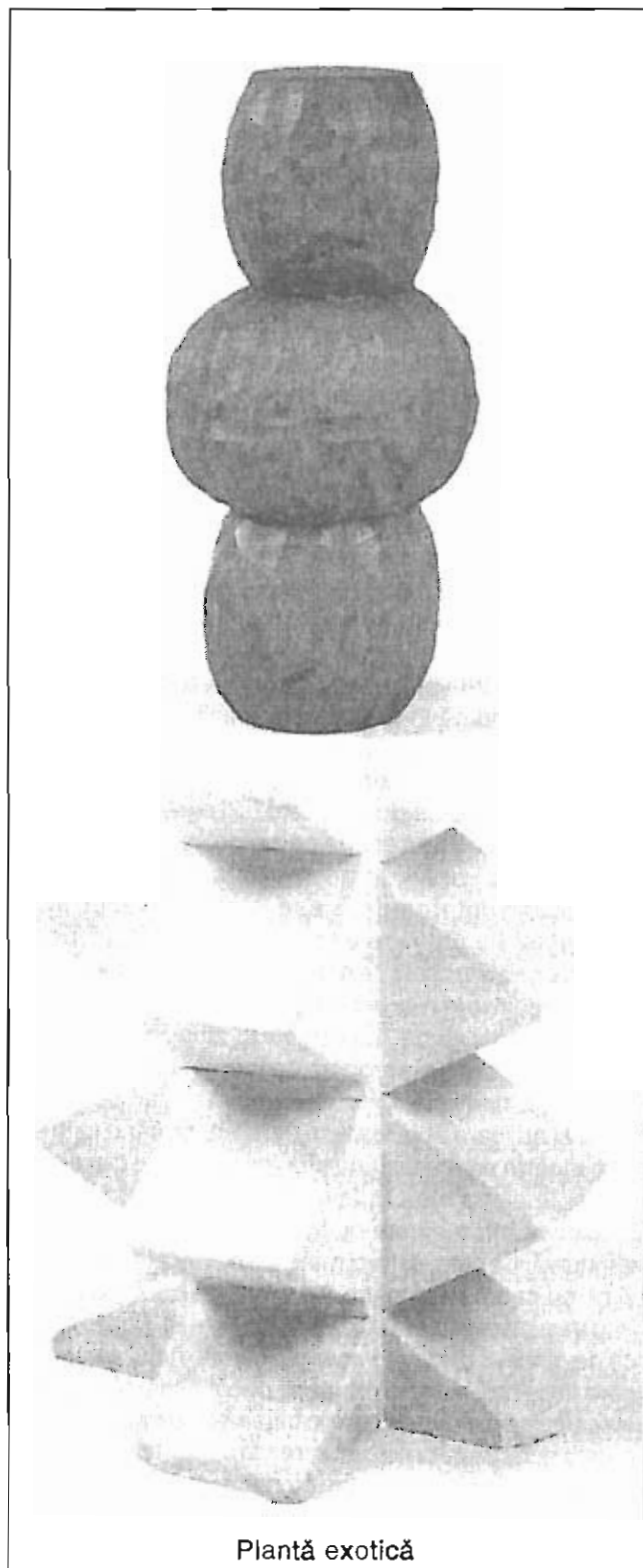
când turismul era mai mult decât modest și se numea cel mult pelerinaj și când civilizația tehnologică nu se asocia în nici un fel cu poluarea indiferent de natura acesteia din urmă? ”A-ți trăi viața la o distanță de mare – notează A. Holban – însemnează a-ți îndrepta deseori gândurile spre ea, dar oricum, totul este suportabil. A te duce în preajma ei și a nu o găsi, este un motiv de disperare. Franța de nord, de pildă, din pricina mareelor, îți oferă astfel de surprize”. Se pare că o astfel de surpriză trăisem și eu; vizitarea locurilor copilăriei lui Chateaubriand venea însă după ce-mi redactasem lucrarea care nu știu cum ar fi ieșit dacă aș fi avut posibilitatea să călătoresc în perioada documentării. Ah, ce absurditate îmi trece prin cap: n-au trecut decât patru ani de când erai chemat la securitate și pus să dai extemporal numai și numai dacă se afla că un străin te-a oprit pe stradă și te-a întrebat de vreo adresă sau că te-a salutat pur și simplu. După cum există și posibilitatea să fi renunțat la a-mi mai susține examenul de grad, precum Holban la teza lui de doctorat, aprofundarea operei lui Barbey d’Aurevilly servindu-i la prezentarea unor expuneri, prin 1928, la Universitatea populară din Galați unde fusese numit lector.

În plin secol al vitezei, refac acum traseul celui dintâi drum al lui Chateaubriand de la Saint-Malo către Combourg. Poate că traseul e același, mai puțin poizghita de asfalt care se întinde de-a lungul celui de acum. Adolescentul de atunci, purtând un nume care, după propria-i expresie, „avea să-l tragă toată viața în nenorocire”, pornea pe un drum care nu va înceta niciodată. Anne-Marie oprește din când în când mașina și scoate harta pe care o consultă în tăcere, o tăcere ferfenițată dureros de ștergătoarele de parbriz care bat ca două pendule neiertătoare. Și-atunci închid ochii și mi-l imaginez pe François-René în harabaua care-l ducea la castel, alături de o mamă habotnică, suspinând și rugându-se în gând, precum și de surorile lui care nu mai pridideau cu trâncănitul. Copilandrul care lăsa în urmă plajele de la Saint-Malo spre a se iniția în tainele pădurii din jurul unui castel feudal bântuit de stafii era deja numai ochi și urechi, minunându-se la fiecare învârtitură de roată. Cărțile pe care le-a devorat până acum îi întetesc imaginația și așa debordantă. Astfel, cărbunarii murdari îndemnând spre oraș căluți pricâjiți și cu coame încâlcite, ori țărani pășind gânditori pe lângă boii lor slabi i se par fauni care ară. Sosirea la Combourg coincide cu cea mai fericită zi din viața lui și va conchide aforistic: „Adevărata fericire costă puțin; dacă e scumpă înseamnă că e de o calitate îndoielnică”. Descrierea castelului, semănând cu „un car pe patru roți”, e demnă de o pagină superbă de roman negru englezesc. Nici nu se putea un decor mai adecvat pentru copilăria unui om îndrăgostit mai apoi constant și pasionant de grandoare. Castelanul, adică tatăl autorului, e un personaj descinzând de-a dreptul din Shakespeare. Spre a-și căli fiul, îi va rezerva o cameră cât mai izolată într-unul din cele patru donjonuri ale castelului. Aici acesta va asculta nopți în șir „murmurul tenebrelor” și nu o dată îl va auzi bocănind, cu piciorul lui de lemn, pe scările înguste și întortocheate, pe un viconte de Combourg, trecut în neființă cu peste trei sute de ani în urmă. Uneori,

zice-se, se plimba doar piciorul de lemn în tovărășia unei pisici negre. Luna stând să apună va proiecta nu o dată pe lenjeria patului micului renegat umbrele fulgurante ale cucuvelelor ieșite din zidurile castelului să-și caute hrana. Și tot aici, furtunile de vară, răsucite în fereastra romboidală a cămăruței din vârful turelei îl vor face „să se piardă în acele sentimente indecise născătoare de muzică, artă situată de-a pururi între o natură materială și alta intelectuală, capabilă să despoaie dragostea de orice înveliș terestru și să dea un corp îngerilor din cer”.

Aș minți dacă n-aș spune că am emoții pătrunzând în orașelul Combourg, locul de unde pornește în lume acel „mal du siècle” încercat nu doar de romanticii de la începutul veacului al XIX-lea, ci de toți adolescenții din lume la vârsta pubertății lor, atunci când întrezăresc o silfidă sau un silf care se vor spulbera la cel dintâi cântec al cocoșului cinic sfâșietor de vrajă. Greu de presupus că mai trăiește salcia în care adolescentul de la finele veacului al XVIII-lea visătorea, sau copacul lângă care a vrut să-și ia zilele cu o armă de vânătoare – ce pierdere imensă pentru literele franceze, neîntâmplată însă din fericire, căci nu multor artiști li-i dat să „asculte cum lumina lunii cântă prin codri”. Și-apoi e primul muzeu amenajat într-un castel în care-o să calc de când mă aflu în Franța. Ajunși însă la poarta castelului, constatăm că mai sunt mai bine de două ore până ce vizitarea va fi permisă. Ca să omorăm timpul, între două bure de ploaie vizităm piața orașului, încă o sfidare și asta la pietele din România ultimelor decenii, că pot foarte bine să halucinez, la doi pași de castelul lui Chateaubriand e destul de tentant s-o fac, că am ajuns în paradis și că mă preumblu, Dante ghidat de o Beatrice, pe aleile lui să-mi treacă mai puțin apăsător veșnicia. Cum în curând orologiile vor bate douăsprezece ceasuri, comercianții își vor strânge mărfurile, ai zice că un val de mare furibund șterge de pe o plajă niște castele de nisip, și se vor retrage pentru sfântul dejun. Intrăm și noi într-un bistrou și după ce parcurg meniul zilei scris pe carton soios de cât a trecut prin mâinile celor ce l-au conspectat cu privirile, mă opresc la o *galette* (plăcintă din făină de hrișcă și din ciuperci), preparat prin excelență breton. Și oricât de rar și de civilizată m-aș strădui să mestec, timpul curge înspăimântător de încet. Un miros greu de bucătărie bretonă ne pătrunde igrasios prin toți porii. Ploaia bate iar în geamurile mici și murdare și nu mai știu dacă să calific vremea, după o spusă a lui Fănuș Neagu, de „bună de măritat fete bătrâne”, cât de gândit la divorț chiar din prima zi a lunii de miere. O hartă turistică ne spune că nu departe de Combourg, cam la patru kilometri, s-ar mai afla un castel, Neastămpărul ne mână într-acolo de îndată ce Anne-Marie achită nota de plată. Ajungem, nu fără oarecare dibuieli și încurcături de drumuri, însă la poartă ne oprim ca electrocuțați: pe o scândurică scrie, roșu și strămb, *propriété privée*. Ori francezul, am mai constatat asta și acum câteva zile, nu dă niciodată buzna în ograda vecinului, cu atât mai mult a unui necunoscut. Și, după ce ne dăm cu presupusul, dacă un asemenea castel e locuință permanentă ori numai reședință de vară a unei familii înstărite, ne întoarcem la Combourg și parcăm nu departe de intrarea muzeului. Mai am timp să fac, de

unul singur, o plimbare în jurul zidurilor masive de piatră care înconjoară parcul castelului-muzeu. Și trăiesc o bucurie nemărginită când tălpile pantofilor mei părăsesc asfaltul și simt sub ele pământul reavăn cu care am senzația că pot, în sfârșit, comunica din plin. Dacă nu mi-ar fi frică, obosit cum sunt, că nu mă voi trezi după jumătatea mea de oră în care pot face orice îmi trece prin cap, cred că aș intra printr-una din spărturile zidului și m-aș întinde în iarba umedă în care, ațipind, mi-aș visa destinul până la capăt.

Plantă exotică

Așa că nu-mi rămâne, profitând de singurătatea din jur, decât să mă aburc pe zid și să arunc o privire în interiorul acestui creuzet al romantismului francez. Din codrul în care cândva, ca altădată lui Siegfried, o pasăre i-a cântat lui Chateaubriand despre dragoste și glorie, n-a mai rămas decât o dăbravă rarefiată în care pasc parodic câteva vaci nepăsătoare. Mă întorc pe propriile-mi urme și în curând ne infiltrăm în primul grup care va vizita castelul. Ghida are o pronunție impecabilă și-n afara unor date și nume legate de proprietarii care de două sute de ani încoace s-au succedat aici, pe bază de testamente, donații, cumpărări și recumpărări ale impozantului imobil din granit, totul îmi pare atât de cunoscut că aș putea oricând să-i țin locul con brio celei ce dă explicații. Fiorosul colos de piatră care exista în imaginația mea livrescă se domesticește sub ochii mei. Nu aceeași ar fi fost, cred, impresia dacă l-ai vizita de unul singur, după orele 10 seara, cu o lumânare care să-ți pâlpâie în mână. Ajuns pe zidurile dintre donjonuri ai revelația unui Saint-Malo în filigran. Doar ferigile uriașe și prunul sălbatic din curtea interioară au dispărut. Văzut de sus, parcul din jur pare și el mult mai modest decât e în realitate. Cert e însă că francezii au entuziasmul și geniul stoarcerii de bani din orice piatră turistică. Ceea ce expun ei e mai degrabă modest: câteva piese de mobilier, documente de stare civilă, tablouri, obiecte de uz casnic și unele ediții din atât de vasta operă a marelui neliniștit care a fost Chateaubriand și care a petrecut aici câțiva ani și câteva vacanțe ca elev la Rennes sau la Brest. Coborât pe gazonul parcului, mă simt în pielea olteanului care și-a scos banii de la C.E.C., i-a numărat preț de câteva ceasuri și i-a depus înapoi spunându-i funcționarei de la ghișeu cum că a vrut să se convingă dacă nu-i furase cineva din sumă vreo letcaie. Totul părea, la Combourg, la locul lui. Am plecat spre Avranches cu inima ușoară, conchizând în sinea mea că Ovidiu a avut dreptate când a declarat poezia nemuritoare în raport cu caducitatea oamenilor și a împăraților de care în afara cuvântului scris n-ar mai ști nimeni peste veacuri și milenii: „Ergo, cum silices, cum dens patientis aratri / depereant aevo, carmina morte carent: / cedant carminibus reges regumque triumphii”... Și ca deținător al acestui adevăr măgulitor pentru mine, îmi permit tot restul drumului să fiu un *causeur* cât mai agreabil și să vorbesc de o mie și unul de lucruri, în speranța că poate-poate voi vedea soarele apărând, dacă nu pe cerul breton, cel puțin pe fața de sfincșă a normandei-silfide de alături.

Reajuns la Avranches, mai precis la magazinul de bijuterii din Place Littre, aflu că mi s-a mai pregătit o surpriză pentru ziua respectivă. Ideea aparține lui Vincent, medicul veterinar care tocmai telefonase din Rennes unde se afla în căutarea unui spațiu spre a-și deschide un cabinet. Și-mi mai rămâne, după de raportez sumar despre întâlnirea mea cu Chateaubriand, cam două ore de hoinărit prin oraș. Ideal program. De când așteptam să mă pierd prin mulțime, să trag cu urechea la franceza uneori mai impecabilă decât a speak-irilor de televiziune, a vânzătorilor din piețe, revelație pe care o avusesem nu departe de biserica Jeanne d'Arc din Rouen unde o damă durdulie vindea pește și tot felul de alte produse marine

al căror miros nu-ți îngăduia, însă, să casti prea mult gura prin preajmă. Dar se vede treaba că sufletul meu a fost reglat pe lungimi de undă romantice pentru ziua în curs, deoarece pașii mă poartă, cam cu de la ei inițiativă, spre vechea cetate de lângă primărie. De pe turnul crenelat și înnegrit de timp trec în revistă nu doar Avranches-ul, ci și suburbiile și câmpiile tăiate de drumuri care converg spre colina pe care cu corpul meu o apropii cu câțiva centimetri în plus de cerul care ține neapărat să-mi irige gândurile și solitudinea de care aveam atâta nevoie. Nu mă ascund nicăieri, deși as putea să o fac. Ba parcă simt o frenezie masochistă să mă las sorcovit de ploaia care va trece repede, așa cum au trecut astăzi altele aproape zece. Și nu sunt singurul care am astfel de porniri: pe scările de piatră urcă agale doi îndrăgostiți și, ca și cum apa care cade de sus nu le-ar fi fost de-ajuns, mai scutură ștrengărește, unul asupra altuia, și crengile de liliac pe sub care trec. Cobor din turn și mă așez pe o bancă din care soarele a început deja să scoată aburi. Adolescenții zvăpăiați s-au așezat și ei pe banca din față. Nu le pasă de mine. Aș zice că mă ignoră dacă nu i-aș auzi mulțumindu-mi după ce au auzit clinchetul aparatului de fotografiat cu care i-am immortalizat, nu atât pe ei cât florile necunoscute mie și care reflectau zeci de curcubeie în bobitele de apă explodând una câte una fericite parcă de a fi fost, fie și pentru câteva clipe, relee ale divinității ce-și inocula miracolul ei țărâni atotzămislitoare. Strofa-refren dintr-o poezie blagiană dragă mie, **Risipei se dedă florarul**, se traduce în franceză cu de la ea putere și se infiltrează în jurnalul în care-mi îngrămădeam impresiile celui mai dens timp din câte voi fi trăit vreodată: „Nous nous souviendrons un beau jour / de ces fleurs allumant leurs lampes / pour éclairer avec amour, / voisines, nos brûlantes tempes”. Mă bucur ca un copil: muza, de-oi fi având vreuna, m-a găsit, care va să zică, și aici. Întrebarea-i cum de-a reușit să fie primită în asociația „Muze fără frontiere”? I-a trebuit ceva timp. Ca și mie, de altfel, să ajung, la ora fixată, în Place Littre. Vincent a sosit deja și înțeleg că trebuie să ne grăbim. Nu întreb unde, asta e regula jocului. Și nu mă mai satur să admir peisajul văluros-abrupt prin care un drum departamental ne înfundă în continent. Parcă m-aș apropia de casă, ceea ce e, într-un fel, adevărat. Iar după vreo jumătate de ceas trăiesc surpriza la care încetasem să mă mai gândesc: ne aflăm, cu o jumătate de oră înainte de închidere, pe pământ... american (n-o să mă pot plânge vreodată că pașii nu m-au purtat și printr-un asemenea colț de continent transplantat, fie el și dincoace de ocean): cimitirul militar de la Saint-James unde-și dorm somnul de veci 4410 soldați și ofițeri veniți în iunie 1944 – nu cu mult înainte de descinderea mea pe lume – de peste ocean spre a pune capăt molimei naziste, într-o Europă care, în cea mai mare parte, o dictatură a fost înlocuită printr-alta, culoarea roșie succedându-se celei verzi, culori care poate doar și-au pierdut din intensitate sub soarele și ploile istoriei, existând și de o parte și de alta a baricadei destul nebuni gata să le reînvie turnând, ca din greșeală, câte o călmară de cerneală peste bucata de hartă care îi rabdă în ipostaza profetic-fanatică de burice ale pământului. Oare care ar fi fost destinul meu

dacă debarcarea asta s-ar fi produs în Balcani? De bună seamă că cimitire precum cel de față, cu crucile lor albe din cea mai bună marmură, alineate precum soldații pe un platou, ar fi tâșnit, ici și colo, și în țările de est. Simetria e perfectă, oricare ar fi locul din care ai privi, până și stelele sub care se odihnesc soldații de origine evreiască se încadrează, diversificându-l, întregului peisaj atât de armonios, combinație impecabilă de imaculat zăpezii pe fondul unui verde normand gospodărit cu acribie americană. Niciunde și nicidecum n-am văzut un gazon mai îngrijit ca acesta. Dacă aș avea timp, aș trece în revistă absolut toate crucile, în căutarea vreunui nume cu rezonanțe românești. Nu am, însă îmi place să cred că numele acesta există pe undeva, dacă nu aici, în celelalte cimitire din ținut. O fi dormind soldatul de origine română printre cei 95 de necunoscuți de care amintește o placă din partea de răsărit a cimitirului? Trupurile lor au fost totuși depuse aici într-un anonimă veșnică repausare. Alți 498 au fost dați dispăruți și spre odihnă și cinstită li s-au înscris doar numele pe o placă lungă și care, ca înălțime, nu depășește genunchiul unui om. Câtă risipă, Doamne, de viață în floare! Poate că e aici, pe undeva și geniul de care omenirea nu va mai afla niciodată, medicul care ar fi descoperit leacul împotriva cancerului, sidei, hemofiliei și miopatiei, deținătorul virtual al premiului Nobel pentru pace, autorul bibliei mileniului al treilea, Champolionul nu știu cărei inscripții aztece de proveniență extraterestră și câți alții cu care gândul nostru doar brăzdează zadarnic câmpiile blestemate ale condiționalului trecut. Oare care dintre acestia ai fi fost, domnule Jack S. Philipps? Îmi vine să întreb oprindu-mă lângă o cruce cu flori la rădăcină și-mi imaginez portretul celui din care n-a mai rămas decât un nume. Înalt, blond, cu ochii albaștri, flegmatic, mestecând gumă în fața superiorului? Pus pe șotii, cu fruntea arzând de visuri, de planuri de afaceri, așteptat febril de vreo colegă de liceu căreia-i compui zilnic în gând câteva poeme de dragoste? Și oare cine ți-a adus florile? Altele decât cele de câmp pe care, la data de 6 iunie ale fiecărui an, le aduc pentru fiecare dintre voi școlarii din împrejurimi, așa cum am văzut într-o publicație? Pentru rudele tale, care mai trăiesc, pentru logodnica de atunci sau pentru soția alături de care poate nici luna de miere n-ai avut răgaz să ți-o termini, ai rămas la fel de tânăr și de frumos ca în ziua în care ai fost condus la gară, la aeroport sau la vapor. Poate că ai copii care, nu-ți vine să crezi, sunt mai mari decât tine. Până și eu, care abia ieșeam din scutece când tu îți aflai fie o moarte eroică, fie una stupidă, sunt mai mare decât tine și în sinea mea te invidiez pentru că murind te-ai conservat într-o vârstă de invidiat: tinerețea asta fie ea și virtuală. La câteva cruci mai încolo, Vincent se reculege și el, cu capul în pământ. Aș da mult să știu ce gânduri i-au trecut prin capul cu început de calviție. Fața îi emană ca de obicei o bunătate imensă. La cabinetul veterinar la care lucrează nu mi-l imaginez decât asumându-și total suferința animalelor pe care le tratează. Sparge însă primul crusta acestei păci odihnitoare care se întinde peste noi precum umbrele crucilor pe gazonul întreținut ireproșabil de grădinarii de peste ocean și-mi amintește că peste câteva minute porțile cimitirului se vor închide. În incinta

clădirii administrației citesc, în fugă, inscripțiile de pe pereți și rețin că doar 39 la sută din americanii căzuți în ținut au rămas în pământul pe care l-au eliberat; restul de 61 la sută au fost repatriați la cererea rudelor. Încerc să-mi închipui cum ar fi arătat acest cimitir dacă ar fi fost de aproape trei ori mai mare. Oboseala care-mi dăduse târcoale mai înainte a dispărut. La fel tristetea. Mă încercă un fel de rusine că le-am avut. În fața morții, fie ea și a altora, toate necazurile celui în viață sunt simple nimicuri deoarece viu fiind te bucuri de șansa depășirii lor, oricând putând să-ți faci din speranță dacă nu o balustradă cel puțin un baston de sprijin către un mâine mai bun. Foamea de spațiu s-a redesteptat în mine și aș vrea ca drumul spre casă – dacă un „jidov rătăcitor” mai poate avea așa ceva – să se dilueze atâta încât ostoirea simțului prin captarea de peisaj să-mi consolideze certitudinea bucuriei că exist, că încă mai am acest atu față de cei 4410 americani de care tocmai m-am despărțit la Saint-James. Și-mi vine în minte tulburătorul poem al lui Marcel Mihalaș, mort și el prematur, *Întoarcerea soldaților*, și care, chiar de n-ar fi scris și altceva, tot ar fi rămas în Istoria literaturii române. L-am tradus cu ani în urmă, l-am făcut pe la orele de franceză sau chiar la cercul de literatură când am vorbit de ingenioasa sursă de poezie constând în schimbarea axei spațiale cu cea temporală și nu m-am putut abține să nu i-l recit lui Vincent, ca o prelungire a vizitei noastre la cimitirul de la Saint-James: „Parfois les soldats, d’au delà des douleurs / se lèvent tristement, se détachent des fleurs / Se ferment les plaies, courent vite / Vers la tranchée de départ et ensuite / Retrouvent le pas cadencée, la tenue, la musique / De fanfare, sont jeunes, jolis, énergiques / Et à reculons rentrent à la maison où les / Attend soit une mère soit une fiancée, / Terminent quelqu’école, puis fument en cachette / Jouent au ballon, gaminent, rient et crient à tue-tête, / Par la main on les mène, toujours on les caresse, / A quatre pattes grimpent aux lits dans lesquels naissent”. Vincent pare impresionat. A încetinit mașina pe timpul recitării mele și seara, la masă, va vorbi de acest moment liric încât va trebui să fac un bis în fața întregii familii care tot amenintă că se va lăsa convertită la religia poeziei, articol foarte puțin solicitat într-o societate de consum. Dar să mă întorc pe drumul văluros dinspre Saint-James, când discuta a alunecat spre nemuritorii morți lipsiți de morminte. Vincent Boëton și-a amintit că citise nu de mult într-o publicație despre eforturile unui profesor de istorie, pensionar, care nu s-a lăsat până nu a descoperit groapa comună în care fusese aruncat locotenentul Alain Fournier, celebrul autor al *Cărării pierdute* și care astfel îi privase pe nu puținii săi admiratori de piosul gest de a-i aduce o floare la mormânt. Între 22 septembrie 1914, când a fost dat dispărut (porté disparu) ilustrul scriitor, și 5 noiembrie 1991, când Michel Algrain, cu detectorul său de metale, a dat de acest tombeau clandestin într-un luminiș de lângă Verdun, au trecut exact 77 de ani de mister. Vincent se întreabă dacă nu cumva adevăratul descoperitor al sepulcrului nu este tocmai opera sa, o operă celebră scrisă pe când zămisliitorul avea 27 de ani și care își caută cu îndârjire disperată părintele ale cărui rămășițe vor fi înhumate la

Saint-Rémy – la – Calonne, un sătuc de pe Meuse. Îi mulțumesc pentru informații veterinarului care s-a descurcat admirabil și în ipoteza ad-hoc de istoric și critic literar și emit la rândul meu ipoteza optimistă că poate într-o bună zi vreun scotocitor entuziast va da de locul în care se perpeleste neștiut sufletul nu mai puțin marelui dispărut la datorie, Antoine de Saint-Exupéry. Poate că oasele lui au ajuns în pământ, poate pe fundul mării, poate că s-au dispersat în văzduhul atât de drag scriitorului-aviator, poate că s-a tot dus spre stele până a intrat în alt timp și că într-o zi se va întoarce având aceeași înfățișare pe care o avea la cei 44 de ani ai săi omul născut, să-l parafrazăm pe Hugo, o dată cu veacul din care omenirea va ieși în curând. Un motiv în plus care a dus la a-l iubi a la folie pe acest scriitor care a pus în ecuație principalele frământări existențiale ale secolului al XX-lea e că el a dispărut exact în ziua în care eu am apărut pe lume. O fi trecut el în toți copiii care s-au născut în acea zi sau măcar în cei cărora destinul le-a călăuzit pașii spre meseria de scriitor ori de oameni ai văzduhului, dacă nu și de una și de alta în același timp? Furat de gânduri cum nu se poate mai măgulitoare în ceea ce mă privește, nici n-am observat că drumul pe care mergeam e cu totul altul decât cel pe care am venit. Și în curând, o altă surpriză: cimitirul german de lângă Mont Saint-Michel. Trebuie să știi că se află acolo, parcă s-ar ascunde de lume, pe o mică ridicătură de pământ între arbuști sălbatici, cei mai mulți din familia măcănelui. E o construcție circulară, ca un mic Coloseum din care dintele timpului nu s-a grăbit încă să muște. Pe pereții interiori ai construcției se află, dispuse pe două nivele, criptele în care zace un pic din cenușa soldaților germani incinerati. Iar în dreptul fiecărei cripte – sunt 72 în total – se află câte o plăcută de bronz cernită de vreme și pe care a fost gravat numele dispărutului. În mijlocul incintei circulare se ridică, înaltă ca un obelisc, o cruce cenușie ca și plăcuțele de pe cripte. E aici doar una din necropolele și cimitirele nemțești care mai amintesc de cele 11.956 de victime ale debarcării normande. Construcția ei a demarat în 1960 și au fost aduși aici morți izolați sau aflați mai bine de-un deceniu și jumătate prin cimitire provizorii. Necropola de lângă Mont Saint-Michel e opera unei Asociații germane create în 1919 pentru întreținerea mormintelor victimelor de război. Cea pe zidul căreia m-am urcat cu Vincent pe niște trepte din partea vestică a fost inaugurată în 1963. Vara se organizează tabere de tineret care se îngrijesc de întreținerea mormintelor, căci, așa cum sună o inscripție extrasă din scriitorul german Albert Schweitzer și gravată la intrarea în necropolă: „Les sépulture militaires sont les grands prédicateurs de la paix et leur signification comme tels ne cessera d’augmenter”. Pe o masă sunt pliante, broșurile, cărți, toate în germană, dar nici țipenie de administrator sau altcineva care să ne dea niscai explicații suplimentare. De ce oare această discreție umilă? Vincent, care știe nemțește, încearcă să-mi traducă și alte inscripții și ascultându-l mă gândesc ce studiu lingvistic interesant s-ar putea face între limbajul învingătorilor și cel al învinșilor. E, parcă, la nivel auditiv, diferența dintre *goooo!* și *gol!* rostite de un crainic sportiv la un meci de fotbal

internațional, rostiri suficiente ca și un orb să știe, fără alt comentariu, care echipă a înscris. Numai cuvintele din familia lui *moarte* îmi par scutite de ambiguitate, deși și aici fiecare își numără morții lui, chit că și-i culcă sub marmură albă ningând lumină și înseninare sau sub ardezie cenușie din care țâsnește nevăzută ceața zădărnici spre a se așterne peste speranțele privitorului. „Ce subiect de epopee și debarcarea asta, cea mai mare cruciadă a veacului în curs! Ideea ei s-a zămislit în capul unui Roosevelt, președinte al SUA, și în al lui Churchill, premier britanic, și asta încă din august '43 – îmi spune Vincent pe treptele din fața necropolei germane. Adie înviorător briza de seară și pesemne că povestirea îl relaxează după o zi în care a căutat fără succes un apartament spre a-și deschide propriu-i cabinet veterinar în Rennes. – Debarcarea era plănuită pentru primăvara anului următor pe țărmul francez al Mânecii, dar lucrurile s-au tergiversat. În septembrie era eliberată Corsica, și-abia în iunie '44 are loc cea dintâi fază a debarcării. Pe o fâșie de nisip de circa 80 de kilometri, între Cherbourg și Havre, circa 32.000 de oameni au fost antrenati în operația Overlord, comandată de generalul Eisenhower, dispunând de 6000 de vapoare – cea mai mare armada a tuturor timpurilor – și de peste 11.000 de avioane. Li se opuneau, dinspre continent, cam 50.000 de soldați nemți. Spectrul aliaților cuprindea: americani, englezi, canadieni, australieni, neozeelandezi, africani din Sud, norvegieni, polonezi, cehi, olandezi, belgieni și... francezi! După 2 zile a fost eliberat primul oraș normand, e vorba de Bayeux unde, după 6 zile își face apariția și ține un discurs fulminant generalul De Gaulle. Onoarea de a elibera acest oraș revine britanicilor. Americanii nu s-au lăsat nici ei mai prejos și după alte 12 zile au cucerit portul Cherbourg. La 9 iulie e din nou rândul britanicilor să se afirme și eliberează Caen. Cât despre orașul nostru, el a fost eliberat la 29 iulie, prin celebra breșă de la Avranches, cum i se spune în istorie, de către generalul Patton, al cărui monument îl vedeți când coborâți spre Piața Littré unde au ai mei magazinul de bijuterii. În luna august e eliberată Bretania, are loc debarcarea franco-americană din Provence, așa încât, încolțiți din mai toate părțile, nemții s-au hotărât la 25 august să retrocedeze Parisul. Au urmat Marsilia, Strasbourgul, Colmarul, Royanul și tot așa până la capitularea de la Berlin. Însă, după unii, aceasta e doar fața vizibilă a debarcării grație căreia Franța a redevenit ceea ce este. Căci a urmat debarcarea civilă: e vorba de planul Marshall care a contribuit puternic la renașterea noastră economică și, în sfârșit, se mai poate vorbi de o așa zisă debarcare preventivă: prezenta în Franța (până la De Gaulle), dar nu numai în Franța, a unor detașamente ale colosalei puteri militare americane, singurul zid cu adevărat eficace împotriva amenințării comuniste. Așa că fără americani, în ciuda unor văicăreli antiyankee ale unor politicieni naționaliști, am fi rămas multă vreme o colonie a Germaniei naziste, sau, ceea ce ar fi fost cam același lucru, un satelit al URSS-ului, cum s-a întâmplat, nu-i așa, cu țara dumneavoastră”.

Îl întreb cum de a învățat germana și-i amintesc că imediat după eliberarea Franței a izbucnit un val de ură împotriva acestei limbi, lucru care se întâmplă la noi,

Narcis

după Revoluție, față de limba rusă. Îmi dă dreptate: în momentele fierbinți, puterea de discernământ a omului din popor e mică. Și totuși acest om simplu își revine primul din buimăceală. Mai greu e cu capii politici care în vânarea de capital electoral întrețin tensiuni naționaliste de tot felul. Limba germană și-a intrat de mult în drepturi în școlile din nordul Franței, ceea ce era și firesc. Reconcilierea dintre nemți și francezi e și ea o realitate, de fapt acei incorporés de forțe de atunci, de o parte și alta a baricadei mondiale, nu s-au urât niciodată. Exact peste un an, veteranii celui de al doilea război mondial se vor întâlni spre a sărbători victoria împotriva nazismului, deși se înfiripă zvonul că autoritățile germane, în cazul în care vor fi invitate, nu vor ocupa un loc tocmai central la tribunele oficiale care se vor înălța pe plajele cu nume cu atât de puțină rezonanță franțuzească: Utah, Omaha, Gold, Juno ori Sword.

Nici n-am observat că a început să plouă. Pe lângă noi urcă agale un cuplu tânăr coborât dintr-o mașină cu număr nemțesc. Poate că au pe cineva aici, poate că sunt simpli turiști. Coborâm treptele pe care bura le-a făcut și mai cenușii, dar, înainte de a ne urca în mașină, ne oprim spre a admira un mic spectacol campestru. În grădina care coboară pe burta dâmbului care găzduiește necropola cineva execută adevărate slalomuri cu un tractoraș cu remorcă. Mobilul: vrea să adune vacile spre a le duce la fermă. Și ceea ce ar fi frumos dacă flăcăul ar călări un cal-cal devine de-a dreptul caraghios în șaua celor câteva zeci de cai-putere de care-și bat joc șturlubatecele patrupede care se întretes între ele ca și cum ar juca handbal. Pe drum, Vincent îmi spune că motorul tractorului a bruiat cel mai complex recital de înjurături franțuzești ale sejurului meu. Și are dreptate. Am ajuns acasă pe ploaie.

MARINA ȚVETAIEVA

După versurile Marinei Țvetaieva tălmăcite de Aurel Covaci și Ion Covaci, în culegerea *Poezii*, cu o prefață de A.E. Baconsky (Editura „Univers”, București, 1970), a fost publicat și volumul *Proză*, tradus de Janina Ianoși, prefață și tabel cronologic de Ion Ianoși (Editura „Minerva”, București, Biblioteca pentru toți, 1986).

Acea primă ediție românească a scrierilor în proză ale Țvetaievei a folosit texte incluse în volumul al doilea din *Opere în două volume* (Moscova, „Hudojestvennaia literatura”, 1980), prioritar din secțiunea „Proză autobiografică”, suplimentată cu fragmente dintr-un studiu și câteva scrisori ale autoarei. Unele scrieri au fost reproduse în respectiva ediție rusească în mod trunchiat și cu titluri modificate.

Aflându-ne în posesia ulterioarelor ediții rusești mai adecvate, inclusiv în privința părții lor de proză, am reluat lucrul în vederea unei ediții unitare îmbogățite. Am renunțat la adaosurile – oricum fragmentare – de altă natură, cu caracter exegetic ori epistolar, în favoarea exclusivă a prozei memorialistice, publicate în anii treizeci ai secolului trecut, din timpul exilului parizian. Am omis răzlețele texte din anii douăzeci, mai puțin semnificative, pentru a ne concentra asupra principalului răstimp în care Țvetaieva s-a dedicat prozei.

Dintre textele acestei perioade am renunțat la ampla *Povestire despre Sonecika*, ultima lucrare în proză a autoarei, scrisă în anii 1937 și 1938, până la obținerea aprobării revenirii în Rusia. Acest „cântec de lebedă”, potrivit formulei sale, reconstitua o altă perioadă din trecutul ei, una de cumplite încercări (anul războiului civil 1919), luminată doar de prietenia cu actrița Sofia Evghenievna Holliday (Sonia, Sonecika) și cu alți actori ai vremii. Prin natura și extensiunea sa, această scriere va trebui tradusă și editată de sine stătător.

Am reținut, în schimb, celelalte scrieri memorialistice ale emigrantei din anii treizeci, completându-le pe cele traduse anterior. Astfel, pe lângă acelea, la rândul lor substanțial îmbunătățite, sunt incluse în volumul de față *Charlottenburg, Mândria, Cununa de lauri, Casa de pe străduța Pimen Bătrânul, Kirillovnele, Chinezul, Pușkin și Pugaciiov*. Adaosurile aproape dublează proza memorialistică din ediția anterioară.

Am folosit pentru ansamblul textelor de față două volume rusești, ambele îngrijite de eminenta cercetătoare și editoare a operei Marinei Țvetaieva, Anna Aleksandrovna Saakiant: *Proza* (Moscova, „Sovremennik”, 1989) și *„Moscovei, plecaciune”* (Moscova, „Moskovski' Raboci”, 1989), culegerea din urmă rezervând prozei doar o parte a ei.

După o „autobiografie” a Țvetaievei înseși, intitulată *În loc de Introducere* și preluată din volumul Rilke – Țvetaieva – Pasternak *Roman epistolar 1926* (traducere din germană și rusă de Janina Ianoși, adaptarea comentariilor și note de Ion Ianoși, Ideea Europeană, 2006), am optat pentru ordonarea tematică a povestirilor propriu-zise în șase secțiuni (respectând, în limita posibilităților, și cronologia): tatăl, Ivan Țvetaiev, și muzeul lui (I); mama, Maria Meyn-Țvetaieva, și moștenirea ei muzicală (II); bunicul prin alianță Dmitri Ilovaiski, tatăl primei soții a lui Ivan Țvetaiev (III); personaje, întâmplări, fantezii din copilăria Marinei (IV); două episoade din viața emigrației ei pariziene (V); rememorarea atașamentului ei față de Pușkin, poezia și proza acestuia (VI).

Scrierile au fost traduse după originalul rusec – cu excepția a trei texte scurte despre tată și muzeul lui (I), elaborate în franceză, dar publicate doar în traducere rusă, efectuată de fiica ei, Ariadna Efron. (Tentativele noastre de a găsi, la Paris, publicarea în originalul francez au rămas fără rezultat. Se pare că ele nici n-au fost editate vreodată în franceză.) N-am putut renunța la ele din cauza rememorării segmentului central din activitatea prodigioasă a tatălui – drept care am apelat la variantele prezente în toate edițiile rusești.

Oricum, pilonii artistici ai memorialisticii Țvetaievei rămân scrierile rusești, precum *Mama și muzica, Povestea mamei, Casa de pe străduța Pimen Bătrânul, Kirillovnele, Turnul cu iederă, Dracul, Pușkin al meu, Pușkin și Pugaciiov*.

Marina Țvetaieva se distinge printr-o scriitură accentuat personală, nu numai în poezie, dar și în proză. Este vorba de stilistica ei nervoasă, abruptă, sincopată, chiar și ortografic inconfundabilă, cu multiple linii de pauză ori intercalări neuzuale de paranteze, exclamații și altele. Pe cât posibil, asemenea particularități expresive se cuveneau respectate, în măsura compatibilității lor cu regulile gramaticale românești.

Fără a voi să încărcăm textul cu explicații date cititorului nefamiliarizat, mai ales cu detaliile istoriei, traiului ori limbii rusești, a trebuit să oferim note de subsol care să lămurească, pe cât posibil, trimerile ori sugestiile autoarei. Am respectat aluziile ei ori de câte ori puteau fi descifrate contextual.

Ca și în alte traduceri și ediții de-ale noastre – inclusiv în cea de la Editura Ideea Europeană, în curs de apariție (Marina Țvetaieva, *Proză*, www.ideeaeuropeana.ro) –, am căutat adecvarea în transliterări, inclusiv prin înmuierea vocalelor din cuprinsul unor nume, de la Dostoievski până la Țvetaieva.

PRINTRE CĂRȚI

Să nu dorești imposibilul spune o vorbă a vechilor greci – Μη επιθύμει ἄδύνατα – care, se pare, s-a ținut de *Biblia Vulgata Blaj 1760-1761 (Biblia Petru Pavel Aron)* timp de 243 de ani.

Fără îndoială, apariția acesteia în varianta ei tipărită este un act de cultură. Cele 6000 de pagini de manuscris se păstrează la Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj, manuscrisul fiind pregătit de P.P.Aron, între anii 1760-1761.

Importanța apariției ei vizează în special factorul lingvistic, aceasta precedând *Biblia lui Samuil Micu* (1795). Ca o notă de originalitate lingvistică se cuvine a fi menționată referința de la care pleacă în munca sa traducătorul: „Petru Pavel Aron a luat drept punct de reper ediția de la Veneția a traducerii Vulgatei făcută de Ieronim.”

Însul nostru se îndreaptă în special spre limbajul poeziei psaltice pe care-l descoperim în *Vulgata, Psaltirea* acesteia, copie fidelă a ediției venete, în varianta ei românească, fiind opera lui Aron, desi la tălmăcirea în românește a celorlalte cărți au participat: Grigore Maior, Gherontie Cotorea, Atanasie Rednic, Silvestru Caliani, Petru Pop de Daia, fost secretar al lui Inochentie Micu.

Dacă de-a lungul *Vulgatei*, în manuscrise, se observă mai multe stiluri, pe alocuri abateri de la fraza latină datorate copiştilor sau grupului de traducători, *Psaltirea*, așa cum ne lasă să observăm cel care a lucrat asupra acestui manuscris, latinistul Vasile Rus, deține același stil, de la primul verset până la ultimul, purtând amprenta personală a lui P.P.Aron.

Manuscrisul, *maculator 21 din V1*, după cum a fost organizat de clasicistul mai sus amintit, deține aceeași expresie literară, același stil, această versiune a *Psalmilor* fiind cea mai importantă contribuție adusă limbii și culturii române, premergătoare *Scolii Ardelene*.

Originalitatea *Psaltirii* din *Vulgata (Biblia lui Petru Pavel Aron)* ține în special de filiația latină, de noutatea limbii, de fidelitatea față de latină, îndepărtându-se net de slavonisme. O comparație între *Psaltirea* lui Samuil Micu și cea aparținând lui Petru Aron va evidenția în primul rând stilul retrograd al primului, prin fidelitatea față de elementul slav, și inovația celui al doilea, punând ca factor central al vocabularului elementul latin. La Petru Pavel Aron atât estetica frazării cât și cea a filosofiei religiei urmează evoluția.

De exemplu, în *Psalmul 115, 15*: „Scumpă e înaintea Domnului moartea sfinților Lui”, Pavel Aron preferă termenul „sfânt” față de Samuil Micu la care apare

termenul „cuvios”: „Scumpă e înaintea Domnului moartea *cuviosilor Lui*.”

E evidentă orientarea filosofico-religioasă a lui Aron considerându-se îndreptățit să creadă că nu e suficientă cuviosenia în privința grației divine. Astfel, ocurența termenului „sfânt” sau a derivatelor acestuia scoase evidență la Index, în *Psaltirea Petru Pavel Aron*, este covârșitoare, în schimb, termenul „cuvios” nu apare acesta.

De asemenea, s-a urmărit eliminarea elementului maghiar, dar și a celui german, atât cât s-a putut, așezându-se între varianta slavă și cea latină o preferă pe cea a urmă, chiar dacă recurge uneori la împrumuturi lingvistice sau la calchiere.

Este cazul celui mai evident termen:

lat. *bene dico* (sau *benedico*), *xi, ctum, cere*, inițialele *vorbi de bine*, așa cum apare în latina clasică la C. Sest. 110; Ov. Tr. 5, 9, 9, conform lui Félix Gaffi: *Dictionnaire Illustré Latin Français*, Paris, 1934, unde trimiterile și adnotările sunt extrem de bogate și bine organizate.

În perioada creștină, ne referim aici la latina creștină (Mohrman Christinne, *Latin Vulgaire, Latin d'chretiens*, Paris, 1955, face distincție între *latina creștină* și *latina ecleziastică*), termenul suferă o lărgire semantică, apărând *benedictia*, lat. *benedictio, onis*, s-a întrebuintat pentru prima dată de Q. Septimius Florentinus în *De testimonio animae*, 2, cu sensul consacrare. De la acest termen – lat. *benedicere* – formează în limba română „a binecuvânta”. În spațiul nostru lingvistic, *a binecuvânta* are ca model atât varianta latină, dar și termenul grecesc *eulogein*, Eugen Muntea în *Studii de lexicologie biblică* explicând termenul prin „calchierea compusului grecesc”, făcând referire la textele lui Coresi, Ms. 45, Ms. 4389, însă *Vulgata* lui Petru Pavel Aron nu este luată drept referință. Ca și în cazul traducerii, *a binecuvânta* din *Psaltire*, varianta Petru Pavel Aron, apare la concurență cu *a blagoslovi*, deși orientarea coordonatorului nu era în favoarea factorului slav. În aici putem deduce că s-a impus în fața inovației preferința colectivului, fie elementul tradițional sau existent deja.

„Lat. *benedicere* – aflăm de la Niculina Iacob coautoare, – este echivalat atât prin *a blagoslovi* < *Blagosloviti*, cât și prin *a binecuvânta*, creat pe teritoriul limbii române.”

Această reprezentare sinusoidală a celor două concurenți lingvistici, la nivelul întregii cărți – *Biblia Vulgata, 1760-1761* – se menține, mai puțin, însă,

interiorul limbajului poetic al psalmilor, unde apetența lui Pavel Aron spre factorul occidental-latin este vizibilă. În *Cartea Psalmilor*, transcrisă după manuscrisul 21, adnotată și indexată de Prof.dr.Vasile Rus, a *blagoslovi* <sl.*blagosloviti* apare de 25 de ori, pe când a *binecuvânta* apare de 46 de ori, și încă de zeci de ori în sintagme de genul: *bine să cuvintează, bine voiu cuvânta, fie binecuvântat etc.*

Desigur, așa cum observă N. Iacob și cel care a urmărit sursa latină, V.Rus, apariția lui „*blagoslovi*” dovedește, totuși, influența slavă, deși în cazul *Psaltirei Petru Pavel Aron* nu este covârșitoare: „în privința modelului urmat, în realizarea formei compuse din bine + cuvânta este firesc să considerăm că raportarea s-a făcut aici, în primul rând, la modelul latin din textul sursă, însă ne miră faptul că în acest caz traducătorii sunt în prea mică măsură influențați de modelul *Vulgata* și prea mult sub influența tradiției slavone.”

Însă, după cum s-a arătat, ponderea o are a *binecuvânta* în detrimentul lui a *blagoslovi*, sensul glisând de cele mai multe ori spre a *lăuda*.

„*Bine voiu cuvânta pre Domnul, Cel care mi-a dăruit înțeleagere, încă și până în noapte m-au pedepsit răunchii miei.*” Ps. 114, 1, 2

Varianta grecească păstrează această nuanță caldă a zicerii, a cuvântării bune, folosindu-se *eulogēsō* – *εὐλογέω* – a vorbi cu bunăvoință – *Dictionnaire etymologique de la Lanque Grecque*, E. Boisacq, Paris, 1916.

Referindu-ne doar la câteva aspecte legate de limba uzitată de Petru Pavel Aron care, după cum s-a putut observa, de cele mai multe ori înclină spre inovație, subliniem faptul că cele mai multe spectaculozități lingvistice se mențin la acest palier al acurateții limbii române, la îndepărtarea de elemente slave, maghiare, germane, la impunerea termenilor latini.

Limbajul poetic din *Psaltirea lui Petru Pavel Aron*, din interiorul *Vulgatei 1760-1761*, rămasă în manuscris timp de 243 de ani, își definește frumusețea nu doar la nivelul articulării înțelesului major, ci și la cel lingvistic.

Despre Universalii, Comentarii la Porfir, Editura „Polirom”, Pierre Abélard

Volumul, în ediție bilingvă, latină-română, adună cele mai importante texte despre universalii, gândite de filosoful Abélard. Desigur, după cum surprinde și textul de față, primul autor latin care problematizează natura universaliiilor este Boethius. Disputele Evului Mediu cu privire la universalii își au sorginea tocmai în lucrarea *Al doilea comentariu la Isagoga lui Porfir*, numită astfel de Boethius care, după ce traduce în latină lucrarea *Introducere la categoriile lui Aristotel – Isagoge* – a lui Porfir, își asumă necesitatea unui comentariu propriu.

Se cunoaște că, până la Porfir, Categoriile aristoteliene au beneficiat de priviri diferite, interpretate fiind printr-o grilă clasică:

1. comentariul ontologic din perspectiva căruia Categoriile au drept scop ontologicul.

2. interpretarea logicistă, conform căreia τα λεγόμενα ar fi νοήματα.

3. punctul de vedere gramatical, ce susține că Aristotel dezbate tipologia termenilor: λέξεις φωνοί

Interesante sunt argumentele și contra argumentele aduse de Boethius la această controversă, argumente conținute în *Despre Universalii, Comentarii la Porfir*, Editura „Polirom”, Pierre Abélard.

Situându-se pe o abordare alternativă – argument și contra argument, mai apoi asumându-și poziția de mijloc, tehnică numită mai târziu quaestio, Boethius, în final, se servește de soluția lui Alexandru din Afrodisia, după cum însuși mărturisește.

Într-o grafică de excepție, cartea, pe lângă nota introductivă, tabelul cronologic, note, bibliografie, comentarii, conține corpusul propriu-zis, foarte bine gândit, punând în imagine varianta latină cu cea română.

Primul text al corpus-ului este *Porfir – Isagoga I* (Porphyrii Isagogen I), varianta latină aparținând lui Boethius, în limba română traducerea fiind asigurată de Gabriel Chindea, după originalul grecesc. Frumusețea fragmentului ar fi avut o mai mare consistență a ideii, dacă s-ar fi oferit în paralel textul grec. Urmează Boethius, *Comentarii la Isagoga lui Porfir*, fragment latin român, în care se subliniază modul de abordare a lui Porfir cu privire la chestiunea în cauză:

„[...] Altiores, inquit, quaestiones praetereo, ne eis intemptasque lectoris animo ingestis initia eius primitiasque perturbem. Sed ne omnino faceret neglegentem, ut nihil praeterquam quod ipse dixisset, lector amplius putaret occultum, id ipsum cuius exequi quaestionem se differre promisit, addidit, ut de his minime obscure penitusque tractando nec lectori quicquam obscuritatis offunderet et tamen scientia roboratus quid quaeri iure posset agnosceret.” (p.20) – „[...] Porfir afirmă că lasă deoparte unele probleme mai complexe, ca să nu primejduiască începuturile și primele roade ale lectorului prin pătrunderea lor inoportună în mintea acestuia. Dar, pentru a nu proceda cu prea mare neglijență, cititorul să creadă astfel că nu există alte lucruri ce sunt în mai mare măsură ascunse decât cele enunțate, el a adăugat acest „enunț”, a cărui expunere a promis că o va răspândi.”

Al treilea fragment ales pentru comentarii este *Epistola Prima – Historia Calamitatum, Abelardi, ad amicum scripta (Epistola I – Istoria nenorocirilor mele, scrisă către un prieten)*. Dincolo de mintea ascuțită a acestui erudit, dincolo de problemele ridicate de el, de debaterile filosofice, religioase, dialectice, retorice etc., pe care le asează în diversele lui scrieri, poate cele mai umane sunt epistolele, redactate într-un stil confesiv. Ajuns la Paris, Abélard povestește unui bun prieten despre cauza nenorocirilor lui, despre invidia celor din jur, despre disprețul preceptorului său, pe care îndrăznește să-l contrazică, desigur, argumentat.

Începând cu *Logica „ingredientibus” sive Glossae secundum Magistrum (Logica „ingredientibus” – Glosa a II-a la Porfir, numită și Glosa de la Milano)* avem corpul

cel mai consistent al cărții, în care noțiunea de logică este teoretizată de pe fundamentul ei filosofic, referindu-se la tripartitia făcută de Boethius: speculativă, morală, rațională.: „Huius autem tres species Boethius distinguit speculativam [...], moralem [...], rationalem [...]”. p.45

Logica „nostrum petitioni” reprezintă a treia glosă la Porfir, cunoscută și sub denumirea *Glosa de la Lunel*, în care accentul cade peste o altă teorie despre universalii, cu nuanțe rationale, „care nu atribuie comunitatea nici lucrurilor, nici cuvintelor, ci rostirilor cu semnificație.” p.140

Ultima punere față în față este *Metalogicon*, II, 16-17 – Iohannis Saresberriensis. Acest fragment face obiectul unui discurs polemic, arătându-se în ce manieră periculoasă a fost predată logica de-a lungul istoriei, referindu-se la opiniile filosofilor în cauză.

Conform lui Peter Dronte – *A History of Twelfth – Century Western Philosophy*, Cambridge University Press, 1988 - filosoful de tradiție latină se naste în 1079 în localitatea Le Pallet a provinciei Bretagne.

Abélard, sub numele său real Petrus Palatinus, studiază din Cicero, Horatius, Virgilius, Lucan, Ovidius și din alții, în Tours, apoi în Paris.

Disputele pe marginea universaliiilor erau întretinute de maestrul său, Guillaume, pe care, nu de puține ori, îl depășește, atrăgându-și aprecierea din partea studentilor, disprețul din cel al maestrului. Deși își manifestă inteligenta prin arta predării, la catedră, după o perioadă, în 1118 Abélard ia calea călugăriei la St. Denis, unde practică ceea ce știa mai bine – arta de a transmite tainele teologiei și ale filosofiei. În același an 1118 va scrie *Logica „ingredientibus”* și *Dialectica*, apoi, în 1121 urmează *Theologia Summi Boni*. Ca orice spirit pătrunzător, geniul său nu rămâne neobservat și necondamnat de Sinodul de la Soissons.

Se pare că fiecare timp își are Sinodul lui!

Astfel, *Theologia Summi Boni* este considerată eretică și destinată focului, iar Abélard închis la St. Menard.

Înrăurirea acribiei intelectuale asupra personalității sale îi va face rost de alte conflicte de interes religios, Abélard ofensându-i pe călugări în momentul în care pune la îndoială identitatea lui Dionisie Areopagitul ca patron spiritual al mănăstirii (St. Denis). O nouă lucrare este acuzată de erezie de către Conciliul din Soissons. Abélard, datorită acestei lucrări – *De unitate et trinitate divina* – datorită animozităților de tot felul, suportă chiar o tentativă de crimă împotriva propriei vieți.

În 1129 devine, însă, duhovnic, perioadă în care începe să însemneze *Historia calamitatum* – scriere autobiografică. În 1141 Sinodul îl acuză din nou de erezie, decizia fiind susținută și de Papa Inocențiu al II – lea, care îi interzice să mai scrie, iar paginile existente să fie arse. În 1142, la 63 de ani, Abélard moare.

Textele propuse de volumul amintit adună cele mai importante fragmente, care pun în lumină atât spiritul pătrunzător al filosofului teolog, dar și calitatea acestuia de dialectician, ceea ce i-a atras, nu de puține ori, după cum s-a putut vedea, nenumărate acuzații și condamnări repetate.

Lucrările acestui filosof sunt de o importanță majoră înscriindu-se pe linia ideilor cu privire la universalii, așa cum au fost stabilite de Aristotel în *Topica* I, 5, 102 a 31

Cartea reprezintă un act de cultură autentică, nu doar în privința fragmentelor în latină și română, ci și datorită adăugirilor, fiind completată cu pasaje din Porfir cu privire la universalii. Parcurgând aceste pagini, atât în latină cât și în română, în traducerea Simonei Vucu, des filosoful s-a poziționat pe linia polemicii, e greu de spus care a fost părerea lui unitară cu privire la universalii negând cu siguranță, însă, realismul lui Guillaume și nominalismul lui Roscelin. Uzitând de noțiunile lui Aristotel, Abélard arată atributele universaliiilor demonstrând că nu sunt res (lucruri), dar putând fi predicate pentru lucruri.

Cartea se sprijină pe o bibliografie bogată, pe texte consistente, astfel încât amănunțele oferite la sfârșitul notelor de subsol nu lasă loc întrebărilor, comentariilor.

Quarci, haos și creștinism, autor John Polkinghorne, editura „Curtea Veche”

Într-o societate cu voci vulcanice, schizoide, o societate acordată pe fragmente dispersate și psihotice în același timp, apare, ca smulșă din altă realitate, o carte care, din capul locului, încearcă să îmblânzească existența, să repună în dialog religia și știința, să îndepărteze golurile dintre acestea.

John Polkinghorne, fiind om de știință, dar și preot reușește să atragă iubitorii de știință spre religie și invers printr-un discurs bine articulat, argumentat de fiecare dată, echilibrat, neferindu-se însă nici de subiectivismele care, pe alocuri, fac deliciul cărții. „Știința este uluitoare. De izbânzile ei ne folosim cu toții. [...] Știința ne luminează mintea și ne îmbogățește totodată imaginația [...] Știința ne arată de ce strălucesc stelele, de ce apă este udă, cum se transmite informația genetică de la o generație la alta. [...] Ar fi o nebulă să negi faptul că există un contrast izbitor între știință și religie: Există sau nu un Dumnezeu? Deși toate credințele au în mod clar la bază o experiență spirituală comună, fiecare dintre ele pare să spună lucruri atât de diferite despre aceasta...”

Situându-se clar pe o poziție bine guvernată de legile științei, John Polkinghorne ridică o întrebare fundamentală pentru omenire – Există cineva acolo sus? –, la care încearcă și un răspuns. Desigur, problema nu e chiar atât de nouă, având în vedere că de la antici încoace omul s-a tot mirat de existența lui, punându-se în acord sau dezacord cu o posibilă entitate superioară lui. Ce aduce nou în *preotul om de știință?* Încearcă să explice fundamentele religioase cu elementele și argumentele științifice și invers, neuitând de limitele științei, neuitând că religia, la o adică, nu are nevoie de argumentări. De altfel, autorul chiar spune: „...religia poate fi adevărată pentru mine sau adevărată pentru tine, însă nu este doar adevărată, și atât.”

Pornind de la idei simple, cum ar fi universul este sau nu o creație, se ajunge la construcții mai complicate „Dumnezeu creatorul”, „Dumnezeu în relație cu spectacolul fizic”, „Dumnezeu al golurilor (?)”...

Cartea este cel puțin interesantă și te incită intelectual, te provoacă la părere, pentru că nu oferă soluții, nu dă verdicte, rețete contrafăcute, ci, așa cum face știința, întreabă, căutându-se ceva (necunoscutul) în clar-obscur. Aici, pare să ne atenționeze autorul, e locul de întâlnire al celor două – religia și știința – locul care nu se cunoaște, dar îl presupui, îl știi că e acolo, pentru că îl crezi acolo.

„Presupun că totul se rezumă la întrebarea dacă există sau nu ceva mai mult decât latura strict științifică. Ne putem oare mulțumi cu ce e în stare să ne spună știința? Eu cred că nu și, interesant, aceasta se datorează într-o oarecare măsură și faptului că știința însăși avansează din propria-i experiență întrebări care îi depășesc capacitatea de a răspunde. Cu alte cuvinte, există aspecte ale naturii pe care știința e nevoită să le ia ca atare, însă, după părerea mea, nu ar trebui să le luăm și noi la fel, ci să încercăm mai degrabă să vedem de ce sunt așa cum sunt?”

Corelând datele fizicii cuantice cu cele despre posibilitatea existenței unui Creator, se ajunge la o idee interesantă, conform căreia, deși se știe că universul are o vârstă finită, nu se cunoaște punctul de emergență (databil vorbind) al acestuia. În acest sens citează dintr-un alt fizician, Stephen Hawking – *A Brief History of Time*, Bantam Press, 1988 (Scurtă istorie a timpului) – „dacă universul este într-adevăr complet autonom, neavând nici un hotar sau margine, ar trebui să nu aibă nici început sau sfârșit, pur și simplu ar exista. Ce loc mai are atunci un creator?”

Citatele, exemplele, experimentele date din astronomie, fizicieni, biologi, biochimisti ca Jacques Monod, Arthur Peacocke, Newton, Crick, Watson etc. vin să argumenteze ceea ce numim univers, dar ca pe o construcție în care „universul are integrat în țesătura sa fizică un fin reglaj antropic.” Așadar, șansa – termen înțeles în climat fizic, întâmplare – și necesitatea crează balanța necesară dezvoltării și evoluției. În sprijinul acestor idei sunt oferite fluctuațiile din natură, mutațiile, dar și evoluția speciilor, matricea genetică etc. Oricât de științific și rațional ar fi acest punct de vedere prin care se caută sensuri cu privire la universul creat, fără sau cu intenție, se cade în presupuneri, făcându-se apel nu de puține ori la convingeri interioare, altele aducându-se în discuție liberul arbitru. Desigur, discuția în acest sens, trebuie amintit, pentru prima dată a fost pusă de Aurelius Augustinus, dezvoltând-o în cartea sa *De libero arbitro*.

Și din această privință, a teoriilor asumate, John Polkinghorne, teolog și fizician, se dovedește a fi un fin cunoscător, construindu-și subtil discursul pe care îl manevrează cu abilitate în vederea apărării dogmelor. Clivajul între știință și religie se practică pe tot parcursul cărții, astfel încât nu-ți dai seama de sensul ultim al teoriei îmbrățișate decât la final unde, ca un acrobatic și

abil om de știință, lasă ca locul întrebărilor să fie luat de cel al posibilelor răspunsuri.

Textele științifice, religioase, textele creatorilor, mesajele acestora se țin în jurul ideii de antropie, deși discursul întregii cărți, la un prim nivel de înțelegere, ar putea fi acuzat de eclecticism. Totuși, John Polkinghorne practică o logică proprie, venită din știință și religie deopotrivă, cu rădăcini în noua manifestare valorică a transdisciplinarității.

Pentru a înțelege mai bine articularea acestui tip de discurs, particularitatea lui, dorința de a explora și propune un nou set de valori fundamentat pe dialogul dintre știință și religie, e propice să exemplificăm cu un fragment mai consistent.

„Cred că aproape același lucru s-a întâmplat cu biologia în a doua jumătate a secolului XX. Ea a înregistrat primul succes cantitativ important, uluitor, în descifrarea bazei moleculare a geneticii. Pe bună dreptate, biologii au fost foarte mulțumiți de ei înșiși. Se impune totuși un grad de sobrietate și de prudență. Structura ADN-ului și transmiterea informației genetice sunt în esență o problemă mecanică (din acest motiv Crick și Watson au putut realiza celebrul lor model al helixului dublu din bucăți de metal). Aceasta nu înseamnă că toate aspectele vieții sunt mecanice, sau că biologia este pur și simplu fizică la scară largă. Nu înțelegem ce suntem, dar ar trebui să rezistăm oricărei prezentări sărăcite a naturii umane, care tăgăduiește sau trivializează experiența umană fundamentală.”

Cumințenia pământului

Emilia Georgiana David

DESTINUL UNUI ROMAN ȘI ROMANUL UNOR DESTINE

În numărul din martie 2005 al revistei „Pro Saeculum”, s-au publicat primele pagini ale proiectatului roman „Fagul” al autorului Titi Damian, profesor la Liceul Teoretic „Grigore Moisil” din Urziceni, colaborator al revistei noastre. După câteva luni, la Urziceni, pe 15 iunie, la comemorarea lui Eminescu, are loc lansarea cu mare succes a volumului care tratează problema colectivizării forțate a agriculturii din anii '60. Au început să curgă cronicile, mai întâi în revista „HELIS” din Slobozia. Prima a fost de la prof. Ion Ene din Urziceni, apoi cea a prof. Anghel Papacioc din Slobozia. Lună de lună și-au exprimat opiniile specialiști, critici literari, mai ales cititori precum: Gheorghe Dobre, Serban Codrin, Nicolae Stan, Elena Cârjan, Mircea Dumitriu, Alexandrina Dragomir, Gheorghe Dumitrascu, regretatul profesor Ion Rotaru, Victor Lotreanu etc. Romanul trece granițele județului, spre Buzău, locul de origine al scriitorului, apoi mai departe, iar opiniile favorabile nu se opresc nici astăzi: Florentin Popescu în „Caligraf” (Teleorman), Ion Fercu în „Ateneu” (Bacău), Ion Roșioru în „Pro Saeculum”, Tudor Cicu în „Oglinda literară” (Focsani), Marin Ifrim, Aurel Anghel în „Renașterea culturală” (Buzău), Ilie Mândricel și Lucian Mănăilescu în „Amprenta”, Dumitru Ion Dincă și Leonard Oлару în „Opinia” (Buzău), C. Stănescu în „Gândul”, Aurel Buricea (Brăila) în „Helis”, Adriana Dobrinescu în revista „Limba și literatura română”, Marcel Fotache în „Ars didactica” apoi Corneliu Croitoru, Passionaria Stoicescu, Vasile Filip, Nicolae Gâlmeanu etc. Romanul este lansat și la Slobozia, la Festești și Amara, apoi în comunele Adâncata, Cocora și Jilavele. Urmează pătrunderea în Buzău, cu o lansare la Clubul Sindicatelor, apoi la Colți (locul de naștere al scriitorului) la Pârscov și la Bozioru. Are loc lansarea la târgul de carte „Gaudeamus” de la București și de la Sibiu (în standul bibliotecii Universității „Lucian Blaga”) etc. Este expediat tuturor revistelor de cultură importante din țară. Se pregătește o expediție spre toate bibliotecile județene. În noiembrie 2006, romanul a primit PREMIUL SPECIAL AL JURULUI LA A XXV-a ediție a concursului de debut literar „LIVIU REBREANU” de la Bistrița Năsăud. De asemenea, și postul de televiziune B1 a prezentat o cronică substanțială, prin criticul George Mihalcea. Nu este exclus ca și cinematografia să aibă ceva de spus. Prea se derulează „cinematografic” scenele din roman...

Romanul cu problematică rurală nu dispăre, după cum nu dispăre nici satul românesc în forma lui tradițională, chiar dacă accidente istorice au provocat sau mai provoacă numeroase convulsii mai mici sau mai mari,

ruperi de ritm în evoluția sa. Aceste convulsii s-au repercutat, după cum era și firesc, și în literatura română care le trăiește sau le consemnează. Dacă în perioadă interbelică, dar și în cea postbelică, până prin anii '60 problematica prozei rurale era cea a pământului – țărani străduindu-se fie să acumuleze pe o cale sau alta (Ion) fie să-l păstreze (Moromeții,) – după 1960, odată cu procesul colectivizării, țărani real, dar și cel din literatură au intrat într-un con de umbră. Acestuia, printr-un act samavolnic, i-a fost luat pământul, printr-o simplă semnătură, fiind „trecut la colectiv”. Odată cu pământul dispărut, a dispărut și tema, scriitorului fiindu-i luat și lui condeiul. În momentul actului, paradoxal, țărani, după ce a reintrat în posesia pământului, din motive pe care noi aici le putem analiza, nu mai știe cum să scape de el.

Totusi, până să ajungem la situația actuală a pământului și a satului românesc, care va fi, cu siguranță o temă viitoare de mare actualitate în literatură, adevărată problematică a literaturii române despre țărani devin modalitatea brutală prin care acesta a fost deposedat de pământ și de tot avutul, în perioada colectivizării forțate. Imaginează-și oricine că, printr-o simplă semnătură, un trup ar fi obligat să renunțe la suflet. Luându-i-se forțat pământul, țăraniului și s-a luat sufletul. Această dramă nu a trecut și nu poate trece nebagată în seamă în literatură română. Desigur că literatura consemnează încercări notabile sau mai puțin notabile pe tema COLECTIVIZĂRII FORȚATE.

Viguros pe această temă generoasă este romanul FAGUL lui TITI DAMIAN, publicat la Editura Bizantin (2005). Este o apariție neașteptată, surprinzătoare, din partea unui autor care intrase în publicistică și în literatură prin eseuri și nuvele. Este cu atât mai neașteptată, că vine din partea unui profesor de vocație, ale cărui lecții de literatură anunțau scriitorul. Dacă în finalul romanului citim data începerii aventurii sale literare – 9 Mai 1984 și pe cea a finalizării – 3 Mai 2005 -, multe răspunsuri se explică, având în vedere responsabilitatea și seriozitatea demersului artistic. Și dacă mai observăm că cele 100 de exemplare au fost epuizate, și dacă despre roman au scris zeci de cronici în numeroase reviste și ziaruri importante, de către nume grele ale criticii, desigur că răsunăm în fața unui fenomen artistic de neignorat. S-ar putea ca, în scurt timp, critica literară mare să-l consemneze la capitolul REPERE și IZBÂNZI.

Cu romanul FAGUL, scriitorul TITI DAMIAN intră în galeria celor mai importanți prozatori care s-au deschis porțile acestei teme importante în literatură română. După ce l-ai parcurs dintr-o suflare, primul gând

este să-l așezi undeva, adică lângă „Moromeții” (vol.II) lui Preda sau „Fețele tăcerii” lui Buzura, toate trei analizând oroarea colectivizării. Radiografie a vieții familiei Măndruță și a satului Muscelu-Cărămănești, opera analizează falia produsă în comunitate în momentul apariției Șapcaliilor, activității „vieții noi”. Farmecul romanului crește atunci când descoperi că persoana naratorului este substitutul autorului, iar întreaga dramă reprezintă defularea târzie a unui copil care speră să evadeze din cosmar prin mărturisire. Are ceva din Carol Ardeleanu, singurul supraviețuitor al familiei ce opusese, în felul său, rezistență colectivizării, fiind închis în beciul casei pentru a nu fi prins și omorât, asemenea fratilor săi. O scenă asemănătoare apare și în nuvela buzoianului George Băiculescu, „Dulcea noastră povară” în care analfabetul Avram Moșdoreanu pusese degetul, în loc de semnătură, pe cererea de „aderare” la colectiv. Liniștit, se duce în curte, pune degetul pe tăietor și-l taie cu o singură lovitură de bardă.

Asemenea scriitorilor latino-americani, autorul FAGULUI se folosește de pretextul fenomenului socio-politic pentru a pătrunde în sufletele oamenilor ce nu-și pot trăi viețile, intrate fără voia lor, în istorie. Din această perspectivă, romanul apare ca o reconstituire a unui eveniment istoric și politic, și chiar mai mult: o mărturie cutremurătoare despre o colectivitate din inima Munților Buzăului ce-si trăiește frământată drama, fără să aibă posibilitatea de a se împotrivi. Este drama fiecărui sat românesc, despre care ar trebui să se scrie câte un roman, și tot nu s-ar putea spune totul.

Înainte să încheiem pactul ficțional al lui Umberto Eco, trebuie să luăm în considerație mărturia autorului, potrivit căruia evenimentele cărții se bazează pe autobiografie: „Tot ce povestesc aici, s-a întâmplat... Tata, când a trebuit să se treacă la colectiv, adică să renunțe, printr-o simplă semnătură, la pământul lui, m-a chemat în beciul casei și m-a întrebant: < Tu ce zici? > N-aveam decât 16 ani. L-am ajutat să se hotărască, dar am rămas cu sentimentul vinovăției”. De aici întrebarea pe care doar cititorul o poate dezlega: cui aparține vocea narativă?. Romanul debutează tranșant printr-o maximă al cărei înțeles va fi deslușit pe parcursul lecturii romanului: „Viața este o imperceptibilă, imprevizibilă și inevitabilă înfrângere.” Ca un arc de cerc, conferindu-i simetrie, îl încheie, dar la sfârșit având semnul întrebării. Prima este constatarea naratorului – personaj (intelectual) iar în final este cea a cititorului, obligat să mediteze la evenimentele dramatice trăite odată cu eroii. Cititorul însuși, ca participant la contractul comunicațional, devine co-enunțiatorul povestirii pe care o reînvie cu fiecare lectură. Aici, nefiind vorba despre un roman-jurnal, autorul nu este vocea narativă decât în măsura în care experiența personală și-a pus pecetea pe memoria scriitoricească, „viziunea din spate” (Pouillon), narațiune devenind omodiegetică neutră.

Fagul este titlu-metaforă, motiv literar, copac simbol, arbore totemic, „copacul cu rădăcinile înfipte în pământ și cu vârful agățat de cer” al comunității închise ca într-un zигurat înconjurat de vârfuri de munte (Vârful Vătraului, Vârful Goșii, Vârful Boșoveiului, Vârful Ceciliei,

Vârful Goților) O planetă singuratică înconjurată de munți, în mijlocul cărora gravitează viața sătenilor. Ordinea celor patru capitole, însoțite de moto-uri sugestive, nu este întâmplătoare: „Toamna fremătărilor”, „Iarna alinărilor”, „Primăvara umilirilor” și „Vara pătimirilor” (a se vedea oximoronul!) sugerează faptul că veștejirea ființării poate fi lecuită. Nu poate fi trecut cu vederea nici moto-ul romanului, „Ajunge lumii răutatea ei”, un reper spiritual-religios luat inteligent din Biblie, Crezul muscelenilor.

Subiectul romanului este, aparent, simplu. Acțiunea se încadrează între cele două maxime amintite, de început și de sfârșit. Este mărturia intelectualului matur, chemat pe neașteptate, de către Bătrân, după anii '90, să taie Fagul, rămas singur pe creasta dealului, după ce „ăștia de acum” au tăiat toată Pădurea Samarului. Șocul hotărârii bătrânului îi provoacă acestuia frământări nocturne și răscoliri zguduitoare. Retrăiește, în acea noapte cât o viață, întreaga dramă a satului și a familiei din timpul colectivizării, ca adolescent. Dimineața, când se trezește și trebuie chiar să ia ferăstrăul, așa cum mai luase în adolescență, să urce dealul și să-l taie, se întreabă, gândindu-se la fagii cei tineri care-l vor înlocui, dacă nu trebuie cumva să pună maxima sub semnul întrebării. Tăierea fagului era pentru sat și pentru el un început al regenerării?

Mă voi opri asupra câtorva pasaje, sadoveniene poate, în care este picturalizat fagul, adevărate acuarele în proză. Ți se transmite senzația unei simfonii articulate din răunchii cuvintelor, ca în romanul lui Cinghiz Aitmatov, care folosea ca motiv literar central trenul, în „O zi mai lungă decât veacul”: „Fagul cel Mare își trimitea deasupra satului brațul protector, de parcă ar fi vrut să-l astruce sub crengile lui. Stăpânea depărtările. Stăpânea oamenii. Stăpânea satul, ale cărui zeci de priviri, de dimineața până seara, fără să vrea și fără să știe, îl căutau, într-un semn de solidaritate așteptând de la el sprijin și speranță. Fagul trăia, odată cu ei, vremurile, și și mișca într-o parte și în alta crengile, de parcă ar fi vrut să și le prelungescă, să acopere cu ele tot satul, pentru a-l feri de cine știe ce nenorocire, doar de el bănuită”. Un pasaj, devenit leitmotiv al romanului, purtător de adânci semnificații. Parcă adușmecând zările, Fagul, acum arbore sacru, prevestește prin gesturile sale, viitoarele nenorociri: „O boare de vânt călduț face, ca după predica preotului, frunzele Fagului să cadă, parcă o mână uriasă, nevăzută scutura ușor copacul, făcându-l să-și plouă coroana de bănuți argintii peste mulțimea înfiorată... Sătenii se repezără să adune frunzele, să le îndese în buzunare sau în sân. Sunt bune de pus la streșina casei, lângă usturoi, să ne ferească de boli și de fiarele pădurii.” Simbolistica fragmentului este extrem de sugestivă, ploaia coroanei de bănuți argintii fiind un tribut dat trecerii graniței spre neființă, o zbatere între vechi și nou, o încercare de păstrare a legilor firii și ale pământului, adică a tradiției. Fagul apare acum ca osmoză completă între oameni, animale, pământ și cer. Bucuria, și în același timp mirarea comunității la căderea frunzelor în timpul rânduiei rituale, au fost îndepărtate de prezența activiștilor de partid și a securiștilor care se insinuează în mulțime împrăștiind-o chiar în timpul slujbei sacre, închinată Sf.

Andrei. Prezența Șapcaliilor într-un asemenea loc rupt din palma lui Dumnezeu, reprezintă pentru localnici o profanare, ei fiind în stare de sacrificiul simbolului eternității. Dezastrul lor se termină cu o scenă apocaliptică în finalul romanului, când Șapcaliile îi obligă pe săteni să-și predea bruma de avut la locul numit Pe Baltă, în timp ce de sub Fag se ridică, apoi se răspândește peste toate împrejurimile fumul înecăcios cu miros de seu ranced al oilor arse, simbol sugestiv al molimei comuniste. Tăierea Fagului apare, pentru adolescent, ca un cataclism sufletesc: „*Îmi mai rămăseseră intacti doar ochii care priveau înmărmuriți Fagul dărâmat, tăiat cu ferăstrăul, cu trupul inert, neputincios, înfrânt. Pădurea rămăsese acum orfană și-și foșnea dureros frunzișul într-un bocet șoptit, abia perceput, dar continuu*”. Un coșmar nematerializat în realitate.

Romanul poartă în el cugetul unui suflet, învățămintele unei vieți, condeiul unui scriitor de mare profunzime. După cum observă Passionaria Stoicescu pe coperta a patra, este „*Un roman AȘTEPTAT, pentru că recuperează o temă importantă din literatura română, dar și NEAȘTEPTAT, prin maniera originală în care pune*

în relație realitatea dură cu stoicismul personajelor, totu pe un fond liric, tragic, istoric și mitologic”. Și de o mare încărcătură psihologică, am adăuga noi.

Este un roman ce trebuie mai întâi simțit prin vocea omului matur, generată de amintirile unui copil. „*Mă, dacă nu înveți, la colectiv ajungi!*” Amintire teribilă pentru copil, dar condamnare perpetuă pentru țăran făcut, printr-o simplă semnătură, iobag pe propriul pământ.

Acest roman tulburător este rodul unei experiențe literare asimilate într-o viață exemplară de dascăl (o categorie rară dascălul-romancier!) și al unui talent autentic. După 50 de ani în care proza românească s-a desfășurat pe spațiul larg al Câmpiei, prin Titii Damian se ridică în spațiul rarefiat și pur al muntelui. Dacă în copilărie autorul-personaj trăia cu nostalgia Câmpiei, acum, la maturitatea artistică, autorul-narator, trăitor în Bărăgan, duce dorul muntelui. Sisif a urcat muntele cu stâncă în spate. O scapă, pentru a urca, din nou și să o coboare cu aceeași demnitate. Autorul nu și-a epuizat nici pe departe resursele. Prețul nașterii cititorului este moartea Autorului?

Daniel Stuparu

SINGURĂTATEA PĂSĂRII MIGRATOARE

Întotdeauna m-am întrebat, citind cărți cu caracter memorialistic, autoconfesiv, ce importanță pot avea pentru posteritate aceste scrieri de tip jurnalier, nici eseu, nici literatură, nici filosofie, la un pas de vulgaritatea gazetăriei cotidiene, marcă a unei culturi pentru mase, a „omenesc mult prea omenescului”, în care autorul nu se mai îndreaptă către un ideal de atins, nu își mai propune, încercat de orgoliul creatorului, să dea naștere unei lumi *ex nihilo*, adică din străfundurile abisale ale minții și lumii sale interioare, redând în schimb, la un mod degajat, dezinhibat, gânduri și întâmplări cotidiene, de multe ori frizând banalitatea. Singurătatea păsării migratoare (Cristian Bădiliță, Curtea Veche, 2007) este una din cărțile care m-au făcut să regândesc această chestiune.

Aceasta, pentru că avem de a face cu un autor care problematizează filosofic chiar și în secvențele cele mai obișnuite ale existenței de fiecare zi. În acest sens, bariera dintre eseistic, jurnalier sau științific se estompează, lăsând loc gândirii spontane, necenzurate a autorului, aceeași care este prezentă și în articolele sale erudite sau în poeme, unde însă forma exterioară, la care obligă canoanele literare sau academice, diferă. Jurnalul relatează întâmplări pitorești,

oameni sau locuri necunoscuți, iar dacă sunt totuși cunoscuți, ei sunt filtrați prin lentila gândirii autorului, relevantă în ultimă instanță pentru înțelegerea resorturilor acesteia.

În cazul lui Cristian Bădiliță avem așadar de a face cu un autor care nu poate trăi fără prietenie – în ciuda, sau poate tocmai datorită polemicilor de multe ori aprinse al căror protagonist este. Avem de a face cu un om care simte în permanență nevoia să comunice, să se comunice. Polemica lui nu este cordială, ci flamboiantă - dar onestă. Combătând fără menajamente, neținând seama de susceptibilitățile interlocutorului, Bădiliță dovedește de fapt un tip aparte de respect nu față de „îmagea” celui alt (înțeleasă ca mască socială), ci față de Sinele profund, pe care încearcă, de multe ori prin electroșocuri administrate fără milă, să i-l dezvăluie, în ciuda lui însuși.

Nu este un tip revanșard, polemizează cu patimă, dar fără ranchiună, nu pune la inimă. E singurul mod în care putem înțelege atâtea afirmații contradictorii puse laolaltă. Jaspers spunea despre Nietzsche, în monografia sa dedicată acestuia, că nu există în toată opera lui afirmație pe care să nu o contrazică chiar el. Cristian Bădiliță urmează, conștient sau nu, un traseu similar, singurul *legato* al jurnalelor sau chiar

publicisticii lui părănd a fi așa-numita „logică a inimii”, consacrată de mistică iudaică. Autorul spune ce gândește fără rezerve, fără teama că s-ar putea contrazice. El e suficient de „mărinimos” încât inima (*anima*) lui să poată cuprinde fără probleme toate aceste contradicții aparent ireconciliabile.

O astfel de carte nu este deci doar un jurnal de idei, ci și de stări sau sentimente interioare, cerându-se citită și prin această prismă, nu doar la nivel cerebral. Impresiile culese aici rămân astfel de interes atât din perspectiva înțelegerii operei lui Bădiliță pentru viitoarea exegeză a operei lui, cât și sub aspectul impresiilor unui intelectual european de origine română asupra stării de fapt a Europei la ora actuală, la nivelul catedrelor universitare, dar și al străzii, pe care autorul nu se ferește să o redea în stare nudă.

E greu de prezentat în câteva cuvinte un astfel de jurnal, în care fragmente de gânduri, frânturi de idei, sentimente și stări dintre cele mai diverse se împletesc în mod ingenios în cele câteva capitole ale cărții (*Jurnalul unui anarhist de dreapta, Pisica lui Petrarca, De paisprezece ani șomer activ!, Singurătatea păsării migratoare, Ispitele Înțelepciunii*). Să ne oprim însă la câteva pasaje inedite, menite a ne deschide apetitul spre o lectură deopotrivă cosmopolită și condimentată, pentru cititori cu stomacul tare. Veți întâlni în aceste pagini, dintre personajele mai cunoscute publicului românesc, nume precum Alexandru Paleologu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Andrei Pleșu, Dan Ciachir, Nicolae Țone sau... Tudor Chirilă și ÎPS Calinic.

Iată ce își nota autorul la 4 noiembrie 2000: „Seara, la biserica greco-catolică românească, o conferință a lui H.R.P. despre 'modelul altoiului' (tipul organic, zice el, de evoluție a științei în Occident) și modelul opus, al 'sertarului', specific țărilor românești. Nu știu ce să spun. Omul vorbește impecabil, argumentează așijderea, citează copios și exact, sintetizează perfect, în cuvine extrem de potrivite. Dar nu intră, ca să zic așa, în orizontul meu de așteptare... Totul mi se pare fals, tras de perciuni, tăiat la ștanță. Nu voi pricepe niciodată mania asta de a reproșa românilor că nu sunt franțuji sau nemți sau olandezi (cu sau fără spirit critic). Foarte bine că nu sunt (cu sau fără același spirit critic). Mai bine țigani curați decât occidentali murdari. Din păcate, de două sute de ani nu suntem decât un fel de pseudo-occidentali murdari și fără 'spirit critic' pe deasupra. Și iarăși, nimic nu mi poate smulge convingerea că istoria științei moderne nu-i altceva decât un rânjet stupid al Marelui Politehnist care este diavolul.”

Dincolo de panseuri de ocazie, în stil eseistic, întâlnim aici și observații de tip caracterologic: „Am petrecut aproape o săptămână împreună cu H.R.P. L-am plimbat printr-o mulțime de locuri; a mâncat la noi aproape zilnic; am discutat câteva zeci de ceasuri... Ceea ce ne-a surprins, și pe mine și pe Smaranda, a fost faptul că, într-o săptămână, nu ne-a întrebat nici măcar o singură dată la ce lucrăm, cum trăim, ce facem, pur și simplu?” Autorul nu duce însă lipsă nici de autoironie, având grijă să se pună singur la punct, pe un ton persiflant nelipsit de tragicism: „Trei categorii de oameni politici: canaliile, leprele, tâmpiții. Altă posibilitate nu există. Politic mă definesc un anarhist de dreapta (categoria tâmpit incurabil).” (30 ianuarie 2001)

Mai întâlnim în această carte și numeroase afirmații

discutabile, precum „papii și generalii au plămădit Europa.” (Personal, cred că mai degrabă au adus-o în sapă de lemn și au înecat-o în sânge, dar asta este altă poveste.) În fond, nu veracitatea afirmațiilor conținute în acest volum importă, ci autenticitatea spunerii, care îl urmărește pe autor obsesiv, precum eriniile lui Euripide. Aceste observații sunt notabile în măsura în care ne permit să conturăm un „portret savantului la tinerete” (pentru a-l cita pe autor, vorbind undeva despre bizantinologul Petre Guran) și pentru faptul că definesc un caracter. De asemenea, veți găsi multă politică în aceste pagini, pe care mărturisesc că am lăsat-o în grija cititorilor mai afini acestui domeniu.

Aflăm însă neconținut tot felul de amănunte inedite despre autor, precum în fragmentul: „Vorbesc despre Apollonios din Tyana la Institutul de științe religioase din Paris. Subiect care mi lunecă printre degete. Un *theois aner* perfect, un taumaturg local, pitagorician, transformat de Hierokles în sfânt al păgânătății (pe urmele lui Filostrat). Până la cucerirea Constantinopolului de către franci, cultul apollonic a înflorit în capitala bizantină. Existau peste tot amulete apotropaice împotriva șerpilor, împotriva invaziilor de lăcuste și a berzelor. O întrebare m-a ros tot timpul cât am lucrat la această conferință. Dacă aș fi trăit în secolul II, ce aș fi ales: pitagorismul, versiunea lui Apollonios, sau creștinismul?” Răspunsul îl veți afla, desigur, doar dacă veți citi cartea.

Incitant e deci faptul de a te întâlni aici cu gândirea vie, neepurată de sentiment, a autorului, în măsura în care i-ai citit măcar în parte celelalte cărți și ești curios să privești din interior lumea lui Bădiliță, în intimitatea sufletească a căruia suntem invitați să pătrundem. De unde și titlul cărții: precum „pasărea bolnavă” a lui Blaga, eul auctorial se transpune într-un alter-ego întruchipat de „pasărea migratoare”, care tânjește într-un fel să se întoarcă (și chiar face în mod regulat „naveta Botoșani-Paris”). Titlul trimite și la *Singurătatea alergătorului de cursă lungă* a lui Sillitoe, carte ce surprinde destul de bine tocmai ideea în jurul căreia se coagulează și fragmentele aparent dispartate ale acestor pagini de jurnal. Preferând integritatea morală și onestitatea intelectuală, autorul știe că nu poate fi decât o pasăre migratoare, atât geografic, cât și intelectual, trecând cu fâlfâit de aripi prin cele mai pestrice și diverse cercuri – în care uneori rămâne, alteori nu. Cercul prietenilor se subțiază, dar se și esențializează.

O altă cheie de lectură a cărții, pornind de la titlu, este conștiința faptului că în fața morții ești de fapt întotdeauna singur, și că „vulpile au vizuini și păsările cerului au cuiburi; dar Fiul omului n-are unde-și odihni capul.” Și poate că din această acută conștiință a morții (asociată, pe linie heideggeriană, de sentimentul de grijă – *Sorge*) ce însoțește orice artist tragic, vine și îndârjirea cu care Bădiliță zidește prin opera sa, cu frenezia creatoare pe care o cunoaștem, un templu pentru posteritate, un turn Babel interior prin care speră să ajungă la Cer: „Azi mi-am propus să nu traduc nici un verset din Proverbe, să nu deschid nici un dicționar și nici un manual. Am mers la slujbă, am văzut finala masculină de la Roland Garros, am urmărit frânturi din festivitatea debarcării, am mâncat copios, am făcut o plimbare prin împrejurimi. Și toată ziua am stat ca pe spini. Vorba Smarandei, ca un drogat *en manque de travail*.”

Așa se face că munca sisifică (Camus), condiția umană

(Malraux) și toate celelalte paradigme ale existențialismului se regăsesc în efortul angajat de a conferi existenței sens și de a reda omului demnitatea de care vorbea cândva Pico della Mirandola: „Contrar șablonului, vehiculat îndeobște, după care aristocrația ar fi echivalentul obligatoriu al huzurului și lenei, cred că orice aristocrat adevărat prețuiește munca mai mult decât orice. E drept, aristocratul nu muncește după canonul clasei muncitoare, înregimentat în instituții și protejat de sindicate. Aristocratul muncește tot timpul pe cont propriu și sub supraveghere proprie, după un program al său, după un ritm personal. De cele mai multe ori fără răsplată sau onoruri lumpenproletariale.”

Nu altfel ar trebui citite, în cheie psihanalitică, pasaje precum: „Trezit de stupiditatea unui vis: se făcea că jucam fotbal pe maidan cu Smaranda și părintele Cleopa. Parol!” La nivel oniric, elementele recurente sunt pe de-o parte personificarea Sofiei, a acelei Beatrice dantești care îl conduce pe acesta până la porțile Paradisului, dar și a maestrului ocult, care îl călăuzește pe nevăzute: Vergiliu-Cleopa, toate acestea sub oblăduirea divină a jocului (artizanul ca *homo ludens*). În iconomia acestei treimi interioare, relevante pentru devenirea sufletească-spirituală a autorului, regăsim Sfânta Treime în cheie cvasi-eretică, à la Serghei Bulgakov: personajul feminin este Sfântul Spirit, ipostas al Frumuseții, protagonistul este evident Fiul, iar părintele spiritual, Tatăl.

Pe aceeași linie semi-eretică, moștenită probabil de la părinții pustiei pe care îi citește, traduce și comentează în alte cărți (Origen, Evagrie), regăsim de-a lungul acestor pagini și confesiuni cu puternice accente de factură protestantă, demne de un Martin Luther modern, *vox clamantis in deserto*: „Ce rost are să vedem peste tot icoane făcătoare de minuni și să ne roadem buzele pupându-le ori genunchii adorându-le, dacă tot proști, bătărași și nepoliticoși rămânem, plini de fumuri și încrezuți ca niște draci? Politetea e prima treaptă a sfințeniei, e cea mai intimă și cea mai la îndemână icoană făcătoare de minuni, pe care toți ar trebui să ne-o agățăm în suflet.”

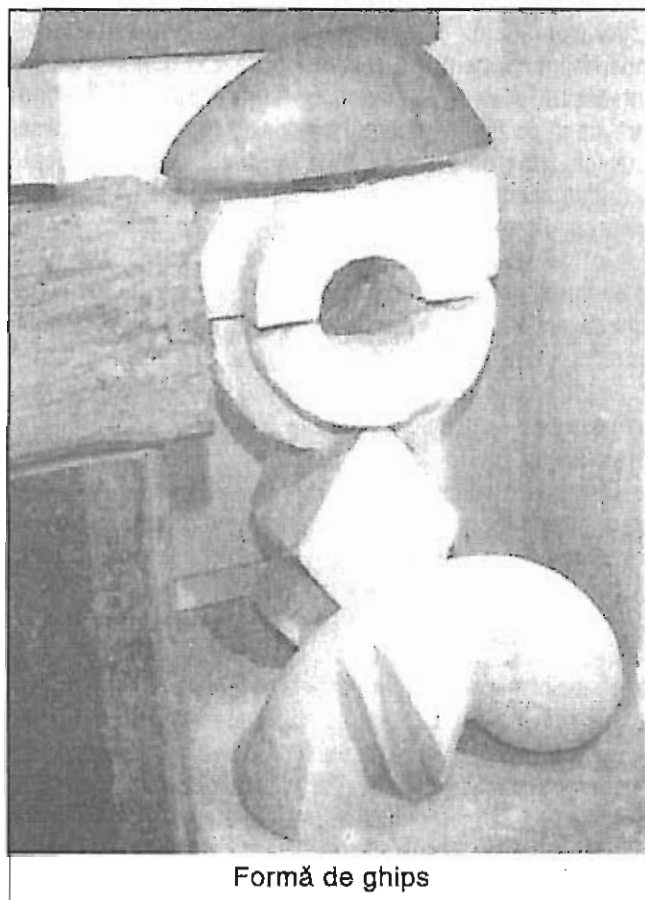
Pe aceeași linie de factură protestant-gnostică citim undeva și relatarea gândurilor ce străbat cugetul autorului la Cotmeana, cu ocazia unei discuții între călugări și stareț în trapeză: „Văd în jur figuri inteligente, pline de umor, cu ochii vii și frumoși. Cum rezista acestei striviri autoritare, acestui tăvălug miticesc? Una e autoritatea blândă și politicoasă, alta huiduiala agresivă. Îmi vine să mă scol de pe scaun și să le strig, ‘fugiți de aici, nu vedeți că sunteți pe punctul de a vă transforma în râme, în gândaci, în ploșnițe, în omizi?’ (...) ‘Biserica strivitoare de suflete’ nu-i deloc o calomnie, ci o realitate devenită, hélas, banală. Totul se explică prin expresia ghilotină ‘a face ascultare’.”

Cred însă că cel mai mare merit al acestui tip de scriitură, jurnaliere, este indirect, și aproape insesizabil. Adevărul e că, pentru a nu-și sacrifica umanitatea pe spezele academismului căruia îi dedică în fapt cea mai mare parte a energiilor sale creatoare, autorul simte nevoia acestor solilocvii pentru a-și păstra echilibrul interior și conștiința trează. Se știe cât de rigizi pot deveni oamenii de știință, uneori mai dogmatici chiar decât adepții credinței, nu ai îndoielii pe calea cunoașterii: de acest risc încearcă să se ferească Cristian Bădiliță, făcând slalom printre furcile caudine ale gândirii

osificate specifice anumitor medii „academice”. Propriul discurs devine aici oxigen, pe care autorul îl resoarbe în interior.

Citind un jurnal de idei sau sentimente, ultimul lucru la care te gândești sunt celelalte cărți ale autorului. Și totuși, el marchează tocmai momentele, atât de necesare, de *respiro* între traducerea câtorva capitole din Septuaginta și travaliul la următorul articol pentru Adamantius. Din opera lui Bădiliță vor rămâne în primul rând cărți precum *Metamorfozele Anticristului* sau *Platonopolis*, ca și traducerile din Septuaginta și Evangheliile apocrife, dar paradoxul e că acestea nu ar putea exista fără jurnale, de interes restrâns, sau publicistică, mai degrabă conjuncturală.

Închei aceste considerente în cheie ludică, relatând o situație similară de dată recentă, căreia i-am fost personal martor: cu ocazia conferinței ținute de Cristian Bădiliță în aprilie la Teatrul Național, am avut plăcerea să-l cunosc și pe ambasadorul României la Copenhaga, Toader Paleologu, autorul unei monumentale teze despre Carl Schmitt. La sfârșitul conferinței, în vreme ce Cristian Bădiliță dădea autografe pe cartea comentată aici, Toader Paleologu se delecta nonșalant cu o ciocolată cu rom, întrebându-mă cu un zâmbet șarmant - în același timp șiret și inocent, după cum recomandă Evanghelia: „Vă amintiți de ciocolata cu rom de pe vremea lui Ceaușescu?” Da, îmi amintesc, ca și de sticlele cu Brifcor în care producătorul mai scăpa uneori și verde de Paris. Sunt mici amănunte ale vieții obișnuite, care permit savantului să respire, pentru a-și lua elan și a se înălța cât mai sus atunci când revine la masa de scris.

Formă de ghips